

A 941639

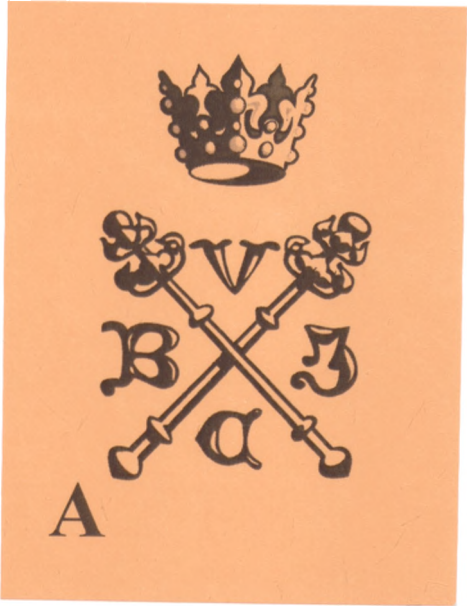
II

Piotr Mikuli

Sądownictwo w Zjednoczonym Królestwie Wybrane zagadnienia ustrojowe

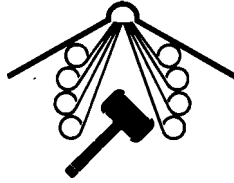

PRAWO
KONSTYTUCJA
ARGUMENTACJA

Sądownictwo w Zjednoczonym Królestwie

Wybrane zagadnienia ustrojowe

PRAWO
KONSTYTUCJA
ARGUMENTACJA

SERIA POD REDAKCJĄ
TOMASZA GIZBERT-STUDNICKIEGO
I PIOTRA TULEI

2

PIOTR MIKULI

Sądownictwo w Zjednoczonym Królestwie

Wybrane zagadnienia ustrojowe

Kraków

© Copyright by Piotr Mikuli, Kraków 2019

Recenzent:

dr hab. Wojciech Brzozowski

Opracowanie redakcyjne:

Maria Krawczyk

Projekt okładki:

Paweł Sepielak

Praca naukowa dofinansowana przez Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego

ISBN 978-83-7638-961-5

DOI 10.12797/9788376389615

KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel./faks: 12 431-27-43, 12 421-13-87

e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa:

www.akademicka.pl

Justice cannot be for one side alone,
but must be for both

E. Roosevelt,
inskrypcja u wejścia do sali obrad nr 2
w siedzibie Sądu Najwyższego
Zjednoczonego Królestwa,
Middlesex Guildhall

Spis treści

WYKAZ SKRÓTÓW	11
WPROWADZENIE	15
ROZDZIAŁ I. ZASADA NIEZALEŻNOŚCI SĄDOWNICTWA I KONSTYTUCYJNA	
ROLA SĄDÓW	21
1. Uwagi wstępne	21
2. Zasada niezależności sądów a zasady rządów prawa, suwerenności (supremacji) parlamentu oraz podziału władz	23
3. Sądy a parlament	30
3.1. Prawotwórcza rola sądów, problematyka wykładni	30
3.2. Sądowe kwestionowanie ustawodawstwa	33
3.3. Ingerowanie parlamentu w kompetencje sądów	39
4. Sądownictwo a władza wykonawcza	42
5. Wnioski	45
ROZDZIAŁ II. STRUKTURA SĄDÓW I TRYBUNAŁÓW	47
1. Rys historyczny	47
2. Sądy ogólnopństwowe	58
2.1. Sąd Najwyższy	58
2.2. Komitet Sądowy Tajnej Rady	61
2.3. Sądownictwo wojskowe	63
3. Sądy w Anglii i Walii	65
3.1. Sądy niższych instancji	65
3.2. Sądy wyższe	67
3.3. Sądy wyspecjalizowane	77

4. Sądy w Szkocji	78
4.1. Sądy niższych instancji	78
4.2. Sądy wyższe	80
4.3. Sądy wyspecjalizowane	83
5. Sądy w Irlandii Północnej	84
6. Trybunały administracyjne	86
7. Rady sądownictwa	89
7.1. Uwagi ogólne	89
7.2. Anglia i Walia	90
7.3. Szkocja	92
7.4. Irlandia Północna	93
8. Wnioski	94

ROZDZIAŁ III. DOKONYWANIE OBSADY PERSONALNEJ SĄDÓW

I TRYBUNAŁÓW	99
1. Uwaga ogólna	99
2. Sędziowie Sądu Najwyższego	99
3. Sędziowie zawodowi w sądach w Anglii i Walii	104
3.1. Uwagi ogólne	104
3.2. Poszczególne urzędy	105
3.3. Procedury nominacyjne	115
4. Sędziowie zawodowi w Szkocji	121
4.1. Poszczególne urzędy	121
4.2. Procedury nominacyjne	125
5. Sędziowie zawodowi w Irlandii Północnej	127
5.1. Urzędy sędziowskie	127
5.2. Procedury nominacyjne	129
6. Sędziowie wojskowi	132
7. Sędziowie niezawodowi	134
8. Sędziowie przysięgli (<i>jurors</i>)	137
9. Koronerzy	141
10. Członkowie trybunałów administracyjnych	143
11. Wnioski	146

ROZDZIAŁ IV. STATUS PRAWNY SĘDZIÓW I CZŁONKÓW TRYBUNAŁÓW

1. Uwaga ogólna	151
2. Nieusuwalność	151
3. Obowiązek bezstronności i procedura wyłączenia z postępowania	157

4. Odpowiedzialność dyscyplinarna. Skargi na działalność sędziów i członków trybunałów	161
5. Status finansowy sędziów	171
5.1. Zabezpieczenie wynagrodzeń	171
5.2. System emerytalny	173
6. Pozostałe gwarancje niezawisłości	176
6.1. Niepołączalność	176
6.2. Immunitet	178
7. Szkolenia sędziów	180
7.1. Uwagi wprowadzające	180
7.2. Anglia i Walia	180
7.3. Szkocja	185
7.4. Irlandia Północna	188
8. Wnioski	189
ROZDZIAŁ V. MINISTERSTWO SPRAWIEDLIWOŚCI	193
1. Uwagi wstępne	193
2. Reforma urzędu Lorda Kanclerza	193
3. Rola Sekretarza Stanu ds. Sprawiedliwości oraz Ministerstwa Sprawiedliwości	200
4. Instytucje wydzielone i nadzorowane przez Ministerstwo Sprawiedliwości	209
4.1. Agencje wykonawcze	211
4.2. Pozaresortowe instytucje publiczne o charakterze wykonawczym	219
4.3. Pozaresortowe instytucje publiczne o charakterze doradczym	226
4.4. Inne podmioty powiązane z Ministerstwem Sprawiedliwości	228
5. Resorty sprawiedliwości w rządach krajowych	230
6. Wnioski	232
ROZDZIAŁ VI. ADMINISTRACJA SĄDOWNICTWEM	235
1. Uwagi wstępne	235
2. Podmioty odpowiedzialne za administrowanie sądami i trybunałami	237
2.1. Anglia i Walia	237
2.2. Irlandia Północna	244
2.3. Odrębność rozwiązań szkockich	246
2.4. Administracja Sądu Najwyższego	250

3. Administrowanie sądownictwem wojskowym	251
4. Przejawy nadzoru nad administrowaniem sądownictwem w Zjednoczonym Królestwie	252
5. Wnioski	255
 ZAKOŃCZENIE	 257
 WYKAZ CYTOWANYCH AKTÓW PRAWNYCH	 269
 WYKAZ CYTOWANYCH ORZECZEŃ SĄDOWYCH	 275
 BIBLIOGRAFIA	 277
A. Monografie, opracowania zwarte	277
B. Rozdziały w opracowaniach zbiorowych	281
C. Artykuły w czasopismach	283
D. Źródła internetowe	284
 SUMMARY. THE JUDICIARY IN THE UNITED KINGDOM. SELECTED CONSTITUTIONAL ISSUES	 289
 INDEKS NAZWISK.....	 307

Wykaz skrótów

AC	<i>Law Reports Appeals Cases</i> (zbiór orzecznictwa, Wielka Brytania)
All ER	<i>All England Law Reports</i> (zbiór orzecznictwa, Wielka Brytania)
BSE	<i>Bovine Spongiform Encephalopathy</i> (gąbczasta encefalopatia bydła)
CCRC	<i>Criminal Cases Review Commission</i> (Komisja ds. Kontroli Spraw Karnych)
CICA	<i>Criminal Injuries Compensation Authority</i> (Urząd ds. Odszkodowań dla Ofiar Przestępstw)
CLSA	<i>Courts and Legal Services Act</i> (ustawa o sądach i usługach prawnych)
CPI	<i>Consumer Price Index</i>
CRA	<i>Constitutional Reform Act</i> (ustawa o reformie konstytucyjnej)
ECHR	<i>European Court of Human Rights</i> (zbiór orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka)
EHRR	<i>European Human Rights Reports</i> (zbiór orzecznictwa)
EKPCz	Europejska konwencja praw człowieka (Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności)
ER	<i>English Reports</i> (zbiór orzecznictwa, Wielka Brytania)
ETPCz	Europejski Trybunał Praw Człowieka
ETS	Europejski Trybunał Sprawiedliwości
HL	<i>House of Lords</i> (zbiór orzecznictwa)
HM	<i>Her Majesty</i>
HMCTS	<i>HM Court and Tribunal Service</i> (Służba Sądowa i Trybunalska Jej Królewskiej Mości)
HMICA	<i>HM Inspectorate of Court Administration</i> (Inspektorat Administracji Sądowej Jej Królewskiej Mości)
HMIP	<i>HM Inspectorate of Prisons</i> (Inspektorat Więziennictwa Jej Królewskiej Mości)

HMIPr	<i>HM Inspectorate of Probation</i> (Inspektorat ds. Probacji Jej Królewskiej Mości)
HMPPS	<i>HM Prison and Probation Service</i> (Służba Więzienna i ds. Nadzoru Kuratorskiego Jej Królewskiej Mości)
IMB	<i>Independent Monitoring Boards</i> (Niezależne Komisje Monitorujące)
JABS	<i>Judicial Appointments Board for Scotland</i> (Komisja ds. Nominacji Sędziowskich)
JAC	<i>Judicial Appointment Commission</i> (Komisja ds. Nominacji Sędziowskich)
JC	<i>Judiciary Cases</i> (zbiór orzecznictwa, Szkocja)
JKM	Jej Królewskiej Mości
JTAC	<i>Justices' Training Appraisal Committee</i> (Komisja ds. Szkoleń i Oceny Sędziów)
JTCJI	<i>Justices' Training Committee of the Judicial Institute</i> (Komisja ds. Szkolenia Sędziów Instytutu Sądowego)
KB	<i>King's Bench Law Reports</i> (zbiór orzecznictwa Wydziału Królewskiego Wysokiego Sądu Anglii i Walii)
LAA	<i>Legal Aid Agency</i> (Agencja Pomocy Prawnej)
LSB	<i>Legal Service Board</i> (Rada ds. Usług Prawnych)
MCS	<i>Military Court Service</i> (Wojskowa Służba Sądowa)
NATO	<i>North Atlantic Treaty Organization</i> (Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego)
NDPB	<i>Non-Departmental Public Bodies</i> (pozaresortowe instytucje publiczne)
NI	<i>Northern Ireland</i>
NICTS	<i>Northern Ireland Courts and Tribunals Service</i> (Służba Sądowa i Trybunalska Irlandii Północnej)
NIJAC	<i>Northern Ireland Judicial Appointments Commission</i> (Północnoirlandzka Komisja ds. Nominacji Sędziowskich)
NMD	<i>Non-Ministerial Department</i> (departament pozaresortowy)
NOMS	<i>National Offender Management Service</i> (Narodowa Służba Zarządzania ds. Osób Naruszających Prawo)
ONZ	Organizacja Narodów Zjednoczonych
OPG	<i>Office of the Public Guardian</i> (Urząd Kuratora Publicznego)
PB	<i>Parole Board</i> (Rada ds. Zwolnień Warunkowych)
QB	<i>Queen's Bench</i> (w odniesieniu do zbioru orzecznictwa Wydziału Ławy Królewskiej Wysokiego Sądu Anglii)
QBD	<i>Queen's Bench Division</i> (Wydział Ławy Królewskiej)
RFN	Republika Federalna Niemiec

Wykaz skrótów

SCS	<i>Scottish Court Service</i> (Służba Sędziowska Szkocji)
SCTS	<i>Scottish Court and Tribunals Service</i> (Szkocka Służba Sędziowska i Trybunalska)
SN	Sąd Najwyższy
TCEA	<i>Tribunals, Courts and Enforcement Act 2007</i>
TSUE	Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej
TUE	Traktat o Unii Europejskiej
UE	Unia Europejska
UK	<i>United Kingdom</i>
UKHL	<i>UK House of Lords</i>
UKPC	<i>UK Privy Council</i> (Tajna Rada)
UKSC	<i>UK Supreme Court</i>
WLR	<i>Weekly Law Reports</i> (cotygodniowy zbiór orzecznictwa, Wielka Brytania)
YJB	<i>Youth Justice Board</i> (Rada ds. Wymiaru Sprawiedliwości dla Nieletnich)
ZK	Zjednoczone Królestwo

Wprowadzenie

Niniejsza monografia jest próbą przedstawienia zarysu ustroju współczesnego sądownictwa w Zjednoczonym Królestwie. Można by sądzić, że decyzja o wystąpieniu z Unii Europejskiej osłabia do pewnego stopnia atrakcyjność poznawczą tego ustroju. Z pewnością bowiem ograniczone zostaną wzajemne relacje państwa brytyjskiego z państwami UE w zakresie współpracy związanej z wymiarem sprawiedliwości. Monografia jest jednak wyrazem przekonania, że w dyskusjach nad pożądanym kształtem i pozycją konstytucyjną różnych organów i instytucji państwowych w Polsce warto zawsze brać pod uwagę również szersze argumenty natury porównawczej.

W literaturze polskiej brak jest jak do tej pory kompleksowego opracowania na temat współczesnego funkcjonowania sądów brytyjskich w aspekcie ustrojowym¹. Czytelnik jest zatem skazany na zapoznawanie się jedynie z fragmentarycznymi ujęciami tego zagadnienia, dostępnymi w ramach pozycji bibliograficznych głównie poświęconych analizie współczesnych ustrojów państwowych. Starłem się wypełnić istniejącą na naszym rynku wydawniczym lukę.

Zjednoczone Królestwo słusznie jest kojarzone z ugruntowanymi tradycjami niezależności sądownictwa. Warto zauważyć, że przekonanie

¹ Znakomitą monografią, już w przytłaczającej większości nieaktualną, dotyczącą ustroju sądów w Anglii i Walii, jest książka M. Szerera: *Sądownictwo angielskie*, Warszawa 1959.

o doniosłej roli władzy sądowniczej i przez to o konieczności zagwarantowania jej jak najwyższego poziomu bezstronności kształtowane było przede wszystkim przez wysoką kulturę polityczną i prawną, a nie przez instytucjonalne gwarancje. Już w średniowiecznej Anglii narastała świadomość, że król winien być związany prawem, a jego władza sądownia przynajmniej w pewnym stopniu winna być ograniczona. Jednym z istotnych przejawów takiego myślenia była Wielka Karta Swobód, ustanawiająca prawo hrabiów i baronów do „sądu sobie równych” oraz powołująca specjalną komisję 25 baronów stojących na straży postanowień Karty. Dążenie do niezależnego wymiaru sprawiedliwości, jak się wydaje, przyczyniło się do takich wydarzeń w historii Anglii, które doprowadziły z czasem do istotnej emancypacji sądownictwa. Rola sądów w państwie wiązała się z istotą systemu prawa powszechnego (*common law*), którego normy miały być „odkrywane” przez sędziów, co oczywiście w praktyce doprowadziło do ukształtowania się prawotwórczej roli sądów, a jednocześnie nie przeszkadzało dojrzewaniu koncepcji suwerenności parlamentu. Ta ostatnia przyczyniła się jednak do unicestwienia pojawiających się na początku XVII w. prób sądowej kontroli legalności aktów prawodawczych. Dopiero dwudziestowieczne przekształcenia wspomnianej zasady suwerenności parlamentu zaowocowały rozwojem aktywizmu sędziowskiego i ukształtowaniem formy miękkiej sądowej kontroli konstytucyjności aktów parlamentarnych.

Książka została podzielona na sześć rozdziałów, opisujących najważniejsze, w moim przekonaniu, zagadnienia ustroju sądownictwa Zjednoczonego Królestwa. Ustrój ten został ukazany na tle zawartych w rozdziale pierwszym ogólniejszych rozważań na temat zasady niezależności sądów oraz konstytucyjnej roli sądownictwa na Wyspach. Głównym celem pracy jest zaprezentowanie polskiemu czytelnikowi współczesnego kształtu tego ustroju i dokonanie jego oceny.

Najważniejszy problem badawczy w odniesieniu do ustroju sądownictwa w ZK wyraża się w pytaniu, na ile ustrój ten został ukształtowany w sposób zapewniający realizację zasady niezależności sądów i niezawisłości sędziów.

Przystępując do procesu badawczego, założyłem udowodnienie kilku podstawowych tez. Należą do nich:

T1: Reformy ustroju sądownictwa, w tym dotyczące procedur nominacyjnych sędziów, przeprowadzane w Zjednoczonym Królestwie przez bez mała dwie dekady XXI w., mogą być postrzegane w kategoriach gwarancyjnych i należy je oceniać pozytywnie.

T2: Bez względu na wagę wprowadzonych zabezpieczeń prawno-instytucjonalnych niezależności sądów i niezawisłości sędziów, reformy sądownictwa, w szczególności reforma urzędu Lorda Kanclerza, przyniosły też negatywne efekty w postaci przede wszystkim osłabienia artykulacji interesów środowiska sędziowskiego w sferze polityki. Z kolei reforma nominacji sędziowskich nie przyczyniła się, w zakładanym tempie, do znacznego zwiększenia różnorodności etnicznej i społecznej sędziów, w szczególności w sądach wysokiego szczebla.

T3: Niezależnie od przedstawionych ocen przeprowadzanych w ostatnich kilkunastu latach reform sądownictwa w Zjednoczonym Królestwie należy stwierdzić, że konkretne rozwiązania prawne zawsze muszą być postrzegane przez pryzmat tradycji i specyfiki konstytucyjnej danego systemu konstytucyjnego, a jednocześnie nie zawsze mogą stanowić inspirację do analogicznego ich kształtowania w odmiennych warunkach ustrojowo-politycznych.

Nadto na początku badań przyjąłem także trzy hipotezy badawcze, które następnie poddałem weryfikacji, a wyniki tego testu rzutują również na treść argumentów przytaczanych na poparcie wskazanych wyżej tez. Hipotezami tymi są:

H1: Skomplikowany ustrój sądów, trybunałów administracyjnych oraz innych organów *quasi*-sądowych mających kompetencje do sanowania sytuacji prawnej jednostki ogranicza orientację obywateli w systemie prawnym i może wpływać w skrajnych wypadkach na utrudnienie realizacji prawa do sądu, a przede wszystkim jego składowej, czyli prawa dostępu do sądu.

H2: Brytyjskie rozwiązanie, w myśl którego urząd sędziego jest koroną zawodów prawniczych, pomimo pewnych mankamentów współgra z zasadą niezawisłości sędziów.

H3: Utworzenie departamentu sprawiedliwości – przynajmniej w zakresie kompetencji sekretarza stanu w odniesieniu do sądów – choć może być postrzegane jako pewna konsekwencja reformy pozycji ustrojowej Lorda Kanclerza, z punktu widzenia zarówno prakseologii, jak i teoretycznego ujęcia zasady niezależności sądów, nie było w istocie konieczne.

W pracy zastosowałem przede wszystkim metodę analizy dogmatycznej przepisów, skorygowaną specyfiką brytyjskich rozwiązań prawnych, tj. analizowałem również ewentualne konwenanse i zwyczaje związane z funkcjonowaniem systemu sądownictwa w kontekście praktyki ustrojowej. W celu przedstawienia ustroju sądów objąłem badaniami przede wszystkim przepisy o zadaniach i kompetencjach organów czy instytucji, ich formie prawnej i organizacji. W pewnym zakresie konieczne było także odniesienie się do podstawowych kwestii proceduralnych, głównie przy okazji prezentacji zakresu kompetencyjnego organów sądowych i trybunalskich oraz regulacji związanych z regulacjami dotyczącymi powoływania na stanowiska sędziowskie. Ze względu na *quasi*-federalną strukturę Zjednoczonego Królestwa, związaną z tzw. procesem dewolucji, zastosowałem również metodę komparatystyczną.

Książka uwzględnia stan prawny na dzień 30 września 2018 r.

* * *

Monografia zawiera przede wszystkim wyniki badań prowadzonych w ramach działalności statutowej Katedry Prawa Ustrojowego Porównawczego, w której jestem zatrudniony. Część zaprezentowanych w niniejszej pracy badań była też jednak sfinansowana dzięki grantom zewnętrznym. Rozdział V obejmuje wyniki pracy badawczej wykonywanej w projekcie finansowanym przez Narodowe Centrum Nauki na podstawie decyzji DEC-2016/21/B/HS5/00445, natomiast rozdział VI wykorzystuje w pewnym zakresie badania prowadzone przeze mnie

w ramach projektu Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości w 2016 r. Z kolei kwerenda w bibliotece Institute of Advanced Legal Studies w Londynie we wrześniu 2018 r. była dofinansowana ze środków wewnątrzdziałowego projektu pt. *Pozycja ustrojowa organów władzy sądowniczej w ramach podzielonych władz w obliczu aktualnych wyzwań prawa konstytucyjnego*.

Książka nie powstałaby bez życzliwości nie tylko określonych instytucji, ale i wielu osób. Słowa podziękowania za cenne konsultacje dotyczące tematyki niniejszej monografii kieruję przede wszystkim do Pana Profesora Anthony'ego Bradleya, który już od ponad 15 lat pomaga mi zrozumieć ustrój brytyjski. Były one tym bardziej istotne, że Pan Profesor obok pracy naukowej wykonywał też zawód adwokata, nosząc zaszczytny tytuł *Queen's Counsel*. Dziękuję również Pani Profesor Katji Ziegler za zaproszenie mnie do Szkoły Prawa Uniwersytetu Leicester, gdzie wiosną 2017 r. jako *visiting professor* mogłem prowadzić badania, przede wszystkim na temat działalności brytyjskiego Ministerstwa Sprawiedliwości.

Dziękuję kolegom dr. hab. Grzegorzowi Kucy, dr. hab. Adamowi Dyrdzie oraz mgr. Maciejowi Pachowi za przegłądnięcie niektórych fragmentów pracy, w tym sugestie dotyczące również warstwy metodologicznej monografii. Chciałbym jednak przede wszystkim wyrazić podziękowania Panu dr. hab. Wojciechowi Brzozowskiemu za wszelkie uwagi zawarte w recenzji wydawniczej, które przyczyniły się do obecnego kształtu oddawanej do rąk czytelnika książki. Oczywiście odpowiedzialność za wszelkie błędy i uproszczenia spoczywa wyłącznie na mnie.

Zasada niezależności sądownictwa i konstytucyjna rola sądów

1. Uwagi wstępne

Niezależność sądownictwa w Zjednoczonym Królestwie jest obecnie traktowana jako jedna z najbardziej istotnych zasad ustrojowych², niezależnie od przyjmowanego punktu widzenia co do relewantności zasady podziału władz w brytyjskim systemie ustrojowym. Spór budzi natomiast raczej kwestia, czy zasada niezależności sądownictwa miała, czy nadal ma, raczej odniesienie indywidualne, tj. bardziej wiąże się z niezależnością indywidualną sędziów (niezawisłością), czy instytucjonalne, tj. w sensie istnienia wystarczających gwarancji niezależności organów sądowych w ramach systemu wymiaru sprawiedliwości. Rozwiązanie podstawowego problemu badawczego niniejszej monografii, jakim jest udzielenie odpowiedzi na pytanie, w jakim zakresie istniejące rozwiązania dotyczące sądownictwa na Wyspach współgrają z zasadą

² Zob. O. Hood Phillips, P. Jackson, P. Leopold, *Constitutional and Administrative Law*, 8th ed., London 2001, s. 25 i 431; H. Barnett, *Constitutional and Administrative Law*, Routledge, 2017, s. 578; A. W. Bradley, K. D. Ewing, C. J. S. Knight, *Constitutional & Administrative Law*, 17th ed., Pearson, 2018, s. 102; E. Allbon, S. K. Dua, *Elliott & Quinn's English Legal System*, 19th ed., Pearson, 2018, s. 175.

niezależności sądów, jest determinowane ogólnym odniesieniem się do rozumienia i ujmowania tej zasady w ustroju ZK.

Wymiar sprawiedliwości pochodzi w Wielkiej Brytanii oczywiście od władzy monarchy³. Niemniej jednak podczas ewolucji systemowej sądownictwo stopniowo stawało się niezależne, do czego przyczyniły się różne czynniki, w tym również postulaty doktryny podziału. Władza monarchy w odniesieniu do sądów była stopniowo zmniejszana, a szczególne znaczenie dla konstrukcji zasady niezależności sądowej miała ustawa sukcesyjna z 1701 r. Do Chwalebnej Rewolucji sędziowie, podobnie jak inni urzędnicy monarchy, mogli być przez niego formalnie zdymisjonowani w każdej chwili. Po 1688 r. ukształtowała się zasada pełnienia urzędu „dopóki dobrze się sprawują” (*during good behaviour*), która została potwierdzona w ustawie sukcesyjnej (*quamdiu se bene gesserit*) i wzmocniona regulacją mówiącą, że usunięcie z urzędu może się odbyć jedynie na mocy adresu (wniosku) obydwu izb parlamentu. Współcześnie wiele gwarancji niezależności sądownictwa jest zakorzenionych w normach prawnych, a także w konwenansach konstytucyjnych oraz kulturze politycznej i praktyce systemu, przy czym w ostatnich latach normy kulturowe w tym zakresie przekształcały się w normy prawa pisanego.

Obecnie zasada niezależności sądów została wyraźnie zapisana w prawodawstwie. Ustawa o reformie konstytucyjnej (*Constitutional Reform Act, CRA*) nakłada na Lorda Kanclerza (zob. pkt 2. rozdziału V) i innych ministrów Korony obowiązek stania na straży zachowania tej niezależności (zob. art. 63 CRA). Zasada ta dodatkowo jest wzmocniana na gruncie prawnym przez obowiązywanie w wewnętrznym porządku prawnym art. 6 Europejskiej konwencji praw człowieka (EKPCz) inkorporowanej poprzez uchwalenie w 1998 r. ustawy o prawach człowieka (*Human Rights Act, 1998*). Przepis ten przyznaje jednostce prawo do

³ Zwraca na to uwagę A. Tomkins, traktując sędziów jako reprezentantów Korony. Jest to zgodne z prezentowaną przez tego autora koncepcją dwuczłonowego podziału władzy. Zob. A. Tomkins, *Public Law*, Oxford 2003, s. 46 i n.

sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd.

2. Zasada niezależności sądów a zasady rządów prawa, suwerenności (supremacji) parlamentu oraz podziału władz

Niezależność sądownictwa wymaga wyraźnej jego odrębności organizacyjnej i systemowej od innych organów państwowych odpowiedzialnych za realizację pozostałych prawnych sfer działania państwa. W tym kontekście na gruncie brytyjskim należy również rozważyć systemową pozycję sądownictwa w odniesieniu do zasady suwerenności parlamentu i zasady podziału władz⁴.

Jak wiadomo, Zjednoczone Królestwo do dziś nie posiada konstytucji pisanej w sensie zbioru norm prawa stanowionego, mających nadrzędną moc prawną w stosunku do ustaw zwykłych. Można jednak mówić o konstytucji nieskodyfikowanej i rozproszonej, tj. konstytucji w ujęciu materialnym. To ostatnie określenie dominuje w polskich opracowaniach na temat ustroju brytyjskiego. Zasady ustrojowe ZK mogą być zatem rekonstruowane z wielu źródeł zaliczanych do konstytucji brytyjskiej w powyższym sensie. W identyfikacji zasad znaczącą rolę odgrywali klasycy brytyjskiego prawa konstytucyjnego, tacy jak m.in. Sir William Blackstone (1723-1780), Sir Albert V. Dicey (1835-1922) czy Sir Ivor Jennings (1903-1965).

Do najważniejszych zasad ustrojowych Zjednoczonego Królestwa w moim przekonaniu należą: 1) zasada rządów prawa, 2) zasada suwerenności parlamentu oraz 3) zasada podziału władz⁵. Trzeba jednak

⁴ Zob. P. Mikuli, *Zasada podziału władz a ustrój brytyjski*, Warszawa 2006, s. 143-144.

⁵ Idem, *Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej*, [w:] *Systemy ustrojowe państw współczesnych*, red. S. Bożyk, M. Grzybowski, Białystok 2012, s. 15-21.

powiedzieć, że jeśli chodzi o dwie pierwsze, to co do ich obowiązywania nie istnieją zasadnicze rozbieżności w doktrynie, natomiast wyodrębnianie zasady podziału władz w ustroju brytyjskim pozostaje zabiegiem kontrowersyjnym, choć obecnie już dużo mniej.

Zasada *rule of law* oznacza, że wszystkie działania organów państwowych powinny opierać się na prawie. Podstawowe znaczenie teoretyczne tej zasady pochodzi od analiz prowadzonych przez A. V. Diceya. Według niego praworządność posiada trzy aspekty. Przede wszystkim autor ten utożsamia *rule of law* z brakiem arbitralności działań władz. Po drugie, wszyscy, w tym urzędnicy państwowi, są równi wobec prawa i powinni odpowiadać przed zwykłymi sądami za swoje oficjalne działania. Po trzecie, elementem *rule of law* jest zagwarantowanie podstawowych praw i wolności poprzez ich uznanie w orzeczeniach sądowych wydanych w określonych okolicznościach.

Obecnie postrzeganie rządów prawa jest jednak szersze. Dotyczy to w szczególności regulacji statusu osoby fizycznej, który w znacznym stopniu jest już określony przez prawo pisane. Należy także zaznaczyć, że Dicey dostrzegał przede wszystkim formalny aspekt rządów prawa. Współczesna literatura zwraca także uwagę na materialne znaczenie praworządności, tj. na kwestie ochrony autonomii i godności jednostki, potrzebę podejmowania decyzji w oparciu o racjonalne i uzasadnione argumenty w odniesieniu do pojęcia wspólnego dobra. Elementem postrzeganej w ten sposób zasady rządów prawa jest także zakaz retroaktywności prawa oraz egzekwowanie prawa przez niezależne sądy i niezależnych sędziów.

Z kolei zasada suwerenności parlamentu polega na tym, że suwerenność prawna w Zjednoczonym Królestwie skupiona jest w parlamencie, a ściślej rzecz ujmując, w trzech jego elementach składowych, tj. Izbie Gmin, Izbie Lordów oraz monarsze. W tym ujęciu parlament jest suwerenny, ponieważ normy przez niego stanowione teoretycznie są nieograniczone zakresowo właśnie z uwagi na brak konstytucji w znaczeniu formalnym. Erskine May (1815-1886) w 1844 r. pisał, że parlament „nie jest (...) ograniczony przez żadną umowę podstawową czy konstytucję;

wyłącznie on sam posiada konstytucyjne prawo ustanawiania i zmieniania praw i rządu Imperium”. Zwierzchność parlamentu odnosi się więc do jego wyłącznych, co do zasady, kompetencji ustawodawczych oraz wiąże się z najwyższą rangą ustawy w systemie prawa.

W tej koncepcji przyjmuje się także, że suwerenem politycznym pozostaje naród, który poprzez wybory kształtuje skład parlamentu. Jednocześnie suwerenność parlamentu związana jest z jego supremacją, oznaczającą nadrzędność parlamentu nad innymi organami i wynikającą z jego omnipotencji ustawodawczej. Paradoksalnie supremacja nie oznacza, że w parlamencie skupia się obecnie realna władza polityczna. Po ukształtowaniu się współczesnego systemu partyjnego i po kolejnych reformach prawa wyborczego to rząd zaczął dominować nad Izbą Gmin i w praktyce ograniczać supremację parlamentu.

Należy zdawać sobie sprawę z tego, że na współczesne ujmowanie i rozumienie zasady suwerenności parlamentu ma wpływ szereg ograniczeń. Należą do nich faktyczna supremacja prawa UE nad prawem krajowym (przynajmniej do czasu pozostawania w UE), obowiązywanie wspomnianej wyżej ustawy o prawach człowieka, która inkorporowała do krajowego systemu źródeł prawa EKPCz, a także uszczuplenie kompetencji parlamentu na rzecz legislatur regionalnych/krajowych w wyniku tzw. procesu dewolucji. Suwerenność parlamentu w praktyce ograniczana jest również poprzez rozbudowane uprawnienia prawotwórcze rządu (ustawodawstwo delegowane).

Teoria podziału władz wywodzi się natomiast w dużej mierze z idei nadrzędności prawa, która krystalizowała się przez kilka stuleci, począwszy od średniowiecza⁶. W Anglii najwcześniej pisarze polityczni i sędziowie zaczęli kwestionować nieograniczoną władzę monarchy, dlatego też Wyspy Brytyjskie można uznać za ojczyznę idei podziału władz⁷.

⁶ Zob. R. M. Małajny, *Trzy teorie podzielonej władzy*, Warszawa 2001, s. 160-168; A. Bryk, *The origins of constitutional government. Higher law and the sources of judicial review*, Kraków 1999, s. 136 i n.

⁷ O ograniczeniach władzy królewskiej pisał już Henry Bracton (ok. 1210-1268) w swoim dziele z 1250 r. „O prawach i zwyczajach Anglii”, później tezy te

W tym kontekście warto wspomnieć te działania sądów, które podważały ustawodawstwo, jak słynny *casus* dr. Bonhama⁸ czy inne próby powoływania się na „prawo wyższe” (*higher law*) od ustawy czy „sztuczny rozum prawniczy” (*artificial reason*)⁹.

Podstawą ustroju państwa do czasów rewolucji była idea rządów mieszanych. Równowaga trzech ciał: monarchy, Izby Lordów i Izby Gmin miała zapewnić utrzymywanie społecznego *status quo*. Natomiast głównym postulatem teorii podziału myślicieli z okresu rewolucji było rozgraniczenie organu ustawodawczego i wykonawczego. Natomiast po upadku Cromwella i restauracji monarchii rozwinęła się w Wielkiej Brytanii teoria ustroju równowagi. Było to swoiste połączenie elementów teorii ustroju mieszanego i teorii podziału władz. Późniejsze doktryny również skupiały się raczej na kwestiach relacji pomiędzy władzą ustawodawczą a wykonawczą – np. J. Locke w ogóle nie wyróżniał władzy sądowej¹⁰.

rozwija Sir John Fortescue (1394-1476) w pracach: *The Governance of England* oraz „Pochwała rządzeniem Anglią” i „Pochwała ustaw Anglii”. Zob. P. Mikuli, *op. cit.*, s. 13 i n.

- ⁸ Sir Edward Coke wyraził tu pogląd, że jeśli ustawa jest sprzeczna z *common law* lub ze zdrowym rozsądkiem lub jeśli jest niewykonalna, powinna być uznana za nieważną. W polskiej literaturze szeroko o tym pisze: A. Bryk, *op. cit.*, s. 197-221.
- ⁹ A. Bryk, *op. cit.*, s. 171 i n.
- ¹⁰ Z kolei w kręgu brytyjskiej myśli politycznej na temat podziału władz o sądownictwie sporo pisał W. Blackstone. M. J. C. Vile wyraża pogląd, że dokonał w tej mierze modyfikacji doktryny Monteskiusza, który – jak wiadomo – posługiwał się jedynie terminem „władza sądenia”, a sądy, które powinny być trybunałami działającymi jedynie *ad hoc*, nazwał „władzą żadną”. Sądy dla Blackstone’a miały stanowić natomiast odrębną władzę i winny być depozytariuszami ustaw Królestwa (M. J. C. Vile, *Constitutionalism and the Separation of Powers*, 2nd ed., Indianapolis 1998, s. 113; T. R. S. Allan, *Law, Liberty, and Justice. The Legal Foundations of British Constitutionalism*, Oxford 1993, s. 49). Na marginesie można tylko wskazać, że R. M. Małajny przychylił się raczej do twierdzenia, że Blackstone nie przywiązywał aż tak dużej wagi do niezależności sądów, a traktował je jako część władzy wykonawczej. Król w takim ujęciu miał być więc źródłem jurysdykcji i twórcą sądów. Piszę o tym w: P. Mikuli, *op. cit.*, s. 31 i n.

Zbliżanie się egzekutywy i legislatywy na etapie tworzenia rządów parlamentarnych skłaniały niektórych przedstawicieli nauki prawa konstytucyjnego do wysuwania tezy o nierелеwantności zasady podziału władz do brytyjskiego ustroju. Klasyk brytyjskiego prawa konstytucyjnego A. V. Dicey w swym dziele nie nawiązywał prawie w ogóle do zasady podziału. W szczególności Walter Bagehot (1826-1877) w *The English Constitution* stwierdził, że skutecznym sekretem tego ustroju jest fuzja a nie podział władz. G. Marshall w *Constitutional Theory*¹¹ również sceptycznie odnosił się do podziału władz. Wyraził on przekonanie, że pojęcia legislatywy, egzekutywy i judykatury nie są dokładnie sprecyzowane. Podobnie wypowiedzieli się m.in. W. Friedmann, R. M. Jackson, J. A. G. Griffith i H. Street¹². I. Jennings, choć był przekonany, że w Zjednoczonym Królestwie istnieje formalny podział władz, miał wątpliwości co do materialnego charakteru tego podziału. Również i on uważał, że nie da się przeprowadzić wyraźnej granicy między tym, co należy do sfery ustawodawstwa, a tym, co należy do sfery wykonawstwa¹³. W literaturze końca XX w. i obecnej można zauważyć wyraźną przychylność dla tezy, że zasada podziału władz stanowi zasadę ustrojową ZK. Z tą zasadą autorzy wiążą też inną, mówiącą o niezależności sądów. A. W. Bradley, K. D. Ewing oraz C. J. S. Knight traktują zasadę podziału jako nieodłączny element „rządów prawa”¹⁴, przy czym, podobnie jak np. H. Barnett i C. R. Munro, widzą realizację jedynie pewnych aspektów podziału władz w brytyjskim ustroju¹⁵.

¹¹ Zob. G. Marshall, *Constitutional Theory*, Oxford 1980, s. 97, 124; zob. też: R. M. Małajny, *Europejska teoria podziału władzy państwowej w XX stuleciu*, [w:] *Doktryny polityczne i prawne u progu XXI wieku. Wybrane problemy badawcze*, red. M. Maciejewski, M. Marszał, Wrocław 2002, s. 339.

¹² Zob. W. Friedmann, *Law in a Changing Society*, London 1959, s. 354; R. M. Jackson, *The Machinery of Justice in England*, Cambridge 1953, s. 11 i n.; J. A. G. Griffith, H. Street, *Principles of Administrative Law*, London 1957, s. 14-16.

¹³ Zob. I. Jennings, *The Law and the Constitution*, London 1959, App I, s. 281-282.

¹⁴ A. W. Bradley, K. D. Ewing, C. J. S. Knight, *op. cit.*, s. 96 i n.

¹⁵ Zob. H. Barnett, *op. cit.*, s. 80; C. R. Munro, *Studies in Constitutional Law*, London 1999, s. 332.

W orzecznictwie sądowym dało się zauważyć pogląd, że podział władz jest czynnikiem ograniczającym kompetencje sądów w stosunku do pozycji ustrojowej parlamentu. W tym sensie parlament, władza wykonawcza i sądy mają odrębne, niepokrywające się kompetencje, rolą sądów w tej sprawie jest więc odczytanie w niezmienionej formie oczywistych wyrażen użytych przez ustawodawcę¹⁶. Oznaczało to wykorzystywanie podziału władz jako argumentu na rzecz wykazywania powściągliwości sędziowskiej i poskramiania aktywizmu. Takie klasyczne podejście do konstytucyjnej roli sądów znajduje się w wielu uzasadnieniach decyzji sądowych, m.in. w *Duport Steels Ltd. v. Sirs, W. H. Smith Do It All v. Peterborough* oraz *R. v. Secretary of State for the Home Department, ex parte Fire Brigades Union*¹⁷.

W niektórych orzeczeniach zasada podziału służyła jednak także podkreśleniu istotnej pozycji ustrojowej sądów. W sprawie *X Ltd. v. Morgan Grampian Publishers Ltd.*¹⁸ Lord Bridge pisał o „suwerenności króla w Parlamencie” i „suwerenności króla w sądach”. W tym kontekście sądy powinny być postrzegane jako równoprawny partner władzy ustawodawczej. Parlament, jak każdy inny organ państwowy, musi być związany pewnymi normami. W ten sposób uwypukla się znaczenie zasady rządów prawa, która przynajmniej do pewnego stopnia musi ograniczyć zasadę suwerenności parlamentu.

Nawiązanie do takiej koncepcji można także zaobserwować w doktrynie. T. R. S. Allan stoi na stanowisku, że bez odpowiedniej koncepcji podziału władz Diceyowska zasada rządów prawa jest trudna do zrozumienia¹⁹. Podział funkcji w państwie Allan rozumie przede wszystkim

¹⁶ Zob. P. Mikuli, *Sądy a parlament w ustrojach Australii, Kanady i Nowej Zelandii (na tle rozwiązań brytyjskich)*, Kraków 2010, s. 95.

¹⁷ Zob. *Duport Steels Ltd. v. Sirs*, [1980] 1 All ER 529; *W. H. Smith Do It All Ltd. v. Peterborough*, [1991] 4 All ER 193 oraz *R. v. Secretary of State for the Home Department, ex parte Fire Brigades Union*, [1995] 2 AC 513.

¹⁸ [1991] 1 AC 1.

¹⁹ Piszę o tym w: P. Mikuli, *Zasada podziału...*, s. 41.

jako rozdział sfery polityki od sfery prawa. Rząd musi posiadać odpowiednią swobodę formułowania i implementacji pewnej przyjętej linii politycznej. Za to jest odpowiedzialny politycznie przed parlamentem. Sądy w tym ujęciu powinny natomiast kontrolować legalność działań władzy publicznej²⁰.

Nie bez racji R. Masterman zwraca uwagę, że odejście od rozumienia zasady podziału postrzeganego jako obrona ustawodawczych uprawnień parlamentu związane jest przede wszystkim z wejściem w życie ustawy o prawach człowieka oraz CRA²¹. To one przyczyniły się do wzrostu znaczenia i emancypacji sądownictwa w ramach podziału. Niezależność sądownictwa bez wątplenia do tej pory nie miała bowiem aż tak wyraźnego wymiaru instytucjonalnego, ale wiązała się z przekonaniem o konieczności zachowania niezależności (niezawisłości) sędziów w konkretnej sprawie. W tym sensie Masterman uważa, że nie jest już aktualny pogląd wyrażany w literaturze przez Stevensa, według którego koncepcja niezależności sądownictwa w relacji do sędziów w sensie zbiorczym (a nie indywidualnym) w Anglii nie funkcjonuje²². Z kolei V. Bogdanor podkreśla, że CRA czyni z sądownictwa trzecią władzę konstytucyjną, odrębną od parlamentu i egzekutywy, oraz przyjmuje ogromne znaczenie podziału władz dla wzmocnienia niezależności sądownictwa²³.

²⁰ Zob. T. R. S. Allan, *op. cit.*, s. 53.

²¹ Zob. R. Masterman, *The Separation of Powers in the Contemporary Constitution*, Cambridge 2010, s. 31, 245 i n., [on-line:] <https://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511933820>.

²² Zob. R. Stevens, *The English Judges. Their Role in the Changing Constitution*, Oxford 2005, s. 97.

²³ Zob. V. Bogdanor, *The New British Constitution*, Oxford 2009, s. 84.

3. Sądy a parlament

3.1. Prawotwórcza rola sądów, problematyka wykładni

W Zjednoczonym Królestwie sądy pełnią rolę prawotwórczą. Polega ona przede wszystkim na permanentnym rozwijaniu *common law*, głównie poprzez system precedensów. Prawotwórcza rola sądów wiąże się także z aktywnym podejściem do interpretacji ustawodawstwa parlamentu i wywołuje pytanie o granice tej aktywności. Jest ono stawiane rzecz jasna we wszystkich państwach demokracji liberalnej, gdzie sądownictwo odgrywa istotną rolę ustrojową, w tym stoi na straży zgodności ustaw z konstytucją. W Wielkiej Brytanii dyskusja nad aktywizmem sędziowskim powiązana jest z określaniem obecnego znaczenia i granic zasady suwerenności parlamentu.

Sądy brytyjskie w ciągu wieków przyjęły pewne zasady interpretacji ustawodawstwa, a także pewne domniemania, które nie zawsze były spójne²⁴. Wcześniejsze orzecznictwo silnie afirmuje zasadę suwerenności parlamentu. Tytułem przykładu można wskazać, że w sprawie *R. v. City of London Court Judge and Payne*²⁵ stwierdzono, że „jeśli słowa ustawy są jasne, należy się do nich zastosować, nawet jeśli prowadzą do absurdalnych interpretacji. Sąd nie może nic poradzić, jeżeli parlament do takiego absurdu doprowadził”. Wiele lat później w sprawie *Magor and St. Mellons v. Newport Corporation*²⁶ Lord Denning opowiedział się za wprowadzaniem nowych treści do prawa, jeśli wymagają tego względy logiczne. Niemniej wykładnia literalna pojawiała się często w XX w. W 1962 r. w sprawie *Scruttons Ltd. v. Midland Silicones Ltd.*²⁷ wskazano, że najważniejszym obowiązkiem sędziego jest osądzenie sprawy zgodnie z prawem ustanowionym przez parlament lub ustanowionym

²⁴ Piszę o tym w: P. Mikuli, *Zasada podziału...*, s. 140.

²⁵ [1892] 1 QB 273.

²⁶ [1951] 2 All ER 839.

²⁷ [1962] AC 446.

przez precedens, odrzucono zatem możliwość ingerencji w dziedzinie ustawodawstwa parlamentarnego.

W celu przełamania wad wykładni literalnej sądy wypracowały w orzecznictwie różne jej modyfikacje. Ważnymi regułami w procesie interpretacji ustaw są *golden rule*²⁸ oraz *mischief rule*²⁹. Pierwsza pozwala na modyfikacje wyrażeń w celu uniknięcia absurdalności i niespójności przepisu, druga z kolei nakazuje zwrócić uwagę na wcześniejsze regulacje, aby wykryć ich wady, które miały być usunięte przez nową ustawę i dokonać wykładni w taki sposób, by uzyskać efekt ich korekty. W ostatnich latach w orzecznictwie wyraźnie widać aprobatę dla teleologicznej wykładni prawa³⁰. W rezultacie uwaga skupiona jest na spójności regulacyjnej oraz interpretacji systemowej. Mimo tych tendencji panuje silna tradycja wykładni polegająca na tym, aby gdy tylko to możliwe, znaleźć rzeczywisty sens sformułowania i trzymać się jak najbliżej intencji ustawodawcy. Problem w tym, co rzecz jasna dotyczy wszystkich państw demokratycznych, że w wielu przypadkach wola ustawodawcy jest trudna do uchwycenia³¹. Duże pole do twórczej wykładni prawa dała sądom ustawa o prawach człowieka z 1998 r. (*Human Rights Act 1998*). Jej art. 3(1) nakazuje, jeśli to możliwe, intepretowanie prawa wewnętrznego zgodnie z EKPCz. Niemniej w głośnej sprawie *Ghaidan v. Godin-Mendoza*³² Komitet Apelacyjny Izby Lordów przyjął, że takiej wykładni nie sposób przyjąć, jeśli stoi w sprzeczności z podstawową funkcją ustawy³³.

²⁸ Zob. *Grey v. Pearson*, [1857] 6 HL Cas 61.

²⁹ Zasada ustalona w orzeczeniu *Heydon's case* z 1584.

³⁰ Zob. K. Maleson, *The Legal System*, 3rd ed., Oxford 2007, s. 60.

³¹ W celu dotarcia do preferencji ustawodawcy dopuszcza się obecnie sięganie do materiałów z obrad parlamentarnych, zob. *Pepper v. Hart*, [1993] AC 593.

³² [2004] 2 AC 557.

³³ Zob. A. L. Young, *Democratic Dialogue and the Constitution*, Oxford 2017, s. 192, [on-line:] <http://dx.doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198783749.001.0001>. O znaczeniu sprawy pisze szeroko: A. Kavanagh, *Constitutional Review under the UK Human Rights Act*, Cambridge 2009, s. 49 i n.

Sądy, jak wspominałem, stosują także pewne domniemania prawne. Jedno z najważniejszych w interesującym nas tu obszarze polega na założeniu, że parlament nie działa w kierunku zamknięcia dostępu do sądu. W sprawie *R. v. Secretary of State for the Home Department, ex parte Leech*³⁴ uznano to domniemanie za prawo konstytucyjne obywatela³⁵.

Innym rodzajem domniemania jest założenie, że parlament nie dopuszcza do retroaktywności prawa. Wiąże się ono także z obowiązującym ustawą o prawach człowieka, która sankcjonuje, za EKPCz, zasadę *lex retro non agit*. Ważnym domniemaniem jest też zasada wyrażona paremią *statutes are always speaking*, co oznacza, że ustawodawstwo winno być interpretowane w kontekście współczesnych warunków³⁶. Do innych domniemań należą m.in. zasady, że ustawa nie prowadzi do modyfikacji *common law* oraz zmiany kompetencji sądownictwa.

W kontekście podejścia sędziów do ustawodawstwa istotne znaczenie ma także koncepcja tzw. ustaw konstytucyjnych. W uzasadnieniu do wyroku Sądu Apelacyjnego w sprawie *Thoburn v. Sunderland City Council*³⁷ Lord John Laws stwierdził, że stosowana zasada domniemanej zmiany ustawy wcześniejszej przez ustawę późniejszą (zgodna z klasycznym podejściem do zasady suwerenności parlamentu) nie dotyczy w ogóle właśnie tzw. ustaw konstytucyjnych. Ustawami konstytucyjnymi w tym ujęciu są ustawy regulujące stosunki prawne pomiędzy obywatelami a państwem i rozszerzające lub ograniczające fundamentalne

³⁴ [1994] QB 198.

³⁵ „Dostęp do sądu jest konstytucyjnym uprawnieniem, które może być tylko zakwestionowane przez rząd, tylko jeśli przekona Parlament do uchwalenia ustawy, która w sposób szczególny – poprzez wyraźne postanowienie – zezwalałaby egzekutywie zamknąć przed obywatelami drogę sądową”.

³⁶ Zasada ta została ustanowiona m.in. w sprawie *Taylor v. Goodwin*, [1879] 4 QBD 228. Obecnie oznacza ona jedną z możliwych interpretacji. W sprawie *R. v. Ireland and Burstow*, [1997] UKHL 34 Izba Lordów stwierdziła, że czasem może być również stosowana wykładnia historyczna, niemniej co do zasady domniemanie *statutes are always speaking* ma znaczenie podstawowe.

³⁷ [2002] 3 WLR 247.

prawa konstytucyjne. Do takiej kategorii ustaw zaliczyć można m.in. ustawę sukcesyjną z 1701 r., Deklarację praw z 1689 r. oraz ustawę o prawach człowieka z 1998 r. Nie oznacza to, że ustawy te nie mogą zostać zmienione przez inne ustawy – przyjęcie takiej tezy oznaczałoby całkowite odrzucenie zasady suwerenności parlamentu. W koncepcji Lorda Lawsa, jeśli dana ustawa ma rangę ustawy konstytucyjnej, w celu doprowadzenia do zmiany jakiejś regulacji w niej zawartej, parlament musi uczynić to w sposób wyraźny, zmian tych nie powinno się bowiem domniemywać³⁸. Kategoria ustaw konstytucyjnych była później potwierdzona w odniesieniu do istotnych ustaw ustrojowych, w tym do ustawy o Wspólnotach Europejskich³⁹.

3.2. Sądowe kwestionowanie ustawodawstwa

Współcześnie funkcjonują w ZK pewne zręby sądowej rewizji ustawodawstwa z uwagi na konieczność jego zgodności z ustawą o prawach człowieka oraz z prawem Unii Europejskiej, przy czym w tym ostatnim wypadku rzecz jasna rola sądów zmienia się wraz z ostatecznym opuszczeniem UE przez Zjednoczone Królestwo.

ZK ratyfikowało EKPCz w 1951 r., a w 1966 r. uznało jurysdykcję ETPCz w Strasburgu. Odtąd obywatele brytyjscy mogli pozywać ZK za naruszenia EKPCz, co stanowiło duży krok na przód, gdy idzie o realizację podstawowych praw i wolności jednostki. Niemniej, z uwagi na obowiązującą w ZK zasadę dualizmu prawnego, EKPCz nie stała się częścią wewnętrznego porządku prawnego, nie można było zatem

³⁸ Oczywiście zastosowanie w praktyce tej tezy w warunkach członkostwa w UE wywołałoby niezgodność z zasadą supremacji prawa UE wypracowaną w orzecznictwie sądów UE. W praktyce więc w związku z członkostwem w UE ustawodawstwo było dostosowywane do prawa unijnego.

³⁹ Zob. R. (*HS2 Action Alliance Ltd.*) v. *Secretary of State for Transport*, [2014] UKSC 3; R. (*Gina Miller and Others*) v. *Secretary of the State for Exiting the European Union*, [2017] UKSC 5.

powołać się na nią przed sądami brytyjskimi. Dopiero wspomniana wyżej ustawa o prawach człowieka uchwalona w 1998 r. zmieniła ten stan rzeczy. Jak wspominałem, art. 3(1) tej ustawy nakazuje, aby akty normatywne, jeśli tylko to możliwe, były interpretowane i wykonywane w zgodności z artykułami EKPCz. Przepisy należące do wtórnego prawa krajowego (*secondary legislation*) mogą w konkretnym sporze sądowym nie zostać zastosowane, jeśli nie da się ich pogodzić z prawami i wolnościami konwencyjnymi. Jednocześnie wyższe sądy brytyjskie na podstawie art. 4 mogą wydać tzw. deklarację niezgodności przepisów prawa pierwotnego (czyli wykreowanego przez parlament) z EKPCz. Taka deklaracja jednakże z prawnego punktu widzenia nie oznacza unieważnienia danej normy, niemniej otwiera możliwość dokonania jej stosownej nowelizacji *pro futuro*.

Na gruncie ustawy o prawach człowieka powstał w praktyce problem dotyczący reagowania na sądową deklarację niezgodności. Jej wydanie, jak wspominałem, może pociągnąć za sobą podjęcie kroków zmierzających do nowelizacji ustawy parlamentu. Załącznik 10 do ustawy o prawach człowieka dopuszcza, aby taka zmiana odbyła się także poprzez akt ustawodawstwa delegowanego, wydanego przez odpowiedniego ministra. Umożliwia to relatywnie szybką reakcję na orzeczenie sądowe. Konstrukcja ta jest przykładem tzw. klauzuli Henryka VIII działającej w ten sposób, że poprzez akt władzy wykonawczej dokonuje się zmiany w ustawodawstwie. W doktrynie i orzecznictwie przyjmuje się jednakże, że zastosowanie klauzuli Henryka VIII może mieć wyjątkowy charakter, tj. musi znajdować upoważnienie w ustawie i nie może być interpretowane rozszerzająco.

Tymczasem w odniesieniu do kwestii prawnocząłowieczych może się zdarzyć, że deklaracja niezgodności będzie dotyczyła ustawy późniejszej w stosunku do ustawy o prawach człowieka. Zachodzi więc wątpliwość, czy mechanizm naprawczy bazujący na koncepcji klauzuli Henryka VIII może dotyczyć aktów uchwalonych przez parlament w terminie późniejszym niż ustawa o prawach człowieka, która ten mechanizm przewiduje. Są tu dwie możliwe interpretacje. Po pierwsze,

można potraktować mechanizm z zał. 10 jako mechanizm *sui generis* i odczytywać go w ścisłym związku z instytucją deklaracji niezgodności, o której mowa w zał. 10 lub, po drugie, można argumentować, że jedynym wyjściem jest dokonanie korekty zakwestionowanej przez sąd ustawy późniejszej jedynie poprzez ścieżkę ustawodawczą.

Obowiązywanie prawa UE w ZK zostało zagwarantowane ustawą o Wspólnotach Europejskich z 1972 r. (zob. art. 2(2)). Powstał jednak problem prawny, jak ma się zachować sąd w sytuacji wyraźniej sprzeczności ustawodawstwa brytyjskiego z prawem europejskim i relacji pierwszeństwa prawa UE do zasady suwerenności parlamentu. Precedensowym wyrokiem w tym zakresie była sprawa *R. v. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame (No 2)* z 1991 r., która została rozstrzygnięta po udzieleniu odpowiedzi przez Europejski Trybunał Sprawiedliwości (ETS) na pytanie prejudycjalne. Chodziło tu o legalność zastosowania na gruncie brytyjskim tymczasowego zawieszenia przepisów ustawowych, co do których powstała wątpliwość, czy są zgodne z prawem UE, do czasu rozstrzygnięcia sprawy. Wcześniej zarówno Wysoki Sąd jak i Sąd Apelacyjny odmawiali przyznania zabezpieczenia, stwierdzając, że sąd nie może odmówić zastosowania ustawy. Kierując się wyrokiem ETS, Komitet Apelacyjny Izby Lordów przyznał środek tymczasowy, o który wnosił powód. Przyjął, że przepisy ustawy o Wspólnotach Europejskich nakładają na Zjednoczone Królestwo obowiązek odmówienia zastosowania prawa wewnętrznego, gdy stoi ono w sprzeczności z prawem wspólnotowym. Lord Bridge, jakkolwiek podkreślał, że w ustawie takie uprawnienie sądów nie zostało przewidziane wprost, to jego zdaniem należało założyć, że ustawodawca musiał się liczyć z wszelkimi obowiązkami państwa członkowskiego sformułowanymi przez orzecznictwo ETS. Orzeczenie to było przedmiotem krytyki przez część konstytucjonalistów, którzy przywiązywali dużą wagę do tradycyjnego rozumienia zasady suwerenności parlamentu⁴⁰. Jak widać, choć kwestionowanie postanowień ustawowych w związku z członkostwem

⁴⁰ Zob. P. Mikuli, *Zasada podziału...*, s. 144.

UE zostało wprost usankcjonowane w orzecznictwie, nie zastosowano podobnego mechanizmu w tekście ustawy o prawach człowieka, a zdecydowano się na bardziej umiarkowany środek w postaci opisywanej wyżej deklaracji niezgodności.

Jeśli chodzi o Kartę Praw Podstawowych, będącą częścią traktatu lizbońskiego, to należy podkreślić, że pomimo podpisania tzw. protokołu polsko-brytyjskiego jej obowiązywanie w ZK nie mogło być kwestionowane. W tym kontekście należy zwrócić uwagę na art. 6 Traktatu o Unii Europejskiej (TUE), który włącza kartę do prawa pierwotnego, ponieważ jest równa traktatom.

Od początku większość doktryny miała wątpliwości co do normatywnego sensu protokołu. Podejście takie zostało potwierdzone np. w wyroku z 21 grudnia 2011 r. w połączonych sprawach *N. S. v. Secretary of State for the Home Department i M. E. and Others v. Refugee Applications Commissioner and Minister for Justice, Equality and Law Reform*⁴¹. Z kolei w sprawie *General Prosecutor v. Łukasz Marcin Bonda*⁴² Rzecznik Generalny Julianne Kokott stwierdziła, że protokół nie może być postrzegany jako klauzula typu *opt-out*, a ma jedynie charakter klaryfikacyjny, pomocny w procesie wykładni. Interpretacja taka jest możliwa m.in. poprzez uznanie, że Karta Praw Podstawowych potwierdza dotychczasowe prawa podstawowe zawarte w traktatach i ogólnych zasadach prawa, a kompetencje Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE) w związku z kartą nie są rozszerzone w stosunku do ogólnych postanowień traktatów (w ten sposób potwierdzony zostaje art. 51 TUE). Biorąc pod uwagę powyższe, przyjmuje się zatem, że ochrona praw i wolności jednostki na gruncie karty miała istotne znaczenie w systemie ZK.

W czerwcu 2018 r. została uchwalona ustawa o wystąpieniu z Unii Europejskiej (*European Withdrawal Act 2018*). Reguluje ona kwestie obowiązywania prawa UE w sytuacji ratyfikowania w przyszłości po-

⁴¹ C-411/10 i C-493/10.

⁴² C-489/10.

rozumienia o opuszczeniu UE. Przepis art. 2(1) wspomnianej ustawy stanowi, że prawo wykonujące prawo UE (*EU-derived domestic legislation*) również po Brexicie zostanie zachowane. Z kolei na podstawie art. 3 ustawy dotychczasowe pochodne prawo UE obowiązujące do dnia opuszczenia UE (*direct EU legislation*) będzie stanowić część krajowego porządku prawnego. Prawo to będzie posiadać taki sam status jak ustawa parlamentu uchwalona w dniu opuszczenia UE (*exit day*). Oznacza to więc, że każda ustawa późniejsza oraz akt ustawodawstwa delegowanego wydany na podstawie ustawy z 2018 r. może dokonać zmian w obrębie tych norm prawnych. Zasada supremacji prawa UE nie może być stosowana do żadnego uregulowania, które zostało uchwalone czy wydane w dniu lub po dniu opuszczenia UE (art. 5(1))⁴³, a jednocześnie będzie mieć jednak zastosowanie *pro futuro*, jeśli będzie relewantna co do ustalenia stosowania, niestosowania lub uchylecia regulacji powstałych przed dniem opuszczenia. Ustawa także przesądziła los Karty Praw Podstawowych. Przepis art. 5(4) stwierdza, że nie będzie ona już częścią prawa ZK⁴⁴, ale ust. 5 tego przepisu jednocześnie stanowi, że taka

⁴³ Chyba że ma być zastosowana do dokonanej w dniu lub po dniu opuszczenia zmiany regulacji powstałej przed dniem opuszczenia, jeśli jest to zgodne z intencją zmiany (*intention of modification*). Zob. art. 5(3).

⁴⁴ Na etapie dyskusji nad projektem wielu przedstawicieli doktryny prawa konstytucyjnego postulowało pozostawienie Karty Praw Podstawowych jako źródła praw człowieka. Na przykład A. Young proponowała, żeby karta albo została włączona (wymieniona) w ustawie o opuszczeniu UE, albo zawarta w odrębnej ustawie. Jeśli sądy uznałyby – nawiązując do poprzedniego orzecznictwa (zob. wspomniana wyżej sprawa *Thoburn v. Sunderland City Council*) – że taka ustawa oparta o kartę ma tzw. charakter konstytucyjny, oznaczałoby to, że tylko wyraźny przepis ustawy późniejszej mógłby ją uchylić. Zaletami pozostawienia w systemie brytyjskim karty, obok kwestii związanych z dochodzeniem praw, jest według A. Young szerszy zakres praw zawartych w karcie w porównaniu z EKPCz (np. art. 8 o ochronie danych lub art. 21 o zakazie dyskryminacji) czy też dyrektywa interpretacyjna nawiązująca do ochrony godności. Zob. A. Young, *Four Reasons for Retaining the Charter Post Brexit. Part 1-4*, wpisy zamieszczone na początku 2018 r. na Oxford Human Rights Hub, [on-line:] <http://ohrh.law>.

regulacja „nie ma wpływu na zachowanie w prawie krajowym w dniu opuszczenia lub po dniu opuszczenia, zgodnie z niniejszą ustawą, jakichkolwiek podstawowych praw lub zasad, które istnieją niezależnie od Karty (...)”.

Ciekawe w kontekście relacji sądów i parlamentu było bez wątpienia niedawne głośne orzeczenie Sądu Najwyższego w sprawie *R. (Miller) v. Secretary of State for Exiting the European Union*⁴⁵. Sąd Najwyższy, rozpatrując apelację od orzeczenia Wysokiego Sądu Anglii i Walii, podtrzymał decyzję wydaną w pierwszej instancji i stwierdził, że uruchomienie procedury, o której mowa w art. 50 TUE, wymaga uchwalenia ustawy i nie może nastąpić na podstawie prerogatywy monarszej (zob. niżej). Sąd Najwyższy stwierdził, że wynikające z prerogatywy uprawnienie egzekutywy do działania w sprawach międzynarodowych nie może obejmować kwestii związanych z relacjami z UE. Ustawa o Wspólnotach Europejskich z 1972 r. wprowadziła bowiem do krajowego porządku prawnego nowy system źródeł prawa. Obowiązki prawa UE związane jest z obowiązywaniem wielu ustaw parlamentu, decyzja o opuszczeniu UE nie może być zatem podjęta bez jego zgody. Sędziowie Wysokiego Sądu jak i Sądu Najwyższego zaraz po podjęciu tej decyzji byli atakowani przez środowiska sprzyjające Brexitowi za opóźnianie procesu opuszczenia UE i wkraczanie w obszar decyzji *stricte* politycznych⁴⁶. Warto podkreślić, że tak krytykowany aktywizm, który miał się tu rzekomo objawić, polegał przecież na afirmowaniu pozycji

[ox.ac.uk/four-reasons-for-retaining-the-charter-post-brexite-part-1-a-broader-protection-of-rights/](https://www.ox.ac.uk/four-reasons-for-retaining-the-charter-post-brexite-part-1-a-broader-protection-of-rights/) – 18 IX 2018.

⁴⁵ [2017] UKSC 5.

⁴⁶ W szczególności prym w atakach wiodła prasa brukowa, a powódce, która zainicjowała proces sądowy przeciwko rządowi, Ginie Miller grożono nawet śmiercią. Zob. A. Ross, *Gina Miller on her Brexit legal challenge. 'This had to be done'*, „The Guardian”, 4 XI 2016, [on-line:] <https://www.theguardian.com/politics/2016/nov/03/gina-miller-the-woman-behind-the-article-50-legal-challenge> – 19 IX 2018.

ustrojowej parlamentu, a nie stanowił próby uzależnienia wcielenia w życie rezultatów referendum od decyzji sądowej.

3.3. Ingerowanie parlamentu w kompetencje sądów

W tym miejscu odniosę się pokrótce do kwestii możliwych form ingerowania parlamentu w sferę działania sądownictwa⁴⁷. Takim wtargnięciem na pole funkcji sądowej jest prawo parlamentu do ukarania za zniewagę, w tym prawo do zatrzymania posła i pozbawienia go mandatu⁴⁸. Uprawnienia te należą do tzw. przywilejów parlamentarnych. Warto nadmienić w tym kontekście, że z ECHR wynika, że ta tradycyjna dla państw anglosaskich kompetencja parlamentu może być właśnie uznana za sprzeczną z art. 6 ust. 1 EKPCz. Dotyczy to w szczególności sytuacji, gdy wymierzenie kary danemu podmiotowi nie da się pogodzić z zasadą bezstronności, np. w sytuacji gdy sankcja jest konsekwencją naruszenia interesu jednego z członków parlamentu⁴⁹. Przyjmuje się, że rola sądów w relacji do przywilejów parlamentarnych sprowadza się współcześnie do ustalenia, czy dany przywilej rzeczywiście istnieje. Gdy sąd uzna, że tak właśnie jest, odmówi rozpatrzenia danej sprawy⁵⁰. Na tle funkcjonowania przywilejów parlamentarnych, w tym zasady autonomii izb, dochodziło jednak, w szczególności w XVIII i XIX w., do konfliktów

⁴⁷ Szersze uwagi w tym zakresie czytelnik znajdzie w moich dwóch poprzednich monografiach: P. Mikuli, *Zasada podziału...*, s. 136 i n.; idem, *Sądy a parlament...*, s. 94 i n.

⁴⁸ Zob. T. E. May, *Treatise on the Law, Privileges, Proceedings and Usage of Parliament*, 22nd ed., London 1997, s. 65.

⁴⁹ Zob. wyrok ETPCz z 27 sierpnia 1991 r. *Demicoli v. Malta*, [1992] (14 ECHR 47). Píše o tym: L. Garlicki, *Prawo parlamentarne w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, [w:] *Zagadnienia prawa parlamentarnego. Materiały z XLVIII Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Prawa Konstytucyjnego*, Serock, 1-3 czerwca 2006 r., red. M. Granat, Warszawa 2006, s. 53.

⁵⁰ Zob. H. Barnett, *op. cit.*, s. 432.

parlamentu z sądami, zresztą samo orzecznictwo nie było tutaj jednolite. W orzeczeniu *Paty's case*⁵¹ z 1704 r. sąd odmówił ochrony przed parlamentarnym aresztowaniem osób, które weszły w konflikt z Izbą Gmin z powodu pozbawienia ich możliwości głosowania. Z kolei w znanej sprawie *Stockdale v. Hansard*⁵² sędziowie Ławy Królewskiej uznali, że posłowie nie mogą rozszerzać przywilejów na zewnątrz parlamentu i że nie mogą regulować kwestii zewnętrznych inaczej jak tylko w drodze ustawy, tj. z udziałem lordów i monarchy. Jednak⁵³ w orzeczeniu *Bradlaugh v. Gossett*⁵⁴ z 1884 r. sędziowie stanęli na stanowisku, że nie mogą w ogóle ingerować w sprawy wewnętrzne izby.

Współcześnie sądy mają prawo kontrolowania przywilejów parlamentarnych w zakresie, w jakim dotyczą one osób trzecich. Niemniej autonomia parlamentu do pewnego stopnia została jednak wzmocniona poprzez ustawę o prawach człowieka, która przewiduje, że Izba Gmin w zakresie sądowych przywilejów nie stanowi władzy publicznej w rozumieniu przepisów ustawy⁵⁵. Chroni to więc izbę przed ewentualnymi skargami.

Obecnie uprawnienia sądowe izb, o których mowa powyżej, są przeprowadzane bardzo ostrożnie. Jest mało prawdopodobne, by parlament pozbawił kogoś wolności⁵⁶. Czasami jednak korzysta z prawa do zawieszenia mandatu lub wykluczenia posłów z izby. To ostatnie nie wydarzyło się od 1954 r., a do tej pory praktykowane były jedynie zawieszenia.

⁵¹ [1704] 2 Ld Raym. 1105.

⁵² [1839] 9 Ad. & El. 1.

⁵³ Zob. J. Alder, *General Principles of Constitutional and Administrative Law*, Palgrave, 2002, s. 223.

⁵⁴ [1884] 12 QB 271. Sprawa dotyczyła Charlesa Bradlaugha wybranego w Northampton do Izby Gmin, który jako niewierzący nie mógł złożyć wymaganej przez ustawę z 1866 r. przysięgi będącej warunkiem objęcia mandatu. Powód chciał jednak przystąpić do wykonywania obowiązków wbrew stanowisku spikera. Bradlaugh wystąpił więc przeciwko wóznemu parlamentu, który miał go wykluczyć z izby.

⁵⁵ Zob. J. Alder, *op. cit.*, s. 223.

⁵⁶ Zob. P. Mikuli, *Zasada podziału...*, s. 137.

Należy również zauważyć, że ingerencję w zakres wymiaru sprawiedliwości stanowiły niepraktykowane już procedury – powszechnie znany *impeachment* i *Acts of Attainder*⁵⁷. Ta ostatnia procedura umożliwiała karanie przez izby konkretnych osób za przestępstwa o charakterze głównie politycznym. Po raz ostatni została zastosowana w 1715 r. i obecnie zakłada się, że nie należy już do władzy sędowniczej izb.

Parlament może przyjmować ustawy prospektywne i retrospektywne, mające wpływ na ostateczne decyzje sądowe⁵⁸. W ten sposób posłowie mogą zmienić czy skorygować skutki orzeczeń sądowych, których parlament nie akceptuje. Zakłada się jednocześnie, że Izba Gmin i Izba Lordów nie mogą ingerować w konkretny proces sądowy, przyjmując odpowiednie uchwały. Kanonem w interpretacji ustawodawstwa jest także założenie, że akt powinien być interpretowany w taki sposób, aby nie wywoływał skutków w sferze praw nabytych, chyba że jego postanowienia wyraźnie stanowią inaczej⁵⁹. W szczególności ma to zastosowanie wtedy, kiedy prawo wpłynęłoby na toczące się postępowanie sądowe. Niemniej jednak, w sytuacji gdy zmiana statusu prawnego ma charakter proceduralny, przyjmuje się, że ma ona zastosowanie także do spraw będących w toku, chyba że szkodziłoby to stronie postępowania⁶⁰.

Jednocześnie istnieje reguła zakazująca członkom parlamentu prowadzenia debat na temat zawisłej przed sądem sprawy cywilnej czy karnej (*sub judice rule*). Konwenans ten, łącznie z rozwijanym standardem powstrzymania się zarówno członków parlamentu jak i członków egzekutywy od krytykowania decyzji sądowych, można uznać za przejaw zasady podziału władz w ZK.

⁵⁷ Zob. *ibidem*, s. 137-138.

⁵⁸ Przykładem jest przyjęcie ustawy o odszkodowaniach wojennych z 1965 r., która zmieniła wcześniejszą decyzję Izby Lordów w sprawie *Burmah Oil Company Ltd. v. Lord Advocate*, [1965] AC 75.

⁵⁹ Zob. P. Mikuli, *Sądy a parlament...*, s. 98 i cytowane tam orzecznictwo.

⁶⁰ Zob. *ibidem*.

4. Sądownictwo a władza wykonawcza

Teoretyczne uzasadnienie działalności kontrolnej sądów w stosunku do egzekutywy sądowej opiera się na zasadzie, że decyzje władzy wykonawczej są poddane politycznej kontroli parlamentu oraz prawnej kontroli wykonywanej przez sądy⁶¹. Istotne znaczenie w kontroli władzy wykonawczej ma procedura rewizji sądowej (zob. szerszej pkt 3.2. rozdziału II). Kontrola działań egzekutywy wywodzi się z *common law* i bazuje na badaniu przekroczenia przez władze wykonawczą kompetencji (tzw. doktryna *ultra vires*) do określonego działania przewidzianego już to w ustawach, już to w *common law*. Podstawy do kwestionowania działań administracji zostały doprecyzowane w znanej sprawie *Associated Provincial Picture Houses Ltd. v. Wednesbury Corporation*⁶². Sądy mogą podważać decyzje administracji w przypadku nielegalności działania (*illegality*), ale także kiedy organ doprowadził do nierozsądnych (*unreasonable*) czy irracjonalnych (*irrational*) skutków. Nadto podstawą unieważnienia decyzji organów administracji może być naruszenie zasad naturalnej sprawiedliwości, gdy sąd bada nie tyle treść decyzji, ale kwestie proceduralne.

Istnieją spory co do zakresu sądowej kontroli niektórych aktów wykonawczych wydanych wskutek realizacji prerogatywy monarszej. Przez prerogatywę monarszą na gruncie ustroju ZK należy rozumieć pewne uprawnienia egzekutywy, które są pozostałością władzy arbitralnej, spoczywającej w rękach monarchy.

Sądy raczej niechętnie podchodziły do kontroli prerogatywy, choć w XVII w. występowały przeciw królowi w tej mierze bardziej śmiało. Ważnym przykładem jest tu wyrok *Prohibitions del Roy*⁶³ z 1607 r. Sąd wyraził przekonanie, że król nie ma, na mocy prerogatyw, prawa

⁶¹ Zob. *idem*, *Zasada podziału...*, s. 145.

⁶² [1948] 1 KB 223.

⁶³ [1607] EWHC KB J23.

do sprawowania władzy jako sędzieja. W ten sposób przyczynił się do jaśniejszego rozróżnienia władzy wykonawczej i sądowniczej państwa. Z kolei w *Case of Proclamation*⁶⁴ z 1611 r. sąd stwierdził, że z monarcha na mocy prerogatywy nie może zmienić norm wnikających z *common law*. W następnych latach sądy nie zawsze były konsekwentne i często nie decydowały się wejść w konflikt z monarchą.

Obecnie sądy coraz częściej przyznają sobie uprawnienia w zakresie kontroli uprawnień wynikających z prerogatywy⁶⁵. Najczęściej dotyczy to tych aktów, które stanowią indywidualne rozstrzygnięcia⁶⁶ (np. kwestie związane ze stosowaniem prawa łaski). Niemniej w części wyroków sądy orzekały, że istnieją określone uprawnienia, które nie mogą jednak podlegać kontroli sądowej. W sprawie *Ransom and Luck v. Surbiton Borough Council*⁶⁷ sąd opowiedział się za brakiem legitymacji do badania stosunków międzynarodowych i bezpieczeństwa publicznego. Podobne decyzje wydawano również później (np. *R. v. Secretary of State for Foreign and Commonwealth Affairs, ex parte Rees-Mogg*⁶⁸). W orzecznictwie sądów brytyjskich zakłada się również co do zasady, że nie można ustalić istnienia nowych uprawnień wynikających z prerogatywy monarchy⁶⁹. Uprawnienia wynikające z prerogatywy mogą być jednak tego rodzaju, że sądy będą musiały rozważyć, czy w uprawnieniu prerogatywnym mieści się określona decyzja i czy jakieś uprawnienie monarsze powstałe wieki temu w ogóle może być wykonane we współczesnych warunkach⁷⁰. W orzeczeniu *Council of Civil Service Unions v. Minister for the Civil*

⁶⁴ (1610) 12 Co Rep 74.

⁶⁵ Zob. P. Mikuli, *Zasada podziału...*, s. 149.

⁶⁶ Zob. *R. v. Secretary of State for Foreign and Commonwealth Affairs, ex parte Everett*, [1989] 2 WLR 224; *R. v. Secretary of State for Home Department, ex parte Bentley*, [1994] QB 349.

⁶⁷ [1949] 1 All ER 185.

⁶⁸ [1994] QB 552.

⁶⁹ Zob. A. W. Bradley, K. D. Ewing, C. J. S. Knight, *op. cit.*, s. 266.

⁷⁰ Zob. *ibidem*.

*Service*⁷¹ zwrócono uwagę, że to, czy dana kwestia może być oceniana przez sądy, nie zależy od tego, na jakiej podstawie była wydana, tj. czy wynikała z ustawy, czy była realizacją uprawnienia wynikającego z prerogatywy, lecz jej przedmiot. Jednocześnie Lord Diplock zwrócił tu uwagę, że są takie sprawy, które w swojej istocie nie powinny być rozstrzygane przez sąd, ale przez władze polityczne i trudno, aby stosować tu wynikające z przytoczonego wyżej precedensu *Wednesbury* kryterium irracjonalności czy naruszenia procedur⁷². Oczywiście orzeczeniem dotyczącym prerogatywy była także wspomniana wyżej decyzja Sądu Najwyższego podjęta w *Miller case*.

W Zjednoczonym Królestwie istnieje także prawo łaski, mające charakter uprawnienia prerogatywnego. Prawo łaski może być zastosowane przez monarchę, ale w praktyce uprawnienie to przejął w całości rząd, podobnie jak i inne wynikające z prerogatywy. Korzystanie z prawa łaski musi być niezwykle ostrożne z uwagi na obowiązywanie postanowień ustawy *Bill of Rights* z 1678 r., w której zakazano monarsze wykonywania prawa suspensy i dyspensy. Przyjmuje się zatem, że ułaskawienie może nastąpić jedynie w wyjątkowych przypadkach. Prawo łaski w warunkach brytyjskich może polegać na anulowaniu wyroku sądowego w całości bądź warunkowej zamianie wyroku poprzez ograniczenie jego wysokości (stosowane np. za dobre sprawowanie)⁷³. W 1985 r. powołano specjalną komisję (*Criminal Case Review Commission*, zob. pkt 4.2. rozdziału V), której zadaniem jest m.in. rozpatrywanie zasadności rekomendowania zastosowania prawa łaski.

Na zakończenie rozważań na temat relacji sądów z władzą wykonawczą należy wskazać, że ingerencją w sferę wymiaru sprawiedliwości jest instytucja *Nolle prosequi*. To wynikające z prerogatywy monarszej uprawnienie polega na natychmiastowym wstrzymaniu procesu karnego przez

⁷¹ [1985] AC 374.

⁷² Zob. szerzej: I. Loveland, *Constitutional Law, Administrative Law and Human Rights*, 6th ed., Oxford 2013, s. 107 i n.

⁷³ Zob. *ibidem*, s. 399.

prokuraturę. Należy w tym kontekście mieć na uwadze, że prokuratura jest podległa rządowi poprzez osobę Prokuratora Generalnego Anglii i Walii (i jego odpowiedników w Irlandii Północnej i Szkocji). Obecnie z tego prawa korzysta się przeważnie tylko wtedy, kiedy oskarżony nie może się stawić przed sądem z bardzo ważnego powodu, np. trwałej choroby psychicznej⁷⁴. Prokurator generalny może interweniować, gdy uzna, że prowadzenie postępowania nie leży w interesie społecznym. Opisywana instytucja na pewno nie jest zgodna ze standardami niezależności sądownictwa, ale kultura prawna i polityczna wymusza współcześnie jedynie jej szacunkowe zastosowanie.

5. Wnioski

We współczesnych państwach demokratycznych sądy odgrywają – z perspektywy konstytucyjnej – potrójną rolę. Po pierwsze, podstawową funkcją sądów jest rozstrzygnięcie sporów o prawo, a więc sprawowanie wymiaru sprawiedliwości. Przede wszystkim mają tu znaczenie spory cywilne, orzekanie w sprawach karnych oraz tych sprawach, które wymykają się z klasycznego podziału gałęzi prawa. Po drugie, sądy sprawują kontrolę nad działaniami administracji publicznej, co jest konsekwencją zasady rządów prawa. Władze publiczne muszą działać na podstawie i w granicach prawa, konieczne jest zatem funkcjonowanie niezależnych (również od władzy politycznej) instytucji państwowych. Po trzecie wreszcie, sądy stoją na straży praw i wolności jednostki, także poprzez kontrolę ustawodawcy, odwołując się do zasad i norm konstytucji.

Brytyjskie sądownictwo bez wątpienia jest współcześnie samodzielną i wpływową władzą w znaczeniu tak organizacyjnym, jak i funkcjonalnym. Sądy nie spełniają jednak tak rozbudowanej roli, jak w innych

⁷⁴ Zob. *ibidem*, s. 260.

państwach demokratycznych ze względu na specyfikę konstytucji brytyjskiej. Nie ukształtowała się tu bowiem sądowa kontrola konstytucyjności prawa. Istotna rola kontrolna sądownictwa ma tu natomiast związek z kontrolą administracji, ewentualnie ze stosowaniem rozszerzającej wykładni ustawodawstwa oraz z kwestionowaniem przepisów ustaw na gruncie ustawy o prawach człowieka oraz prawa UE. Opuszczenie UE bez wątpienia wpłynie na działania sądów. Po pierwsze, docelowo nie będzie już możliwe odwoływanie się w konkretnych sporach do normy kolizyjnej umożliwiającej niezastosowanie ustawy. Po drugie, ustanie wiązania sądów brytyjskich jurysdykcją sądów UE.

W chwili powstawania niniejszej monografii nie sposób do końca przewidzieć, czy w związku z tym dojdzie do istotnego wzmocnienia zasady suwerenności parlamentu w jej wersji klasycznej, czy też może utrzymają się jej ważne ograniczenia, np. poprzez rozwój koncepcji ustaw mających *quasi*-konstytucyjny charakter. Zaryzykowałbym tę drugą odpowiedź.

Struktura sądów i trybunałów

1. Rys historyczny

Ujednoczenie sądownictwa angielskiego następowało stopniowo po inwazji normandzkiej łącznie z konsolidacją prawa powszechnego (*common law*). Król był najwyższym zwierzchnikiem lennym, najwyższym strażnikiem pokoju, a także sprawował władzę sądową. W literaturze podkreśla się, że feudalny monarcha angielski zdołał zapanować nad sądownictwem bez cedowania istotnych uprawnień sądowych na wassali, co było charakterystyczne dla Europy kontynentalnej⁷⁵. W terenie jeszcze przed czasami normandzkimi funkcjonowały sądy hrabstwa⁷⁶ (*shire courts*, w literaturze w odniesieniu do czasów po 1066 r. nazywane

⁷⁵ Zob. M. Sczaniecki, *Powszechna historia państwa i prawa*, wyd. 7 zm., Warszawa 1994, s. 174. Wpływ monarchy na jurysdykcję sądów feudalnych poprzez możliwość wnoszenia do monarchy o wydanie rytu nakazującego seniorowi lennemu wydanie słusznego wyroku. Zob. J. Halberda, *Historia zobowiązań quasi-kontraktowych w common law*, Kraków 2012, s. 79.

⁷⁶ Zgromadzenia setni (*secin*) odbywały się co cztery tygodnie, czyli dwanaście razy w roku, wyrok uzgadniało co do zasady 12 tanów (*lagmen*). Zgromadzenia hrabstwa zbierały się natomiast dwa razy do roku pod przewodnictwem eldormena, potem szeryfa. Jak podaje K. Koranyi aż do drugiej połowy X w. kompetencje sądowe zgromadzeń setni i zgromadzeń hrabstwa nie były rozdzielone, a z czasem sprawy cywilne przejęły zgromadzenia hrabstwa, sprawy karne pozostały

raczej *county courts*)⁷⁷, sądy setni (*secin*) oraz jeszcze inne sądy obra-
dujące regularnie czy powoływane *ad hoc*⁷⁸, które posiadały odrębną
jurysdykcję przedmiotową⁷⁹. Sądy immunitetowe, w tym przede wszyst-
kim sądy dworskie i baronialne (*manorial, baronial, honorial courts*)⁸⁰,
przed którymi sądzono oddających się panu w opiekę, zanikły wraz
z umacnianiem sądownictwa monarszego⁸¹. Przyjęcie chrześcijaństwa
dorowadziło też do powstania sądów kościelnych (*ecclesiastical courts,*
consistory courts) i zapoczątkowania długiego sporu o właściwość po-
między sądami monarszymi. Sądy kościelne posiadały kompetencje
w zakresie przedmiotowym, np. w sprawach małżeństwa, nie były sądami
tylko dla duchownych ze względu na politykę monarszą pozbawiającą
kler *privilegium fori* w sprawach cywilnych⁸².

Sąd centralny wykształcił się z Rady Królewskiej⁸³, a w orzekaniu brał
udział początkowo sam monarcha (np. w sprawach sporów o ziemię), co

zaś domeną zgromadzeń setni. Zob. K. Koranyi, *Powszechna historia państwa i prawa*, t. 2, *Średniowiecze*, cz. 1, Warszawa 1963, s. 248.

⁷⁷ Zob. J. Hudson, *The Oxford History of the Laws of England*, vol. 2, Oxford 2012, s. 276.

⁷⁸ Zob. *ibidem*, s. 283.

⁷⁹ Zob. J. Halberda, *op. cit.*, s. 64 i cytowana tam literatura.

⁸⁰ Zob. K. Koranyi, *Powszechna historia państwa i prawa*, t. 3, Warszawa 1966, s. 165.

⁸¹ Zob. szerzej: *idem*, *Powszechna historia państwa i prawa w zarysie*, t. 2, *Epoka feudalizmu*, Warszawa 1955, s. 291-292.

⁸² Zob. R. H. Helmholz, *The Oxford History of the Laws of England*, vol. 1, Oxford 2004, s. 144.

⁸³ Rada była kontynuatorką funkcjonującego w monarchii anglosaskiej zgromadzenia Witanów. Jako rada zwyczajna (*consilium ordinarium*) obejmowała dygnitarzy nadwornych, natomiast jako rada wielka (*magnum consilium*) obradowała również wspólnie z bezpośrednimi wasalami monarchy. Te dwie postaci rady określano mianem Kurii Królewskiej (*curia regis*). Królewska Wielka Rada (*Magnum Consilium Regni*) z czasem przestała być zjazdem feudałów i zaczęła stanowić reprezentację uprzywilejowanych stanów. W 1265 r. w ramach rady pojawili się również przedstawiciele miast, co sprawiło, że ciało to przekształciło się w reprezentację trzech stanów. Datę tę podaje się często jako początek parlamentu angielskiego.

później zanikło⁸⁴. Sąd królewski działał również w terenie, przybierając wówczas formę zwaną *the Eyre*, i rozstrzygał sprawy, które podpadałyby pod właściwość sądu centralnego⁸⁵. Wielka Karta Swobód usankcjonowała podział spraw sądowych na te, które nie miały być rozpatrywane w obecności króla (sprawy pospolite, *communia placita*), oraz te, które leżały w sferze zainteresowania monarchy (sprawy koronne, *placita coronae*)⁸⁶. Doprowadziło to do powstania Sądu Spraw Pospolitych (*Court of Common Pleas*). Sąd ten był właściwy w sprawach z zakresu prawa prywatnego, takich jak nieruchomości, ruchomości, długi itp. Działał on stale w Westminsterze, a za czasów Henryka VIII liczył pięciu sędziów, łącznie z *Chief Justice*⁸⁷. Z kolei sprawy związane z interesami monarchy były przedmiotem właściwości Sądu Ławy Królewskiej, który do przełomu XIV i XV w. obradował w miejscu przebywania monarchy, jego sędziowie podróżowali więc z królem. Później Sąd Ławy Królewskiej rozstrzygał również spory tylko w Westminsterze, a w XVI w. w jego skład wchodziło czterech sędziów. W XIII w. zaczęto rozróżniać urząd zajmujący się skarbem od tzw. Sądu Szachownicy. Sąd ten rozstrzygał sprawy skarbowe i podatkowe. Wszystkie trzy opisywane wyżej sądy zaczęto określać nazwą sądów westminsterskich z uwagi na siedzibę, w której obradowały.

W praktyce funkcjonowały także trzy inne podmioty nazywane Sądem Izby Szachownicy⁸⁸. Pierwszy został utworzony w 1357 r. w celu

Piszę o tym w: P. Biskup, P. Mikuli, *Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej*, [w:] *Status prawny sędziego we współczesnych systemach politycznych*, red. P. Mikuli, Koszalin–Gdańsk 2013, s. 13.

⁸⁴ Sąd w obecności monarchy był określany jako *coram rege*. Zob. J. Hudson, *op. cit.*, s. 537.

⁸⁵ Zob. J. Hudson, *op. cit.*, s. 544.

⁸⁶ Zob. J. Halberda, *op. cit.*, s. 68.

⁸⁷ Zob. J. Baker, *The Oxford History of the Laws of England*, vol. 6, Oxford 2003, s. 124.

⁸⁸ Zob. K. Koranyi, *Powszechna historia państwa i prawa*, t. 4, Warszawa 1967, s. 95.

rozpatrywania odwołań od Sądu Szachownicy, z kolei na podstawie ustaw w XVI w. powstał drugi sąd o tej samej nazwie jako sąd apelacyjny od wyroków Sądu Ławy Królewskiej z uwagi na rzadkie zwoływanie parlamentu w okresie absolutyzmu i w związku z tym ograniczone możliwości odwołania się do Izby Lordów. Wreszcie mianem Sądu Izby Szachownicy nazywano też narady sędziów zasiadających we wszystkich trzech sądach westminsterskich dotyczące jakiegoś złożonego zagadnienia prawnego⁸⁹.

Sądy westminsterskie działały w trybie sesyjnym w czterech okresach roku: od 11 do 31 stycznia (*Hilary Term*), od 15 kwietnia do 8 maja (*Easter Term*), od 22 maja do 22 czerwca (*Trinity Term*) oraz od 2 do 25 listopada (*Michaelmas Term*)⁹⁰.

W XII-XIV w. ukształtował się również Sąd Kanclerski (*Chancery Court*), wyłoniwszy się z Kancelarii Królewskiej, a ta z kolei wyodrębniona została z Rady Królewskiej, podobnie jak wyżej wspomniane sądy centralne. Sąd Kanclerski z jednej strony zajmował się m.in. kwestiami egzekucyjnymi, a z drugiej także innymi skomplikowanymi sprawami, gdzie trudno było zastosować prostą regułę z *common law*⁹¹. W ten sposób Sąd Kanclerski wykształcił szereg reguł mniej sformalizowanych, rozstrzygając na zasadzie słuszności, czasem w opozycji do wyroków sądów westminsterskich. Później zasady słuszności były jeszcze stosowane w innych przejściowo tworzonych sądach, m.in. funkcjonującym w Londynie Sądzie Burmistrza (*Mayor's Court*)⁹².

⁸⁹ Zob. J. Halberda, *op. cit.*, s. 71-73.

⁹⁰ W polskiej literaturze pisze o tym: K. Baran, *Z dziejów prawa karnego w Anglii. Między Renesansem a Oświeceniem XVI-XVIII w.*, Kraków 1996, s. 19.

⁹¹ Proces w *common law* bazował na tzw. rytach, które miały charakter sformalizowany i nie zawsze mogły znaleźć zastosowanie w konkretnym przypadku. Zob. H. G. Hanbury, D. C. M. Yardley, *English Courts of Law*, Oxford 1979, s. 95 i n.

⁹² Dla Londynu i Middlesex kształtowała się odrębna w porównaniu z innymi hrabstwami struktura sądowa.

W średniowieczu ukształtowała się też właściwość w drobniejszych sprawach karnych sędziów pokoju, którzy byli powoływani w każdym hrabstwie przez króla i łączyli w swym ręku władzę administracyjną oraz sądową. Instytucja sędziów pokoju wywodzi się od komisarzy pokoju, których zadania polegały początkowo na wykonywaniu aresztowań. Od XIII w. zapoczątkowana została praktyka⁹³ wysyłania komisarzy królewskich do orzekania w terenie, w obrębie kilku hrabstw. Tak rozpoczęły działalność tzw. sądy delegowane (roków, asyzy, *Courts of Assize*), które rozpatrywały sprawy cywilne i karne (obok sądów pokoju), a ich głównym zadaniem było odciążenie sądów centralnych⁹⁴. Jednocześnie w XIV w. w zasadzie zanika orzekanie w terenie przez sędziów królewskich w trybie *the Eyre*, choć jeszcze w XVI w. zdarzały się przypadki tej procedury⁹⁵. Tymczasem działały stale również wspomniane wyżej sądy hrabstwa i secin, jednak nie posiadały one jednolitej jurysdykcji, a rolę ich przewodniczących odgrywali szeryfowie wykonujący w hrabstwach funkcje administracyjno-fiskalne. Funkcje sądowe wykonywali przede wszystkim sędziowie, a rola szeryfa była tu dość ograniczona⁹⁶. Sędziami tymi (w trybie *ad hoc*) była szlachta (*lords of manors*) lub osoby przez nią wskazane⁹⁷.

⁹³ W 1285 r. praktyka ta znalazła podstawę ustawową (Statut westminsterski), gdzie ustalono, że dwóch sędziów będzie obradowało w hrabstwach przynajmniej trzy razy w roku, a osiem lat później utworzono cztery okręgi asyzy, w których działało pod dwóch opłacanych wysłanników. Do 1337 r. ukształtowało się sześć okręgów, obejmujących swoją właściwością kilka hrabstw. Zob. J. S. Cockburn, *A History of English Assizes 1558-1714*, Cambridge 1972, s. 17-19, [on-line:] <https://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511896507>.

⁹⁴ W literaturze część autorów bezpośrednio wiąże genezę sądów roków z opisywaną wyżej formą działania sądu królewskiego jako *the Eyre*, J. S. Cockburn dopatruje się luźniejszego związku. Zob. J. S. Cockburn, *op. cit.*, s. 16-17.

⁹⁵ Zob. J. Baker, *op. cit.*, s. 255.

⁹⁶ Na przykład w sprawach o ponowne przywrócenie posiadania (*writ of redisseisin*). Zob. R. C. Palmer, *The County Courts of Medieval England 1150-1350*, Princeton 1982, s. 35 i n.

⁹⁷ R. C. Palmer twierdzi, że w sądach hrabstw istotną rolę odgrywali profesjonalni prawnicy. Jest to oryginalna teza, kwestionująca wcześniejsze ustalenia, wedle

Sądy hrabstwa, jak wskazuje R. C. Palmer, przeżywały rozkwit w XII w.⁹⁸, ale później podupadły, gdy dużą część ich jurysdykcji przejęły sądy królewskie⁹⁹. Umocnienie sądów hrabstw nastąpiło dopiero na podstawie ustawy z 1846 r. (*County Courts Act 1846*)¹⁰⁰.

Rozwój jurysdykcji sądów monarszych w średniowieczu prowadził do konfliktu ze szlachtą, a monarcha był stopniowo zmuszany do pewnych ustępstw, do których można zaliczyć postanowienia Wielkiej Karty Swobód, w której monarcha ograniczył swoją władzę sądową. Warto zaznaczyć, że w XIII, XIV, a nawet jeszcze czasem XV w. głównym językiem używanym przez sędziów westminsterskich był francuski, który był wypierany stopniowo¹⁰¹.

W okresie panowania Tudorów zostały utworzone sądy specjalne, m.in. kilka nowych sądów zajmujących się podatkami (*revenue courts*), niemniej z tego okresu najbardziej znany jest Sąd Izby Gwiazdzistej (*Court of Star Chamber*), będący wyrazem realizowania absolutyzmu monarszego i zwalczania przeciwników politycznych. Wzmianki o Sądzie Izby Gwiazdzistej pojawiają się już co prawda w XIV w., ale dopiero Henryk VII doprowadził do jego reaktywacji i wzmocnienia. Nazwa wywodzi się od sali w pałacu westminsterskim. Do jego jurysdykcji należały początkowo sprawy cywilne, w których powód domagał się

których profesjonalni prawnicy pojawiają się po 1200 r. głównie w sądach centralnych. Zob. R. C. Palmer, *op. cit.*, s. 89 i n.; S. D. White, *Review. The County Courts of Medieval England, 1150-1350 by Robert C. Palmer*, „Michigan Law Review” 1983, vol. 81, no. 4, s. 967.

⁹⁸ *Magna Charta* przewidywała, że będą obradować co do zasady co najmniej raz w miesiącu.

⁹⁹ Zob. R. C. Palmer, *op. cit.*, s. 306.

¹⁰⁰ O roli sędziów sądów hrabstw w okresie 1846-1971 szeroko pisze: P. Polden, *A History of the County Court 1846-1971*, Cambridge 1999, [on-line:] <https://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511495434>.

¹⁰¹ Piszą o tym m.in. F. W. Maitland, F. C. Montague, *A Sketch of English Legal History*, London 2015, s. 33 i n.

także ukarania za przewinienie w sensie prawnokarnym¹⁰². Rozstrzygano w nim także sprawy własności, korupcji czy przewinień sądowych. Później Sąd Izby Gwiazdzistej zajmował się przestępstwami przeciwko monarsze, odchodząc od form *common law* i stosując m.in. proces inkwizycyjny z torturami włącznie¹⁰³. Sąd został zlikwidowany przez tzw. Długi Parlament w 1641 r.

Od panowania Elżbiety I do 1641 r. funkcjonował także Sąd Wysokiej Komisji (*Court of High Commission*). Miał on charakter instancji apelacyjnej w sprawach kościelnych, a w jego skład wchodził zarówno biskupi, jak i osoby świeckie, w tym specjaliści od prawa kanonicznego. Był on wykorzystywany do kontrolowania duchowieństwa w związku z ukształtowaniem Kościoła anglikańskiego.

W zakresie funkcjonowania sądownictwa kościelnego istotne znaczenie miało zerwanie z papieżem, co wiązało się także ze zmianami w administracji kościelnej. W XVI w. można było zaobserwować wzmocnienie znaczenia sądów kościelnych, które zachowały istotne kompetencje aż do połowy XIX w.¹⁰⁴.

Przedstawiony wyżej system sądownictwa w Anglii zasadniczo przetrwał do reform przeprowadzonych w 1873 r. Z kronikarskiego obowiązku należy dodać, że w średniowieczu powstało też szereg sądów specjalnych o szczególnej jurysdykcji, a mianowicie Wysoki Sąd Admiralicji (*High Court of Admiralty*), Sąd Spadkowy (*Court of Probate*), Sąd ds. Mażeńskich (*Court of Divorce and Matrimonial Causes*) czy Londyński Sąd Upadłościowy (*London Court of Bankruptcy*). Sądy te oraz sądy westminsterskie zostały zunifikowane w 1873 r. poprzez utworzenie jednego Sądu Najwyższego (*Supreme Court*

¹⁰² Zob. W. Cornish et al., *The Oxford History of the Laws of England*, vol. 11, Oxford 2010, s. 197.

¹⁰³ Zob. K. Koranyi, *Powszechna historia...*, t. 3, s. 380.

¹⁰⁴ Zob. R. B. Outhwaite, *The Rise and Fall of the English Ecclesiastical Courts, 1500-1860*, Cambridge 2007, *passim*, [on-line:] <https://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511585807>.

of *Judicature*)¹⁰⁵. Zniesiono jednocześnie różnicę między sądami stosującymi *common law* a sądami stosującymi zasady słuszności (*equity*). Na utworzony Sąd Najwyższy składały się Wysoki Sąd – *High Court of Justice* oraz Sąd Apelacyjny – *Court of Appeal*. W skład pierwszego weszło na początku pięć wydziałów: 1) Wydział Ławy Królewskiej (*Queen's Bench Division*), 2) Wydział Kanclerski (*Chancery Division*), 3) Wydział Skarg Pospolitych (*Common Pleas Division*), 4) Wydział Szachownicy (*Exchequer Division*) oraz 5) Wydział Spadków, Rozwodów i Admiralicji (*Probate, Divorce, and Admiralty Division*). W 1881 r. do Wydziału Ławy Królewskiej włączono Wydział Spadków, Rozwodów i Admiralicji oraz Wydział Szachownicy.

Na marginesie należy zaznaczyć, że część sądów partykularnych funkcjonowała nadal na terenach brytyjskich, m.in. również z uwagi na utrzymujące się przywileje sądowe nadawane niektórym grupom społecznym (np. sądy uniwersyteckie)¹⁰⁶. Część z nich działa zresztą w szczątkowej formie do dziś. Do tych ostatnich można zaliczyć choćby Morski Sąd Pięciu Portów (*Court of Admiralty of the Cinque Ports*), od którego orzeczeń apelacje może rozpatrywać Komitet Sądowy Tajnej Rady (zob. niżej).

Z kolei geneza sądowych uprawnień Izby Lordów sięga średniowiecznej procedury *impeachmentu*, a także przywileju baronów do „sądu równych”. Baronowie angielscy uzyskali w 1215 r. na podstawie Wielkiej Karty Swobód przywilej bycia sądzonym za ciężkie przestępstwa przez sąd równych, czyli przez Izbę Lordów. Izba Lordów do połowy XIX w. wykonywała swoje kompetencje jurysdykcyjne w pełnym składzie, niezależnie od wykonywania swojej funkcji ustawodawczej. W 1844 r. w sprawie *O'Connell v. R.*¹⁰⁷ Lord Wharncliffe, będący Lordem Kanclerzem, zwrócił się z prośbą do lordów nieposiadających kwalifikacji

¹⁰⁵ Cele reformy szeroko opisuje P. Polden w monografii: W. Cornish et al., *op. cit.*, s. 770 i n.

¹⁰⁶ Zob. M. Szerer, *op. cit.*, s. 32-34.

¹⁰⁷ [1844] 11 Cl & Fin 155.

prawniczych o powstrzymanie się od głosowania¹⁰⁸. W ten sposób ukształtował się konwenans polegający na tym, że jedynie lordowie mający doświadczenie prawnicze brali udział w orzekaniu¹⁰⁹. Wkrótce przyjęła się praktyka nominowania do Izby Lordów osób zajmujących stanowiska sędziowskie właśnie w celu wykonywania funkcji sądowej izby. Wspominana wyżej ustawa reformująca system sądowy z 1873 r. zniósła cywilną jurysdykcję Izby Lordów¹¹⁰. Sądowe uprawnienia Izby Lordów przywrócono jednak już trzy lata później, wydając ustawę o sądownictwie apelacyjnym (*Appellate Jurisdiction Act*). Ustawa wprowadziła instytucję Lordów Prawa, a dokładniej tzw. Lordów Apelacyjnych (*Lords of Appeal In Ordinary*). Urząd ten mogły otrzymać osoby, które piastowały przynajmniej przez dwa lata wysokie stanowiska sędziowskie lub wykonywały zawód adwokata. Sąd Izby Lordów mógł orzekać, gdy obecne były co najmniej trzy spośród następujących osób: Lord Kanclerz, Lordowie Apelacyjni, a także ci członkowie Izby Lordów, którzy dzierżyli w przeszłości lub w momencie orzekania wysoki urząd sędziowski. Izba Lordów stała się najwyższym sądem apelacyjnym dla całego Zjednoczonego Królestwa.

W Szkocji uprawnienia sądowe również przynależały monarsze¹¹¹, który musiał się jednak liczyć z realiami systemu feudalnego. W imieniu monarchy pewne uprawnienia przejęli główni urzędnicy ds. administracyjnych zwani *justiciars*, którzy później skupili się jedynie na wykonywa-

¹⁰⁸ Zob. M. Barrett, *The Law Lords. An Account of the Workings of Britain's Highest Judicial Body and Men Who Preside Over It*, Macmillan Press, 2001, s. 13 i n., [on-line:] <https://dx.doi.org/10.1057/9780230596993>.

¹⁰⁹ Zob. M. Szerer, *op. cit.*, s. 42.

¹¹⁰ Zob. D. Steele, *The Judicial House of Lords. Abolition and Restoration 1873-6*, [w:] *The Judicial House of Lords 1876-2009*, eds. L. Blom-Cooper, B. Dickson, G. Drewry, Oxford 2009, s. 13-29, [on-line:] <https://dx.doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199532711.003.0002>.

¹¹¹ Zob. D. M. Walker, *A Legal History of Scotland*, vol. 1, Edinburgh 1988, s. 212 i n.

niu funkcji sądowych¹¹². W terenie reprezentantami monarchy byli m.in. szeryfowie zajmujący się utrzymywaniem porządku oraz ściąganiem podatków, ale okresowo wykonywali tam czynności sądowe również sędziowie w ramach tzw. sesji *justice-ayre*, co stanowiło odpowiednik angielskich sądów *the Eyre*¹¹³. Z czasem część uprawnień sądowych przejął Parlament Szkocki, który wyłonił się pod koniec XIII w. z zebrań królewskich notabli obradujących już za czasów Dawida I (1124-1153). Parlament wykonywał funkcję centralnego sądu pierwszej jak i drugiej instancji zarówno w sprawach cywilnych, jak i karnych, a sprawy stanowienia prawa, jak podkreśla się w literaturze, nie stanowiły wówczas jego pierwszoplanowej roli¹¹⁴. Za czasów Jakuba w 1532 r. na podstawie ustawy przyjętej przez Parlament Szkocki powstało Kolegium Sprawiedliwości (*College of Justice*), w skład którego weszło 14 lordów. Przejęło ono rozpatrywanie spraw cywilnych¹¹⁵. W praktyce sąd zaczął na stałe funkcjonować dziewięć lat później, po potwierdzeniu jego utworzenia w 1532 r. i po wydaniu w 1535 r. specjalnej bulli papieskiej w tej sprawie.

Od czasów Karola I utwierdził swoją działalność Sąd Szachownicy, który miał podobną genezę do jego angielskiego odpowiednika, a w 1633 r. parlament potwierdził, że wszystkie sprawy dotyczące własności monarszej będą rozstrzygane w Izbie Szachownicy¹¹⁶. Z kolei w 1672 r. na podstawie ustawy o sądach (*Courts Act 1672*) utworzono Wysoki Sąd (*High Court of Judiciary*) jako sąd karny, który dołączył do kolegium. Tworzyć go mieli Lord Główny Sędzia (*Lord Justice General*), Lord Sekretarz Sprawiedliwości (*Lord Justice Clerk*) oraz pięciu sędziów

¹¹² Zob. *ibidem*, s. 219; *idem*, *A Legal History of Scotland*, vol. 2, Edinburgh 1990, s. 294 i n.

¹¹³ Zob. *idem*, *A Legal History...*, vol. 1, s. 223.

¹¹⁴ Zob. A. M. Godfrey, *Civil Justice in Renaissance Scotland. The Origins of a Central Court*, Leiden-Boston 2009, s. 10, [on-line:] <https://dx.doi.org/10.1163/ej.9789004174665.i-488>.

¹¹⁵ O historii Sądu Naczelnego szeroko pisze: A. M. Godfrey, *op. cit.*, s. 94 i n.

¹¹⁶ Zob. D. M. Walker, *A Legal History of Scotland*, vol. 4, Edinburgh 1996, s. 440.

Sądu Naczelnego, którzy odtąd zaczęli pełnić podwójną rolę¹¹⁷. Gdy idzie o sądy działające w terenie, to w 1587 r. utworzono sądy pokoju. Od 1661 r. miały się one zbierać w hrabstwach cztery razy do roku (sesje kwartalne, *quarter sessions*). Traktat o unii ze Szkocją z 1707 r. zagwarantował funkcjonowanie odrębnego sądownictwa szkockiego, potwierdził także status Sądu Szachownicy, który otrzymał nową podstawę ustawową w tym samym roku (*Exchequer Court Act 1707*). Do właściwości Sądu Szachownicy miały należeć m.in. cła, dochody monarsze oraz kwestie dziedziczenia. Sąd Szachownicy w tej postaci został zlikwidowany w 1856 r. poprzez włączenie go do Sądu Naczelnego.

Po podboju normandzkim sądy w Irlandii siłą rzeczy zostały wzorowane na angielskich. Do sądów centralnych należały: Sąd Ławy Królewskiej, Sąd Spraw Pospolitych, Sąd Szachownicy oraz Sąd Kanclerski. Sąd Kanclerski, podobnie jak jego angielski odpowiednik, orzekał na zasadzie słuszności (*equity*). We wszystkich tych sądach orzekał jeden sędzia z udziałem ławy przysięgłych¹¹⁸. Unia personalna Anglii z Irlandią trwała od czasu wejścia w życie w 1542 r. decyzji Parlamentu Irlandzkiego o powierzeniu korony Henrykowi VIII, aż do powstania unii realnej – Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii w wyniku uchwalenia Aktów o Unii przez parlamenty westminsterski oraz irlandzki w 1800 r.

W drugiej połowie XIX w. powstały również dwa sądy o właściwości apelacyjnej: Sąd Izby Szachownicy (*Court of Exchequer Chamber*) oraz Sąd Apelacyjny w Kancelarii (*Court of Appeal in Chancery*). Połączenie państw skutkowało dalszym kształtowaniem się na terenie Irlandii systemu sądów wzorowanego na angielskim. W 1877 r. utworzono Sąd Najwyższy (*Supreme Court of Judicature*), na który składały się Sąd Apelacyjny (*Court of Appeal*), powstały z połączenia wspomnianych wyżej sądów apelacyjnych, oraz Wysoki Sąd (*High Court of Justice*). Powstałe w latach 70. XVIII w. sądy wyspecjalizowane jak Sąd Spadkowy (*Court*

¹¹⁷ Zob. *idem*, *A Legal History of Scotland*, vol. 5, Edinburgh 1998, s. 465.

¹¹⁸ Zob. B. Dickson, *Law in Northern Ireland*, 2nd ed., Oxford–Portland 2013, s. 77.

of Probate), Sąd Admiralicji (*Court of Admiralty*), Sąd Upadłościowy (*Court of Bankruptcy and Insolvency*), Sąd Małżeński (*Court of Matrimonial Causes*), Sąd Ziemski (*Landed Estates Court*) zostały włączone do Wysokiego Sądu¹¹⁹. Wysoki Sąd został podzielony na dwa wydziały: Kanclerski, powstały na bazie dwóch sądów, tj. Sądu Kanclerskiego i Sądu Ziemskiego, oraz Wydział Ławy Królewskiej, który przejął kompetencje pozostałych siedmiu sądów. Najwyższą instancją odwoławczą pozostał Komitet Apelacyjny Izby Lordów.

W terenie drobnymi sprawami karnymi zajmowali się sędziowie pokoju, a poważniejszymi sprawami karnymi oraz sprawami cywilnymi – sądy roków (asyzy) z udziałem ławy przysięgłych. Sędziowie pokoju w sprawach prostych orzekali w ramach tzw. małych sesji (*petty sessions*), a w sytuacji poważniejszej – z udziałem przysięgłych na sesjach kwartalnych. Mniejszymi sprawami cywilnymi zajmowały się sądy hrabstwa (*county courts*).

2. Sądy ogólnopaństwowe

2.1. Sąd Najwyższy

Sąd Najwyższy Zjednoczonego Królestwa spina wszystkie jurysdykcje państwa brytyjskiego, choć nie do końca w symetryczny sposób. W tym zakresie Sąd odziedziczył, co do zasady, właściwość rzeczową i miejscową od Izby Lordów, a dodatkowo powierzono mu rozpatrywanie spraw spornych wynikających z procesu dewolucji, w tym kompetencje Komitetu Sądowego Tajnej Rady. Niesymetryczność właściwości jest związana z niesymetrycznością *quasi*-federalizmu brytyjskiego, kształtowanego właśnie przez proces dewolucji. Sąd Najwyższy, podobnie jak wcześniej Izba Lordów, nie rozpatruje apelacji w szkockich sprawach karnych.

¹¹⁹ Zob. *ibidem*, s. 79.

Sąd Najwyższy, podobnie jak kiedyś Izba Lordów, jest sądem apelacyjnym. Prawo złożenia środka zaskarżenia przysługuje stronom na podstawie kilku ustaw, a mianowicie: ustawy o wymiarze sprawiedliwości z 1934 r. (*Administration of Justice (Appeals) Act 1934*), ustaw o wymiarze sprawiedliwości z lat 1960 i 1969, ustawy o sądownictwie Północnej Irlandii z 1978 r., ustawy o Sądzie Naczelnym z 1988 r. (*Court of Session Act 1988*) oraz ustawy o dostępie do wymiaru sprawiedliwości z 1999 r. (*Access to Justice Act 1999*).

Środek zaskarżenia zwany apelacją¹²⁰ do Sądu Najwyższego może być złożony po uzyskaniu stosownej zgody albo danego sądu, od orzeczenia którego istnieje możliwość złożenia apelacji, albo zgody samego Sądu Najwyższego. W przypadku odmowy uzyskania zgody przez dany sąd strona może zwrócić się do SN z wnioskiem o rozpatrzenie zgody (*petition for leave to appeal*). Do Sądu Najwyższego można zaskarżyć wyrok zapadły w Sądzie Apelacyjnym Anglii i Walii, Sądzie Apelacyjnym Irlandii Północnej, Izbie Wewnętrznej Sądu Naczelnego Szkocji oraz Wojskowym Sądzie Apelacyjnym. W sprawach cywilnych ze Szkocji do 22 sierpnia 2015 r. nie było wymogu uzyskania zgody Izby Wewnętrznej czy samego Sądu Najwyższego, wystarczyło jedynie poświadczenie dwóch adwokatów szkockich, że apelacja jest uzasadniona (*reasonable*)¹²¹.

¹²⁰ W tym miejscu chciałbym zaznaczyć, że terminologia używana w zakresie środków zaskarżenia może być myląca, ponieważ pojęcie *appeal* może oznaczać zarówno apelację zbliżoną do polskiego środka odwoławczego określanego tą nazwą, tzn. dotyczyć zarówno kwestii ustaleń faktycznych, jak i prawnych, ustalonych przez sąd niższej instancji, jak i, do pewnego stopnia (choć jest to uproszczenie), zbliżać się do polskiej skargi kasacyjnej, gdzie zarzuty mogą dotyczyć jedynie naruszenia prawa. Przepisy obowiązujące w Zjednoczonym Królestwie stosowane w postępowaniach sądowych w każdym wypadku precyzują, o jaki rodzaj apelacji chodzi. W niniejszej książce zdecydowałem się na posługiwanie się polskim wyrazem „apelacja”, jednocześnie w razie potrzeby precyzując jej charakter. Zob. szerzej na temat apelacji np. w: N. A n d r e w s, *The Three Paths of Justice. Court Proceedings, Arbitration and Mediation in England*, London–New York 2012, s. 107 i n.

¹²¹ Zob. art. 40 ustawy o Sądzie Naczelnym z 1988 r. (*Court of Session Act 1988*).

Pod pewnymi warunkami apelacja może przysługiwać również od orzeczenia Wysokiego Sądu Anglii i Walii oraz Wysokiego Sądu Irlandii Północnej oraz może dotyczyć wyroków wydanych przez niektóre trybunały administracyjne. W tych ostatnich przypadkach warunkiem skorzystania z możliwości apelacji jest uzyskanie stosownego upoważnienia (*certificate*) wydanego przez dany sąd oraz zgody samego Sądu Najwyższego (*permission*). Apelacja, o której tu mowa, składana z pominięciem sądów apelacyjnych, zwana jest apelacją „przeskoczenia” (*leapfrog appeal*). Skorzystanie z tego nadzwyczajnego środka procesowego jest możliwe w przypadkach sprecyzowanych w ustawodawstwie. Tytułem przykładu można wskazać, że zgodnie z ustawą o wymiarze sprawiedliwości z 1969 r. (*Administration of Justice Act 1969*, zob. art. 12) w przypadku orzeczenia Wysokiego Sądu wydanie upoważnienia do wystąpienia do Sądu Najwyższego jest możliwe, jeśli w kwestionowanej decyzji pojawia się problem prawny o znaczeniu ogólnym (*a point of law of general public importance*) oraz problem ten: a) odnosi się w całości lub głównie do konstrukcji jakiegoś uregulowania lub aktu ustawodawstwa delegowanego, będąc jednocześnie w pełni rozważony w postępowaniu lub b) jest tego rodzaju, że sędzia jest związany orzeczeniem Sądu Apelacyjnego lub Sądu Najwyższego wydanym we wcześniejszych postępowaniach i został w pełni rozważony w wyrokach wydanych przez te dwa sądy w tych postępowaniach. Wydanie upoważnienia jest również możliwe, gdy pojawia się kwestia prawna o znaczeniu ogólnym i a) postępowanie pociąga za sobą wydanie decyzji dotyczącej kwestii o znaczeniu ogólnopaństwowym lub rozważenia takiej sprawy, b) wynik postępowania jest na tyle znaczący, że zdaniem sędziego, rozpatrzenie sprawy przez Sąd Najwyższy jest uzasadnione lub c) sędzia jest przekonany, że korzyści z wcześniejszego rozpatrzenia sprawy przez Sąd Najwyższy przewyższają korzyści płynące z rozpatrzenia przez Sąd Apelacyjny.

Zgodnie z art. 41 CRA wyroki SN są wiążące co do zasady jedynie w tej części ZK, z której kierowany był środek zaskarżenia. Nie dotyczy to spraw z zakresu dewolucji, które są powszechnie wiążące i stanowią

precedens. Kwestie z zakresu dewolucji mogą być rozstrzygane przez Sąd Najwyższy również niezależnie od toczącego się procesu (poprzez pytania prawne sądów) na skutek złożenia abstrakcyjnego wniosku w tej sprawie przez uprawnione podmioty, np. prokuratora generalnego lub jego odpowiedniki w rządach krajowych¹²².

Sąd Najwyższy rozpatruje sprawy co do zasady w składzie pięciu sędziów wyznaczanych do sprawy przez prezesa SN w zależności od specjalizacji i doświadczenia. W sprawach bardziej zawitych może być wyznaczony skład siedmio- lub nawet dziewięciosobowy. Z kolei w sprawach o dopuszczenie do złożenia apelacji rozstrzyga natomiast skład trzyosobowy, co do zasady – bez rozprawy.

Szczegółowe zasady postępowania przed Sądem Najwyższym, obok tych wynikających z obowiązujących ustaw, są uregulowane w Regulaminie Sądu Najwyższego (*Supreme Court Rules*). Na podstawie art. 45-46 CRA regulamin wydaje prezes Sądu Najwyższego. Przepisy CRA w tym zakresie zabezpieczają niezależność SN poprzez uznanie, że regulamin zostaje włączony do aktu ustawodawstwa delegowanego, tak jakby został ustalony przez ministra na gruncie ustawy o aktach normatywnych z 1946 r. (*Statutory Instruments Act 1946*). Jednocześnie prezes SN jest zobligowany do konsultacji regulaminu z samorządem adwokackim krajów Zjednoczonego Królestwa. Obecnie obowiązujący regulamin został ustalony w 2009 r. przez Lordów Apelacyjnych Prawa.

2.2. Komitet Sądowy Tajnej Rady

Kompetencje sądowe Tajnej Rady wywodzą się, co wynika z poczynionych wyżej uwag, z czasów średniowiecza, kiedy to monarcha wraz ze swoimi doradcami sprawował również wymiar sprawiedliwości. Jak

¹²² W polskiej literaturze zwraca na to uwagę: A. Michałak, *Pierwsze pięć lat działalności Sądu Najwyższego Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej*, „Przegląd Sejmowy” 2015, nr 2, s. 132.

już wspominałem, z czasem jedynie część rady w praktyce wykonywała funkcje sądowe i zaczęła nosić miano Sądu Izby Gwiazdzistej (*the Court of Star Chamber*), który ostatecznie został zlikwidowany w czasie rewolucji angielskiej. Z Tajnej Rady wyłonił się później również gabinet, ale sama rada jako odrębny organ egzekutywy funkcjonuje do dziś, choć ma znaczenie jedynie symboliczne. Zgodnie z konwenansem konstytucyjnym wszyscy członkowie gabinetu są obecnie również członkami Tajnej Rady. Zasada odrębności sądów jest tutaj zachowana, ponieważ czynności sądowe wykonuje jedynie jej komitet, nie zaś rada jako taka¹²³. Kompetencje Komitetu Sądowego Tajnej Rady zostały określone w ustawach z lat 1833 i 1844.

Do dnia dzisiejszego komitet orzeka w ostatniej instancji w sprawach napływających z niektórych krajów *Commonwealthu*, ale jego pozycja w tym zakresie została mocno ograniczona. Komitet ma też pewne kompetencje rozjemcze w sprawach Kościoła anglikańskiego oraz posiada bardzo specyficzne kompetencje szczegółowe, np. rozstrzyga spory powstałe na tle stosowania ustawy o wykluczeniu członkostwa w Izbie Gmin czy rozstrzyga apelacje w sprawach heraldycznych (zob. niżej). Ponadto Komitet Sądowy do niedawna rozstrzygał konflikty kompetencyjne powstałe w związku z działaniem zdewaluowanych organów regionalnych, ale właściwość rzeczową w tym zakresie, jak wspomniałem wyżej, przejął Sąd Najwyższy.

W skład Komitetu Sądowego Tajnej Rady wchodzi obecnie: 1) sędziowie Sądu Najwyższego, 2) czynni i emerytowani sędziowie Sądu Apelacyjnego Anglii i Walii oraz Irlandii Północnej i szkockiej Izby Wewnętrznej Sądu Naczelnego, 3) 15 sędziów z sądów najwyższych krajów *Commonwealthu*. Ustawa z 1908 r. wprowadziła możliwość zasiadania w komitecie sędziemu sądu, którego orzeczenie było przedmiotem apelacji.

Orzeczenia Komitetu Sądowego Tajnej Rady mają wbrew pozorom duże znaczenie również w odniesieniu do brytyjskich problemów

¹²³ Zob. *Jackson's Machinery of Justice*, ed. J. R. Spencer, Cambridge 1989, s. 98.

prawnych. Jak podkreśla się w literaturze¹²⁴, jest to związane z tym, że rozważane zagadnienia mają często bezpośrednie przełożenie na prawo brytyjskie oraz że orzeczenia komitetu zapadają z udziałem sędziów Sądu Najwyższego (dawniej Lordów Prawa). Orzeczenia te mają istotne znaczenie perswazyjne, choć nie wiążą bezpośrednio sądów jako precedensy¹²⁵.

2.3. Sądownictwo wojskowe

W skład sądownictwa wojskowego wchodzi kilka rodzajów sądów, tj. Sąd Wojskowy (*Martial Court*), Wojskowy Sąd Apelacyjny (*Martial Court-Appeal Court*), Sąd Apelacyjny ds. Pomniejszych (*Summary Appeal Court*) oraz Wojskowy Sąd ds. Cywilów (*Service Civilian Court*). Sądownictwo wojskowe swoją właściwością podmiotową obejmuje osoby pozostające w służbie wojskowej oraz niektórych cywilów podlegających w pewnym zakresie obowiązkom wojskowym¹²⁶.

Sąd Wojskowy w zakresie spraw karnych posiada kompetencje Sądu Koronnego Anglii i Walii (zob. niżej). W sądzie mogą zasiadać sędziowie wojskowi zwani sędziami-adwokatami (zob. pkt 6. rozdziału III), a o winie decyduje specjalna ława przysięgłych złożona z żołnierzy powołanych przez szefa Wojskowej Służby Sądowej (zob. pkt 3. rozdziału VI).

Środki zaskarżenia (apelacje) od wyroków Sądu Wojskowego rozpatruje Wojskowy Sąd Apelacyjny, potem strona może także, na zasadach ogólnych, złożyć apelację do Sądu Najwyższego. Zgodnie z art. 2 ustawy

¹²⁴ Zob. G. Slapper, D. Kelly, *The English Legal System*, 16th ed., 2015-2016, London-New York 2015, s. 235-236.

¹²⁵ Zob. *ibidem*.

¹²⁶ Chodzi m.in. o cywilów na statkach morskich i powietrznych Jej Królewskiej Mości, niektórych urzędników (np. Ministerstwa Obrony) przebywających na wyznaczonym obszarze, m.in. członków określonych organizacji wojskowych (NATO), osoby zamieszkujące lub przebywające z niektórymi osobami w wyznaczonym miejscu oraz osoby wyznaczone przez Radę Obrony (*Defence Council*) lub działające w jej imieniu.

o Sądzie Wojskowym Apelacyjnym z 1969 r. (*Court-Martial (Appeal) Act 1969*) w brzmieniu nadanym ustawą o siłach zbrojnych z 2016 r. orzekać tu mogą sędziowie Sądu Apelacyjnego, sędziowie Wysokiego Sądu Anglii i Walii wskazani przez Lorda Naczelnego Sędziego, sędziowie Wysokiego Sądu Szkocji wskazani przez Głównego Lorda Sędziego oraz sędziowie wyższych sądów Irlandii Północnej wskazani przez Lorda Naczelnego Sędziego właściwego dla tej jurysdykcji. Nadto do sądu mogą zostać również na czas oznaczony powołane przez Lorda Kanclerza osoby z doświadczeniem prawniczym.

Zasady szczegółowe postępowania w sprawach wojskowych (*Armed Forces (Court Martial) Rules 2009*) zostały określone przez Sekretarza Stanu ds. Obrony na podstawie ustawy o Wojskowym Sądzie Apelacyjnym z 1969 r. i ustawy o Siłach Zbrojnych z 2003 r.¹²⁷. Są one zatwierdzane przez parlament i mają status ustawodawstwa delegowanego.

Należy zaznaczyć, że drobne sprawy dyscyplinarne i karne żołnierzy są rozpatrywane przez dowódcę wojskowego. W ten sposób jest załatwiana zdecydowana większość spraw. Dowódca ma uprawnienia do nałożenia kary na okres 28 dni, który może zostać przedłużony do 90 dni pozbawienia wolności za zgodą przełożonego wyższego stopniem. We wszystkich przypadkach oskarżony może jednak nie zgodzić się na rozstrzygnięcie sprawy przez dowódcę i zdecydować o wyborze Sądu Wojskowego. Jeżeli jednak oskarżony zgodził się na rozstrzygnięcie sprawy na poziomie dowódcy, to ma możliwość złożenia odwołania od jego decyzji do tzw. sądu *Summary Appeal Court*, który orzeka w składzie sędziego-adwokata oraz dwóch oficerów. Procedurę postępowania określają Zasady postępowania przed Sądem Apelacyjnym ds. Pomniejszych (*Armed Forces (Summary Appeal Court) Rules 2009*)¹²⁸.

¹²⁷ Na podstawie art. 19(5) ustawy o Apelacyjnym Sądzie Wojskowym z 1968 r., art. 111, 113, 132 oraz 135 ustawy o wymiarze sprawiedliwości w sprawach karnych, art. 5 zał. 6 oraz art. 2(6) zał. 7 do wspomnianej ustawy oraz art. 125(3), 155, 157(4), 158, 163, 165 i 286(4) ustawy o Siłach Zbrojnych z 2006 r.

¹²⁸ Zob. art. 111, 113, 132 oraz 135, art. 5 zał. 6 oraz art. 2(6) zał. 7 do ustawy o wymiarze sprawiedliwości w sprawach karnych, art. 280(2) oraz (5) i art. 288, i art. 1

Do sądownictwa wojskowego zalicza się także, jak wspomniałem, Wojskowy Sąd ds. Cywilów, który orzeka w sprawach drobnych przestępstw osób cywilnych powiązanych z siłami zbrojnymi przebywających za granicą (np. w Niemczech lub na Cyprze). Sąd ten orzeka jednoosobowo w składzie sędziego-adwokata. Poważniejsze przestępstwa popełnione przez wspomnianą kategorię osób podlegają kognicji Sądu Wojskowego, ale w kwestii winy wypowiadają się wówczas przysięgli będący cywilami. Szczegóły postępowania przed Wojskowym Sądem ds. Cywilów określone zostały, podobnie jak w przypadkach powyższych, w akcie normatywnym¹²⁹ wydanym przez sekretarza ds. obrony na podstawie ustawy o wymiarze sprawiedliwości w sprawach karnych z 2003 r. (*Criminal Justice Act 2003*) oraz ustawy o Siłach Zbrojnych z 2006 r.¹³⁰

3. Sądy w Anglii i Walii

3.1. Sądy niższych instancji

Niższymi sądami w Anglii i Walii są obecnie a) utworzony w kwietniu 2014 r. Sąd Hrabstwa (*County Court*), który zastąpił działające do tej pory 173 sądy hrabstw, b) sądy magistrackie (*magistrates' courts*) oraz c) jeden sąd rodzinny (*Family Court*), również utworzony w 2014 r.

Sąd Hrabstwa (*County Court*) jest sądem obejmującym swoją właściwością całą Anglię i Walię. Sąd ten działa na podstawie ustawy o sądach hrabstw zmienionej w 2013 r., kiedy to doszło do przekształcenia istniejących sądów hrabstwa w jeden ujednolicony sąd¹³¹. Obecnie dawne

zał. 10 do ustawy o Siłach Zbrojnych. Akt normatywny jest zatwierdzany przez obie izby parlamentu.

¹²⁹ Zob. *Armed Forces (Service Civilian Court) Rules 2009*.

¹³⁰ Na podstawie przepisów wymienionych w przypisie 6.

¹³¹ Zob. część 2 ustawy o przestępstwach i sądach z 2013 r. (*Part 2 Crime and Courts Act 2013*).

siedziby sądów hrabstw są jedynie miejscami prowadzenia postępowania (*hearing centres*). Celem reformy było uproszczenie zarządzania sądami oraz ułatwienie egzekucji wyroków sądowych. Przy okazji reformy nie doszło do przekształceń właściwości rzeczowej sądu. Ogólnie mówiąc, Sąd Hrabstwa zajmuje się sprawami cywilnymi, obecnie z wyłączeniem spraw rodzinnych. W Sądzie Hrabstwa orzekają sędziowie okręgowi, sędziowie dystryktowi, a także sędziowie niepełnoetatowi (zob. rozdział III). Do zdecydowanej większości spraw sądowych nie powołuje się ławy przysięgłych (do wyjątków należą znieśławienie i pomówienie). Sędzia sam zatem decyduje o faktach oraz o prawie, które będzie w danym przypadku zastosowane.

Z kolei sądy magistrackie rozpatrują przede wszystkim pomniejsze sprawy karne (*summary offences*). Przyjmuje się, że ok. 95% wszystkich spraw karnych rozpoczyna się i kończy na poziomie sądu magistrackiego. W ramach sądów magistrackich rozstrzygane są też sprawy osób niepełnoletnich, które jednak ponoszą odpowiedzialność karną (od 10 lat). W sprawach tych orzekają wyspecjalizowani sędziowie jako tzw. Sąd Młodocianych (*Youth Court*)¹³².

W sądach magistrackich sprawy rozpatrywane są najczęściej w składach jednoosobowych¹³³ bez udziału ławy przysięgłych, przy czym orzekają głównie sędziowie niezawodowi (tzw. sędziowie pokoju, zob. pkt 7. w rozdziale III). Poważniejszymi sprawami zajmują się jednak sędziowie dystryktowi. Sędziowie niezawodowi są instruowani w sprawach prawnych przez specjalnie wykwalifikowanych urzędników sądowych zwanych *Justices' Clerks* i *Assistant Justices' Clerks*.

W 2014 r. doszło do reformy sądownictwa rodzinnego i został powołany jeden Sąd Rodzinny¹³⁴. W ramach składów Sądu Rodzinnego

¹³² Zob. szerzej: B. Gibson, *The Magistrates' Court. An Introduction*, Sheffield on Loddon 2009, s. 112 i n.

¹³³ Maksymalny skład sędziowski nie może przekroczyć trzech sędziów.

¹³⁴ Reforma wprowadzona na podstawie art. 17 ust. 3 ustawy o przestępstwach i sądach z 2013 r., który zmienił brzmienie ustawy o postępowaniu w sprawach

orzekają: co do zasady sędzia na poziomie sędziego dystryktowego, sędzia z poziomu okręgu oraz dwie lub trzy osoby bez doświadczenia prawniczego (*lay persons*)¹³⁵. Nadto przepisy przewidują czasem zastosowanie składów specjalnych, np. z udziałem sędziego Wysokiego Sądu. Sąd Rodzinny przejął jurysdykcję w zakresie spraw rodzinnych od sądów hrabstw, przy czym część spraw jest zastrzeżona dla Wydziału Rodzinnego Wysokiego Sądu (zob. niżej). W praktyce zachowany został podział geograficzny na obszary sądownictwa rodzinnego (*Designated Family Centres*) zarządzanych przez przynajmniej jednego tzw. Wyznaczonego Sędziego Rodzinnego (*Designated Family Judge*). To, do jakiego poziomu sędziowskiego powędruje dana sprawa, jest zdeterminowane Procedurą Sądu Rodzinnego¹³⁶.

3.2. Sądy wyższe

W Anglii i Walii do sądów wyższych zaliczają się: Sąd Apelacyjny (*Court of Appeal*), Wysoki Sąd (*High Court of Justice*) oraz Sąd Koronny (*Crown Court*). Wszystkie te sądy działają obecnie na podstawie ustawy o sądach wyższych z 1981 r. (wcześniej o Sądzie Najwyższym, co petryfikowało nazewnictwo przyjęte w 1873 r.). Nową nazwę ustawa ta otrzymała po utworzeniu Sądu Najwyższego ZK. Sąd Apelacyjny jest sądem odwoławczym zarówno w sprawach cywilnych, jak i karnych. W ramach Sądu Apelacyjnego działają Wydział Cywilny oraz Wydział Karny.

mażeńskich i rodzinnych (*Matrimonial and Family Proceedings Act 1984*), dodając m.in. art. 31A.

¹³⁵ Zob. art. 3 Procedury Sądu Rodzinnego z 2014 r. (*Family Court (Composition and Distribution of Business) Rules 2014*). Ten akt prawny został wydany przez prezesa Wydziału Rodzinnego Wysokiego Sądu na podstawie przepisów art. 1D(5)(b) ustawy o postępowaniu w sprawach małżeńskich i rodzinnych z 1984 r. (*Matrimonial and Family Proceedings Act 1984*) w związku z art. 2 CRA. Ma on zatem formę aktu ustawodawstwa delegowanego wydanego na gruncie wspomnianego przepisu CRA za zgodą Lorda Kanclerza.

¹³⁶ Zob. zał. nr 2 do Procedury Sądu Rodzinnego z 2014 r.

Skład Sądu Apelacyjnego jest niejednorodny, zresztą jak i innych sądów brytyjskich. W chwili składania książki do recenzji w Sądzie Apelacyjnym zasiada, zgodnie z art. 2(1)(b) ustawy o sądach wyższych¹³⁷ z 1981 r., 39¹³⁸ tzw. zwykłych (*ordinary*) Lordów Apelacyjnych (*Lords Justices of Appeal*) oraz tzw. Szeffowie Wydziałów (zob. pkt 5.1. rozdziału III). Niemniej w ramach Wydziału Karnego Sądu Apelacyjnego mogą również orzekać sędziowie Wysokiego Sądu (z Wydziału Ławy Królewskiej), a nawet sędziowie okręgowi wyznaczeni do tego celu przez Lorda Naczelnego Sędziego.

Wydział Cywilny rozpatruje apelacje¹³⁹ dotyczące ustaleń faktycznych i prawnych od orzeczeń Wysokiego Sądu Anglii i Walii, Sądu Hrabstw¹⁴⁰ oraz apelacje oparte na zarzutach prawnych od orzeczeń czterech izb Trybunału Wyższego¹⁴¹ (zob. niżej), tj., Izby ds. Apelacji

¹³⁷ Zob. art. 2 Rozporządzenia o maksymalnej liczbie sędziów (*Maximum Number of Judges Order 2015*).

¹³⁸ Liczba ta może zostać zmieniona rozporządzeniem monarszym (*order in council*), wydanym na wniosek Lorda Kanclerza, przy czym wymagane jest zatwierdzenie projektu tego rozporządzenia przez obie izby parlamentu (zob. art. 2 ust. 4, 4A i 5 ustawy o sądach wyższych z 1981 r.).

¹³⁹ Od wejścia w życie w 2000 r. tzw. reformy Woolfa i Bowmana apelacja do Sądu Apelacyjnego na gruncie ustawy o dostępie do sądów z 1999 r. nie jest już bezwzględny prawem strony, ale wymaga co do zasady zgody sądu niższej instancji. Zob. G. Drewry, L. Blom-Cooper, Ch. Blake, *The Court of Appeal*, Oxford-Portland 2009, s. 67 i n.

¹⁴⁰ Ustawa o dostępie do wymiaru sprawiedliwości z 2009 r. (*Access to Justice Act 2009*) ogranicza prawo do dalszej apelacji w sprawach cywilnych, gdy sprawę w trybie apelacji rozpatrywał już Sąd Hrabstwa lub Wysoki Sąd. Złożenie apelacji do Sądu Apelacyjnego jest możliwe wówczas, gdy Sąd Apelacyjny uzna, że apelacja podnosi zagadnienie zasad czy praktyki lub istnieją inne ważne okoliczności, które uzasadniają zajęcie się sprawą (zob. art. 55). W tym sensie rozpatrzenie sprawy w trzeciej instancji jest możliwe, ale ma charakter ekstraordynaryjny.

¹⁴¹ Nadto, zgodnie z art. 2 rozporządzenia o apelacji od orzeczeń Trybunału Wyższego do Sądu Apelacyjnego z 2008 r. (*Appeals from the Upper Tribunal to the Court of Appeal Order 2008*), stanowi, że wniosek o zezwolenie na złożenie apelacji nie

Administracyjnych (*Administrative Appeals Chamber*), Izby ds. Imigracji i Azylu (*Immigration and Asylum Chamber*), Izby Ziemskiej (*Lands Chamber*) oraz Izby ds. Podatków (*Tax and Chancery Chamber*), a także od orzeczeń Apelacyjnego Trybunału ds. Zatrudnienia (*Employment Appeal Tribunal*) oraz niektórych orzeczeń Sądu Opiekuńczego (*Court of Protection*). Postępowania są prowadzone od wejścia w życie ustawy o dostępie do wymiaru sprawiedliwości z 1999 r. (*Access to Justice Act 1999*) w zróżnicowanych składach – jednego lub więcej sędziów w zależności od stopnia skomplikowania i wagi sprawy. W składzie jednego sędziego rozpatrywane są wnioski o udzielenie zgody na złożenie apelacji. Czasem wydział rozpoznaje sprawy w tzw. pełnym składzie, co oznacza 5 sędziów. Należy zaznaczyć, że art. 56 ustawy o dostępie do wymiaru sprawiedliwości pozwala Lordowi Kanclerzowi w drodze rozporządzenia (po zasięgnięciu opinii Szefów Wydziałów) modyfikować w pewnym zakresie szczegółowe zasady dotyczące możliwych sposobów składania apelacji. Taka regulacja, choć zgodna z założeniami brytyjskiego systemu źródeł prawa, budzi jednak poważne zastrzeżenia, ponieważ, jak sądzę, zbyt daleko wkracza w procedury sądowe, naruszając tym samym autonomię sądownictwa. Na czele Wydziału Cywilnego stoi Mistrz Rejestru, który jest również szefem całej struktury sądownictwa w sprawach cywilnych (zob. pkt 3.2. rozdziału III).

Wydział Karny Sądu Apelacyjnego rozpoznaje środki zaskarżenia na podstawie kilku ustaw. Szczegółowe omówienie właściwości rzeczowej, podobnie jak w przypadku innych sądów, wiązałoby się z umieszczeniem tutaj rozbudowanych wywodów dotyczących procesowego prawa karnego, co nie mieści się w ramach niniejszego opracowania.

Sąd Koronny rozstrzyga najczęściej sprawy karne, choć ma też ograniczoną właściwość przedmiotową w wyspecjalizowanych spra-

powinien zostać pozytywnie zaakceptowany, również jeśli proponowana apelacja podnosi zagadnienie zasad czy praktyki lub istnieją inne ważne okoliczności, które uzasadniają zajęcie się sprawą.

wach cywilnych¹⁴². Teoretycznie Sąd Koronny jest scentralizowany, ale w praktyce obraduje lokalnie. Jest to pozostałością po poprzednikach Sądu Koronnego, a więc opisywanych wyżej sądów roków (*Courts of Assize*) oraz sądów kwartalnych (*quarter sessions*)¹⁴³.

Sąd Koronny jest właściwy we wszystkich sprawach, w których obowiązkowe jest przeprowadzenie rozprawy przeciwko oskarżonemu (*trial on indictment*). Ta kategoria poważnych czynów przestępczych określana jest w prawie angielskim terminem *indictable-only offences*. W pierwszej instancji Sąd Koronny orzeka także w sprawach, w których oskarżony zażądał procesu z udziałem ławy przysięgłych (a więc nie przyznawszy się do winy, nie zgodził się na rozpatrzenie sprawy w sądzie magistrackim)¹⁴⁴. W drugiej instancji Sąd Koronny rozpatruje natomiast apelacje od wyroków sądów magistrackich.

Sprawy karne są również rozpoznawane w różnych składach, teoretycznie nawet jednoosobowo, choć co do zasady w składzie trzyosobowym¹⁴⁵. Przepisy ustawowe wymagają zwykle, aby liczba rozstrzygających sędziów była nieparzysta, a jeżeli zdarza się, że występuje skład dwuosobowy, kiedy sędziowie nie są zgodni co do rozstrzygnięcia, sprawa musi zostać skierowana do składu trzyosobowego (art. 55(5) ustawy o apelacjach w sprawach karnych z 1968 r.)¹⁴⁶.

Sąd Apelacyjny rozstrzyga też w sprawach wniosku Prokuratora Generalnego (*Attorney General*) problemy prawne, w sytuacji gdy

¹⁴² Chodzi o rozpatrywanie apelacji od wydawanych przez sądy magistrackie nakazów cywilnych, ale o charakterze *quasi-karnym* (*civil orders*) takie jak: *Anti-Social Behaviour Order*, *Sexual Offences*, *Prevention Order*, *Foreign Travel Order*. Nakazy te zobowiązują do powstrzymania się od określonego w nich działania, a ich naruszenie stanowi przestępstwo (zob. A. Gillespie, *The English Legal System*, Oxford 2013, s. 203).

¹⁴³ W polskiej literaturze pisze o nich: M. Szerer, *op. cit.*, s. 81 i n.

¹⁴⁴ Zob. B. Gibson, P. Cavadino, *The Criminal Justice System. An Introduction*, Sheffield on Loddon, s. 61.

¹⁴⁵ Zob. A. Gillespie, *op. cit.*, s. 207.

¹⁴⁶ Zob. *ibidem*.

w poważniejszych sprawach karnych oskarżony został uniewinniony¹⁴⁷. Takie orzeczenie wyjaśnia tylko zagadnienia prawne, ale nie zmienia wyroku uniewinniającego.

Sąd Apelacyjny rozstrzyga sprawy co do zasady na miejscu, w Londynie, ale może się w praktyce zdarzyć, że będzie obradował lokalnie, co miało już miejsce w Cardiff, Manchesterze i Newcastle.

W Sądzie Koronnym orzekają sędziowie Wysokiego Sądu, ale też sędziowie okręgowi, sędziowie dystryktowi, a także *recorders* (zob. rozdział III). Obecnie posiedzenia sądu mogą się odbywać w 77 siedzibach (*Crown Court Centres*) w Anglii i Walii, działających na terenie siedmiu regionów sądowych obsługiwanych przez HMCTS (zob. pkt 2.1. rozdziału VI). W praktyce siedziby Sądu Koronnego są podzielone na trzy rodzaje¹⁴⁸. W siedzibach pierwszego rodzaju rozpatruje się najpoważniejsze sprawy (takie jak morderstwa) głównie z udziałem sędziego Wysokiego Sądu, ale również czasem wyznaczonego do tego celu sędziego okręgowego, a także sprawy cywilne. W siedzibach drugiego rodzaju orzekają tacy sami sędziowie, przy czym wyłącznie w sprawach karnych, a w przypadku siedzib trzeciego rodzaju sprawy pozostałych przestępstw są rozpatrywane przez sędziów okręgowych albo *recorders*. Jako ciekawostkę można wskazać, że Sąd Koronny w Londynie zbiera się w starej siedzibie londyńskiego sądu karnego zwanego *Old Bailey* – od nazwy ulicy, przy której stoi budynek. W składzie sędziowskim prowadzonym przez sąd londyński ma prawo zasiadać Burmistrz Londynu, ale nie bierze on udziału w procesie. Prezesem Wydziału Karnego jest Lord Naczelny Sędzia, a wiceprezesem z urzędu prezes Wydziału Ławy Królewskiej w Wysokim Sądzie (zob. niżej).

Z kolei Wysoki Sąd Anglii i Walii jest sądem wyższym, zarówno jeśli idzie o najbardziej skomplikowaną strukturę wewnętrzną, jak

¹⁴⁷ Zob. art. 36(1) ustawy o wymiarze sprawiedliwości w sprawach karnych z 1972 r. (*Criminal Justice Act 1972*).

¹⁴⁸ Zob. G. Slapper, D. Kelly, *op. cit.*, s. 308. Zob. też informacje na stronie *Crown Court, Courts and Tribunals Judiciary*, [on-line:] <https://www.judiciary.uk/you-and-the-judiciary/going-to-court/crown-court/> – 18 VIII 2018.

i właściwość rzeczową. Do dziś funkcjonują trzy wydziały tego sądu: Wydział Ławy Królewskiej, Wydział Kanclerski oraz Wydział Rodzinny (art. 5 ustawy o sądach wyższych z 1981 r.). W skład Wysokiego Sądu wchodzi *ex lege* sędziowie sprawujący określone urzędy¹⁴⁹ oraz nie więcej niż 108 regularnych sędziów Wysokiego Sądu zwanych *puisne judges* (zob. art. 4 ust. 1 ustawy o sądach wyższych z 1981 r.). Liczba ta może zostać zmieniona, podobnie jak w przypadku Sądu Apelacyjnego, rozporządzeniem monarszym (*order in council*) wydanym na wniosek Lorda Kanclerza, przy czym wymagane jest zatwierdzenie projektu tego rozporządzenia przez obie izby parlamentu (zob. art. 4(4) i (5) cytowanej ustawy).

Wydział Ławy Królewskiej rozpatruje, upraszczając, bardziej skomplikowane sprawy cywilne w pierwszej instancji, które nie należą do jurysdykcji pozostałych dwóch wydziałów. W pewnej mierze właściwość w sprawach cywilnych rozpatrywanych w ramach tej izby jest konkurencyjna w stosunku do Sądu Hrabstwa. Wydział jest również właściwy do rozpatrzenia wywodzącego się z *common law* rytu *habeas corpus*, tj. w sytuacji skargi na nielegalne zatrzymanie. Drugą grupą spraw rozpatrywanych w Wydziale Ławy Królewskiej są sprawy wniesione do sądu wskutek złożenia apelacji, głównie od orzeczeń sędziów w Sądzie Hrabstwa, ale również istnieje apelacyjna właściwość od niektórych orzeczeń wydanych w sądach magistrackich, Sądzie Koronnym oraz niektórych trybunałach. W ramach Ławy Królewskiej została też utworzona wyodrębniona jednostka zwana Sądem Administracyjnym. Jest on właściwy do rozpatrywania skarg na decyzje organów administracji publicznej, ale także sądów¹⁵⁰ i trybunałów w trybie tzw. rewizji sądowej (*judicial*

¹⁴⁹ Są to tzw. Szefowie Wydziałów, Starszy Sędzia Przewodniczący oraz Zastępca Wydziału Ławy Królewskiej (zob. pkt 4.1. rozdziału III).

¹⁵⁰ Chodzi o kontestowanie różnorodnych rozstrzygnięć sądowych na podstawie zarzutu niezgodności z prawem. Tytułem przykładu można wskazać, że choć instancją odwoławczą od wyroków Sądu Koronnego jest Sąd Apelacyjny (kwestionowanie meritum orzeczenia na zasadzie apelacji), to rozstrzygnięcie Sądu Koronnego może też być zaskarżone w trybie rewizji sądowej (podobnie jak akty

review). Środki zaskarżenia w ramach tej procedury mają specyficzny charakter i dotyczą nie meritum sprawy, ale przede wszystkim legalności działania organów administracyjnych (a także niższych organów sądowych), przy czym najczęściej wymagane jest wyczerpanie wszystkich innych dostępnych środków. Kontrola sądowa, o czym wspomniałem w rozdziale I, opiera się tu na doktrynie *ultra vires*, a więc chodzi o to, czy nie doszło do działania poza prawnym umocowaniem. Podstawami kwestionowania aktów administracji w ramach rewizji sądowej może być jednak także irracjonalność (*irrationality*) oraz tzw. niewłaściwość proceduralna (*procedural impropriety*). Środki *judicial review* wywodzą się z *common law*¹⁵¹. W ramach Sądu Administracyjnego została wyodrębniona wyspecjalizowana komórka zwana Sądem Planowania (*Planning Court*). Sąd ten rozpatruje skargi w trybie rewizji sądowej na decyzje związane z planowaniem przestrzennym, w tym dotyczące pozwoleń budowlanych, oraz decyzje związane z ustawodawstwem dotyczącym ochrony środowiska.

Wysoki Sąd, rozpatrując sprawy w drugiej instancji, a także sprawy z zakresu wspomnianej rewizji sądowej, działa jako tzw. Sąd Wydziałowy Ławy Królewskiej (*Divisional Court*). Ta nazwa odnosi się jedynie do liczby sędziów rozpatrujących daną sprawę, tj. najczęściej powołuje się składy dwóch lub trzech sędziów, przy czym w Sądzie Administracyjnym sędziowie Wysokiego Sądu orzekają z udziałem Lorda Apelacyjnego, którego powołanie do składu jest obowiązkowe. W ramach Wydziału Ławy Królewskiej zostały dodatkowo wyodrębnione trzy jednostki, tj. Sąd Handlowy (*Commercial Court*), Sąd Admiralicji (*Admiralty Court*) oraz Sąd Techniczno-Budowlany (*Technology and Construction Court*). W pierwszym oddelegowani sędziowie Wysokiego Sądu orzekają w sprawach gospodarczych, w tym bankowych, o wartości

administracyjne) do Wysokiego Sądu. Zob. art. 29(3) ustawy o Sądach Wyższych z 1981 r.

¹⁵¹ Piszę o tym szeroko w: P. Mikuli, *Sądowa kontrola administracji publicznej w Wielkiej Brytanii*, „Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego” 2006, nr 2(5), s. 143 i n.

ponad jednego miliona funtów. Pomniejsze sprawy o charakterze gospodarczym w ramach Wydziału Ławy Królewskiej mogą rozstrzygać działające lokalnie Okręgowe Sądy Gospodarcze (*Commercial Circuit Courts*).

Z kolei w Sądzie Admiralicji orzeka jeden sędzia, który wraz z *registrars* rozpatruje sprawy związane z ruchem statków (kolizje, przepadek ładunku itp.). Sąd Budowlano-Techniczny jest następcą powstałej w 1873 r. instytucji zwanej Biurem Arbitra (*Office of Official Referee*), zajmującej się sprawami technicznymi. Instytucja ta wraz z rozwojem technologii rozszerzała swoją właściwość, a od 2004 r. rozstrzyganiem spraw zajmują się wyłącznie oddelegowani sędziowie Wysokiego Sądu. Sąd Budowlano-Techniczny orzeka w sprawach dotyczących sporów z dziedziny technologii i budownictwa (spory budowlane, inżynieryjne i technologiczne), roszczeń z tytułu uchybień zawodowych w związku z planowaniem, nieruchomościami, budową i innymi sporami technicznymi, a także m.in. odwołań od decyzji sądów arbitrażowych arbitrów. Sąd regularnie zajmuje się również zarzutami o zaniedbania prawników powstałe w związku z planowaniem, nieruchomościami, budową i innymi sporami technicznymi. Szefem Wydziału Ławy Królewskiej jest prezes wydziału, który jednocześnie jest wiceprezesem struktury sądownictwa karnego.

Wydział Kanclerski Wysokiego Sądu jest z kolei sukcesorem jurysdykcji wykonywanej niegdyś przez Lorda Kanclerza na zasadzie słuszności oraz Sądu Kanclerskiego działającego do 1873 r. W ramach jurysdykcji Wydziału Kanclerskiego doszło do instytucjonalizacji pewnych wyspecjalizowanych zadań orzeczniczych w ramach tzw. rejestrów spraw. Są wśród nich Rejestr Ogólny (*General List*), Rejestr Gospodarczy (*Business List*), Rejestr ds. Spółek i Upadłości (*Insolvency and Companies List*), Rejestr Własności Intelktualnej (*Intellectual Property List*), Rejestr ds. Własności, Trustów i Zaświadczeń o Dziedziczeniu (*Property, Trusts & Probate List*), Rejestr Konkurencji (*Competition List*), Rejestr Skarbowy (*Revenue List*). W sprawach tych rozstrzygają sędziowie Wydziału Kanclerskiego lub wyznaczeni sędziowie dystryktowi lub okręgowi,

w sytuacji gdy są one rozstrzygane lokalnie. Nadto w ramach izb może dochodzić do zróżnicowania typów spraw, np. w przypadku Rejestru Własności Intelektualnej sprawy mogą, w zależności od wartości sporu, być rozdzielone pomiędzy Sąd Własności Intelektualnej i Przedsiębiorczości (*Intellectual Property Enterprise Court*) – w przypadku sporów nie przekraczających 500 tys. funtów, Sąd Patentowy (*Patent Court*) – gdy sprawa dotyczy patentów lub Rejestr Ogólny – w przypadku pozostałych sporów dotyczącą ochrony własności intelektualnej, takich jak np. prawa autorskie czy znaki handlowe. W Wysokim Sądzie funkcjonuje jeszcze Rejestr Finansowy (*Financial List*), działający pod wspólną egidą Wydziału Ławy Królewskiej i Wydziału Kanclerskiego, gdzie orzekają sędziowie z obydwu wydziałów.

Wydział Kanclerski jako Sąd Wydziałowy w składzie dwóch sędziów rozpatruje w drugiej instancji niektóre sprawy rozstrzygnięte głównie przez Sąd Hrabstwa, np. w sprawie bankructw¹⁵². Na czele Wydziału Kanclerskiego stoi Kanclerz Wysokiego Sądu, będący jednocześnie zastępcą szefa pionu sądownictwa cywilnego, czyli Mistrza Rejestru (zob. pkt 3.2. rozdziału III).

W 2017 r. zdecydowano, że funkcjonujące w Wydziałach Ławy Królewskiej oraz Wydziale Kanclerskim Wysokiego Sądu tzw. sądy wyspecjalizowane i wspomniane rejestry będą określane ujednocioną operacyjną nazwą Sądów Gospodarczych i ds. Własności (*Business and Property Courts of England and Wales*). Nazwa ta w połączeniu z uproszczeniem informacji (również tych zamieszczonych w Internecie) miała na celu ułatwienie zrozumienia wysoce skomplikowanych podziałów organizacyjnych funkcjonujących w Wysokim Sądzie. Sprawy pozostające w ramach właściwości opisywanych wyżej wyspecjalizowanych jednostek Wysokiego Sądu mogą być rozpatrywane nie tylko w Londy-

¹⁵² Zob. G. Slapper, D. Kelly, *op. cit.*, s. 227.

nie, ale także w specjalnych centrach w Birmingham, Bristolu, Leeds, Liverpoolu, Manchesterze oraz New Castle¹⁵³.

Z kolei Wydział Rodzinny Wysokiego Sądu powstał w 1971 r. przy okazji reformy polegającej na likwidacji Wydziału Środków Probacyjnych, Rozwodów i Admiralicji. Powierzono mu rozpatrywanie spraw rodzinnych dotąd będących we właściwości Wydziału Ławy Królewskiej. Sąd Rodzinny może również obradować w składach dwuosobowych jako Sąd Wydziałowy¹⁵⁴. Prezes wydziału jest szefem całego pionu sądownictwa rodzinnego w Anglii i Walii, zatem również zwierzchnikiem Sądu Rodzinnego.

Szczegółowe przepisy dotyczące postępowania przed sądami wyższymi oraz Sądem Hrabstwa w sprawach cywilnych (coś na kształt rozbudowanego regulaminu sądów) zostały wydane w 1998 r.¹⁵⁵ i są na bieżąco nowelizowane na podstawie art. 2 ustawy o postępowaniu cywilnym z 1997 r. Przepis ten upoważnia do wydania tego aktu Komitet ds. Postępowania Cywilnego¹⁵⁶. Mają one status ustawodawstwa delegowanego i są przedkładane obydwu izbom parlamentu, które mogą je unieważnić w drodze uchwały. Na podobnych zasadach zostały wydawane szczegółowe przepisy o postępowaniu karnym stosowane w sądach magistrackich, Sądzie Koronnym, Wysokim Sądzie oraz Sądzie Apelacyjnym. Zostały one przygotowane przez Komitet ds. Postępowania Karnego¹⁵⁷ i wydane na podstawie art. 69 ust. 2 ustawy o sądach z 2003 r.

¹⁵³ Zob. A. Gillespie, *op. cit.*, s. 208.

¹⁵⁴ Zob. *ibidem*, s. 207.

¹⁵⁵ Przepisy o postępowaniu cywilnym z 1998 r. (*Civil Procedure Rules 1998*).

¹⁵⁶ Komitet składa się z Lorda Naczelnego Sędziego (zob. pkt 3.2. rozdziału III) oraz 17 członków mianowanych przez Lorda Naczelnego Sędziego oraz Lorda Kanclerza. Członkami komitetu są w większości sędziowie oraz przedstawiciele zawodów prawniczych (art. 70 ustawy o sądach z 2003 r.). Na temat statusu ustrojowego komitetu zob. pkt 4.3. rozdziału V.

¹⁵⁷ Komitet ten także składa się w większości z sędziów (w tym *ex officio* z Mistrza Rejestru i jego zastępy – zob. pkt 3.2. rozdziału III) oraz osób wykonujących zawód

(*Courts Act 2003*). Obecnie obowiązuje w tym zakresie akt normatywny wydany w 2015 r.¹⁵⁸ i wielokrotnie później nowelizowany.

3.3. Sądy wyspecjalizowane

Do wyspecjalizowanych sądów w jurysdykcji anglo-walijskiej należą Sąd Opiekuńczy (*Court of Protection*), Wysoki Sąd Chivalry (*High Court of Chivalry*) oraz sądy koronerów, przy czym te ostatnie w zasadzie nie mają charakteru organów sądowych *sensu stricto*.

Sąd Opiekuńczy został powołany na podstawie ustawy o zdrowiu psychicznym z 2005 r. (*Mental Capacity Act 2005*, art. 45). Sąd może obradować w Londynie lub też lokalnie. Na podstawie obecnie obowiązującego brzmienia art. 46 wspomnianej ustawy w skład sądu wchodzi sędziowie nominowani przez Lorda Naczelnego Sędziego wyznaczeni spośród osób zajmujących urzędy sędziowskie wymienione w ustawie. W oryginalnym brzmieniu przepisu decyzja o wyznaczeniu była powierzona Lordowi Kanclerzowi. Zmiana była konsekwencją opisywanego szeroko w kolejnych rozdziałach niniejszej monografii uniezależniania nominacji sędziowskich od władzy wykonawczej. Prezesa i wiceprezesa Sądu Opiekuńczego powołuje również Lord Naczelnny Sędzia (zob. art. 45(5A) ustawy o zdrowiu psychicznym z 2005 r.). Na czele sądu stoi Mistrz Rejestru (*Master of Rolls*).

Sąd Opiekuńczy jest m.in. uprawniony do podjęcia rozstrzygnięcia co do możliwości podejmowania decyzji w związku z określonym stanem zdrowia psychicznego czy też ustanawiania pełnomocnika dla osób, które utraciły możliwość samodzielnego zarządzania swoim majątkiem.

adwokata czy radcy. Powołania następują na gruncie art. 3 ustawy o postępowaniu cywilnym z 1997 r. Na temat statusu ustrojowego komitetu zob. również pkt 4.3. rozdziału V.

¹⁵⁸ Przepisy o postępowaniu karnym z 2015 r. (*Criminal Procedure Rules 2015*).

Sąd udziela także zezwoleń na przymusowe umieszczenie osób chorych psychicznie w szpitalach psychiatrycznych.

Wysoki Sąd Chivalry (*High Court of Chivalry*) jest sądem cywilnym zajmującym się problematyką heraldyczną. Działa on w ramach Kolegium Heraldycznego, które zostało powołane w XV w. i stanowi korporację urzędników heraldycznych¹⁵⁹. Na czele sądu stoi Lord Marszałek (*Lord Earl Marshal*)¹⁶⁰, będący jedynym sędzią. Lord Marszałek wyznacza w praktyce profesjonalnego sędziego do rozstrzygania spraw w jego imieniu. Apelacje od decyzji sądu mogą być rozpatrywane przez Komitet Sądowy Tajnej Rady. Po raz ostatni sąd zebrał się w 1954¹⁶¹. Rozstrzygnięcie Sądu Chivalry może zostać zaskarżone do Komitetu Sądowego Tajnej Rady.

Sądy koronerów badają sprawy nagłego zgonu. Sądy prowadzą postępowanie o charakterze inkwizycyjnym, nie zaś kontradiktoryjnym. Szerzej na ten statusu koronerów piszę w kolejnym rozdziale (zob. pkt 3.2.).

4. Sądy w Szkocji

4.1. Sądy niższych instancji

Sądami niższymi są sądy szeryfa (*Sheriff Courts*), Odwoławczy Sąd Szeryfa (*Sheriff Appeal Court*) oraz sądy pokoju (*Justice of the Peace Courts*). Te ostatnie w 2007 r. zastąpiły funkcjonujące wcześniej sądy dystryktowe, które to z kolei w 1975 r. zostały powołane w miejsce

¹⁵⁹ Zob. szerzej: M. M. Wiszowaty, *Zasada monarchiczna i jej przejawy we współczesnych ustrojach europejskich i pozaeuropejskich monarchii mieszanych*, Gdańsk 2015, s. 349.

¹⁶⁰ Należy on do Wielkich Urzędników Państwa. Lord Marszałek odpowiada obecnie przede wszystkim za organizowanie uroczystości koronacyjnych oraz otwarcie sesji parlamentu.

¹⁶¹ Zob. M. M. Wiszowaty, *op. cit.*, s. 349.

wcześniej istniejących sądów niższych, m.in. sądów pokoju czy sądów kwartalnych (zob. wyżej)¹⁶². W sądach pokoju orzekają sędziowie niezawodowi (zob. pkt 7. w rozdziale III).

Sędziowie pokoju¹⁶³ orzekają w najdrobniejszych sprawach karnych. Większość spraw cywilnych i karnych w pierwszej instancji jest rozpatrywana w sądach szeryfa, które właściwością miejscową obejmują okręgi sądowe w ramach większych jednostek zwanych *sheriffdoms*. Szkocja została od 1 stycznia 1975 r. podzielona na sześć takich okręgów, w których łącznie funkcjonuje 49 sądów.

W 2015 r. zaczął funkcjonować Odwoławczy Sąd Szeryfa¹⁶⁴, który obecnie rozpatruje środki zaskarżenia od orzeczeń sądów pokoju oraz sądów szeryfa.

Odwoławczy Sąd Szeryfa rozstrzyga na ogół w składach dwu- albo trzyposobowych, a skargi na decyzje szeryfów w przedmiocie kaucji – w składzie jednego szeryfa. Organizacyjnie Odwoławczy Sąd Szeryfa został podzielony w ten sposób, że poważniejsze sprawy cywilne i karne są rozpatrywane w Edynburgu, a mniej znaczące również lokalnie (wówczas również w składzie jednego Szeryfa Apelacyjnego). Zaraz po utworzeniu Odwoławczego Sądu Szeryfa rozpatrywał on jedynie apelacje w sprawach karnych, podczas gdy apelacje od orzeczeń w sprawach cywilnych wydanych przez szeryfów szły do tzw. Naczelnego Szeryfa (zob. pkt 4.1. rozdziału III) oraz do Izby Wewnętrznej Sądu Naczelnego. Od 1 stycznia 2016 r. prawo rozpatrywania tych apelacji zostało powierzone również Odwoławczemu Sądowi Szeryfa¹⁶⁵.

¹⁶² Ustawa o sądach dystryktowych w Szkocji z 1975 r. (*District Courts (Scotland) Act 1975*).

¹⁶³ Obecnie sądy pokoju funkcjonują na podstawie art. 59 ustawy o reformie procedury w sprawach karnych w Szkocji z 2007 r. (*Criminal Proceedings etc. (Reform) (Scotland) Act 2007*).

¹⁶⁴ Zob. art. 56 ustawy o reformie sądów Szkocji z 2014 r. (*Courts Reform (Scotland) Act 2014*).

¹⁶⁵ Zob. art. 109 ustawy o reformie sądów w Szkocji z 2014 r.

4.2. Sądy wyższe

W Szkocji z kolei wyższymi sądami są: Sąd Naczelny (*Court of Session*) oraz Wysoki Sąd (*High Court of Justiciary*). Oba noszą operacyjną, tradycyjną nazwę Najwyższych Sądów (*Supreme Courts*) i składają się na wspomniane wyżej Kolegium Sprawiedliwości. Z kronikarskiego obowiązku trzeba dodać, że do kolegium zalicza się obecnie również Urząd Księgowego Sądu Naczelnego (*Office of the Accountant of Court of Session*)¹⁶⁶ oraz Audytora Sądu Naczelnego (*Office of the Auditor of the Court of Session*)¹⁶⁷.

Sąd Naczelny działa obecnie na podstawie ustawy z 1988 r. (*Court of Session Act 1988*). Zgodnie z obecnym brzmieniem art. 1(1) ustawy w jego skład wchodzi do 35 sędziów. Zwiększenie tej liczby może wynikać z rozporządzenia monarszego, wydanego na podstawie projektu przedłożonego do zatwierdzenia Parlamentowi Szkockiemu po zasięgnięciu opinii Lorda Prezesa Sądu (art. 2(2), (3), (3A) cytowanej ustawy).

Sąd Naczelny składa się z dwóch izb: Izby Zewnętrznej (*Outer House*) oraz Izby Wewnętrznej (*Inner House*). Izba Wewnętrzna z kolei dzieli się na dwa wydziały: Pierwszy Wydział złożony z Lorda Prezesa i pięciu starszych stażem sędziów oraz Wydział Drugi, w skład którego wchodzi Lord Sekretarz Sprawiedliwości (zob. pkt 4.1. rozdziału III) oraz pięciu innych starszych stażem sędziów sądu.

Sąd Naczelny jest sądem pierwszej i drugiej instancji. W pierwszej instancji sprawy są rozstrzygane przez Izbę Zewnętrzną. W dużej mierze istnieje konkurencyjna właściwość rzeczowa Sądu Naczelnego oraz sądów szeryfa i strona może dokonać w tym zakresie wyboru¹⁶⁸.

¹⁶⁶ Ten ustanowiony w 1849 r. urząd przede wszystkim nadzoruje wykonywanie obowiązków przez osoby ustanowione kuratorami w zakresie zarządzania nieruchomościami.

¹⁶⁷ Jako członek kolegium od 1821 r. urząd zajmuje się ustalaniem opłat sądowych.

¹⁶⁸ Zob. B. Clark, G. Keegan, *Scottish Legal System*, 3rd ed., Dundee 2012, s. 55; R. White, I. D. Willock, H. MacQueen, *The Scottish Legal System*, Bloomsbury

Sprawy w Izbie Zewnętrznej są rozpatrywane w składzie jednego sędziego, orzekającego co do zasady bez ławy przysięgłych, która obecnie w sprawach cywilnych jest już rzadkością (zob. pkt 8. rozdziału III). W drugiej instancji właściwa jest Izba Wewnętrzna. Apelacja dotyczy najczęściej problemów prawnych. W drugiej instancji sprawy są rozpatrywane najczęściej przez skład trzyosobowy, choć przy kwestii złożonej pojawić się może skład siedmioosobowy (tzw. pełny skład, *full bench*) lub nawet większy, czasem przy udziale sędziów zasiadających w Izbie Zewnętrznej. Izba Wewnętrzna rozpatruje apelacje od orzeczeń Izby Zewnętrznej, od orzeczeń Odwoławczego Sądu Szeryfa, przy czym apelacja jest tu dopuszczalna, jeśli dotyczy „istotnego problemu co do zasady czy stosowania prawa lub gdy zachodzi inna ważna przyczyna” (*important point of principle or practice or other compelling reason*), oraz od orzeczeń sądów szeryfa, gdy apelacja podnosi złożony lub nowy problem prawny (*a complex or novel point of law*). Od orzeczenia Izby Wewnętrznej można złożyć apelację do Sądu Najwyższego na zasadach określonych wyżej.

Szczegóły postępowania w sprawach cywilnych, w tym przed Naczelnym Sądem, są określone aktem normatywnym wydanym przez sędziów na podstawie propozycji Komisji ds. Sądownictwa Cywilnego¹⁶⁹ i przedstawionej do zatwierdzenia Parlamentowi Szkockiemu. W Szkocji obserwujemy zatem, można by powiedzieć, daleko posuniętą autonomię regulaminową organu sądowego najwyższej instancji.

Wysoki Sąd jest w dalszym ciągu wyspecjalizowanym sądem karnym orzekającym w pierwszej instancji w sprawach najbardziej poważnych przestępstw, w drugiej zaś rozpatruje środki zaskarżenia od orzeczeń wydanych przez Wysoki Sąd w pierwszej instancji, a także sądy szeryfa oraz sądy pokoju (z zastrzeżeniem regulacji dotyczących jurysdykcji

2013, s. 105.

¹⁶⁹ Jest to organ doradczy powołany na podstawie odrębnej ustawy o Szkockiej Radzie Sądownictwa Cywilnego i pomocy prawnej w sprawach karnych z 2013 r. (*Scottish Civil Justice Council and Criminal Legal Assistance Act 2013*).

Odwoławczego Sądu Szeryfa). Rolę prezesa Wysokiego Sądu pełni Główny Lord Sędzia.

Gdy Wysoki Sąd orzeka w pierwszej instancji, obraduje w największych miastach Szkocji, tj. Edynburgu (Lawnmarket), Glasgow (Saltmarket) oraz Aberdeen (Mercatgate), a czasem okresowo również w Dumbarton, Lanark, Livingston, Paisley oraz Stirling. W pierwszej instancji sprawy rozstrzyga skład jednoosobowy z udziałem ławy przysięgłych, natomiast w drugiej instancji są powoływane najczęściej składy trzy- lub dwuosobowe, choć w sprawach bardziej złożonych orzeka więcej sędziów. Orzeczenie Wysokiego Sądu wydane w drugiej instancji jest co do zasady ostateczne. Izba Lordów w orzeczeniu *Mackintosh v. Lord Advocate*¹⁷⁰ w 1876 r. uznała, że nie posiada kompetencji do rozpatrywania odwołań w sprawach karnych, gdyż odziedziczyła apelacyjne kompetencje Parlamentu Szkockiego, który później posiadał w tym zakresie jurysdykcję jedynie w sprawach cywilnych. Obecnie brak możliwości złożenia środka odwoławczego od orzeczeń Wysokiego Sądu wydanych w drugiej instancji jest potwierdzony w art. 124(2) ustawy o postępowaniu karnym w Szkocji z 1995 r. (*Criminal Procedure (Scotland) Act 1995*).

Pomimo zasadniczej ostateczności orzeczeń Wysokiego Sądu istnieje jednak pewna możliwość kwestionowania takiego orzeczenia przed Sądem Najwyższym ZK. Po pierwsze, związana jest ona z wykorzystaniem kompetencji SN do rozpatrywania spraw z zakresu dewolucji. Jeśli w danej sprawie karnej w jakiś sposób została przekroczona kompetencja sądów szkockich w sensie wykroczenia poza obszar spraw zdewolucowanych¹⁷¹. Po drugie, na podstawie ustawy o Szkocji z 2012 r. do SN można składać również apelacje, gdy pojawią się kwestie związane ze

¹⁷⁰ [1876] 2 App. Cas. 41.

¹⁷¹ Zob. B. Clark, G. Keegan, *op. cit.*, s. 69. Autorzy podają tu przykład sprawy, w której strona podnosiła, że Wysoki Sąd zdefiniował w sprawie *Lord Advocate's Reference (No 1) of 2001 (2002)* na nowo przestępstwo gwałtu, przez co naruszył zasadę podziału władzy. W tym wypadku jednak nie przychyłono się do twierdzeń oskarżonego.

stosowaniem prawa Unii Europejskiej oraz praw wynikających z ustawy o prawach człowieka.

Wysoki Sąd ustala też szczegóły procesowego prawa karnego stosowanego przed sądami w Szkocji w formie *Act of Adjournal*¹⁷². Akt ten ma charakter ustawodawstwa delegowanego (*statutory instrument*), a jego projekt, podobnie jak w Anglii i Walii, przygotowuje specjalna Komisja ds. Procedury Karnej.

Wysoki Sąd jest też uprawniony do orzekania w przedmiocie wykładni prawa na gruncie problemu, który pojawił się przy okazji rozpatrywania poważniejszych spraw karnych (rozstrzyganych w tzw. procedurze uroczystej, *solemn proceedings*). Rozwiązanie to przypomina przytoczoną wyżej regulację anglo-walijską. Stosowny wniosek składa Lord Adwokat pełniący funkcję prokuratora generalnego w Szkocji¹⁷³. Orzeczenie Wysokiego Sądu nie wiąże jednak w sprawie, która była przyczyną wniosku, ale ma raczej znaczenie *pro futuro*, na zasadzie wyjaśnienia wątpliwości prawnych.

4.3. Sądy wyspecjalizowane

Do sądów wyspecjalizowanych w Szkocji należy Sąd Ziemski (*Land Court*) oraz Sąd Lorda Lyona (*Court of Lord Lyon*). Sąd Ziemski działa obecnie na podstawie ustawy z 1993 r. (*Land Court Act 1993*). Zgodnie z art. 1(2) tej ustawy składa się on z nie więcej niż siedmiu sędziów powoływanych przez monarchę na wniosek Pierwszego Ministra, przy czym jeden z nich jest nominowany jako prezes sądu (*Chairman of the Court*). Obecnie kandydatów formalnie powoływanych w opisany sposób wybiera Szkocka Komisja Nominacyjna w drodze otwartych konkursów (zob. pkt 4.2. rozdziału III). Szkocki Sąd Ziemski zajmuje

¹⁷² Zob. art. 305 ustawy o postępowaniu karnym w Szkocji z 1995 r. (*Criminal Procedure (Scotland) Act 1995*).

¹⁷³ Zob. art. 123 ustawy o postępowaniu karnym w Szkocji z 1995 r.

się niektórymi sprawami z zakresu obrotu nieruchomościami rolnymi, ale pewne kwestie podlegają także sądom zwykłym.

Na czele Sądu Lorda Lyona, którego tradycja sięga XIV w., stoi Król Herbowy Lord Lyon¹⁷⁴ (*Lord Lyon King of Arms*)¹⁷⁵. Sąd ma charakter cywilny oraz karny i jest właściwy do rejestracji nowych znaków heraldycznych oraz do przestrzegania prawidłowego używania obecnych, np. za nieuprawnione użycie herbów grozi odpowiedzialność karna, a kary nakłada właśnie Sąd Lorda Lyona. Apelacje od rozstrzygnięć Sądu Lorda Lyona rozpatruje Sąd Naczelny.

5. Sądy w Irlandii Północnej

Ustawa o rządzie w Irlandii z 1920 r. (*Government of Ireland Act 1920*) wprowadziła zróżnicowaną strukturę sądów w dwóch częściach wyspy, w części północnej petryfikując istniejący dotąd system¹⁷⁶. Utworzono zatem Sąd Najwyższy Irlandii Północnej (*Supreme Court of Judicature of Northern Ireland*), który składał się z Sądu Apelacyjnego oraz Wysokiego Sądu. W 1930 r. utworzono Sąd Apelacyjny Karny, który na podstawie ustawy o sądownictwie w Irlandii Północnej z 1978 r. (*Judicature (Northern Ireland) Act 1978*) został połączony z Sądem Apelacyjnym. Na podstawie tej ustawy powstał także Sąd Koronny, który zastąpił funkcjonujące dotąd, podobnie jak w Anglii i Walii, sądy roków (asyzy). Ustawa utworzyła także Wydział Rodzinny Wysokiego Sądu. Odtąd sąd ten składał się z trzech wydziałów: Ławy Królewskiej, Kanclerskiego i właśnie Rodzinnego. Wszystkie trzy sądy wyższe określone zostały jako Sąd Najwyższy (*Supreme Court of Judicature*). W ten sposób

¹⁷⁴ Również należący do Wysokich Urzędników Państwa.

¹⁷⁵ Zob. M. M. Wiszowaty, *op. cit.*, s. 240, 243, 250-251.

¹⁷⁶ Zob. B. Dickson, *op. cit.*, s. 79.

struktura sądów wyższych oraz ich nazwy stanowią odbicie rozwiązań anglo-walijskich¹⁷⁷. Po utworzeniu Sądu Najwyższego ZK przymiotnik „supreme” z nazwy *Supreme Court of Judicature* zniknął i trzy sądy są określane zbiorczo jako *Court of Judicature*¹⁷⁸.

Jeśli chodzi o sądy niższe, to także zachodzą tu podobieństwa, przy czym w Irlandii Północnej nie doszło do utworzenia jednego sądu hrabstwa, ale działa siedem sądów hrabstw¹⁷⁹. Podstawą ich działania jest wielokrotnie nowelizowana ustawa o sądach hrabstw z 1959 r. (*County Courts Act (Northern Ireland) 1959*). W Irlandii Północnej nie ma też odrębnego sądu rodzinnego, a sprawy rodzinne są rozpatrywane głównie w czterech wydzielonych do tego celu sądach hrabstw (działających w ramach tzw. Centrów Pomocy Rodzinie). Pomniejsze sprawy karne są rozpatrywane w sądach magistrackich.

Wydział Ławy Królewskiej Wysokiego Sądu Irlandii Północnej nie jest tak kompleksowy jak w Anglii i Walii, m.in. dlatego że nie rozstrzyga

¹⁷⁷ Sąd Apelacyjny składa się z Lorda Naczelnego Sędziego oraz trzech Lordów Apelacyjnych, przy czym mogą w nim orzekać również w sprawach karnych sędziowie Wysokiego Sądu. W skład Wysokiego Sądu wchodzi natomiast, obok Lorda Naczelnego Sędziego, do 10 sędziów Wysokiego Sądu (art. 2(1) ustawy o sądownictwie w Irlandii Północnej z 1978 r. ze zm.). Ustawa stanowi, że departament sprawiedliwości za zgodą Komisji ds. Nominacji Sędziów w Irlandii Północnej (zob. pkt 5.2. rozdziału III) na mocy rozporządzenia (order) może zmienić tę liczbę. W porównaniu do rozwiązań anglo-walijskich w procedurze tej nie uczestniczy już legislatura (przed 2009 r. regulacja była identyczna jak w Anglii i Walii). Z kolei w ramach Sądu Koronnego mogą orzekać sędziowie Sądu Apelacyjnego, sędziowie Wysokiego Sądu oraz sędziowie okręgowi (art. 4 cytowanej ustawy).

¹⁷⁸ Trudno w tej chwili znaleźć optymalne polskie tłumaczenie tej nazwy, można przyjąć Trybunał Sprawiedliwości, choć nazwa ta może wprowadzać w błąd, bo termin „trybunał” zarezerwowany jest na gruncie ustroju ZK raczej dla trybunałów administracyjnych.

¹⁷⁹ Do 31 sierpnia 2016 r. sądy hrabstw działały w ramach okręgów sądowych, obecnie posiadają one jednolitą właściwość miejscową obejmującą całą Irlandię Północną. Zob. art. 1 ustawy o sądownictwie w Irlandii Północnej z 2015 r. (*Justice Act (Northern Ireland) 2015*).

w drugiej instancji odwołań (apelacji co do zastosowanego prawa) od orzeczeń w sprawach karnych sądów magistrackich czy Sądu Koronnego. W Irlandii apelacje te są rozpatrywane w Sądzie Apelacyjnym¹⁸⁰. Sąd Koronny, podobnie jak w Anglii i Walii, obraduje lokalnie, obecnie w 12 miastach.

6. Trybunały administracyjne

W Zjednoczonym Królestwie obok sądów funkcjonują tzw. trybunały administracyjne. Ich stanowisko ustrojowe z jednej strony przypomina działanie sądów administracyjnych, a z drugiej – instytucji będącej kolejną instancją w postępowaniu administracyjnym¹⁸¹.

Utworzenie i rozwój trybunałów administracyjnych po 1945 r., jak najczęściej powtarza się w doktrynie, było inspirowane potrzebą wykreowania instytucji kompetentnych do rozstrzygania skomplikowanych problemów związanych z rozbudową administracyjnej i socjalnej działalności państwa¹⁸². Z tymi funkcjami łączyło się podejmowanie wielu arbitralnych decyzji, które dotyczyły jednostek. Panowało też przekonanie, że sądy nie będą w stanie udźwignąć skomplikowanych problemów prawa administracyjnego.

¹⁸⁰ Zob. B. Dickson, *op. cit.*, s. 79. Sąd Apelacyjny rozpatruje też wnioski Dyrektora Oskarżeń Publicznych dotyczące wyjaśnienia problemu prawnego w sytuacji uniewinnienia oskarżonego na analogicznych zasadach jak wnioski Prokuratora Generalnego w jurysdykcji anglo-walijskiej. Zob. art. 15 ustawy o apelacjach w sprawach karnych w Irlandii Północnej (*Criminal Appeal (Northern Ireland) Act 1980*).

¹⁸¹ Zob. P. Mikuli, *Sądowa kontrola administracji...*, s. 146-147.

¹⁸² Zob. H. Barnett, *Britain Unwrapped. Government and Constitution Explained*, London 2002, s. 425. W polskiej literaturze zwracał na to uwagę już: M. Szerer, *op. cit.*, s. 45 i n.

Za zaliczeniem postępowania w trybunałach do procedur pozasądowych zaczęła przemawiać możliwość odwołania się od ich orzeczeń do sądów. W sprawie *Anisminic v. Foreign Compensation Commission*¹⁸³ Izba Lordów orzekła, że jest uprawniona do rewizji decyzji wydanej przez *Foreign Compensation Commission* (organ ten posiadał status trybunału administracyjnego), chociaż ustawa *expressis verbis* wyłączała możliwość złożenia środka odwoławczego do sądu. W doktrynie zwraca się jednak obecnie uwagę na to, że trybunały spełniają wybitnie sądowe funkcje, które należy odróżnić od funkcji administracyjnej, sprawowanej przez egzekutywę¹⁸⁴. Trybunały zbliżają się również do sądów w zakresie gwarancji niezależności oraz sposobu powołania ich członków (zob. rozdział III). Należy też zaznaczyć, że obsługa administracyjna trybunałów została połączona instytucjonalnie z podmiotem odpowiedzialnym za kwestie administrowania sądami (zob. rozdział VI). Niemniej obecne uregulowania przewidują możliwość złożenia środka zaskarżenia do sądu (zob. niżej).

W 2007 r. ustawą o trybunałach, sądach i środkach egzekucyjnych (*Tribunals, Courts and Enforcement Act 2007*, TCEA) przeprowadzono dużą reformę trybunałów, które obejmowały swoją właściwością cały kraj. Większość dotychczasowych trybunałów przekształcono w izby pozostające w strukturze jedynie dwóch organów: Trybunału Pierwszej Instancji (*First-tier Tribunal*) oraz Trybunału Wyższego (*Upper Tribunal*). Na czele trybunałów stanął Starszy Prezes Trybunałów. Również w Szkocji na podstawie ustawy z 2014 r. (*Tribunals (Scotland) Act 2014*) nastąpiło ujednoczenie rozproszonych trybunałów na podobieństwo trybunałów ogólnopaństwowych. Powstały tu bowiem Trybunał Pierwszej Instancji dla Szkocji (*First-tier Tribunal for Scotland*) oraz Trybunał Wyższy dla Szkocji (*Upper Tribunal for Scotland*). W skład tej szkockiej zunifikowanej struktury nie weszły jednak wszystkie trybunały ograniczone w swojej właściwości miejscowej do terenu

¹⁸³ [1969] 2 AC 147.

¹⁸⁴ Zob. R. M. Jackson, *op. cit.*, s. 283.

Szkocji¹⁸⁵. Należy także zaznaczyć, że również pewna część dotychczasowych ogólnopaństwowych trybunałów znalazła się poza utworzonym systemem, podobnie jak trybunały, których właściwość jest ograniczona do poszczególnych krajów Zjednoczonego Królestwa, przy czym system składania środków zaskarżenia od decyzji trybunałów jest raczej niespójny. Istnieją np. odrębne Trybunały ds. Zatrudnienia (*Employment Tribunals*) dla Anglii i Walii oraz dla Szkocji, będące jednak w zasadzie częścią ogólnopaństwowego systemu trybunałów (zarządzanych w sprawach administracyjnych, co jeszcze bardziej komplikuje uchwycenie sieci różnych zależności przez HMCTS, która głównie zajmuje się administrowaniem sądów w Anglii i Walii – zob. rozdział VI), przy czym apelacje od ich orzeczeń składa się do jednej instytucji odwoławczej, tj. do Odwoławczego Trybunału ds. Zatrudnienia (*Employment Appeal Tribunal*).

Należy także zaznaczyć, co pokazuje ogromny stopień skomplikowania ustroju trybunalskiego, że izby włączone w strukturę Trybunału Pierwszej Instancji mogą mieć zróżnicowaną właściwość miejscową. Oznacza to, że dana izba jest kompetentna do rozstrzygnięcia pewnych kwestii z zakresu administracji publicznej w odniesieniu albo do całego ZK, albo np. tylko do Wielkiej Brytanii w znaczeniu ścisłym, albo odrębnie do Anglii lub Anglii i Walii czy Szkocji. Załącznik nr 5 do książki pokazuje nazwy oraz wzajemne zależności pomiędzy trybunałami i izbami trybunalskimi w ramach ogólnopaństwowego systemu trybunałów (i ich właściwość miejscową w zależności od właściwości rzeczowej). Należy także podkreślić, że część trybunałów niemieszczących się w zunifikowanych strukturach ma charakter jednoinstancyjny, a środek zaskarżenia od ich decyzji może być kierowany do sądów. Jako przykład w tym zakresie można wskazać choćby Trybunał ds. Zdrowia Psychicznego dla Szkocji, którego decyzje mogą zostać zaskarżone do sądu szeryfa, a później ewentualnie apelacje może rozpatrywać Sąd

¹⁸⁵ Wśród nich są takie, które zajmują się sprawami zdewoluowanymi (*devolved issues*) oraz tymi, które nie zostały przekazane władzom krajowym (tzw. *reserved issues*).

Naczelny (*Court of Session*). Z kolei bywa też tak, jak w przypadku szkockiego Trybunału ds. Emerytur (*Pensions Appeal Tribunal for Scotland*), który nie został przekształcony w izbę działającą w trybunale, w jego przypadku apelacje można jednak składać do Trybunału Wyższego.

Od orzeczenia izb Trybunału Wyższego przysługuje środek zaskarżenia zwany apelacją (*appeal*) odpowiednio do Sądu Apelacyjnego Anglii i Walii, Sądu Apelacyjnego Irlandii Północnej lub do Naczelnego Sądu Szkocji. Apelacja ta jednak winna być oparta tylko na argumentach w zarzutach natury prawnej w stosunku do decyzji (*any point of law arising from a decision*)¹⁸⁶. W 2015 r. do TCEA wprowadzono również poprawkę¹⁸⁷ umożliwiającą składanie apelacji typu *leapfrog* do Sądu Najwyższego. Trybunał Wyższy został również wyposażony w kompetencje do wydawania orzeczeń w ramach procedury rewizji sądowej (*judicial review*)¹⁸⁸ aktów administracji publicznej, które wywołują identyczny skutek jak orzeczenia Wysokiego Sądu Anglii i Walii, Wysokiego Sądu Irlandii Północnej oraz Naczelnego Sądu w Szkocji (zobacz niżej).

7. Rady sądownictwa

7.1. Uwagi ogólne

We współczesnych państwach organy mające charakter rad sądownictwa posiadają zróżnicowany status ustrojowy. W literaturze wyodrębnia się dwa główne modele funkcjonujące na kontynencie europejskim: północny i południowy¹⁸⁹. Pierwszy, funkcjonujący w niektórych państwach

¹⁸⁶ Zob. art. 13 ustawy o sądach, trybunałach i środkach egzekucyjnych.

¹⁸⁷ Zob. art. 14A ustawy wprowadzony art. 64 ustawy o wymiarze sprawiedliwości w sprawach karnych i sądach z 2015 r. (*Criminal Justice and Courts Act 2015*).

¹⁸⁸ Zob. art. 15 ustawy o sądach, trybunałach i środkach egzekucyjnych.

¹⁸⁹ Piszę o tym w: P. Mikuli, *Rady sądownictwa w Europie*, [w:] *Krajowa Rada Sądownictwa. XX-lecie działalności*, red. P. Tuleja, Toruń–Warszawa 2010, s. 111–118.

nordyckich, charakteryzuje się tym, że istnieje swoiste zespolenie rady w sensie kolegialnego organu z jednostką zajmującą się administrowaniem sądami. W drugim modelu, południowym, rady nie posiadają kompetencji w zakresie administracji sądowej, ale udzielają rekomendacji w procedurach nominacji sędziowskich oraz posiadają kompetencje w sprawach postępowania dyscyplinarnego sędziów. Wyróżnienie tych modeli ma jednak ograniczone znaczenie, jako że wiele tego typu organów trudno jednoznacznie zakwalifikować do danego modelu. Rady sądownictwa w Zjednoczonym Królestwie z pewnością nie można zaliczyć do żadnego z nich.

Obecnie skład rad w ZK nie jest określony żadnymi powszechnie obowiązującymi przepisami, ale raczej wynika on z praktyki ustrojowej ostatnich lat i jest zawarty w statutach uchwalonych przez same rady. Trzeba też dodać, że ma on charakter dynamiczny, bo jest w ostatnich latach rozszerzany w celu zagwarantowania udziału w radzie przedstawicielom różnych organów zaliczanych do szeroko rozumianej władzy sądowniczej, w tym trybunałów administracyjnych¹⁹⁰.

7.2. Anglia i Walia

Rada Sędziowska (*Judges' Council*) została utworzona po raz pierwszy w 1873 r. Przewodniczył jej Lord Kanclerz, a wszyscy sędziowie wyższych sądów byli jej członkami. W takim kształcie rada funkcjonowała do 1981 r., kiedy to utworzono obecnie działającą anglo-walijską radę. W 2002 r. rada przyjęła statut, który później został dostosowany do przepisów CRA.

Według obecnej wersji statutu w skład anglo-walijskiej rady wchodzi z urzędu: Lord Naczelny Sędzia Anglii i Walii, Mistrz Rejestru, prezes

¹⁹⁰ Zob. P. Mikuli, *Rady sądownictwa w Zjednoczonym Królestwie – zarys pozycji ustrojowej*, [w:] *Konstytucjonalizm, doktryny, partie polityczne. Księga dedykowana profesorowi Andrzejowi Ziębie*, red. R. Kłosowicz et al., Kraków 2016, s. 568.

Wydziału Ławy Królewskiej w Wysokim Sądzie, prezes Wydziału Rodzinnego w Wysokim Sądzie, Kanclerz Wysokiego Sądu, wiceprezes Wydziału Karnego Sądu Apelacyjnego, Starszy Prezes Trybunałów, zastępca prezesa Wydziału Ławy Królewskiej oraz Starszy Sędzia Przewodniczący¹⁹¹. Nadto do rady zostają powołani członkowie z wyboru – reprezentujący poszczególne rodzaje sądów, ale także trybunałów działających na terenie Anglii i Walii, a mianowicie: Sędzia Sądu Najwyższego Zjednoczonego Królestwa, jeden sędzia przewodniczący (*presiding judge*), sędziowie Wydziału Kanclerskiego, Wydziału Rodzinnego oraz Wydziału Ławy Królewskiej w Wysokim Sądzie (po jednym z każdego wydziału), Przewodniczący Królewskiej Rady Sędziów Okręgowych (*The Council of Her Majesty's Circuit Judges*) oraz honorowy sekretarz tej rady, sędzia dystryktowy (reprezentujący sądy magistrackie), członek stowarzyszenia *High Court Masters*, Przewodniczący Stowarzyszenia Sędziów Dystryktowych Jej Królewskiej Mości (*Association of Her Majesty's District Judges*) oraz jego honorowy sekretarz, jeden starszy rangą sędzia trybunalski, dwóch sędziów trybunalskich, członek Stowarzyszenia Sędziów Magistrackich (*Magistrates' Association*) oraz członek Narodowego Forum Sędziów Przewodniczących (*National Bench Chairmen's Forum*)¹⁹². Dodatkowo status tzw. *co-opted members* mają: przedstawiciel Europejskiej Sieci Rad Sądownictwa, sądowy członek zarządu HMCTS oraz reprezentant Rady Sądownictwa Szkocji. Członkiem bez prawa głosu jest natomiast Dyrektor Generalny Urzędu Sądownictwa (*Chief Executive of the Judicial Office*)¹⁹³.

Zadaniami Rady Sędziowskiej Anglii i Walii, jak wynika ze statutu, są szerokie reprezentowanie sądownictwa jako całości, analizowanie oraz przedstawianie problemów, opinii oraz idei wyrażanych przez sędziów, szczegółowe analizowanie i rozpatrywanie określonych zagadnień,

¹⁹¹ Zob. pkt 3.2. rozdziału III.

¹⁹² Tworzą go wybrani przedstawiciele siedmiu regionalnych forów zrzeszających sędziów magistrackich, których rolą jest przewodniczenie składom orzekającym.

¹⁹³ Zob. pkt 4.4. w rozdziale V.

jeśli opinię w danej sprawie mają wyrazić przedstawiciele środowiska sędziowskiego. Rada opracowuje także zasady polityki i doradza Lordowi Naczelnemu Sędziemu lub członkowi Zarządu Sądownictwa (zob. pkt 3.2. rozdziału II) upoważnionemu przez Lorda Naczelnego Sędziego do działania w danym obszarze.

Rada Sędziowska Anglii i Walii proponuje niektórych członków Komisji ds. Nominacji Sędziowskich (zob. pkt 3.3. rozdziału III).

7.3. Szkocja

Szkocka rada została założona w 2007 r. przez Lorda Naczelnego Sędziego. Skład i kompetencje rady w Szkocji określa również statut zwany konstytucją rady¹⁹⁴. W skład Rady Sądownictwa Szkocji (*Judicial Council for Scotland*) wchodzi Lord Prezes Sądu Naczelnego oraz przedstawiciele sądownictwa szkockiego (zob. art. 1 i 3 konstytucji rady): Lord Sekretarz Sprawiedliwości, sędzia Sądu Najwyższego Zjednoczonego Królestwa wywodzący się ze Szkocji, dwóch sędziów Izby Wewnętrznej Sądu Naczelnego oraz dwóch sędziów Izby Zewnętrznej Sądu Naczelnego wybranych zgodnie z procedurą uzgodnioną przez sędziów tego sądu, prezes Sądu Ziemijskiego, jeden Naczelny Szeryf wybrany przez Naczelnych Szeryfów (*Sheriffs Principal*), dwóch szeryfów wybranych przez stowarzyszenie szeryfów, dwóch przedstawicieli trybunałów administracyjnych wybranych przez Szkockie Forum Trybunalskie (*Scottish Tribunals Forum*) oraz dwóch sędziów pokoju wybranych przez szkockie stowarzyszenie sędziów.

Według art. 2 konstytucji rady do zadań Szkockiej Rady Sądownictwa należą: stanie na straży niezawisłości sędziowskiej, działanie na rzecz właściwego procesu sprawowania wymiaru sprawiedliwości, koordyno-

¹⁹⁴ Zob. *Constitution of the Judicial Council for Scotland*, [on-line:] <http://www.scotland-judiciary.org.uk/Upload/Documents/07DECJudicialCouncilConstitution.pdf> – 20 VIII 2018.

wanie opinii i działań sędziów zmierzające do osiągnięcia powyższych celów, promowanie interesów zawodowych oraz socjalnych środowiska sędziowskiego, opracowywanie wytycznych dotyczących kwestii etycznych i innych spraw związanych z właściwym wykonywaniem wymiaru sprawiedliwości, działanie na rzecz porozumienia między sędziami różnego rodzaju sądów i szczebli, zbieranie i porównywanie ich opinii, udzielanie informacji i doradzanie Lordowi Prezesowi Sądu Naczelnego, tak by znał opinie środowiska sędziowskiego.

7.4. Irlandia Północna

W Irlandii Północnej skład rady jest następujący: Lord Naczelny Sędzia, starszy rangą sędzia Wydziału Ławy Królewskiej w Wysokim Sądzie, sędzia przewodniczący sędziów sądów hrabstw (*Presiding County Court Judge*), sędzia dystryktowy wskazany przez Stowarzyszenie Sędziów Dystryktowych (*District Judges' Association*), Mistrz Łącznikowy (*The Liaison Master*)¹⁹⁵, Starszy Koroner (*Senior Coroner*), trzech członków trybunałów funkcjonujących na terenie Irlandii Północnej wskazanych przez Grupę Przewodniczących Trybunałów (*Tribunals Presidents' Group*), jeden zastępca sędziego sądów hrabstw/dystryktowych powołany przez Lorda Naczelnego Sędziego oraz przewodniczący sędziów niezawodowych (*Presiding Lay Magistrate*).

Rada Sędziowska Irlandii Północnej (*Judges' Council of Northern Ireland*) ma, jak stanowi art. 2 jej statutu, „uzyskiwać szeroką perspektywę w sprawach, które wykraczają poza interesy danej grupy sędziów”, uwidaczniać wszelkie różnice poglądów sędziów reprezentujących różne instancje sądowe, zapewniać szczegółową analizę specyficznych kwestii, które są konsultowane ze środowiskiem sędziowskim, rozwijając poglądy na sprawy leżące w jej właściwości. Do zadań rady należą nadto

¹⁹⁵ Jest to rodzaj stanowiska w Wysokim Sądzie. Mistrzom (*masters*) powierza się wykonywanie pewnych pomocniczych czynności sądowych.

(zob. art. 9 statutu): stanie na straży niezawisłości sędziowskiej, promowanie i ochrona właściwego wykonywania wymiaru sprawiedliwości, koordynowanie opinii i działań sędziów w celu realizacji powyższych celów, działanie na rzecz dobra środowiska sędziowskiego, działanie na rzecz powszechnego zrozumienia pracy sędziów, podejmowanie działań dotyczących różnorodności i rozwoju ich kariery, podejmowanie działań zapewniających sędziom zasoby niezbędne do pracy, podejmowanie współpracy z innymi organami władzy sądowniczej, w tym z Europejską Siecią Rad Sądownictwa, oraz podejmowanie kontaktów z radami sądownictwa Anglii i Walii, Szkocji oraz Republiki Irlandii.

8. Wnioski

W ramach podsumowania opisu struktury sądów i trybunałów w Zjednoczonym Królestwie można sformułować kilka spostrzeżeń.

Po pierwsze, obecnie funkcjonujące sądy i trybunały działają na podstawie ustawowej. Nie ma więc tutaj do czynienia z sytuacją, w której podstawą działania są przede wszystkim normy *common law*. Oczywiście pewne regulacje dotyczące ustroju sądów (w tym norm kreujących sądy), a także prawa procesowego, mogą wynikać również z aktów ustawodawstwa delegowanego, a więc wydanego przez władzę wykonawczą. Choć z punktu widzenia zasady niezależności sądów oraz uznawanego jako zgodnego z nią standardu kompetencji parlamentu do dookreślenia ustroju sądownictwa (wyłączność ustawy) budzić to może istotne zastrzeżenia, to należy uznać, że kwestia ta ma szersze odniesienie do całego brytyjskiego systemu konstytucyjnego. Ustawa parlamentu może bowiem upoważniać egzekutywę do wydania rozporządzeń równych ustawie, co więcej – nawet do zmiany w drodze tych rozporządzeń przepisów ustaw (tzw. klauzula Henryka VIII). Powyższe prowadzi więc m.in. do potwierdzenia tezy T3.

Po drugie, i to zagadnienie będzie jeszcze analizowane w rozdziale III, w określonym sądzie mogą orzekać sędziowie mający różny status zawodowy. Innymi słowy struktura sądownictwa nie do końca pokrywa się z hierarchią urzędów sędziowskich. W sądach wyższych mogą orzekać sędziowie niższego szczebla i *vice versa*, a bywa tak, jak w przypadku sądów koronnych w Anglii i Walii oraz w Irlandii Północnej, że w ogóle nie został utworzony osobny korpus sędziowski dla danego sądu. Jak już bowiem wspomniałem, w tych sądach orzekają sędziowie Wysokiego Sądu, sędziowie okręgowi oraz sędziowie-*recorders*.

Po trzecie, każdy kraj wchodzący w skład Zjednoczonego Królestwa, z wyjątkiem Walii, posiada osobną strukturę sądów, których łącznikiem pozostaje specjalna jurysdykcja apelacyjna ogólnopanstwowego Sądu Najwyższego. Taki stan rzeczy, co zostało pokazane w niniejszym rozdziale, ma oczywiście uzasadnienie historyczne i, co z tym związane, jest usprawiedliwione ukształtowaniem się w tych krajach odrębnych systemów prawnych. Zjawisko to w XX i XXI w. nie uległo zahamowaniu, a wręcz pogłębieniu w wyniku rozszerzania procesu dewolucji kompetencji. Przejawiało się to i obecnie przejawia w tworzeniu trybunałów administracyjnych ograniczonej często do danego kraju ZK właściwości miejscowej.

Po czwarte, różnorodność instytucji sądowych i trybunalskich o skomplikowanej właściwości podmiotowej, rzeczowej i miejscowej (*vide np.* jurysdykcja izb w strukturze Trybunału Pierwszej Instancji) każe zastanowić się nad zarysowaną we wprowadzeniu do niniejszej monografii hipotezą H1. W tym kontekście, w szczególności z punktu widzenia kontynentalnego prawnika, zastrzeżenia budzi przede wszystkim, choć nie tylko, ustrój trybunałów administracyjnych, głównie w połączeniu z proceduralnymi aspektami postępowania administracyjnego i sądownoadministracyjnego w ZK. Utworzenie trybunałów bywało czasem uzasadnione nie tylko koniecznością stworzenia rozstrzygającej spory instytucji złożonej z fachowców biegłych w coraz bardziej skomplikowanym systemie różnorodnych uregulowań społecznych i gospodarczych, ale także koniecznością odformalizowania postępowań. Miało

to ułatwić dochodzenie praw jednostki. Tymczasem gęszcz instytucji sądowych i trybunałskich, jak się wydaje, skutecznie niweczy zakładany cel. Obywatel bez pomocy prawnej (dość kosztownej) zupełnie nie jest w stanie poruszać się w tym systemie.

Zastrzeżenia budzi także, choć nie jest to co do zasady przedmiot analizy w niniejszym opracowaniu, skomplikowanie i zróżnicowanie środków zaskarżenia. Istnieją instytucje apelacji o różnych podstawach, a także konkurująca w niektórych przynajmniej przypadkach ścieżka kwestionowania rozstrzygnięć sądowych na skutek opiswanej wyżej rewizji sądowej (która stosowana jest przede wszystkim do wzruszania decyzji administracyjnych). Wydaje się zatem, że w świetle przedstawionych w tym rozdziale regulacji dotyczących struktury sądów i trybunałów wspomniana hipoteza zostaje w poważnym stopniu uprawdopodobniona.

W celu przeciwdziałania omawianemu zjawisku czynione są starania polegające na umieszczaniu bardziej przejrzystych informacji na rządowych stronach internetowych. Istotną rolę może tu odegrać instytucja bezpłatnej pomocy prawnej, choć jej dostępność też jest ograniczona i przez to jej mechanizmy są często wysoce krytykowane (zob. pkt 4.1. c) w rozdziale V). Pomimo deklarowanego w innych badaniach poziomu zaufania do sądownictwa znajdującego się na przyzwoitym poziomie¹⁹⁶, badania przeprowadzone przez znaną kancelarię prawną Hodge Jones & Allen w 2015 r. pokazują jednak, niestety, pesymistyczne nastawienie do systemu. Tylko 24% ankietowanych wyraża przekonanie, że system jest uczciwy i przejrzysty (*fair and transparent*). W tym samym badaniu mniej niż połowa zadeklarowała zaufanie do osób wykonujących za-

¹⁹⁶ Niemniej wyniki badań są zróżnicowane. Na przykład w badaniu przeprowadzanym w latach 2007-2008 przytłaczająca większość respondentów zadeklarowała, że system wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych gwarantuje prawa oskarżonych i traktuje ich uczciwie. Zob. badania cytowane przez: S. Van de Valle, *Trust in the Justice System. A Comparative View Across Europe*, „Prison Service Journal” 2009, issue 183, s. 22.

wody prawnicze, a 63% stwierdziła, że pomoc prawna jest niedostępna ze względów finansowych¹⁹⁷.

Po piąte, w odniesieniu do rad sądownictwa opisanych powyżej należy podkreślić, że cechą charakterystyczną brytyjskiego modelu sądownictwa jest ich raczej skromna pozycja ustrojowa. Wynika to nie tylko z braku uregulowania ich statusu w ustawodawstwie, ale także ze sprowadzenia ich jedynie do roli ciał doradczych „szefów” sądownictwa poszczególnych krajów ZK. Rady nie mają uprawnień do egzekwowania odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów, nie ma też obowiązku konsultowania z radami projektów aktów prawnych, chociaż w praktyce takie konsultacje są czasami przeprowadzane. Z kolei Rada Anglii i Walii oraz Rada Szkocji określają zasady etyki sędziów. Rady przypominają zatem do pewnego stopnia rodzaj samorządu sędziowskiego, reprezentującego interesy sędziów na różnych szczeblach w zakresie uzgadniania polityk dotyczących wymiaru sprawiedliwości. Zadanie polegające na utrzymaniu niezależności sądów rady mogą wypełniać jedynie poprzez „miękkie” inicjatywy¹⁹⁸. Brak wpływu na procedury powoływania sędziów, prowadzenia postępowania dyscyplinarnego i na szkolenie sędziów znacznie jednak ogranicza zdolność rad do wpływania na funkcjonowanie sądownictwa.

¹⁹⁷ Zob. *Unjust Kingdom. UK Perceptions of the Legal and Justice System. Innovation in Law Report 2015*, [on-line:] https://www.hja.net/wp-content/uploads/HJA_UNJUST_KINGDOM.pdf – 9 IX 2018.

¹⁹⁸ Piszę o tym w: P. Mikuli, *Rady sądownictwa z Zjednoczonym Królestwie...*, s. 575.

Dokonywanie obsady personalnej sądów i trybunałów

1. Uwaga ogólna

Rodzaje i nazwy stanowisk sędziowskich, podobnie jak opisywana w poprzednim rozdziale struktura sądów w Zjednoczonym Królestwie, są zróżnicowane w zależności od części składowej państwa. W niniejszym rozdziale zwrócę uwagę na ogólną charakterystykę urzędów sędziowskich, kwalifikacje konieczne do ubiegania się o stanowisko oraz przede wszystkim na proces rekrutacji sędziów i powołań na dane stanowisko.

2. Sędziowie Sądu Najwyższego

Utworzenie urzędu Sędziego Sądu Najwyższego było konsekwencją likwidacji kompetencji sądowych Izby Lordów, o czym pisałem już w poprzednim rozdziale. Sędziowie SN przejęli zatem funkcję parów orzekających w ramach Komitetu Apelacyjnego Izby Lordów, a przede wszystkim zastąpili Lordów Apelacyjnych Prawa (*Lords of Appeal in Ordinary*). CRA przewidziała, że lordowie, którzy pełnią inne urzędy

sędziowskie, nie mogą zasiadać w izbie w czasie sprawowania swojego urzędu (zob. art. 137 ust. 3).

Zgodnie z art. 23 ust. 2 CRA w brzmieniu zmienionym ustawą o przestępstwach i sądach z 2013 r. (*Crime and Courts Act 2013*) liczba sędziów SN w stanie czynnym w jednym czasie nie może przekroczyć 12. Procedura wyboru sędziów SN została początkowo określona kompleksowo w art. 25-32 CRA, obecnie reguluje ona tylko jej część. Sędziami SN mogą zostać jedynie osoby z dwuletnią praktyką jako wysokiej rangi sędziowie albo spełniające kryteria kwalifikujące do uzyskania stanowiska sędziowskiego w Anglii i Walii w okresie co najmniej 15 lat, albo prowadzące praktykę adwokacką lub radcowską w Szkocji lub w Irlandii Północnej przez co najmniej 15 lat. Sędziowie SN, w tym prezes i wiceprezes, formalnie są mianowani przez monarchę, za rekomendacją premiera Zjednoczonego Królestwa. Niemniej premier jest zobligowany do przedstawienia kandydata wyłonionego w poniżej opisanej procedurze, może też zablokować wybór, nie przedstawiając żadnego z nich. Wykluczone zostało jednak mianowanie osoby, która nie przeszła procedury rekrutacyjnej.

Powołanie do SN, w tym powołanie na stanowisko prezesa oraz wiceprezesa SN, jest zatem wynikiem specjalnego postępowania kwalifikacyjnego, przeprowadzonego przede wszystkim przez specjalną komisję selekcyjną powołaną przez Lorda Kanclerza. Skład komisji początkowo został określony w art. 1 zał. 8 CRA, który następnie został zmieniony przez ustawę z 2013 r. o przestępstwach i sądach. Wspomniana ustawa uchyliła cały szereg przepisów CRA szczegółowo regulujących postępowanie konkursowe, jednocześnie upoważniając Lorda Kanclerza do wydania stosownego rozporządzenia w tym zakresie za zgodą starszego Sędziego Sądu Najwyższego (*senior judge of the Court*)¹⁹⁹ po konsultacji z Pierwszym Ministrem Szkocji, Komisją Nominacyjną

¹⁹⁹ Na podstawie art. 26(5B) CRA wyrażenie to oznacza prezesa SN, w razie jego nieobecności wiceprezesa SN, a w przypadku jego nieobecności najstarszego sędziem SN.

ds. Irlandii Północnej (zob. niżej), Lordem Prezesem Sądu Naczelnego, Lordem Naczelnym Sędzią Anglii i Walii oraz Lordem Naczelnym Sędzią Irlandii Północnej (nowy art. 27A CRA). Regulacje te mają status ustawodawstwa delegowanego i zostały zatwierdzone przez parlament. Rozporządzenie to zostało wydane w 2013 r. pod nazwą *Supreme Court (Judicial Appointments) Regulations 2013* i w zasadzie powieliło przepisy pierwotnie zawarte CRA.

Rozporządzenie przewiduje²⁰⁰, że Komisja ds. Wyboru (*Selection Commission*) sędziów innych niż prezes SN ma się składać z pięciu członków, tj. co do zasady prezesa SN jako jej przewodniczącego²⁰¹, sędziego zasiadającego w wyższych sądach ZK wskazanego co do zasady przez prezesa SN oraz po jednym członku opisywanych niżej komisji ds. nominacji sędziowskich funkcjonujących w poszczególnych krajach ZK tj. Komisji ds. Nominacji Sędziowskich (*Judicial Appointment Commission*, JAC) właściwej dla Anglii i Walii, Komisji ds. Nominacji Sędziowskich dla Szkocji (*Judicial Appointments Board*, JABS) oraz północnoirlandzkiej komisji *Northern Ireland Appointment Commission* (NIJAC). Z kolei w przypadku konieczności obsadzenia stanowiska prezesa SN w skład komisji mają wchodzić: wiceprezes SN, sędzia wyższych sądów ZK wyznaczony przez wiceprezesa SN oraz wspomniani wyżej reprezentanci komisji nominacyjnych²⁰². Komisje nominacyjne powinny być skompletowane w taki sposób, aby w jej skład wchodził zarówno mężczyźni, jak i kobiety, a także przedstawiciele różnych grup etnicznych²⁰³.

Zgodnie z omawianym rozporządzeniem w procesie wyboru kandydata do SN komisja musi przeprowadzić stosowne konsultacje z naj-

²⁰⁰ Zob. art. 11.

²⁰¹ Chyba że stanowisko prezesa jest nieobsadzone, wówczas w skład komisji wchodzi wiceprezes, a w przypadku niemożności wykonywania przez niego obowiązków – najstarszy stażem sędzia SN.

²⁰² Zob. art. 10.

²⁰³ Zob. art. 5(4) oraz art. 11(3) rozporządzenia.

starszymi stażem sędziami, którzy nie są członkami komisji ani nie planują starać się o nominację, Lordem Kanclerzem, Pierwszym Ministrem Szkocji, Pierwszym Ministrem Walii oraz z Komisją Nominacyjną Irlandii Północnej (art. 18). Po przeprowadzonej procedurze wyborczej komisja jest zobowiązana sporządzić stosowne sprawozdanie, które musi (art. 19): a) zawierać informację, kto został wybrany jako kandydat, b) wskazywać, z którymi sędziami przeprowadzono konsultacje co do procedury nominacyjnej, c) zawierać wszelkie informacje, których zażąda Lord Kanclerz.

Lord Kanclerz po otrzymaniu sprawozdania komisji jest zobligowany do przeprowadzenia kolejnych konsultacji z tymi samymi podmiotami, z którymi sprawę konsultowała sama komisja, tj. z odpowiednimi sędziami wyższych sądów (*senior judges*), Pierwszym Ministrem Szkocji, Pierwszym Ministrem Walii oraz Komisją Nominacyjną Irlandii Północnej.

Rozporządzenie przewiduje maksymalnie trzy rundy/etapy procedury selekcyjnej. W pierwszym etapie Lord Kanclerz może przyjąć propozycję komisji, odrzucić ją lub zwrócić się z prośbą do komisji o rozważenie innej kandydatury (zob. art. 20(2) rozporządzenia). Lord Kanclerz może odrzucić kandydaturę, jedynie gdy w jego opinii kandydat nie nadaje się na dane stanowisko (*is not suitable for the office concerned*, art. 21(1) rozporządzenia). Z kolei prośba o ponowne rozważenie kandydatury może nastąpić, gdy w opinii Lorda Kanclerza: a) nie ma żadnych uzasadnień dla przyjęcia założenia, że dana osoba nadaje się na wakujące stanowisko, b) istnieją dowody na to, że dana osoba nie jest najlepszym kandydatem z punktu widzenia merytorycznego lub c) nie ma wystarczających przesłanek za przyjęciem tezy, że gdyby dana osoba była wybrana na sędziego SN, to w ramach sądu sędziowie posiadaliby wiedzę i doświadczenie praktyczne w zakresie prawa wszystkich części ZK (art. 21 ust. 2 rozporządzenia). W drugim etapie Lord Kanclerz może zatwierdzić wybór, odrzucić go, ale tylko wówczas, gdy wcześniej prosił o ponowne rozpatrzenie sprawy albo – jeśli wcześniej skorzystał z prawa zawetowania kandydata – poprosić komisję o ponowną decyzję.

Ewentualny trzeci etap procedury selekcyjnej polega na tym, że Lord Kanclerz musi zaakceptować i przedstawić premierowi kandydata, ale może też, w sytuacji gdyby osoba, której wybór Lord Kanclerz polecił ponownie rozważyć na pierwszym lub drugim etapie, nie została wybrana, ponownie wskazać tę osobę.

CRA określił też sposób procedowania komisji w ramach opisywanych etapów, w zależności od podjętych w jej ramach decyzji Lorda Kanclerza względem kandydata zaproponowanego przez komisję. Jeżeli Lord Kanclerz odrzuci kandydaturę lub poprosi komisję o ponowne rozpatrzenie sprawy, komisja dokonuje stosownej decyzji co do osoby kandydata, przy czym nie może ponownie przedstawić osoby odrzuconej przez Lorda Kanclerza, a jeśli odrzucenie nastąpiło po zawetowaniu, komisja nie może wskazać osoby, po wyborze której Lord Kanclerz poprosił ją o ponowne rozpatrzenie kandydatury (art. 22 ust. 2 rozporządzenia). Natomiast jeśli Lord Kanclerz prosi komisję o ponowne rozpatrzenie, komisja może wskazać osobę, co do której miał on wątpliwości, lub inną osobę. Jeśli wniosek o ponowne rozpatrzenie nastąpił po odrzuceniu kandydata, komisja nie może nominować wcześniej odrzuconej kandydatury (art. 22 ust. 3).

Należy także dodać, że w przypadku gdyby w procedurze selekcyjnej kandydaci mieliby identyczne kwalifikacje merytoryczne, komisja może wybrać kandydata, kierując się potrzebą zapewnienia większej różnorodności w ramach grupy osób, które są w danym momencie sędziami SN na podstawie ustawy o przestępstwach i sądach z 2013 r.

Jeżeli wakat dotyczy stanowiska prezesa lub wiceprezesa SN, a wybrany w procedurze selekcyjnej kandydat nie jest jeszcze sędzią SN, to rekomendacja komisji zawiera równocześnie rekomendacje do powołania na stanowisko sędziego SN.

Sędziowie SN w czasie orzekania nie noszą stroju urzędowego, jest on zarezerwowany jedynie na uroczystości. Na strój składa się czarna toga wykonana z adamaszku, przyozdobiona złotym kolorem, z logotypem Sądu Najwyższego wyszywanym na kołnierzyku.

3. Sędziowie zawodowi w sądach w Anglii i Walii

3.1. Uwagi ogólne

Tradycja brytyjska dostępu do zawodu sędziego wiązała się z nadawaniem tej godności praktykującym adwokatom z określonym stażem, przy czym najbardziej prestiżowe stanowiska sędziowskie wymagały długoletniej praktyki. W tym kontekście przyjęto się, że zawód sędziego na Wyspach jest koroną zawodów prawniczych, przez co wzmacniał się prestiż tej sfery służby publicznej.

Taki stan rzeczy, w szczególności w czasach reform procedur nominacyjnych przeprowadzanych na początku naszego stulecia, budził jednak pewną krytykę. Podstawowym zarzutem było to, że system w tym kształcie prowadził do wyłączenia możliwości ubiegania się o stanowisko sędziowskie osobom wykonującym inne zawody prawnicze. To z kolei budowało zamknięty, skostniały krąg uprzywilejowanych i nie pomagało w dywersyfikowaniu środowiska sędziowskiego poprzez włączenie do kadry sędziowskiej większej liczby osób wywodzących się z uboższych warstw społecznych czy mniejszości etnicznych. Dlatego też zdecydowano się na umiarkowane otwarcie zawodu sędziego. Wymagania, jakie muszą obecnie spełniać kandydaci na sędziów zawodowych w Anglii i Walii, zostały określone przede wszystkim w ustawach o sądach i usługach prawnych z 1990 r. (*Courts and Legal Services Act 1990*, CLSA), zmienionej w tym zakresie ustawą o trybunałach, sądach i środkach egzekucyjnych z 2007 r. (TCEA).

Pierwsza ze wspomnianych petryfikowała tradycyjne podejście, uzależniając możliwość ubiegania się o dane stanowisko sędziowskie od spełniania warunku posiadania przez kandydata prawa do występowania przed określonym rodzajem sądu jako pełnomocnik procesowy (*right of audience*). Nowela tych przepisów z 2007 r. ustanowiła zasadę posiadania przez kandydatów „odpowiednich kwalifikacji sędziowskich” (*judicial appointment eligibility condition*). Sędzią może zostać osoba posiadająca dostateczne doświadczenie, jeżeli zdobyła je jako prakty-

kujący w Anglii i Walii adwokat (*barrister*) lub radca prawny (*solicitor*) albo jako osoba sprawująca inne stanowisko związane z praktyką prawną „istotną z punktu widzenia stanowiska sędziowskiego, którego dotyczy nominacja”. Oznacza to, że zawód sędziego został obecnie otwarty dla osób, które posiadają doświadczenie prawnicze zdobyte poza palestrą, także dla naukowców. Dodatkowo w TCEA skrócono dotychczasowe okresy niezbędnej praktyki odpowiednio z 10 do 7 lat oraz z 7 do 5 lat. Szczegółowe informacje na ten temat zostały zamieszczone poniżej.

3.2. Poszczególne urzędy

a) Lord Naczelny Sędzia

Urząd Lorda Naczelnego Sędziego (*Lord Chief Justice of England and Wales*) jest najwyższym stanowiskiem sędziowskim w Anglii i Walii. Na podstawie CRA jest on szefem sądownictwa (sędziów) w Anglii i Walii (*Head of the Judiciary in England and Wales*) oraz dzierży funkcję prezesa sądów Anglii i Walii (*President of the Courts of England and Wales*²⁰⁴). Ponadto jest z urzędu prezesem Wydziału Karnego Sądu Apelacyjnego (chyba że desygnuje do tej funkcji innego sędziego)²⁰⁵ i formalnie najstarszym rangą sędzią Wydziału Ławy Królewskiej Wysokiego Sądu.

Lord Naczelny Sędzia posiada bardzo liczne kompetencje wynikające z obowiązującego ustawodawstwa. Część z nich, przed wejściem w życie CRA, była wykonywana przez Lorda Kanclerza. Pewne decyzje dotyczące ustroju sądów, a także administrowania sądownictwem, są podejmowane obecnie wspólnie przez Lorda Naczelnego Sędziego oraz Lorda Kanclerza. Podstawą takiego wspólnego działania był najpierw tzw. konkordat zawarty między Lordem Kanclerzem a Lordem Naczelny Sędzią w 2004 r., którego większość postanowień została przeniesiona do CRA.

²⁰⁴ Zob. art. 7(1) CRA.

²⁰⁵ Zob. art. 8(2)(a), (b) CRA.

Na skutek reformy urzędu Lorda Kanclerza (zob. przede wszystkim rozdział V) Lord Naczelny Sędzia przejął też zadanie reprezentowania interesów sądownictwa wobec parlamentu, Lorda Kanclerza i ministrów oraz odpowiedzialność za właściwe utrzymanie i funkcjonowanie sądownictwa Anglii i Walii oraz za szkolenie sędziów (zob. art. 7 ust. 2 pkt a i b). Jest on także odpowiedzialny za odpowiednie rozmieszczenie sędziów i podział ich obowiązków w sądach (zob. art. 7 ust. 2 pkt c). Lord Kanclerz może także przedstawiać uwagi co do planowanego budżetu sądownictwa, nadto wspólnie ze Starszym Przewodniczącym Trybunałów sprawuje nadzór nad Szkołą Sądownictwa i procesem szkolenia sędziów w Anglii i Walii (zob. pkt 6.2. rozdziału IV).

Część kompetencji, decyzją samego Lorda Naczelnego Sędziego podjętą na podstawie CRA, została subdelegowana i wykonywana jest przez osoby piastujące inne wyższe urzędy sędziowskie. Chodzi tu o opisane niżej urzędy Mistrza Rejestru, Przewodniczącego Wydziału Ławy Królewskiej w Wysokim Sądzie Anglii i Walii, Kanclerza Wysokiego Sądu, Starszego Przewodniczącego Trybunałów, a także sędziów Sądu Apelacyjnego lub Wysokiego Sądu.

Organem wspomagającym w realizacji zadań Lorda Naczelnego Sędziego jest Zarząd Sądownictwa (*Judicial Executive Board*). W jego skład wchodzi najważniejsi sędziowie zasiadający w sądach wyższych, tj. obok samego Lorda Naczelnego Sędziego: Szefowie Wydziałów (zob. niżej), zastępca prezesa Wydziału Ławy Królewskiej, Dyrektor Szkoły Sędziowskiej (zob. pkt 6. rozdziału IV), wiceprezes Wydziału Karnego Sądu Apelacyjnego, Starszy Prezes Trybunałów, Starszy Sędzia Przewodniczący (zob. niżej) oraz Dyrektor Urzędu Sądowego (zob. pkt 4.4. rozdziału V).

Lord Naczelny Sędzia wykonuje swoje obowiązki służbowe w stroju właściwym dla sędziów Wysokiego Sądu (zob. niżej), z tym że szkarłatna toga (*robe*) zakończona jest trenem.

Należy zaznaczyć, że ubiór urzędowy sędziów brytyjskich ma swoje silne konotacje historyczne i jego wygląd jest uświęcony tradycją. Nie przeszkodziło to jednak, aby na przestrzeni lat dokonywać istotnych

korekt związanych zarówno ze wzorem poszczególnych elementów ubioru, jak i z zakresem jego używania w zależności od typu spraw. Istotna reforma w Anglii i Walii nastąpiła w 2008 r., kiedy opracowano nowe wzory okryć i tóg noszonych przede wszystkim podczas rozpatrywania spraw cywilnych i rodzinnych. Poniżej zamieszczam krótkie informacje na temat stroju urzędowego właściwego dla poszczególnych kategorii sędziów.

b) Szefowie Wydziałów (*Heads of Divisions*)

To kategoria obejmująca najwyższe stanowiska w hierarchii sądowej. Szefowie Wydziałów stoją na czele Wydziałów w Sądzie Apelacyjnym oraz Wysokim Sądzie. Należą do nich: Lord Naczelny Sędzia, Mistrz Rejestru (*Master of Rolls*), prezes Wydziału Ławy Królewskiej Wysockiego Sądu (*President of the Queen's Bench Division*), prezes Wydziału Rodzinnego Wysockiego Sądu (*President of the Family Division*)²⁰⁶ oraz Kanclerz Wysockiego Sądu (*Chancellor of the High Court*).

Parę słów wyjaśnienia należy się przede wszystkim w stosunku do dwóch urzędów: Mistrza Rejestru i Kanclerza Wysockiego Sądu.

Mistrz Rejestru jest z urzędu sędzią Sądu Apelacyjnego i stoi na czele Wydziału Cywilnego tego sądu. Z reguły sprawy o szczególnej zawłości są rozpatrywane pod przewodnictwem Mistrza Rejestru. Nazwa urzędu ma charakter zwyczajowy – Mistrz Rejestru był odpowiedzialny za przechowywanie ważnych dokumentów sądowych spisywanych na zwojach pergaminu. Obecnie pełni on jeszcze funkcje związane z archiwizacją ważnych dokumentów państwowych. W tym zakresie jest przewodniczącym Doradczego Komitetu ds. Archiwów Publicznych (*Chairman of the Advisory Council on Public Records*)²⁰⁷.

Urząd Mistrza Rejestru stał się powszechnie znany za czasów długoletniego sprawowania funkcji przez Lorda Denninga (1962-1982), który

²⁰⁶ Na podstawie art. 9(1) i (2) pełni również funkcję prezesa Sądownictwa Rodzinnego, chyba że wyznaczy inną osobę.

²⁰⁷ Zob. art. 1(2) ustawy o archiwach publicznych z 1958 r. (ze zm.).

w latach 60. był powołany m.in. do przeprowadzenia publicznego śledztwa w tzw. sprawie Profumo. Doprowadziło to przy okazji do sytuacji, w której w przekazach dziennikarskich i w świadomości społecznej, nawet jeśli jakąś sprawą zajmował się skład Sądu Apelacyjnego jedynie z udziałem Denninga, pojawiał się on jednoosobowo²⁰⁸.

Z kolei Kanclerz stoi na czele Wydziału Kanclerskiego Wysokiego Sądu, a z urzędu jest też zastępcą prezesa Sądu Opiekuńczego. Do reformy konstytucyjnej z 2005 r. urząd ten nosił nazwę wicekanclerza, ponieważ osoba sprawująca go była zastępcą Lorda Kanclerza, pełniącego wówczas również funkcje sędowskie. Wszyscy Szefowie Wydziałów są na podstawie konwenansu konstytucyjnego powoływani w skład Tajnej Rady.

Szefowie Wydziałów, orzekając w sprawach karnych, przyodziewają czarny płaszcz (*coat*) lub kamizelkę ze wstęgami zwisającymi z przodu kołnierzyka, czarną jedwabną togę (*gown*) oraz perukę. W sprawach cywilnych noszą zaprojektowaną w 2008 r. togę ze złotymi patkami u góry przy szyi, bez peruki.

c) Starszy Sędzia Przewodniczący (*Senior Presiding Judge for England and Wales*)

Urząd ten został ustanowiony w drodze ustawy o sądach i usługach prawnych z 1990 r. (*Court and Legal Services Act 1990*). Starszy Sędzia Przewodniczący jest powoływany spośród Lordów Apelacyjnych w celu sprawowania nadzoru nad tzw. sędziami przewodniczącymi (*presiding judges*). Z kolei ich zadaniem jest monitorowanie administracji sądowej w terenie. Dla każdego okręgu jest powoływanych co najmniej po dwóch sędziów przewodniczących spośród sędziów Wysokiego Sądu (art. 72 cytowanej wyżej ustawy). Sędziowie przewodniczący odpowiadają przede wszystkim za przydział spraw do poszczególnych sędziów (zob. rozdział VI).

Sędziów przewodniczących oraz Starszego Sędziego Przewodniczącego powołuje Lord Naczelny Sędzia za zgodą Lorda Kanclerza²⁰⁹.

²⁰⁸ Zob. G. Drewry, L. Blom-Cooper, Ch. Blake, *op. cit.*, s. 106.

²⁰⁹ Zob. art. 72(3) ustawy o sądach i usługach prawnych z 1990 r.

Jak wskazują S. Shetreet i S. Turenne, Starszy Sędzia Przewodniczący działa jako „punkt łącznikowy” pomiędzy sędziami, sądami oraz departamentami rządowymi²¹⁰. Obecnie powoływany jest również spośród sędziów Wysokiego Sądu zastępca starszego sędziego przewodniczącego, który wspomaga go w wykonywaniu jego obowiązków.

d) Lordowie Apelacyjni (*Lords Justice of Appeal*)

Lordowie Apelacyjni to sędziowie zasiadający i orzekający co do zasady w Sądzie Apelacyjnym. Są oni także, na podstawie konwensu konstytucyjnego, powoływani w skład Tajnej Rady. Należy jednak zwrócić uwagę, że do składów orzekających w Sądzie Apelacyjnym mogą być także powołani sędziowie Wysokiego Sądu²¹¹, a czasem nawet sędziowie okręgowi (zob. niżej). Z kolei Lordowie Apelacyjni orzekają też w pewnym zakresie w Wysokim Sądzie (jak pisałem w poprzednim rozdziale udział Lorda Apelacyjnego w sprawach rozpatrywanych przez Sąd Administracyjny jest obowiązkowy).

Ustawa o sądach wyższych z 1981 r. ustaliła podział sędziów Sądu Apelacyjnego na sędziów zasiadających w nim *ex officio* oraz zwykłych sędziów (*ordinary judges*). Do pierwszych należą: a) osoba, która piastowała stanowisko Lorda Kanclerza przed dniem 12 czerwca 2003 r., b) sędziowie Sądu Najwyższego, którzy posiadają kwalifikację do zasiadania w Sądzie Apelacyjnym lub ją posiadali w momencie powołania, c) Lord Naczelny Sędzia, d) Mistrz Rejestru, e) prezes Wydziału Ławy Królewskiej w Wysokim Sądzie, f) prezes Wydziału Rodzinnego Wysokiego Sądu oraz g) Kanclerz Wysokiego Sądu. Ustawa ustaliła także maksymalną liczbę zwykłych sędziów Sądu Apelacyjnego na 38. Liczba ta może zostać podwyższona przez monarchę na wniosek Lorda

²¹⁰ Zob. S. Shetreet, S. Turenne, *Judges on Trial. The Independence and Accountability of the English Judiciary*, 2nd ed., Cambridge 2013, s. 69, [on-line:] <https://dx.doi.org/10.1017/CBO9781139005111>.

²¹¹ Formalnie na podstawie decyzji Lorda Naczelnego Sędziego (zob. art. 9(1) CRA). Niemniej CRA upoważnia Lorda Naczelnego Sędziego do subdelegacji tej kompetencji. Lord Naczelny Sędzia upoważnił w tym wypadku Mistrza Rejestru.

Kanclerza, pod warunkiem że projekt takiego rozporządzenia królewskiego zostanie zatwierdzony w drodze uchwały przez Izbę Gmin oraz Izbę Lordów (zob. art. 2 ust. 4A i 5 ustawy o sądach wyższych z 1981 r.).

Na stanowisko sędziego apelacyjnego mogą zostać powołane osoby piastujące urząd sędziego Wysokiego Sądu lub legitymujące się co najmniej siedmioletnią praktyką konieczną do sprawowania urzędu sędziego w rozumieniu TCEA.

Lordowie apelacyjny w sprawach karnych jako strój urzędowy noszą płaszcz lub kamizelkę ze wstęgami, czarną togę oraz krótką perukę. W sprawach cywilnych zaś togę ze złotymi obszyciami wokół szyi i nie zakładają peruki.

e) Sędziowie Wysokiego Sądu

Sędziowie Wysokiego Sądu, jak wskazuje sama nazwa, zasiadają w Wysokim Sądzie, w jednym z trzech jego wydziałów, ale także orzekają w sprawach karnych w ramach Sądu Koronnego. Co więcej, w pewnych sytuacjach, jak już wspomniałem wyżej, mogą zostać powołani do rozstrzygania spraw w Sądzie Apelacyjnym. Zakres spraw, jakimi przychodzi zajmować się sędziom Wysokiego Sądu, sprawia, że jest to niezwykle odpowiedzialne stanowisko, wymagające ogromnej wiedzy we wszystkich dziedzinach prawa. W Wysokim Sądzie są bowiem rozstrzygane skomplikowane sprawy cywilne (w tym rodzinne) i administracyjne (w ramach tzw. procedury rewizji sądowej, *judicial review*).

Zgodnie z ustawą o Sądach Wyższych można powołać do 80 sędziów Wysokiego Sądu, niemniej liczba ta może zostać zwiększona przez monarchę na zasadach i w trybie identycznym jak w przypadku Lordów Apelacyjnych (zob. art. 4 i 4A).

Sędzią Wysokiego Sądu może zostać osoba zajmująca stanowisko sędziego okręgowego co najmniej dwa lata lub posiadająca siedmioletnie kwalifikacje sędziowskie w rozumieniu TCEA. W praktyce nominacje

do tej pory otrzymywali sędziowie okręgowi albo adwokaci z 20- i nawet 30-letnim stażem, posiadający godność *Queen's Counsel*²¹².

Ustawa o Sądach Wyższych z 1981 r. wprowadza także kategorię zastępców sędziów Wysokiego Sądu (*deputy High Court judges*). Są oni zatrudniani na część etatu po przeprowadzeniu postępowania selekcyjnego przez JAC. Na stanowiska te mogą aplikować sędziowie okręgowi, sędziowie-*recorders*, niektórzy członkowie trybunałów oraz osoby wykonujące zawody prawnicze²¹³.

Sędziowie Wysokiego Sądu orzekający w sprawach karnych noszą czerwoną togę, w sprawach cywilnych zaś czarną togę z czerwonymi obszyciami wokół szyi i nie zakładają peruki. Z kolei sędziowie ci, gdy orzekają w sprawach karnych rozstrzyganych w Sądzie Apelacyjnym, noszą czarną jedwabną togę i krótką perukę. Na czas największych uroczystości państwowych dla sędziów Wysokiego Sądu zarezerwowana jest szkarłatna futrzana toga z szalikiem, pasem i czarną stułą oraz długa peruka.

f) Sędziowie-*recorders*

Sędziowie są w zasadzie urzędnikami sądowymi, niemniej posiadają kompetencje do orzekania na takiej samej zasadzie jak sędziowie okręgowi. Ich zadaniem jest wspieranie tych sędziów w sprawach cywilnych i karnych. *Recorders* występują więc zarówno w Sądzie Koronnym, jak i Sądzie Hrabstwa, a także na podstawie decyzji Lorda Naczelnego Sędziego za zgodą JAC mogą również zasiadać w Wysokim Sądzie²¹⁴. *Recorders* tym różnią się od sędziów, że są zatrudniani w niepełnym wymiarze czasu pracy na czas oznaczony – pięć lat z automatycznym

²¹² Zob. P. Darbyshire, *Darbyshire on the English Legal System*, 11th ed., London 2014, s. 369. Godność *Queen's Counsel* nadawana jest przez monarchę wybitnym przedstawicielom palestry. Po otrzymaniu nominacji są oni uprawnieni do występowania przed sądami w jedwabnej todze.

²¹³ Zob. P. Darbyshire, *op. cit.*, s. 370.

²¹⁴ Zob. art. 9(1) ustawy o sądach wyższych z 1981 r.

przedłużeniem pełnienia obowiązków o kolejne pięcioletnie kadencje, za wyjątkiem specyficznych sytuacji określonych w ustawie. Brak powołania na czas oznaczony był przedmiotem dyskusji z uwagi na możliwość naruszenia zasady niezawisłości. Została ona wywołana odnoszącym się do szkockich sędziów orzeczeniem *Starrs v. Ruxton*, o którym wspomnę niżej. Dlatego też w 2000 r. kadencja jest przedłużana automatycznie bez potrzeby spełniania dodatkowych formalności (zob. powoływanie na stanowiska sędziowskie).

Osoby zajmujące stanowisko *recorders* mają obowiązek brania udziału w czynnościach sądowych od 15 do 30 dni w roku²¹⁵.

Obowiązki *recorders*, podobnie jak niepełnoetatowych sędziów magistrackich, wykonują zawodowi prawnicy praktycy, którzy łączą wykonywanie zawodu z pracą w sądzie. Dla osób zainteresowanych pracą w charakterze sędziów stanowi to krok w kierunku otrzymania nominacji na urząd sędziego okręgowego (zob. niżej). Kwalifikacjami niezbędnymi do uzyskania nominacji jest posiadanie siedmioletniej kwalifikacji sędziowskiej.

Sędziowie-*recorders* jako strój urzędowy używają czarnego płaszcza ze wstęgami oraz togi adwokata.

g) Sędziowie okręgowi (*circuit judges*)

Sędziowie okręgowi są mianowani dla określonego obszaru w Anglii i Walii²¹⁶. Pełnią oni podwójną funkcję: orzekają w sprawach cywilnych w Sądzie Hrabstwa oraz w sprawach karnych w Sądzie Koronnym, który, jak już to było wspomniane, obraduje lokalnie, podobnie jak Sąd Hrabstwa. Starsi stażem, bardzo doświadczeni sędziowie okręgowi mogą też zostać oddelegowani przez Lorda Naczelnego Sędziego do orzekania w Sądzie Apelacyjnym. Istnieje także możliwość powołania na część

²¹⁵ Zob. R. Auld, *Review of the Criminal Courts of England and Wales*, London 2001.

²¹⁶ Nominacja następowała do jednego z tzw. sześciu okręgów sądowych (*circuit*). Obecnie funkcjonuje siedem regionów administracji sądownictwem: Midlands, North West, North East, South East, London, South West i Wales.

etatu tzw. zastępców sędziów okręgowych. Nominacji dokonuje Lord Naczelny Sędzia spośród emerytowanych sędziów. Ustawa o sądach wyższych w art. 9(1) umożliwia również powołanie sędziów okręgowych do orzekania w Wysokim Sądzie. Decyduje o tym, na podstawie wniosku zainteresowanego, Lord Naczelny Sędzia po uzyskaniu zgody JAC.

Do objęcia stanowiska sędziego okręgowego konieczne jest posiadanie siedmioletniej praktyki kwalifikującej do zajmowania urzędu sędziego. W praktyce powołania otrzymują sędziowie-*recorders* z dwuletnią praktyką w tym zawodzie lub 30 dniami wykonywania obowiązków służbowych²¹⁷.

W sprawach karnych strojem urzędowym sędziego okręgowego jest fioletowy płaszcz z czerwoną stułą i krótka peruka, w sprawach cywilnych natomiast występuje fioletowa stuła i nie używa się peruki. W niektórych sprawach noszą oni czasem czarną togę.

h) Sędziowie dystryktowi (*district judges*)

Istnieją dwie kategorie sędziów dystryktowych. Pierwsza to ci orzekający w sądach magistrackich (*district judges (magistrates' courts)*). Drugą kategorię tworzą sędziowie zasiadający w Sądzie Hrabstwa.

Sędziowie pracujący w sądach magistrackich zajmują się podobnymi kwestiami jak niezawodowi sędziowie pokoju (zob. niżej), czyli pomniejszych sprawami cywilnymi i karnymi, ale są powoływani, w sytuacji gdy sprawa wiąże się z bardziej kompleksowym problemem prawnym. Sędziowie ci są powoływani do konkretnego lokalnego obszaru sądowego (*local justice area*), ale na polecenie Lorda Naczelnego Sędziego wydane po konsultacji z Lordem Kanclerzem mogą zostać oddelegowani do dowolnego obszaru²¹⁸. Zasadnicza różnica pomiędzy sędzią pokoju a sędzią dystryktowym sądu magistrackiego jest taka, że ten ostatni może orzekać samodzielnie w sprawach karnych oraz może wykonywać obowiązki w ramach jurysdykcji Sądu Koronnego²¹⁹.

²¹⁷ Zob. P. Darbyshire, *op. cit.*, s. 370.

²¹⁸ Zob. art. 25(2) ustawy o sądach z 2003 r.

²¹⁹ Zob. art. 26 ustawy o sądach z 2003 r.

Sędziowie dystryktowi, zarówno z sądów magistrackich, jak i Sądu Hrabstwa, są zatrudniani w pełnym lub niepełnym wymiarze czasu pracy. Ci ostatni określni jako zastępcy sędziów dystryktowych (*deputy district judges*) są powoływani na czas oznaczony w zasadzie z automatycznym przedłużeniem kadencji. Podlegają oni okresowej ocenie przeprowadzanej przez nadzorującego sędziego. Funkcję zastępcy sędziego można łączyć z wykonywaniem zawodu adwokata czy radcy prawnego. Zastępy sędziów dystryktowych rekrutują się właśnie spośród adwokatów czy radców prawnych, a także spośród członków *Chartered Institute of Legal Executives* (zob. pkt 4.2. rozdziału V). Są oni obowiązani do wykonywania obowiązków służbowych od 20 do 50 dni w roku.

Reprezentantem sędziów dystryktowych zasiadających w sądach magistrackich w kontaktach z sędziami zajmującymi wyższe stanowiska jest Starszy Sędzia Dystryktowy (*Senior District Judge/Chief Magistrate*)²²⁰.

Do objęcia stanowiska sędziego dystryktowego konieczne jest legitymowanie się pięcioletnią kwalifikacją do wykonania zawodu sędziowskiego. Gdy idzie o stanowiska sądów dystryktowych orzekających w Sądzie Hrabstwa, to rozważane są na ogół zgłoszenia osób, które pracowały już jako zastępcy sędziów dystryktowych przez dwa lata lub które odbyły 30 posiedzeń w ramach swoich obowiązków²²¹.

Sędziowie dystryktowi zasiadający w Sądzie Hrabstwa często nie używają specjalnego stroju urzędowego, choć bywa, że czasem noszą togę z niebieskimi obszyciami wokół szyi, bez peruki.

²²⁰ Zob. art. 23 ustawy o sądach z 2003 r.

²²¹ Zob. *District judge (magistrates' courts)*, strona internetowa Courts and Tribunals Judiciary, [on-line:] <https://www.judiciary.uk/about-the-judiciary/who-are-the-judiciary/judicial-roles/judges/district-judge-mags-ct/> – 12 V 2018.

3.3. Procedury nominacyjne

Do niedawna brak było szczegółowych uregulowań w zakresie nominacji sędziowskich, a dużą rolę w tym względzie odgrywała władza wykonawcza. Od początku powstania sądownictwa aż po XIX w. nominacje sędziowskie miały znaczenie polityczne, a najbardziej prominentne stanowiska sędziowskie zajmowali byli lub praktykujący politycy. Fuzja tych profesji utrzymywała się pomimo coraz większego znaczenia zasady niezależności sądów w brytyjskiej kulturze prawnej. Przyczyna tego stanu rzeczy tkwiła przede wszystkim w tym, że na stanowiska sędziowskie powoływani byli członkowie palestry, a ci w dużej mierze zajmowali się polityką, będąc członkami parlamentu. Utworzyły się nawet utarte zwyczaje, jakie konkretnie stanowiska trzeba piastować przed uzyskaniem nominacji na dany urząd sędziowski. Tytułem przykładu można wskazać np. że, aby zostać Lordem Naczelnym Sędzią, wcześniej należało sprawować urząd Prokuratora Generalnego (*Attorney General*), a wcześniej jego zastępcy²²².

Po II wojnie światowej nie zdarzało się jednak, co do zasady, aby obowiązujące praktyki nominacyjne prowadziły do masowych zjawisk typu *court packing*, czyli wprowadzania do sądów nominatów politycznych w celu np. zmiany dotychczasowego orzecznictwa²²³. Pomimo tego duża dowolność i brak transparentności procedur nominacyjnych i awansowych w sądownictwie były często przedmiotem krytyki. W szczególności zwracano uwagę na niezbyt jasną rolę Lorda Kanclerza, który w nieformalnych konsultacjach z przedstawicielami środowiska sędziowskiego w praktyce decydował o obsadzaniu stanowisk sędziow-

²²² W polskiej literaturze pisze o tym J. Zajadło w swojej biografii Johna Murreya: *Lord Mansfield. Sędzią być!*, Gdańsk 2018, s. 69-70.

²²³ W okresie wcześniejszym wpływ władzy wykonawczej był bardzo znaczący. Ostatnim, jak podaje R. Stevens, Lordem Kanclerzem, który wprowadzał stronników politycznych do Wysokiego Sądu, był Lord Halsbury. Z kolei w latach 1945-1951 Lord Kanclerz Jowitt odmawiał powoływania na stanowiska sędziowskie osób rozwiezionych i okresowo również katolików (zob. R. Stevens, *op. cit.*, s. 95-96).

skich²²⁴. Prowadziło to do skostnienia struktur sądownictwa. W tym kontekście często podnoszonym argumentem przeciwko takiemu stanowi rzeczy była okoliczność powoływania do zawodu sędziego przeważnie mężczyzn po Oxfordzie lub Cambridge, wybranych również przez mężczyzn po Oxfordzie lub Cambridge (*white Oxbridge males select white Oxbridge males*²²⁵). Tu zaznacza się do pewnego stopnia paradoks wcześniejszego systemu nominacji: pomimo formalnie istotnego udziału czynników politycznych w procedurach awansowych to w dużej mierze od prominentnych przedstawicieli władzy sądowniczej zależało, kto może zostać wprowadzony do środowiska. Warto w tym kontekście zaznaczyć, że spora część sędziów krytycznie odniosła się do propozycji reform, obawiając się, że straci wpływ na omawiany tu proces²²⁶.

²²⁴ Zob. G. Gee, *Judicial policy in England and Wales*, [w:] *Regulating Judges. Beyond Independence and Accountability*, eds. R. Devlin, A. Dodek, Cheltenham–Northampton 2016, s. 146 i n., [on-line:] <https://dx.doi.org/10.4337/9781786430793.00013>. Również M. Berlins oraz C. Dyer, opisując system nominacji sprzed reformy, zwracali uwagę w swojej popularnej książce *The Law Machine* na zbyt dużą rolę nieformalnych konsultacji, a także na fakt, że w erze sprzed wprowadzenia konkursów, tj. aż do 1998 r., otrzymanie „zaproszenia” do składu Sądu Najwyższego było bardzo utrudnione dla osób spoza najbardziej znanych prominentnych adwokatów (M. Berlins, C. Dyer, *The Law Machine*, 5th ed., London 2000, s. 65–66).

²²⁵ Zob. S. Wilson, *Judicial Diversity. Where Do We Go From Here?*, „Cambridge Journal of International and Comparative Law” 2013, no. (2)1, s. 8, [on-line:] <https://dx.doi.org/10.7574/cjicl.02.01.91>. Warto także podkreślić w tym kontekście, że jeszcze w latach 70. XX w. dochodziło do przypadków jawnej dyskryminacji osób o orientacji homoseksualnej: Baron Hailsham of St Marylebone (Lord Kanclerz w latach 1970–1974 oraz 1979–1987) formalnie wykluczał prawników gejów z prawa o ubiegania się o godność sędziego. Zob. A. Hirsch, *Judicial culture still deters gay and lesbian lawyers, say researchers*, „The Guardian”, 4 VII 2010, [on-line:] <https://www.theguardian.com/law/2010/jul/04/gay-and-lesbian-judges-underrepresented> – 22 VIII 2018.

²²⁶ Zob. G. Gee et al., *The Politics of Judicial Independence in the UK's Changing Constitution*, Cambridge University Press, 2015, s. 179, [on-line:] <https://dx.doi.org/10.1017/CBO9781107589223>.

Można to więc traktować jako argument na poparcie tezy o silnych tradycjach niezależnego *de facto* od bieżącej polityki kształtowania substratu osobowego sądownictwa w Zjednoczonym Królestwie. Tak jak wspominałem, w ciągu długiego już czasu nominacje o charakterze *stricte* politycznym nie miały raczej miejsca, choć w literaturze wskazuje się na kilka kontrowersyjnych wyjątków, chodzi tu przede wszystkim o decyzję Margaret Thatcher dotyczącą mianowania Johna Donaldsona Mistrzem Rejestru pomimo negatywnej opinii sędziów, z kolei John Major powołał wbrew opinii środowiska Toma Bingham na stanowisko Lorda Naczelnego Sędziego²²⁷.

Od 1995 r. stopniowo wprowadzano konkursy na urzędy sędziowskie²²⁸, niemniej podstawowe zmiany reformujące procedury nominacyjne zostały wprowadzone na mocy CRA. Postępowanie konkursowe przyczyniło się do rozłożenia odpowiedzialności za podjęcie konkretnej decyzji nominacyjnej w tym sensie, że Lord Kanclerz przedstawiał królowej kandydaturę na dane stanowisko, która została rekomendowana przez doradców i urzędników departamentu Lorda Kanclerza. Była to zarazem osoba, co do której odbyły się bardziej lub mniej formalne konsultacje ze środowiskiem sędziowskim. Praktyka pokazuje, że Lord Kanclerz najczęściej akceptował przedstawioną kandydaturę. Nie oznacza to jednak, że nie można wskazać spektakularnych wyjątków w tym zakresie²²⁹.

Wspomniana ustawa CRA ustanowiła, obok regulacji dotyczących obsadzania stanowisk sędziowskich w Sądzie Najwyższym, również nowe zasady mianowania sędziów w Anglii i Walii, związane z powołaniem na mocy art. 61 Komisji ds. Nominacji Sędziowskich (JAC). Obecnie na

²²⁷ Zob. R. Stevens, *op. cit.*, s. 95.

²²⁸ Zob. S. Wilson, *op. cit.*, s. 8.

²²⁹ Chodzi mi tu np. o wspomniany wyżej przypadek powołania na stanowisko Lorda Naczelnego Sędziego Lorda Bingham bez względu na opór najbardziej prominentnych sędziów, włączając w to odchodzącego na emeryturę Lorda Naczelnego Sędziego (zob. G. Gee et al., *op. cit.*, s. 161, przypis 4).

podstawie art. 1 zał. 12 do CRA w brzmieniu nadanym przez art. 17 zał. 13 ustawy o przestępstwach i sądach z 2013 r. ma się ona składać z takiej liczby członków, jaką ustali Lord Kanclerz w porozumieniu z Lordem Naczelnym Sędzią. W chwili powstawania niniejszego opracowania skład komisji został ustalony w Rozporządzeniu o Komisji ds. Nominacji Sędziowskich (*Judicial Appointments Commission Regulations*) z 2013 r. Według zawartych w nim zapisów komisja składa się z przewodniczącego, który nie wykonuje zawodu prawniczego, oraz 14 członków (zob. art. 3 zarządzenia). Spośród członków JAC siedmiu musi być sędziami (*judicial members*)²³⁰, dwóch – reprezentować korporacje prawnicze Anglii i Walii (*professional members*), pięciu zaś musi pochodzić spoza zawodu prawniczego (*lay members*). Dwóch sędziowskich członków komisji wskazuje Rada Sędziowska Anglii i Walii (zob. pkt 7.2. rozdziału II), a jednego sędziego trybunalskiego – Rada Sędziów Trybunałów (*Tribunal Judges' Council*)²³¹. Pozostałe osoby są wybierane na podstawie postępowania konkursowego²³².

Wybór dokonany w procedurze selekcji na dane stanowisko sędziowskie musi mieć, zgodnie z CRA, charakter merytoryczny (*on merit*)²³³, a wybrana osoba musi posiadać „dobry charakter” (*good character*)²³⁴. Może to być odczytywane również jako konieczność odznaczenia się pewnymi cechami osobistymi, które muszą współgrać z godnością urzędu i zaufaniem, jakim powinny cieszyć się osoby zajmujące urzędy sędziowskie. Decyzja komisji bazuje na analizie złożonych w trakcie procedury rekrutacyjnej dokumentów, referencji, a także rozmów kwali-

²³⁰ W tym dwóch przedstawiciel trybunałów administracyjnych oraz jeden sędzia bez kwalifikacji prawniczych wykonujący np. obowiązki w trybunale administracyjnym czy też sędzia pokoju.

²³¹ Zob. art. 10 i 11 cytowanego rozporządzenia. Przez Radę Sędziów Trybunałów zgodnie z rozporządzeniem należy rozumieć podmiot powołany przez Starszego Prezesa Trybunałów (jako trybunalski odpowiednik Rady Sędziowskiej).

²³² Zob. art. 9 w związku z art. 13 rozporządzenia.

²³³ Zob. art. 63 ust. 2 CRA.

²³⁴ Art. 63 ust. 3 CRA.

fikacyjnych z kandydatami i sprawdzianów (testów) wiedzy prawniczej, sprawdzających w szczególności predyspozycje kandydata do pracy na danym stanowisku sędziowskim.

Jeśli chodzi o urzędy sędziowskie w wyższych sądach utrzymano udział Lorda Kanclerza w procedurze wyłaniania ostatecznej kandydatury na wakujące stanowisko. Dotyczy to także procedury nominacyjnej Lorda Naczelnego Sędziego. Formalnie powołanie na stanowiska Lorda Naczelnego Sędziego, Szefów Wydziałów Wysokiego Sądu oraz Lordów Apelacyjnych wygląda podobnie jak w przypadku sędziów Sądu Najwyższego. Oznacza to, że akt nominacyjny wydaje monarcha za rekomendacją premiera ZK, a ten działa na wniosek Lorda Kanclerza.

CRA wprowadziła równocześnie obowiązek powołania przez JAC specjalnego panelu selekcyjnego w sytuacji pojawienia się wakatu na stanowiskach Lorda Naczelnego Sędziego, Szefów Wydziałów w Wysokim Sądzie oraz Lordów Apelacyjnych. W 2013 r. dokonano nowelizacji CRA i obecnie zasady związane z powołaniem paneli są ustalane przez Lorda Kanclerza za zgodą Lorda Naczelnego Sędziego. W każdym przypadku skład panelu jest trochę odmienny.

Gdy idzie o panel powoływany dla wyboru Lorda Naczelnego Sędziego, jego przewodniczącym jest z urzędu przewodniczący JAC oraz najstarszy stażem anglo-walijski sędzia Sądu Najwyższego, dwóch członków JAC wyznaczonych przez przewodniczącego JAC, z których jeden musi być osobą niewykonującą zawodu prawniczego (*lay member*) oraz sędziowski członek JAC wyznaczony przez Lorda Naczelnego Sędziego. W przypadku nominacji Lordów Apelacyjnych panel składa się z przewodniczącego, którym jest Lord Naczelnny Sędzia lub osoba przez niego wskazana (którą może być jedynie Szef Wydziału lub Lord Apelacyjny), Szefa Wydziału (zwykle Mistrz Rejestru) lub Lorda Apelacyjnego wskazanego przez Lorda Naczelnego Sędziego, przewodniczącego JAC lub osoby przez niego wskazanej, członka JAC będącego tzw. *lay member* lub osoby wskazanej przez przewodniczącego JAC oraz osoby powołanej przez Lorda Naczelnego Sędziego w porozumieniu z przewodniczącym JAC lub osobą przez niego wskazaną.

Z kolei w procedurach powoływania Szefów Wydziałów Wysokiego Sądu panel złożony jest z Lorda Naczelnego Sędziego lub osoby przez niego wskazanej jako przewodniczącego oraz w charakterze członków: najstarszego stażem anglo-walijskiego sędziego Sądu Najwyższego (najczęściej jest to prezes SN) lub osoby przez niego wskazanej, przewodniczącego JAC lub osoby przez niego wskazanej, „członka niezawodowego” JAC wskazanego przez przewodniczącego JAC i osoby powołanej przez Lorda Naczelnego Sędziego w porozumieniu z przewodniczącym JAC lub osobą przez niego wyznaczoną.

Kompetencje Lorda Kanclerza w stosunku do decyzji paneli nominacyjnych są analogiczne do opisywanych wyżej przy okazji prezentacji sposobu powołań w Sądzie Najwyższym.

Należy zaznaczyć, że obecnie wpływ Lorda Kanclerza na procedurę selekcji kandydatów na sędziów polega także na tym, że przysługuje mu prawo do wydania oficjalnych zaleceń co do procedury doboru kandydatów, a także kryteriów ich oceny i np. obowiązku konsultacji w toku prac komisji lub panelu selekcyjnego²³⁵. Podobnie jak w przypadku nominacji sędziów Sądu Najwyższego Zjednoczonego Królestwa Lord Kanclerz mógł propozycję komisji przyjąć, odrzucić lub zwrócić się z prośbą do JAC o rozważenie innej kandydatury. W 2013 r. na podstawie ustawy o przestępstwach i sądach dokonano jednak kolejnej zmiany zmniejszającej rolę Lorda Kanclerza w tym względzie w odniesieniu do niższych stanowisk sędziowskich. Obecnie prawo odrzucenia kandydatury oraz zwrócenia się o ponowne rozważenie w zakresie stanowisk w sądach niższych od Wysokiego Sądu przysługuje Lordowi Naczelnemu Sędziemu.

Na mocy CRA powstał urząd Ombudsmana ds. Nominacji i Postępowania Sędziów (*Judicial Appointments and Conduct Ombudsman*),

²³⁵ Zob. P. Biskup, P. Mikuli, *op. cit.*, s. 40; P. Mikuli, *Powoływanie sędziów w Zjednoczonym Królestwie*, [w:] *Aktualne problemy konstytucji. Księga jubileuszowa z okazji 40-lecia pracy naukowej profesora Bogusława Banaszaka*, red. H. Babiuch, P. Kapusta, J. Michalska, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Witelona, Legnica 2017, s. 563 i n.

do którego aplikujący na stanowiska sędziowskie mogą składać skargi na nieprawidłowości w postępowaniu nominacyjnym. Ombudsman rozpatruje ponadto skargi osób nieusatysfakcjonowanych potraktowaniem swojej skargi na sędziego przez uprawniony podmiot (zob. pkt 3. rozdziału IV).

4. Sędziowie zawodowi w Szkocji

4.1. Poszczególne urzędy

a) Lord Prezes Sądu Naczelnego i Główny Lord Sędzia

Są to formalnie odrębne urzędy, ale połączone jeszcze w 1836 r. Obydwa zatem są sprawowane przez tego samego piastuna. Lord Prezes Sądu Naczelnego, jak wskazuje sama nazwa, stoi na czele tego sądu, Główny Lord Sędzia (*Lord Justice General*) zaś jest prezesem Wysokiego Sądu (zob. pkt 1.). Połączone urzędy w ręku jednej osoby czynią z niej najważniejszego sędziego. Rola ustrojowa Lorda Prezesa jest zbliżona do funkcjonujących w pozostałych częściach ZK Lordów Naczelnych Sędziów. W sposób wyraźny stanowi o tym art. 2(1) ustawy o sądownictwie i sądach w Szkocji z 2008 r. (*Judiciary and Courts (Scotland) Act 2008*), wskazując, że Lord Prezes jest „głową sądownictwa szkockiego”.

b) Senatorowie Kolegium Sprawiedliwości oraz najwyższe stanowiska sądowe

Kategoria senatorów Kolegium Sprawiedliwości (zob. rozdział II) obejmuje formalnie trzy rodzaje stanowisk sędziowskich: a) Lordów Naczelnych (*Lords of Session*), b) Lordów Komisarzy Sprawiedliwości (*Lords Commissioners of Justiciary*), c) prezesa Szkockiego Sądu Ziemskiego (*Chairman of the Scottish Land Court*).

Sędziowie Sądu Naczelnego z urzędu są też sędziami Wysokiego Sądu i z tego tytułu są nazywani Lordami Komisarzami Sprawiedliwości. Jak

wspomniałem, miano senatora Kolegium Sprawiedliwości nosi także prezes Szkockiego Sądu Ziemskiego.

Na czele Sądu Naczelnego oraz Wysokiego Sądu, jak wskazałem wyżej, stoi w praktyce Lord Prezes. Drugie w precedencji stanowisk sądowych w Szkocji to wspominany wyżej Lord Sekretarz Sprawiedliwości (*Lord Justice Clerk*). Stoi on na czele Wydziału Drugiego Izby Wewnętrznej Sądu Naczelnego oraz pełni funkcję zastępcy Lorda Prezesa.

Do ubiegania się o stanowisko sędziowskie w Sądzie Naczelnym upoważnieni są adwokaci (*advocates*) z pięcioletnią praktyką, a także notariusze (*Writers to the Signet*) z 10-letnią praktyką, którzy zdali egzamin z prawa cywilnego na co najmniej dwa lata przed uzyskaniem nominacji²³⁶, a także sędziowie zwani Naczelnymi Szeryfami i szeryfami (*Sheriffs Principal and sheriffs*) z pięcioletnią ciągłą praktyką oraz radcy prawni (*solicitors*) mający co najmniej od pięciu lat prawo występowania przed Sądem Naczelnym i przed Wysokim Sądem²³⁷.

Sędziowie zasiadający w Sądzie Naczelnym w czasie czynności służbowych zakładają czarną togę z ciemnoczerwonymi krzyżami, podobnie jak sędziowie Wysokiego Sądu, przy czym kolor krzyży jest odrobinę jaśniejszy. Krzyże są pozostałością dawnego połączenia rozetki i karkarki, które utrzymywały strój.

c) Szeryfowie

Od czasu wejścia w życie ustawy o reformie sądów w Szkocji z 2014 r. kategoria szeryfów obejmuje trzy rodzaje sędziów: a) tzw. Szeryfów Apelacyjnych (*Appeal Sheriffs*) powołanych do orzekania w Odwoławczym Sądzie Szeryfa, b) Naczelnym Szeryfów²³⁸ (*Principal Sheriffs*), którzy kierują sześcioma okręgami oraz c) szeryfów (*sheriffs*) i Szeryfów ds.

²³⁶ Zob. ustawa [Parlamentu Szkocji] o Unii z Anglią z 1707 r. (*Union with England Act 1707*), art. XIX.

²³⁷ Zob. art. 1 zał. 4 do *Law Reform (Miscellaneous Provisions) (Scotland) Act 1990* ze zmianami wprowadzonymi przez art. 21 ustawy o wymiarze sprawiedliwości i sądach w Szkocji z 2008 r.

²³⁸ W niektórych poprzednich moich publikacjach zwanych starszymi szeryfami.

Postępowania Uproszczonego (*Summary Sheriffs*) orzekających w sądach szeryfa.

Wspomniana ustawa ustanowiła urzędy Szeryfów Apelacyjnych zasiadających w Odwoławczym Sądzie Szeryfa. Sędziami tego sądu są także z mocy ustawy wszyscy Naczelni Szeryfowie²³⁹. Ustawa ta stworzyła też inny nowy urząd sędziowski, tj. Szeryfa ds. Postępowania Uproszczonego²⁴⁰. Sędziowie ci mają ograniczone kompetencje w stosunku do „zwykłych” szeryfów: mogą orzekać jedynie bez udziału przysięgłych, w ograniczonym ustawowo zakresie spraw cywilnych i karnych. Chodzi tu właśnie głównie o orzekanie w sprawach przestępstw, które mogą zostać osądzone w trybie przyspieszonym bez udziału ławy przysięgłych. Dodatkowo wspomniani szeryfowie mogą wydawać pewne postanowienia w zwyczajnym postępowaniu karnym. Szeryfowie ds. Postępowania Uproszczonego mogą natomiast wykonywać wszelkie kompetencje należące do sędziów pokoju (zob. niżej). Szeryfowie mogą być także zatrudnieni w niepełnym wymiarze czasu pracy²⁴¹.

Naczelny Szeryf jest odpowiedzialny za zapewnienie efektywnego rozłożenia pracy sędziów na terytorium okręgu²⁴². W celu wykonywania powierzonych mu ustawowo zadań może on wydawać polecenia o charakterze administracyjnym zarówno szeryfom, jak i personelowi HMCTS²⁴³. Do czasu reformy z 2014 r. Naczelny Szeryf obok działalności związanej z zarządzaniem danym sądem rozpatrywał apelacje od decyzji szeryfów w danym sądzie. Obecnie skargi apelacyjne w sprawach cywilnych są kierowane do nowo utworzonego Odwoławczego Sądu Szeryfa. Naczelni Szeryfowie mogą także powołać emerytowanych szeryfów do pełnienia obowiązków na czas określony. Czyni się tak w sytuacji znacznej liczby spraw koniecznych do rozpatrzenia w danym

²³⁹ Zob. art. 49(1) ustawy o reformie sądów w Szkocji z 2014 r.

²⁴⁰ Zob. art. 5 ustawy o reformie sądów w Szkocji z 2014 r.

²⁴¹ Zob. art. 8 ustawy o reformie sądów w Szkocji z 2014 r.

²⁴² Zob. art. 27(1) ustawy o reformie sądów w Szkocji z 2014 r.

²⁴³ Zob. art. 27(4) ustawy o reformie sądów w Szkocji z 2014 r.

czasie. Do 2000 r. istniała jeszcze możliwość powołania tzw. Szeryfów Tymczasowych (*temporary sheriffs*) na czas oznaczony, tj. na pięcioletnią kadencję z możliwością ponownej nominacji przez Lorda Adwokata. Likwidacja tego urzędu związana była z głośnym orzeczeniem *Starrs v. Ruxton*²⁴⁴, w którym uznano, że taki sposób kontrolowania urzędu przez szefa prokuratury jest niezgodny z art. 6 EKPCz. Aby uzupełnić potrzeby sądownictwa powołano wówczas dodatkowych 12 pełnoetatowych szeryfów oraz sporą liczbę szeryfów pracujących w niepełnym wymiarze czasu pracy²⁴⁵.

Szeryfowie zasiadający w sądach szeryfa jednoosobowo rozstrzygają głównie sprawy cywilne oraz niektóre sprawy karne, gdy chodzi o drobne przestępstwa. Większość spraw karnych rozpatrywana jest jednak przez szeryfa z udziałem ławy przysięgłych.

Na stanowisko szeryfa może zostać powołana osoba z co najmniej 10-letnią praktyką w zawodach prawniczych jako adwokat lub radca prawny (zob. art. 14 ustawy o reformie sądów w Szkocji z 2014 r.). Aby zostać szeryfem apelacyjnym dodatkowo należy sprawować urząd szeryfa przez co najmniej pięć lat (art. 50(3) cytowanej ustawy).

Podczas orzekania szeryfowie używają strojów urzędowych w zależności od tego, jaki zawód wykonywali przed powołaniem, jest to więc albo jedwabna toga w przypadku *Queen's Counsel*, albo zwykła toga adwokacka.

d) Zawodowi sędziowie pokoju (*stipendiary magistrates*)

Zawodowymi sędziami pokoju były osoby z wykształceniem prawniczym, wykwalifikowani do wykonywania zawodu adwokata czy radcy prawnego, którzy posiadali identyczne kompetencje jak zwykli sędziowie pokoju²⁴⁶. Do niedawna zasiadali jedynie w sądzie właściwym

²⁴⁴ [2000] JC 208.

²⁴⁵ Zob. B. Clark, G. Keegan, *op. cit.*, s. 52.

²⁴⁶ Zob. art. 74A ustawy o reformie procedury sądowej w Szkocji z 2008 r. w brzmieniu nadanym przez zał. 7 par. 81 ustawy o sądownictwie karnym i licencjach w Szkocji z 2010 r. (*Criminal Justice and Licensing (Scotland) Act 2010*).

terytorialnie dla Glasgow. Ustawa o reformie sądów w Szkocji z 2014 r. zniósła stanowiska zawodowych sędziów pokoju, powołując przy tym tzw. Szeryfów ds. Postępowania Uproszczonego (*Summary Sheriffs*), o których była mowa wyżej.

4.2. Procedury nominacyjne

Również w Szkocji została powołana JABS. Podstawę ustawową uzyskała ona na mocy ustawy o sądownictwie i sądach w Szkocji z 2008 r. (*Judiciary and Courts (Scotland) Act 2008*). Wcześniej funkcjonowała jako organ doradczy powołany w ramach prerogatywy Szkockiej Egzekutywy²⁴⁷.

W skład JABS wchodzi 12 członków, których można podzielić na trzy kategorie: mianowani przez Lorda Prezesa sędziowie (*judicial members*), mianowani przez Szkocką Egzekutywę przedstawiciele korporacji prawniczych (*legal members*) oraz mianowane przez Szkocką Egzekutywę osoby nienależące do żadnej z korporacji prawniczych (*lay members*). W ramach pierwszej kategorii muszą być reprezentowani sędziowie Sądu Naczelnego (z wyłączeniem Lorda Prezesa oraz Lorda Sekretarza Sprawiedliwości), Naczeln Szeryfowie (*Sheriffs Principal*) oraz szeryfowie (*sheriffs*). W ramach drugiej kategorii muszą być reprezentowani przedstawiciele dwóch podstawowych korporacji prawniczych praktykujący w Szkocji (*advocates* i *solicitors*). Trzecią kategorię tworzą natomiast osoby nieprowadzące praktyki adwokackiej ani radcowskiej oraz niesprawujące w przeszłości ani obecnie stanowiska sędziowskiego. Członkowie JABS są mianowani na okres do czterech lat (wedle uznania odpowiednio właściwego ministra lub Lorda Prezesa Sądu Naczelnego) i mogą starać się o reelekcję, jednak łącznie nie mogą sprawować tej funkcji przez dłużej niż osiem lat.

²⁴⁷ Na mocy art. 22 zał. 1 do ustawy o wymiarze sprawiedliwości i sądach w Szkocji członkowie wcześniejszej komisji stali się pierwszymi członkami JABS. Zob. P. Biskup, P. Mikuli, *op. cit.*, s. 45.

JABS odpowiada za opracowywanie rekomendacji dotyczących obsady większości stanowisk sędziowskich w Szkocji²⁴⁸. Sposób pracy komisji i rekrutacji jest zbliżony do stosowanego przez JAC. Pierwszy Minister Szkocji lub inny właściwy minister szkocki nie może dokonać nominacji sędziowskiej ani oficjalnie rekomendować monarsze kandydata na takie stanowisko bez pozytywnej rekomendacji komisji. Właściwy minister może zdecydować się odrzucić rekomendację lub zwrócić się z prośbą o jej ponowne rozpatrzenie. Komisja ma wówczas, odmiennie niż w Anglii i Walii, prawo ponownie rekomendować tę samą osobę, przy czym w Szkocji jednak nie przewidziano ograniczania liczby tur selekcji na dane stanowisko sędziowskie.

Lord Prezes Sądu Naczelnego oraz Lord Sekretarz Sprawiedliwości są nominowani na podstawie decyzji monarchy podjętej na wniosek premiera Zjednoczonego Królestwa, który jednak nie może desygnować osoby, która wcześniej nie uzyskała akceptacji Pierwszego Ministra Szkocji. W przypadku tych dwóch stanowisk procedury selekcji kandydatów przeprowadzają specjalne panele. Jeśli chodzi o nominację na Lorda Prezesa Sądu Naczelnego, to panel sekcyjny składa się z: przewodniczącego JABS, jednego z niebędących prawnikiem członków JABS, którego wyznacza przewodniczący, a także ze wskazanych przez Pierwszego Ministra Szkocji dwóch odpowiednio wykwalifikowanych sędziów. W przypadku nominacji na urząd Lorda Sekretarza Sprawiedliwości w miejsce jednego z sędziów w skład panelu wchodzi *ex officio* Lord Prezes Sądu Naczelnego²⁴⁹.

Z kolei nominacje na pozostałe stanowiska sędziów zawodowych w Szkocji są dokonywane przez monarchę na podstawie rekomendacji Pierwszego Ministra Szkocji po konsultacji z Lordem Prezesem Sądu Naczelnego (art. 95 ust. 4 ustawy o Szkocji z 1998 r.). Zgodnie z przepisami ustawy o wymiarze sprawiedliwości i sądach z 2008 r.

²⁴⁸ Zob. P. Biskup, P. Mikuli, *op. cit.*, s. 45.

²⁴⁹ Zob. zał. 2 do ustawy o wymiarze sprawiedliwości i sądach w Szkocji z 2008 r.

rekomendacja Pierwszego Ministra powinna uwzględniać stanowisko JABS²⁵⁰.

5. Sędziowie zawodowi w Irlandii Północnej

5.1. Urzędy sędziowskie

Irlandzkie urzędy sądowe są prawie identyczne do tych występujących na terenie Anglii i Walii, podobnie zresztą jak i cała struktura sądownictwa. W literaturze zwraca się uwagę na fakt, iż jedna z najistotniejszych różnic między północnoirlandzkim a anglo-walijskim systemem sądownictwa polega na ograniczonej liczbie sędziów niezawodowych²⁵¹.

Szefem sądownictwa (sędziów) Irlandii Północnej jest Lord Naczelny Sędzia (*Lord Chief Justice*), podobnie jak w Anglii i Walii (zob. art. 11(1A) CRA). Pełni on również, jak stanowi cytowany przepis, funkcję prezesa Sądów Irlandii Północnej (*President of the Courts of Northern Ireland*). Jego pozycja ustrojowa i funkcje są zatem zbliżone do anglo-walijskiego odpowiednika. Jest on prezesem Sądu Apelacyjnego, Wysokiego Sądu oraz Sądu Koronnego. Lord Naczelny Sędzia jest odpowiedzialny za właściwe przydzielanie obowiązków sędziom poszczególnych sądów, nadto posiada szereg kompetencji o charakterze administracyjnym.

Do wyższych stanowisk sędziowskich w Irlandii Północnej należą, analogicznie jak w Anglii i Walii:

- a) sędziowie Sądu Apelacyjnego zwani Lordami Apelacyjnymi, którzy mogą zostać wyznaczeni przez Lorda Naczelnego Sędziego także do orzekania w Wysokim Sądzie, a na podstawie konwenansu są

²⁵⁰ Powołanie na stanowiska szeryfów apelacyjnych należy wyłącznie do kompetencji Lorda Prezesa Sądu Naczelnego. Tak jak wspominałem wyżej, powołanie następuje spośród osób, które pełnią już urząd szeryfa.

²⁵¹ Zob. B. Dickson, *op. cit.*, s. 87.

również powoływani w skład Tajnej Rady. Sędzia Sądu Apelacyjnego otrzymuje nominację na zasadzie awansu z Wysokiego Sądu²⁵². Obecnie jest trzech Lordów Apelacyjnych,

- b) sędziowie Wysokiego Sądu, pracujący w trzech wydziałach tego sądu. Sędziowie ci mogą zostać wyznaczeni przez Lorda Naczelnego Sędzię również do orzekania w Sądzie Apelacyjnym. Większość spośród nich formalnie jest przypisana do Wydziału Ławy Królewskiej, przy czym jeden orzeka w sprawach administracyjnych (w ramach procedury *judicial review*).

Na podstawie art. 9 ustawy o sądownictwie Irlandii Północnej z 2002 r. w brzmieniu nadanym przez CRA sędziowie Sądu Apelacyjnego oraz sędziowie Wysokiego Sądu muszą posiadać co najmniej 10-letnią praktykę w zawodzie adwokata (*member of the Bar of Northern Ireland*) lub radcy prawnego (*solicitor of the Court of Judicature*).

Jeśli chodzi o urzędy sędziowskie niższej rangi, to należy zwrócić uwagę, że w systemie sądownictwa Irlandii Północnej nie ma sędziów okręgowych, ich odpowiednikiem są tzw. sędziowie sądu hrabstwa (*county court judges*), których obecnie jest 18. W przypadku nagromadzenia obciążeń istnieje możliwość czasowego powołania tych sędziów do orzekania w Wysokim Sądzie. Aby zostać powołanym na stanowisko sędziego sądu hrabstwa również należy legitymować się 10-letnim doświadczeniem w pracy jako adwokat czy radca prawny. Z kolei w sądach magistrackich orzekają głównie sędziowie dystryktowi powołani specjalnie do tych sądów, podobnie jak w Anglii i Walii jako tzw. *district judges (magistrates' court)*. Obok tych sędziów istnieje jeszcze kategoria sędziów dystryktowych w sądach hrabstw, choć w chwili obecnej tylko czterech sędziów piastuje to stanowisko. Ich zadaniem jest nie tylko wspomaganie sędziów sądów hrabstw, ale także orzekanie w tych sądach w pomniejszych sprawach (*small claims courts*).

Z kronikarskiego obowiązku należy dodać parę słów na temat stroju urzędowego sędziów w Irlandii Północnej. Bazuje on na rozwiązaniach

²⁵² Zob. *ibidem*, s. 86.

angielskich sprzed wspomnianej wyżej reformy. W 2009 r. wprowadzono jednak pewne zmiany, niemniej nie zaprojektowano nowych tóg, zrezygnowano jedynie z noszenia peruk w sprawach cywilnych²⁵³. W sądach wyższych w dalszym ciągu obowiązuje fioletowa toga.

5.2. Procedury nominacyjne

W czerwcu 2005 r. została powołana Północnoirlandzka Komisja ds. Nominacji Sędziowskich (*Northern Ireland Judicial Appointments Commission*, NIJAC), która po rozszerzeniu jej kompetencji na mocy ustawy o Irlandii Północnej z 2009 r. (ze skutkiem od kwietnia 2010 r.) stała się odpowiedzialna za procedury selekcji kandydatów na wszystkie stanowiska sędziowskie. NIJAC składa się z przewodniczącego oraz 12 członków wyznaczonych przez Lorda Kanclerza²⁵⁴. Zapowiedź utworzenia komisji nominacyjnej znalazła się w dokumencie *Review of Criminal Justice* z 2000 r., przygotowanym przez Zespół Wymiaru Sprawiedliwości (*Criminal Justice Review Group*) ustanowiony na mocy Porozumienia Wielkopiątkowego. Komisja miała w zamierzeniu autorów dokumentu być odpowiedzialna przede wszystkim za nominacje sędziowskie do Wysokiego Sądu i sądów niższych instancji. Podstawy normatywne dla działań komisji zostały początkowo zawarte w ustawie o sądownictwie Irlandii Północnej z 2002 r.

Przewodniczącym NIJAC jest z mocy prawa Lord Naczelny Sędzia Irlandii Północnej (*Lord Chief Justice of Northern Ireland*), którego może zastępować starszy sędzia Sądu Apelacyjnego Irlandii Północnej. W skład NIJAC wchodzi pięciu sędziów wskazanych przez północnoirlandzkiego

²⁵³ Zob. *Senior judges put away big wigs*, strona internetowa BBC News, 23 X 2009, [on-line:] http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/northern_ireland/8322700.stm – 22 VIII 2017.

²⁵⁴ Zob. art. 3 ustawy o sądownictwie Irlandii Północnej z 2002 r. w związku z art. 2 zał. 1 do ustawy o sądownictwie Irlandii Północnej z 2004 r. O NIJAC piszę w: P. Biskup, P. Mikuli, *op. cit.*, s. 50 i n.

Lorda Naczelnego Sędziego (*judicial members*), dwóch przedstawicieli korporacji prawniczych (*legal profession members*) wskazanych odpowiednio przez samorząd adwokacki i radcowski (*barrister – General Council of the Bar of Northern Ireland* oraz *solicitor – Law Society of Northern Ireland*), a także pięciu członków niebędących zawodowymi prawnikami (*lay members*).

Członkowie komisji są mianowani na kadencję określoną indywidualnie w akcie ich nominacji, jednak nie dłużej niż na pięć lat, z prawem ponownego nominowania, przy czym (podobnie jak w wypadku JAC i JABS) na okres nie dłuższy niż łącznie 10 lat. Istotną kompetencją NIJAC jest współdecydowanie, w porozumieniu z ministrem sprawiedliwości, o ogólnej liczbie stanowisk sędziowskich w Irlandii Północnej.

Procedura obsady stanowiska rozpoczyna się od ogłoszenia wakat, a NIJAC wyłania kandydata na określone stanowisko, stosując również, podobnie jak JAC i JABS, analizę załączonych do aplikacji na dane stanowisko dokumentów, rozmowy kwalifikacyjne i testy. Na mocy obecnie obowiązujących przepisów w przypadku nominacji na północnoirlandzkiego Lorda Naczelnego Sędziego oraz sędziów w Sądzie Apelacyjnym monarcha dokonuje ich nominacji z rekomendacji premiera Zjednoczonego Królestwa, który swój wybór jest zobowiązany skonsultować z Lordem Naczelnym Sędzią Irlandii Północnej lub ze starszym stażem sędzią Sądu Apelacyjnego (jeżeli nominacja dotyczy Lorda Naczelnego Sędziego) oraz właśnie NIJAC²⁵⁵.

Obecnie w procedurze nie uczestniczy już egzekutywa północnoirlandzka w osobach Pierwszego Ministra i jego zastępcy, co przewidywały regulacje z 2002 r. ze zm. Pierwotnie miało to wyglądać tak, że monarcha dokonuje nominacji na wniosek Pierwszego Ministra i jego zastępcy, a ci z kolei mieli kierować się wyborem NIJAC. W 2004 r. przekazano te kompetencje Lordowi Kanclerzowi, co umożliwiło faktyczne działanie NIJAC jeszcze przed formalnym przekazaniem Irlandii Północnej kompetencji z zakresu wymiaru sprawiedliwości (*criminal justice*), po-

²⁵⁵ Zob. art. 12 ustawy o sądownictwie Irlandii Północnej z 1978 r. ze zm.

tem planowano przywrócenie roli egzekutywy północnoirlandzkiej. Ostatecznie w 2009 r. zdecydowano się zwiększyć uprawnienia komisji, eliminując z procedur nominacyjnych w przypadku sędziów apelacyjnych Lorda Kanclerza, a wprowadzając udział premiera Zjednoczonego Królestwa przy jednoczesnym podkreśleniu roli czynników sądowych. Jeśli chodzi o powoływanie sędziów Wysokiego Sądu, aktu nominacji dokonuje natomiast monarcha na wniosek Lorda Kanclerza. Ten ostatni musi obecnie rekomendować kandydata wskazanego przez NIJAC, choć do 2010 r. mógł zawetować rekomendację komisji.

W przypadku nominacji na pozostałe stanowiska w chwili obecnej nominacje sędziowskie są dokonywane na mocy decyzji samej NIJAC, bez udziału rządu północnoirlandzkiego.

Na mocy CRA utworzono urząd Ombudsmana ds. Nominacji Sędziowskich Irlandii Północnej (*Northern Ireland Judicial Appointments Ombudsman*). Przepisy regulujące status ombudsmana znalazły się na mocy zał. 15 do CRA w zał. 3A do ustawy o sądownictwie w Irlandii Północnej z 2002 r. Ombudsmana powołuje monarcha na wniosek Lorda Kanclerza. Osoba wskazana przez Lorda Kanclerza nie może być zatrudniona w służbie cywilnej ani nie mogła nigdy wykonywać zawodu adwokata czy radcy prawnego. Przed dokonaniem nominacji Lord Kanclerz jest zobowiązany upewnić się, czy kandydat nie wykonywał funkcji sądowej lub innej, która zdaniem Lorda Kanclerza stanowiłaby przeszkodę w sprawowaniu urzędu ombudsmana. Ombudsman jest powoływany na czas oznaczony, nie dłuższy niż pięć lat.

Usunięcie z urzędu może nastąpić tylko w przypadku, gdy: a) utracił prawo wybieralności z powodu naruszenia zasad niepołączalności wynikających z ustawy, b) utracił możliwość piastowania stanowiska z uwagi na brak spełnienia jednego z kryteriów wymienionych w ustawie, c) w ciągu ostatnich dziewięciu miesięcy nie sprawował funkcji swojego urzędu przez nieprzerwany okres co najmniej sześciu miesięcy, d) został skazany za przestępstwo, e) uzyskał status bankruta na podstawie odrębnych przepisów, f) w inny sposób nie nadaje się do pełnienia urzędu lub nie jest w stanie wykonywać swoich funkcji (zob. art. 5(2) zał. 3A).

Ombudsman rozpatruje indywidualne skargi składane przez osoby ubiegające się o nominację, w których zarzuca się dokonanie „nieprawidłowego wykonania administracji” (*maladministration*)²⁵⁶ przez NIJAC, jej wewnętrzną komisję lub przez Lorda Kanclerza w związku z jego rolą w formułowaniu zaleceń dotyczących mianowania na stanowisko sędziowskie.

6. Sędziowie wojskowi

Ta kategoria obejmuje sędziów zasiadających w sądach wojskowych. W tym miejscu należy przypomnieć, że w Zjednoczonym Królestwie sądownictwo wojskowe ma charakter ogólnopaństwowy, o czym pisałem w poprzednim rozdziale. Na czele wojskowego systemu sądownictwa stoi Naczelny Sędzia Adwokat (*Judge Advocate General*).

Piastun tego urzędu jest powoływany przez monarchę na wniosek Lorda Kanclerza (art. 29 ustawy o sądach wojskowych z 1951 r. ze zm., *Courts-Martial (Appeals) Act 1951*). Osoba pochodząca z Anglii i Walii powinna posiadać siedmioletnią praktykę konieczną do sprawowania urzędu sędziego, natomiast pochodząca ze Szkocji – siedmioletnie doświadczenie jako adwokat lub radca prawny. Do kompetencji Naczelnego Sędziego Adwokata należy m.in. proponowanie odpowiedniego składu sędziowego do rozpatrzenia konkretnej sprawy w ramach Sądu Wojskowe-

²⁵⁶ Nieprawidłowe wykonanie administracji (*maladministration*) stanowi kryterium kontroli prowadzonych przez instytucje ombudsmana w ZK. W doktrynie brytyjskiego prawa konstytucyjnego przyjmuje się, że pojęcie to obejmuje w szczególności: stronnictwo, zaniedbanie, opóźnienia, niekompetencję, nieudolność, przewrotność, niegodziwość czy arbitralność. Zob. A. Dańda, P. Mikuli, *Ombudsmeni w systemie ustrojowym Zjednoczonego Królestwa*, [w:] *Instytucje ombudsmana w państwach anglosaskich. Studium porównawcze*, red. P. Mikuli, Warszawa 2017, s. 96.

go oraz zapewnienie obsady sędziowskiej w ramach Apelacyjnego Sądu Wojskowego. Bierze on także bezpośrednio udział w rozpatrywaniu bardziej poważnych przestępstw, w tym zabójstw. W sprawie *Cooper v. the United Kingdom*²⁵⁷ ETPCz orzekł, że urząd cywilnego sędziego, jakim jest Naczelny Sędzia Adwokat, stanowi jedną z najważniejszych gwarancji niezależności sądownictwa wojskowego.

Obok wspomnianego Naczelnego Sędziego Adwokata status sędziów wojskowych zwanych sędziami-adwokatami (*judges advocates*) mają: Zastępca Naczelnego Sędziego Adwokata powoływany przez Lorda Kanclerza oraz osoby powołane przez Lorda Kanclerza za zgodą Lorda Naczelnego Sędziego Anglii i Walii zwane asystentami Naczelnego Sędziego Adwokata (zob. art. 30(1)(a), (b) oraz (2) ustawy o sądach wojskowych apelacyjnych z 1951 r.), a także sędziowie Wysokiego Sądu Anglii i Walii powołani do sądownictwa wojskowego na podstawie wniosku Naczelnego Sędziego Adwokata przez Lorda Naczelnego Sędziego Anglii i Walii (art. 362(c) ustawy o Siłach Zbrojnych z 2006 r., *Armed Forces Act 2006*). Obecnie w procedury selekcji kandydatów zaangażowana jest JAC.

Sędziowie wojskowi podczas orzekania używają czarnej togi z tip-petem (szarfą) w wojskowym kolorze czerwonym z marynarskim oraz lotniczym kolorem krawędzi.

Na marginesie trzeba zaznaczyć (co wynika z informacji przedstawionych w pkt 2.3. rozdziału II), że sprawy wojskowe mogą być też rozpoznawane w drugiej instancji przez sędziów innych sądów orzekających w ramach Apelacyjnego Sądu Wojskowego. Nadto w ramach *Summary Appeal Court* obok sędziego adwokata do orzekania są powoływani, w charakterze jakby ławników, żołnierze niebędący sędziami.

²⁵⁷ [2003] 39 EHRR 171.

7. Sędziowie niezawodowi

W Anglii i Walii sędziami niezawodowymi są tzw. sędziowie pokoju noszący oficjalną nazwę *magistrates*. Na mocy ustawy o przestępstwach i sądach z 2013 r. od 1 października 2013 r. są oni powoływani przez Lorda Naczelnego Sędziego (wcześniej Lorda Kanclerza). Nominacja następuje na wniosek 47 lokalnych Komitetów Doradczych (*advisory committees*). Kompetencja do mianowania może zostać przekazana przez Lorda Naczelnego Sędziego Starszemu Sędziemu Przewodniczącemu dla Anglii i Walii. W skład Komitetów Doradczych wchodzi sędziowie pokoju oraz w 1/3 osoby niebędące sędziami pokoju, rekrutowane z lokalnej społeczności na zasadach i w trybie ustalonym przez Lorda Kanclerza. Liczbę komitetów lokalnych również ustala Lord Kanclerz. Zazwyczaj na czele komitetów stają Lordowie-Porucznicy (*Lord-Lieutenants*)²⁵⁸.

Każdy zainteresowany, który spełnia warunki do zajmowania stanowiska sędziego pokoju, może złożyć stosowny wniosek, a wakaty są publicznie ogłaszane. Ustawowymi wymaganiami do objęcia stanowiska sędziego pokoju jest ukończenie 18. roku życia, kandydować można do 65 lat, a funkcję pełnić do ukończenia 70 lat. Obywatelstwo brytyjskie nie jest tu wymagane na podstawie odrębnych przepisów.

Kandydat winien odznaczać się sześcioma „cechami kluczowymi”, a mianowicie: posiadać dobry charakter, wykazywać się zaangażowaniem i solidnością, nadto mieć wyczucie społeczne, zdrowy rozsądek (*sound judgment*), umiejętność zrozumienia i komunikacji oraz odznaczać się dojrzałością i umiarkowanym temperamentem.

Kandydaci na sędziów pokoju przechodzą dwuetapową procedurę kwalifikacyjną, wymagane jest m.in. odbycie rozmów kwalifika-

²⁵⁸ Tytuł ten ma obecnie charakter honorowy, Lordowie-Porucznicy posiadali pewne kompetencje, głównie w sprawach wojskowych, jako reprezentanci monarchy w hrabstwie.

cyjnych²⁵⁹. Po mianowaniu sędziowie przechodzą obowiązkowe szkolenie i są wspierani przez doradców prawnych (*legal advisers*). Mianowani są na czas nieoznaczony, niemniej nie dłużej niż do ukończenia 70. roku życia. Usunięcie z urzędu może nastąpić wyjątkowo przez Lorda Kancelrza, o czym będzie mowa w kolejnym rozdziale monografii poświęconej statusie sędziów.

Z chwilą nominacji każdy sędzia pokoju zostaje przydzielony do lokalnego obszaru sądowego. W ramach niego, jeszcze przed przystąpieniem do orzekania, sędziowie pokoju wybierają przewodniczącego (*bench chairman*).

Również w Szkocji funkcjonują sędziowie niezawodowi. Tradycja ich urzędu, o czym pisałem w poprzednim rozdziale, sięga XVI w., gdy wykonywali funkcje policyjne i sądowe. Obecnie rozpatrują pomniejsze sprawy w składzie jedno- lub trzyosobowym w sądach pokoju, które zastąpiły funkcjonujące wcześniej sądy dystryktowe (zob. rozdział III). Szkoccy sędziowie pokoju (*justices of the peace*) są nominowani przez rząd szkocki na wniosek Komitetów Doradczych ds. Sędziów Pokoju (art. 3 rozporządzenia o sędziach pokoju w Szkocji z 2007 r., *Justices of the Peace (Scotland) Order 2007*)²⁶⁰.

Każdy komitet jest właściwy miejscowo na obszarze okręgu. W skład komitetów wchodzi powołani przez Naczelnego Szeryfa sędziowie pokoju oraz inne osoby, przy czym liczba sędziów pokoju musi być równa lub większa niż liczba pozostałych osób (art. 5(2)(a) cytowanego rozporządzenia). Nadto wymagane jest, aby co najmniej trzy osoby rekrutowały się spoza środowiska prawniczego (zob. art. 5(2)(b)). Członkowie komitetów są mianowani na pięcioletnią kadencję z możliwością jednokrotnego ponownego mianowania. Przed objęciem urzędu sędziowie pokoju są obowiążani odbyć specjalne przeszkolenie.

²⁵⁹ Zob. B. Gibson, *op. cit.*, s. 46.

²⁶⁰ Rozporządzenie wydane na podstawie ustawy o reformie procedury w sprawach karnych w Szkocji z 2007 r. (*Criminal Proceedings etc. (Reform) (Scotland) Act 2007*).

Podstawy prawne obecnego statusu sędziów niezawodowych w Irlandii Północnej zostały zawarte w ustawie o sądownictwie Irlandii Północnej z 2002 r. Sędziów niezawodowych (*lay magistrates*) powołuje Lord Kanclerz na czas nieoznaczony, podobnie jak w Anglii i Walii również tu ustawa wprowadza maksymalny czas pełnienia obowiązków, tj. do osiągnięcia 70. roku życia. Kandydaci muszą posiadać miejsce zamieszkania na terenie Irlandii Północnej. Obecnie sędziowie niezawodowi w Irlandii Północnej orzekają jednoosobowo w drobnych sprawach karnych oraz są członkami składów w sprawach nieletnich oraz rodzinnych (dwóch sędziów niezawodowych i sędziego zawodowego).

We wszystkich trzech jurysdykcjach prawo przewiduje kategorie profesji i urzędów, których piastuni nie mogą wykonywać funkcji sędziów niezawodowych. Niepołączalność dotyczy przede wszystkim posłów do Izby Gmin, członków Izby Lordów, sędziów zawodowych, osób wykonujących inne zawody prawnicze itp. (zob. pkt 5.1. rozdziału IV). Nadto osoby oskarżone w procesie karnym oraz skazane nie mogą objąć stanowiska sędziego niezawodowego.

W literaturze wskazuje się na problemy z zapewnieniem właściwej reprezentatywności społeczeństwa oraz na brak różnorodności wśród brytyjskich sędziów niezawodowych²⁶¹. Przeciwdziałać temu zjawisku mają m.in. rozliczne programy promujące stanowiska sędziów pokoju wśród różnych grup społecznych. Jednym z nich był wdrażany od 2003 r. program pod nazwą Narodowa Strategia dla Rekrutacji Sędziów Niezawodowych. Niestety, jak pokazują badania statystyczne, takie kampanie nie przynoszą zadawalających rezultatów w zakresie zwiększenia różnorodności ze względu na takie czynniki jak płeć, pochodzenie z mniejszości etnicznych, niepełnosprawność. Zwraca się przy tym uwagę, że być może zmiana trybu pracy sędziów czy wprowadzenie kadencyjności, np. 10-letniej, przyczyniłaby się do wzmocnienia w korpusie sędziów niezawodowych niedoreprezentowanych grup społecznych.

²⁶¹ Zob. P. Darbyshire, *op. cit.*, s. 410-415; zob. też: M. Berlins, C. Dyer, *op. cit.*, s. 87.

8. Sędziowie przysięgli (*jurors*)

Instytucja sędziów przysięgłych ma wielowiekową tradycję na ziemiach wchodzących obecnie w skład Zjednoczonego Królestwa. We wszystkich jurysdykcjach ma jednak ona raczej – z punktu widzenia ustrojowego – wymiar symboliczny. Dzieje się tak, dlatego że w praktyce sprawy z udziałem ławy przysięgłych – przynajmniej w odniesieniu do Anglii i Walii – nie są częste, wbrew obiegowemu przekonaniu, że są one regułą, w szczególności w sprawach karnych.

Wprowadzenie do wymiaru sprawiedliwości przedstawicieli społeczeństwa ma jednak wpływ na postrzeganie, a tym samym legitymację sądownictwa. Prawo do osądzenia przez ławę przysięgłych jest często traktowane jako jedno z istotniejszych, powiedziałbym, kardynalnych praw obywatela, który znalazł się w sytuacji bycia podsądnym. W systemie anglosaskim ławy przysięgłych mogą być traktowane jako swoisty „czynnik ludowy” w systemie wymiaru sprawiedliwości, który bywa przedstawiany jako istotny element demokratyzujący system sądownictwa, w którym sędziowie nie posiadają, przynajmniej bezpośredniego, mandatu od politycznego suwerena. W praktyce tylko niewielki odsetek spraw jest rozpatrywanych z udziałem przysięgłych, np. w Anglii i Walii jest to ok. 1%²⁶².

Zarówno w Anglii i Walii, jak i w Szkocji oraz Irlandii Północnej ławy przysięgłych są formowane głównie w sprawach karnych, choć istnieje możliwość skorzystania z tej instytucji w sprawach cywilnych, niemniej dochodzi do tego niezwykle rzadko²⁶³. W systemie sądowym

²⁶² Większość spraw karnych, o czym już wspominałem w poprzednim rozdziale, jest rozpatrywana w pierwszej instancji przez sądy magistrackie, z kolei w Sądzie Koronnym przytłaczająca większość obwinionych deklaruje przyznanie się do winy, co eliminuje konieczność powołania ławy przysięgłych.

²⁶³ Jak podaje P. Darbyshire jedną z przyczyn zmniejszającego się odsetka spraw cywilnych z udziałem przysięgłych były przypadki ustalania bardzo wysokich, kontrowersyjnych odszkodowań. Zob. P. Darbyshire, *op. cit.*, s. 440.

Anglii i Walii przysięgli mogą wystąpić w ramach rozprawy przed Sądem Koronnym, w Sądzie Hrabstwa oraz w Wysokiem Sądzie (podobnie w Irlandii Północnej), a w Szkocji – w sądach szeryfa, Wysokim Sądzie oraz Sądzie Naczelnym.

We wszystkich krajach Zjednoczonego Królestwa warunki wykonywania funkcji przysięgłego są podobne – są nimi ukończony 18. rok życia²⁶⁴, wpis do rejestru wyborców jako obywatel brytyjski, Republiki Irlandii, państwa członkowskiego Wspólnoty Narodów (*Commonwealth*) oraz pięcioletni domicyl w ZK. Istnieje też cały szereg negatywnych przesłanek ustawowych wykluczających powołanie danej osoby. Należą do nich m.in. brak zdolności do czynności prawnych, skazanie na karę pozbawienia wolności dłuższą niż pięć lat, odbywanie kary pozbawienia wolności co do zasady w okresie ostatnich 10 lat czy skazania za określone typy przestępstwa, objęcie w czasie potencjalnego powołania środkiem probacyjnym. Przysięgłymi nie mogą też być sędziowie zawodowi i niezawodowi oraz inne osoby wykonujące zawody prawnicze²⁶⁵.

We wszystkich częściach składowych ZK obowiązuje zatem zasada, że ławnicy rekrutują się spośród osób umieszczonych w rejestrze wyborczym. Taka regulacja budzi pewne wątpliwości ze względu na specyfikę rejestrów na gruncie brytyjskim²⁶⁶. Z uwagi na brak obowiązku meldunkowego są one tworzone na podstawie stosownych

²⁶⁴ W Anglii i Walii istnieje górna granica wieku: przysięgłym można być, jeśli nie ukończy się 76 lat, zob. art. 1(1)a ustawy o przysięgłych z 1974 r. w brzmieniu zmienionym, art. 68 ustawy o wymiarze sprawiedliwości w sprawach karnych i sądach z 2015 r. (*Criminal Justice and Courts Act 2015*).

²⁶⁵ Pełną listę wyłączeń czytelnik znajdzie, gdy idzie o jurysdykcję anglo-walijską, w zał. 1 do ustawy o przysięgłych z 1974 r. ze zm., w zakresie uregulowań obowiązujących w Szkocji w zał. nr 1 do ustawy o reformie prawa w Szkocji (przepisy różne) z 1980 r. ze zm. (*Law Reform (Miscellaneous Provisions) (Scotland) Act 1980*), a w odniesieniu do Irlandii Północnej – w zał. 1, 2 i 3 rozporządzenia o sędziach przysięgłych w Irlandii Północnej z 1996 r. (*Juries (Northern Ireland) Order 1996*).

²⁶⁶ Zob. P. Darbyshire, *op. cit.*, s. 430.

wniosków osób uprawnionych do głosowania. Rejestry nie obejmują więc tych osób, które nie są zainteresowane uczestnictwem w wyborach. Zwraca się także uwagę, że część osób z różnych przyczyn unika wpisów do rejestru wyborczego z powodu np. unikania obciążenia podatkiem lokalnym (*council tax*). W praktyce rejestry wyborcze często nie obejmują osób wywodzących się z różnych mniejszości etnicznych. Wpływać to może na ograniczoną reprezentatywność składów ławy przysięgłych, co w wielu przypadkach może ograniczać zaufanie do systemu, w szczególności jeśli podsądnymi są osoby wywodzące się z takich mniejszości.

Przepisy prawne regulują w szczegółowy sposób zasady powoływania do pełnienia obowiązków przysięgłych. Są oni wybierani do określonego miejsca obrad danego sądu na określony czas. Tworzą wówczas tzw. panel, z którego mogą być przypisani do konkretnej sprawy sądowej. Istnieje obowiązek przyjęcia funkcji sędziego przysięgłego pod groźbą kary, która w chwili obecnej wynosi 1000 funtów. Osoby powołane mają prawo do otrzymania diety na wydatki związane z podróżą i wyżywieniem (do wysokości ustalonych kwot zryczałtowanych), a także ekwiwalentu za utracone zarobki. Istnieje możliwość zwolnienia z obowiązku przyjęcia funkcji przysięgłego w razie przedstawienia dokumentów potwierdzających ważną przyczynę, np. korzystanie z urlopu wypoczynkowego czy w razie pobytu w szpitalu. O zwolnienie z obowiązku można starać się także z powodu ukończenia określonego wieku, w Anglii, Walii i Irlandii Północnej w przypadku osiągnięcia wieku 70 lat, a Szkocji po ukończeniu 71. roku życia. Potencjalni sędziowie przysięgli są lustrowani pod kątem ewentualnego wystąpienia przyczyny dyskwalifikującej.

W Anglii, Walii oraz Irlandii Północnej powołuje się co do zasady 12-osobową ławę przysięgłych w Sądzie Koronnym oraz w Wysokim Sądzie, w Sądzie Hrabstwa – 8-osobową, natomiast w postępowaniu prowadzonym przez koronera (zob. niżej) powołuje się od 7 do 11 przysięgłych. W Szkocji w skład ławy przysięgłych wchodzi co do zasady aż 15 osób, a jedynie w sprawach cywilnych liczba ta wynosi 12. Sędziowie przysięgli mają za zadanie wypowiedzieć się co do stanu faktycznego,

a nie prawnego, i otrzymują w tym względzie stosowne wytyczne od sędziów prowadzących rozprawę.

W Irlandii Północnej cały czas istnieje instytucja zwana *peremptory challenge*, dająca możliwość wykluczenia niektórych przysięgłych przez stronę procesu. Strona może bez podania przyczyn wyeliminować z ławy przysięgłych: do 12 osób w sprawach karnych, a w sprawach cywilnych do 6 osób bez podania swoich motywów. W sytuacji skorzystania z tego prawa kolejne wykluczenie musi być uzasadnione. Prawnicy reprezentujący prokuraturę posiadają podobne uprawnienia, ale nieco bardziej ograniczone, ponieważ jeśli nie uda się utworzyć ławy ze względu na wykluczającą decyzję oskarżenia, to początkowo odesłany kandydat na ławnika powinien być powołany, chyba że oskarżenie przedstawi umotywowane powody (*good reasons*) wykluczenia. Instytucję *peremptory challenge* zlikwidowano w Anglii i Walii na podstawie ustawy o wymiarze sprawiedliwości w sprawach karnych z 1988 r., a w Szkocji na podstawie ustawy o wymiarze sprawiedliwości w sprawach karnych z 1995 r. (*Criminal Justice (Scotland) Act 1995*).

Odpowiednikiem sędziów przysięgłych w sądownictwie wojskowym są tzw. członkowie ławy (*board members*), którzy decydują o stanie faktycznym na podstawie dowodów dopuszczonych przez sędziego prowadzącego postępowanie, a w przypadku uznania o winie również współuczestniczą co do zasady w ustaleniu wyroku skazującego. W skład zespołu takich ławników wchodzi przewodniczący oraz dwie osoby niebędące sędziami (*lay members*), najczęściej pozostające w służbie wojskowej. Ławników w sądach wojskowych powołuje Dyrektor Wojskowej Służby Sądowej (zob. pkt 3 rozdziału VI).

9. Koronerzy

Jest to bardzo tradycyjna instytucja, charakterystyczna dla prawa anglosaskiego. Występujący w Anglii, Walii oraz Irlandii Północnej koronerzy mają status niezależnych urzędników sądowych, ale nie są oni z samej racji piastowania tego urzędu zaliczani do kategorii sędziów. Zadaniem koronerów jest przede wszystkim prowadzenie dochodzeń dotyczących przypadków nagłej śmierci.

W jurysdykcji anglo-walijskiej właściwych miejscowo koronerów (*area coroners*) urzędujących w tzw. okręgach koronerskich (ustalanych w drodze rozporządzenia Lorda Kanclerza) mianują na czas nieznaczonej (do osiągnięcia 70. roku życia) organy samorządu lokalnego, przy czym starsi koronerzy (*senior coroners*) mogą objąć stanowisko jedynie za zgodą Lorda Kanclerza oraz Naczelnego Koronera. Wymienione stanowiska mogą zająć osoby, które posiadają co najmniej pięcioletnią kwalifikację sędziowską oraz nie ukończyły 70. roku życia. Z kolei Naczelny Koroner (*Chief Coroner*) jest powoływany przez Lorda Naczelnego Sędziego po konsultacji z Lordem Kanclerzem na kadencję również z nim uzgodnioną (art. 1 zał. 8 do ustawy o koronerach i wymiarze sprawiedliwości z 2009 r., *Coroners and Justice Act 2009*). Osobą nominowaną na wspomniane stanowisko może być jedynie sędzia Wysokiego Sądu lub sędzia okręgowy poniżej 70. roku życia. Ustawa przewiduje również możliwość powołania zastępców Naczelnego Koronera w liczbie ustalonej przez Lorda Naczelnego Sędziego. Zastępcą Naczelnego Koronera mogą zostać obok sędziów Wysokiego Sądu lub sędziów okręgowych również starsi koronerzy lub tzw. koronerzy Skarbu (*Coroners for Treasure*). Ci ostatni stanowią odrębną kategorię koronerów powołanych do identyfikowania znalezisk w rozumieniu ustawy o skarbie z 1996 r. (*Treasure Act 1996*).

Należy zaznaczyć, że ustawa o koronerach z 2009 r. przewiduje powołanie do przeprowadzenia dochodzenia wspomnianych już wyżej sędziów przysięgłych. Jest to obligatoryjne, w sytuacji gdy nagły lub nienaturalny zgon z nieznanymi przyczynami wystąpił na terenie zakładu

karnego (aresztu) lub jeśli był wynikiem działania albo zaniechania funkcjonariuszy policji w wykonywaniu ich służbowych obowiązków, a także gdy zgon był wynikiem wypadku, otrucia lub choroby, został zgłoszony i podlegał obowiązkowemu zgłoszeniu na podstawie odrębnych przepisów. W każdej sytuacji gdy starszy koroner uzna to za stosowne, również istnieje możliwość powołania przysięgłych.

Na gruncie art. 36 wspomnianej ustawy Naczelny Koroner jest zobowiązany do przedstawiania Lordowi Kanclerzowi rocznego sprawozdania z działalności koronerów.

W Szkocji analogiczne do koronerów funkcje pełnią natomiast urzędnicy zatrudnieni w szkockiej prokuraturze, czyli *Crown Office and Procurator Fiscal Service* zwani „prokuratorami fiskalnymi” (*procurators fiscal*). Ta myląca nazwa wywodzi się stąd, że do obowiązków prokuratorów fiskalnych jako pomocników szeryfa należało zbieranie różnych danin. Funkcja ta zanikła w ciągu XVIII w., zdominowana obowiązkami związanymi z prowadzeniem oskarżeń. Obecnie prokuratorzy fiskalni, obok innych obowiązków związanych z prowadzeniem dochodzenia, posiadają kompetencje w zakresie ustalenia przyczyn nagłych zgonów.

W Irlandii Północnej koronerów, którzy pełnią swoje obowiązki na zasadzie terytorialnej w dystryktach, powołuje NIJAC. Obecnie zostało powołanych trzech właściwych miejscowo koronerów. Ustawa z 1959 r. o koronerach w Irlandii Północnej ze zm. wskazuje na warunki do zajmowania tego stanowiska. Koronerem może zostać adwokat albo radca prawny posiadający od co najmniej pięciu lat prawo do występowania przed sądami (art. 2(3) wspomnianej ustawy). Ustawa stanowi też (art. 2A w brzmieniu nadanym ustawą o pomocy prawnej oraz sądach koronerów z 2014 r.)²⁶⁷, że Lord Naczelny Sędzia może spośród koronerów powołać Koronera Kierującego (*Presiding Coroner*).

²⁶⁷ *Legal Aid and Coroners' Courts Act (Northern Ireland) 2014.*

10. Członkowie trybunałów administracyjnych

W ramach trybunałów ogólnopaństwowych oraz właściwych miejscowo w poszczególnych krajach ZK swoje obowiązki wykonują zarówno sędziowie na co dzień pełniący służbę w sądownictwie, osoby o kwalifikacjach prawniczych, jak i osoby będące ekspertami w określonej dziedzinie w zależności od zakresu kompetencji danego trybunału²⁶⁸. Większość członków trybunałów – niezależnie od kategorii – jest powoływanych na zasadzie wynagrodzenia za podejmowane czynności orzecznicze w konkretnym trybunale (a więc na zasadzie *fee-paid basis*). Niemniej część członków sędziowskich (będąca w mniejszości) otrzymuje powołanie w pełnym wymiarze czasu pracy z prawem do stałego wynagrodzenia.

Członków trybunałów administracyjnych do czasu wejścia w życie TCEA w Anglii i Walii powoływał najczęściej właściwy minister, czasem Lord Kanclerz²⁶⁹. Od momentu utworzenia komisji ds. nominacji sędziowskich we wszystkich częściach składowych ZK odgrywają one istotną rolę w procedurze obsadzania stanowisk w trybunałach. Komisja ds. Nominacji Sędziowskich właściwa dla nominacji sędziowskich w Anglii i Walii (JAC) zajmuje się przeprowadzaniem postępowań konkursowych oraz wyborem kandydatów na członków ogólnopaństwowych Trybunału Pierwszej Instancji oraz Trybunału Wyższej Instancji.

Gdy idzie o dwa podstawowe trybunały ogólnopaństwowe, to generalnie można podzielić osoby w nich orzekające na sędziów trybunalskich oraz pozostałych członków trybunałów. Ustawa o trybunałach i sądach z 2007 r. wylicza dokładnie, kto jest zaliczany do tych dwóch kategorii (zob. art. 4-6 oraz 6A).

²⁶⁸ Zob. P. Cane, *Administrative Tribunals and Adjudication*, Hart, 2009, s. 99.

²⁶⁹ Zob. art. 6 ustawy o trybunałach i dochodzeniach z 1992 r. (*Tribunals and Inquiries Act 1992*).

Starszego Prezesa Trybunałów powołuje monarcha na wniosek Lorda Kanclerza (art. 2(1) cytowanej wyżej ustawy), a kandydata wyłania JAC. Uprawnienia Lorda Kanclerza w stosunku do decyzji JAC są analogiczne jak w przypadku sędziów. Przed przedstawieniem kandydatury Lord Kanclerz musi ją skonsultować z Lordami Naczelnymi Sędziami Anglii i Walii oraz Irlandii Północnej oraz Lordem Prezesem Sądu Naczelnego Szkocji.

Sędziowie trybunalscy zasiadający w Trybunale Pierwszej Instancji oraz pozostali członkowie tego trybunału są mianowani przez Lorda Kanclerza po przeprowadzeniu postępowania konkursowego przez JAC. Sędziów Trybunału Wyższej Instancji oraz członków tego trybunału powołuje natomiast formalnie monarcha za radą Lorda Kanclerza również po przeprowadzeniu stosownego postępowania w ramach JAC. Zasady, jakimi musi kierować się przy wyborze osób pełniących funkcje orzecznicze w trybunałach, są zbliżone do zasad stosowanych przy wyborze sędziów powoływanych do sądów (zob. zał. 16 do CRA). Wybór musi być oparty o kryterium merytoryczne, a JAC powinien również mieć na względzie zapewnienie różnorodności, jeśli chodzi o dobór osób powołanych do orzekania w trybunałach. Sędziowie zasiadający w sądach (*court judges*) mogą również pełnić funkcję w Trybunale Wyższym.

Jak wskazuje P. Cane, unifikacja struktury trybunałów była m.in. podyktowana chęcią zbliżenia kariery osób orzekających w trybunałach do kariery w sądownictwie. Miało do tego prowadzić większe zróżnicowanie spraw, a przez to nabywanie umiejętności, które mogą być wykorzystywane w różnych jurysdykcjach²⁷⁰. Wspomniany autor słusznie jednak zauważa, że takie podejście jest uprawnione raczej w stosunku do członków będących prawnikami.

W Szkocji, jak wynika z informacji przedstawionych w poprzednim rozdziale, również doszło do ujednoczenia struktury trybunałów. Na czele trybunałów stoi prezes Szkoekich Trybunałów (*President of the Scottish Tribunals*), którego powołuje Lord Prezes spośród sędziów

²⁷⁰ Zob. P. Cane, *op. cit.*, s. 96.

Sądu Naczelnego (zob. art. 4 ustawy o trybunałach szkockich z 2014 r.). Ustawa dzieli członków trybunałów na zwykłych (*ordinary*), prawnych (*legal*) oraz sądowych (*judicial*). Sądowi członkowie mogą zasiadać w trybunałach z uwagi na zajmowane stanowisko sędziowskie w Sądzie Naczelnym lub stanowisko szeryfa, przy czym w Trybunale Pierwszej Instancji mogą orzekać również szeryfowie zatrudnieni w niepełnym wymiarze czasu pracy (*part-time sheriffs*). Prezesów izb w trybunałach mianują ministrowie szkoccy za radą Lorda Prezesa spośród tzw. prawnych członków lub osób spełniających kryteria do powołania w charakterze takiego członka. Z kolei członkowie będący prawnikami (wymagane jest co najmniej pięcioletnie doświadczenie w wykonywaniu zawodów prawniczych adwokata lub radcy prawnego) są powołani przez rząd szkocki. Kryteria, które muszą spełniać zwykli członkowie, określa rozporządzenie rządowe. Rekomendacji w zakresie kandydatów na prezesów izb oraz zwykłych i prawnych członków trybunałów dokonuje JAB.

W Irlandii Północnej, gdzie nie doszło do unifikacji trybunałów, rola egzekutywy w zakresie nominacji osób orzekających jest większa. NIJAC odpowiada za rekrutację osób kierujących trybunałami, a także części członków mających wykształcenie prawnicze i tworzących korpus *senior members*. Członkowie profesjonalni będący specjalistami w danej właściwości trybunalskiej są najczęściej powoływani przez ministrów kierujących odpowiednimi departamentami²⁷¹. I tak tytułem przykładu można wskazać, że tzw. *lay members* trybunałów przemysłowych powołuje Departament Zatrudnienia i Edukacji. Choć trybunały są niezależne a członkowie niezawiśli, sposób powołania budzić musi wątpliwości w zakresie nowoczesnych standardów kreowania organów sądowych i *quasi-sądowych*.

²⁷¹ Zob. B. Dickson, *op. cit.*, s. 89 i n.

11. Wnioski

Jak wynika z powyższej prezentacji, obraz stanowisk sędziowskich jest złożony. Oczywiście wpływa na to struktura państwa i odmienności systemów sądownictwa w poszczególnych krajach ZK. Niemniej nie tylko to stanowi czynnik zwiększający poziom skomplikowania. Należy zauważyć, że – o czym już była mowa w poprzednim rozdziale – rodzaje poszczególnych stanowisk idą często w poprzek poszczególnych instancji sądowych i rodzajów sądów. Bywa tak, że w sądach wyższych orzekają sędziowie legitymujący się stanowiskiem sędziów niższej instancji, nadto w wyższych sądach często następuje również przemieszanie poszczególnych urzędów.

W uwagach podsumowujących wypada odnieść się do kryteriów nominacji na dane stanowisko sędziowskie i do kwestii dróg awansu. Zjednoczone Królestwo powszechnie kojarzone jest z państwem, w którym urząd sędziowski stanowi „koronę zawodów prawniczych”. To przez długoletnią praktykę w wykonywaniu innych zawodów prawniczych, w tym przede wszystkim obrońcy, kandydat na stanowisko sędziowskie nabywa istotne kompetencje do sprawowania wymiaru sprawiedliwości. Taki stan rzeczy jest oczywiście wynikiem wielowiekowej tradycji, ale jak się wydaje, ma swoje źródło w specyfice systemu prawnego opartego na *common law*, które można było zgłębić poprzez rzeczywisty kontakt z prawem. Wielka Brytania nie wprowadziła nawet jako konkurencyjnej względem innych dróg zdobycia nominacji sędziowskiej możliwości kształcenia się absolwentów wydziałów prawa w szkole przygotowującej do zawodu sędziego. Takie rozwiązanie ma, w moim przekonaniu, olbrzymią wartość, choć nie jest pozbawione pewnych mankamentów. Otóż w modelu opartym na szkole sędziowskiej czy modelu, w którym sędzia jawił się jako urzędnik państwowy (system pruski), istnieje jednak pewne niebezpieczeństwo poddania się machinie biurokratycznej, zamknięcia w kręgu rutynowej pragmatyki służbowej. Wydaje się, że wykonywanie wolnego zawodu w okresie sprzed nominacji bardziej sprzyja indywidualnemu podejściu, nieszablonowemu rozwiązywa-

niu skomplikowanych problemów prawnych. Wysoki prestiż zawodu sędziowskiego, pomimo występującej czasem, głównie ostatnio, bezpardonowej krytyki, a także szacunek dla rozstrzygnięć sądowych ze strony zarówno zwykłego obywatela, jak i polityków, w wysokim stopniu uprawdopodobniają hipotezę H2.

Przez stosunkowo długi czas, aż do końca XX w., nominacje sędziowskie nie podlegały normom ustawowym. W powoływaniu sędziów dużą rolę odgrywała władza wykonawcza, co stanowiło reminiscencję zasady, że sądy mają charakter królewski i było związane z brakiem formalnego konstytucyjnego zakotwiczenia zasady podziału władz. Niemniej wynikająca z angielskiej kultury prawnej zasada niezależności sądownictwa do pewnego stopnia korygowała ewentualne wypaczenia, aby zapewnić organom sprawującym wymiar sprawiedliwości jak największą niezależność²⁷². Nie oznacza to jednak, na co wskazywałem powyżej, że nie zwracano uwagi na pewne zjawiska o charakterze przynajmniej teoretycznie mogącym sprzyjać różnym patologiom. Opisując w swojej popularnej książce *The Law Machine* system nominacji przed reformy, M. Berlins oraz C. Dyer zwracali uwagę na zbyt wielką rolę nieformalnych konsultacji, a także na fakt, że w erze przed wprowadzenia konkursów, tj. aż do 1998 r., otrzymanie „zaproszenia” do składu Sądu Najwyższego było bardzo utrudnione dla osób spoza grona najbardziej znanych prominentnych adwokatów zaliczanych do elity palestry, tj. noszących tytuł *Queen’s Counsel*, których Lord Kanclerz znał wszystkich osobiście²⁷³.

²⁷² Nie wywoływało to, mimo opisywanych w tekście głównym pewnych przypadków patologicznych, większych wątpliwości z punktu widzenia standardów międzynarodowych. Nie jest bowiem wymagane, by w skonsolidowanych demokracjach sędziowie byli powoływani przez organ niezależny, choć w europejskim *soft law* zwraca się uwagę, aby awanse sędziowskie opierały się na kryteriach obiektywnych. Zob. W. Brzozowski, *Niezależność konstytucyjnego organu państwa i jej ochrona*, Warszawa 2016, s. 122.

²⁷³ Zob. M. Berlins, C. Dyer, *op. cit.*, s. 65-66.

W przeciągu dekady w Zjednoczonym Królestwie uchwalono szereg nowoczesnych rozwiązań w zakresie nominacji sędziowskich. Od ustanowienia konkursów i określenia standardów kwalifikacji na poszczególne stanowiska aż po znaczne ograniczenie wpływów Lorda Kancelerza i wprowadzenie poprzez komisje i panele nominacyjne czynnika kolegialności. Obecny system jest jednak dość skomplikowany, nadto niesymetryczny, gdy idzie o poszczególne części składowe ZK, na co wpływ ma też fakt, że jest on efektem wielu różnych nowelizacji szeregu ustaw przeprowadzanych od początku XXI w. do chwili obecnej.

W moim przynajmniej przekonaniu w stosunkowo małym stopniu został wykorzystany potencjał funkcjonujących rad sądownictwa: nie biorą udziału w procedurach selekcyjnych, jedynie anglo-walijska rada mianuje dwóch członków do JAC (zob. pkt 7.2. rozdziału II). Warto zauważyć, że w komisjach nominacyjnych przeważają osoby z wykształceniem prawniczym, ale członkami są nie tylko sędziowie, lecz także osoby bez doświadczenia prawniczego, co ma zapewnić pewien pluralizm poglądów w zakresie funkcji kreacyjnej, a przez to zapobiegać zbyt niemu korporacjonizmowi.

Tendencja ta uległa ostatnio wzmocnieniu, w szczególności gdy idzie o rozwiązania stosowane przy wyborze sędziów SN oraz sędziów sądów w Anglii i Walii. Jak wspominałem wyżej, do paneli tworzonych dla wyboru sędziów SN, Lorda Naczelnego Sędziego oraz prezesów wydziałów powołuje się również osoby spoza środowiska prawniczego. Wydaje się zatem, biorąc pod uwagę brak rozwiązań idealnych, że regulacje brytyjskie w sposób zbliżony do optymalnego równoważą różne czynniki mające istotny wpływ przy kreacji urzędów sędziowskich, zapewniając ich apolityczność poprzez połączenie czterech elementów: istotnej reprezentacji sędziów, pewnego, acz ograniczonego, udziału rządu, reprezentantów innych zawodów prawniczych oraz osób niebędących częścią środowiska sędziowskiego. Przedstawiona w niniejszym rozdziale analiza w odniesieniu do procedur nominacyjnych i awansowych, w moim przekonaniu, przyczynia się częściowo do udowodnienia tezy T1.

Jednym z deklarowanych celów reform procedur nominacyjnych było m.in. poszerzenie bazy społecznej sądownictwa także poprzez ułatwienie awansu kobietom, osobom wywodzącym się z mniejszości etnicznych, a także osobom spoza elitarnych korporacji prawniczych²⁷⁴. Jak na razie zmiany te w ograniczonym stopniu przełożyły się na większe zróżnicowanie kadry sędziowskiej²⁷⁵ (dotyczy to, jak wskazywałem, również sędziów niezawodowych oraz sędziów przysięgłych), przede wszystkim w zakresie osób pochodzenia pozaeuropejskiego (zob. teza T2), niemniej następuje tu postęp. Zwiększa się też liczba kobiet zajmujących stanowiska sędziowskie²⁷⁶. Mianowanie w lipcu 2017 r. baronowej Brendy

²⁷⁴ Zob. P. Biskup, P. Mikuli, *op. cit.*, s. 40.

²⁷⁵ Dlatego też w literaturze rozważane są możliwości stworzenia dodatkowych mechanizmów, które skłoniłyby środowisko sędziowskie do jeszcze większego otwarcia na promowanie różnorodności. Jednym z takich postulatów jest np. wprowadzenie parytetu płci przy nominacjach i awansach. Zob. K. Malleon, *Gender Quotas for the Judiciary in England and Wales*, [w:] *Gender and Judging*, eds. U. Schultz, G. Shaw, London 2013, s. 481-500. Na temat kwestii różnorodności w procedurach nominacyjnych i praktykach JAC w pierwszych latach jej funkcjonowania piszą też ciekawie G. Gee i E. Rackley: *Introduction. Diversity and the JACK's first ten years*, [w:] *Debating Judicial Appointments in an Age of Diversity*, eds. i idem, Routledge 2017, s. 1-21.

²⁷⁶ W 2005 r. odsetek sędziów wywodzących się z mniejszości etnicznych w Anglii i Walii wynosił 2,9% (0% w sądach wyższych), a kobiet 16,9%. W 2018 r. w przypadku mniejszości etnicznych 7% (5% na poziomie Wysokiego Sądu), a kobiet 29%. Odsetek jest wyższy w przypadku sędziów zasiadających w trybunałach: mniejszości etniczne – 11%, kobiety – 46% Zob. *Judicial Diversity Statistics 2018*, 12 VII 2018, [on-line:] <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2018/07/judicial-diversity-statistics-2018-1.pdf> – 28 VIII 2018. Można zatem skonstatować w stosunku do wszystkich stanowisk sędziów (również w odniesieniu do zastępców sędziów dystryktowych), że o ile cieszy wzrastająca liczba kobiet, o tyle wciąż stosunkowo słabo rozwija się kariera zawodowa sędziego wśród przedstawicieli mniejszości etnicznych. Biorąc pod uwagę wielokulturowość społeczeństwa brytyjskiego, taka sytuacja powinna ulec radykalnej poprawie. Chodzi tu też m.in. o walkę ze stereotypami, w myśl których pochodzenie etniczne w relacji sędzia-podsądny może mieć znaczenie.

Hale prezesem Sądu Najwyższego niewątpliwie stało się symbolem walki o jeszcze większe zaangażowanie w dążeniu do propagowania różnorodności, nie tylko pod względem płci, w sądownictwie Zjednoczonego Królestwa.

Status prawny sędziów i członków trybunałów

1. Uwaga ogólna

W rozdziale tym zostanie opisany status prawny sędziów w ZK. Status ten jest nie tylko pochodną kwestii organizacji sądownictwa, ale także odpowiednich gwarancji, które na gruncie brytyjskim wynikają z *common law* oraz prawa stanowionego. Analiza obejmie zatem takie zagadnienia jak nieusuwalność sędziego, obowiązek zachowania bezstronności i jej zabezpieczenia, odpowiedzialność dyscyplinarna, a także problematyka statusu finansowego, niepołączalności urzędów oraz immunitetu sędziowskiego. W końcowej części rozdziału zawarłem kilka podstawowych informacji na temat procesu szkolenia sędziów.

2. Nieusuwalność

System ustawowych gwarancji dotyczących nieusuwalności sędziów był stopniowo rozwijany – ustawa sukcesyjna z 1701 r. gwarantowała nieusuwalność tylko sędziom w sądach wyższych. Gwarancje nieodwołalności w stosunku do sędziów w Anglii i Walii zostały potwierdzone w ustawie o sądownictwie apelacyjnym z 1876 r. (*Appellate Jurisdiction*

Act 1876), w ustawie o sądach wyższych z 1981 r. oraz w CRA²⁷⁷. Na podstawie tych regulacji sędziowie sądów wyższych²⁷⁸ oraz Sądu Najwyższego Zjednoczonego Królestwa są generalnie nieusuwalni w okresie ich „dobrego sprawowania” (formuła powtórzona za ustawą z 1701 r.), a w razie potrzeby mogą zostać usunięci jedynie na mocy petycji (adresu) uchwalonej przez obie izby parlamentu i przyjętej przez monarchę za rekomendacją Lorda Kanclerza²⁷⁹. Ostatni przypadek skutecznego zastosowania opisanej powyżej procedury usunięcia sędziego z urzędu został odnotowany w 1830 r. (chodziło o odwołanie sędziego Jonaha Barringtona z powodu defraudacji).

Należy także zaznaczyć, że usunięcie sędziego z urzędu, obok procedury „adresowej” zawartej w ustawie sukcesyjnej, teoretycznie może również współcześnie nastąpić na skutek zastosowania wynikającej z *common law* instytucji impeachmentu.

Sędziowie okręgowi i dystryktowi w sądach hrabstw oraz sędziowie dystryktowi w sądach magistrackich w Anglii i Walii mogą zostać zdymisjonowani przez Lorda Kanclerza za zgodą Lorda Naczelnego Sędziego w sytuacji niezdolności do wykonywania zawodu lub za przewinienie (*incapacity, inability to perform the duties, misbehaviour*)²⁸⁰, przy czym nie może być to arbitralna decyzja piastunów wspomnianych dwóch organów, ale konieczne jest przeprowadzenie specjalnej procedury sprawdzającej (zob. niżej). Natomiast sędziowie niezawodowi mogą zostać usunięci przez Lorda Kanclerza za zgodą Lorda Naczelnego Sędziego w następujących przypadkach: a) niezdolności do wykonywania zawodu lub za przewinienie, b) trwałej niemożności osiągnięcia standardów kompetencji określonych przez Lorda Kanclerza za zgodą

²⁷⁷ Zob. P. Biskup, P. Mikuli, *op. cit.*, s. 57.

²⁷⁸ Chodzi o Sąd Apelacyjny, Wysoki Sąd oraz Sąd Koronny.

²⁷⁹ Zob. art. 11 ust. 3 oraz 3(A) ustawy o Sądach Wyższych oraz art. 33 CRA.

²⁸⁰ Zob. art. 17 ust. 4 ustawy o sądach z 1971 r. (w brzmieniu nadanym przez CRA) oraz art. 11 ust. 5 i 6 ustawy o sądach hrabstw z 1984 r., art. 22 ust. 5 ustawy o sądach z 2003 r.

Lorda Naczelnego Sędziego, c) jeśli Lord Kanclerz jest przekonany, że dana osoba odmawia właściwego wykonywania obowiązków lub je zaniedbuje²⁸¹.

W Szkocji podstawą do usunięcia jest stwierdzenie winy, zgodnie z zasadą *ad vitam aut culpam*. Sędziowie Sądu Naczelnego (którzy zasiadają również w Wysokim Sądzie) mogą zostać odwołani przez monarchę na wniosek Pierwszego Ministra Szkocji, który musi zostać zatwierdzony przez Parlament Szkocki. Od 2008 r. decyzja o ewentualnym usunięciu z urzędu musi być poprzedzona przeprowadzeniem postępowania przez specjalny trybunał powołany przez Pierwszego Ministra. Trybunał bada, czy osoba piastująca wysokie stanowisko sędziowskie nie jest w stanie wykonywać obowiązków służbowych wskutek zaniedbywania obowiązków czy przewinienia (*inability, neglect of duty or misbehaviour*)²⁸². Skład trybunału jest zrównoważony, ponieważ zasiada w nim dwóch członków, którzy sprawują lub sprawowali wysoki urząd sędziowski²⁸³, jeden członek będący adwokatem lub radcą przez okres przynajmniej 10 lat oraz jeden członek, który nie zajmuje i nigdy nie zajmował wysokiego stanowiska sędziowskiego ani też nie wykonuje i nie wykonywał zawodu adwokata lub radcy prawnego²⁸⁴. Pierwszy Minister Szkocji może wnosić o usunięcie ze stanowiska sędziowskiego tylko wtedy, gdy trybunał stwierdzi w przedstawionym sprawozdaniu, że istnieją ku temu podstawy. Powołanie przez Pierwszego Ministra trybunału jest obowiązkowe, jeżeli zażąda tego Lord Prezes Sądu Naczelnego. Pierwszy Minister natomiast z własnej inicjatywy ma taką możliwość po odbyciu konsultacji z Lordem Prezesem Sądu

²⁸¹ Zob. art. 11 ust. 2 ustawy o sądach z 2003 r.

²⁸² Zob. art. 35 ustawy o sądownictwie i sądach w Szkocji z 2008 r.; P. Biskup, P. Mikuli, *op. cit.*, s. 58.

²⁸³ W rozumieniu art. 60 CRA (chodzi o urzędy w całym Zjednoczonym Królestwie), zgodnie z art. 35 ust. 6 i 7 o sądownictwie i sądach w Szkocji jeden z członków sprawujących wysoki urząd sędziowski musi być członkiem Komitetu Sądowego Tajnej Rady, a drugi sędzią Sądu Naczelnego.

²⁸⁴ Zob. art. 35 ust. 4 ustawy o sądownictwie i sądach w Szkocji.

Naczelnego lub Lordem Sekretarzem Sprawiedliwości (jeśli sprawa ma dotyczyć Lorda Prezesa²⁸⁵). Jeśli Lord Prezes Sądu Naczelnego wnosi o powołanie trybunału, to może on czasowo zawiesić w pełnieniu obowiązków sędziego, którego dotyczy postępowanie. Powołany trybunał może również wnosić o zawieszenie sędziego, wówczas formułuje swoją prośbę na piśmie do Pierwszego Ministra²⁸⁶.

W odniesieniu do szeryfów Pierwszy Minister ma prawo usunąć ich z urzędu, ale Parlament Szkocki może taką decyzję zakwestionować. Decyzja o usunięciu z urzędu może być, podobnie jak w przypadku najwyższych stanowisk sądowych, jedynie konsekwencją orzeczenia specjalnie powołanego w tym celu trybunału²⁸⁷. W tym przypadku trybunał składa się z: a) kwalifikowanego członka Tajnej Rady, b) osoby, która sprawuje urząd szeryfa, c) osoby, która wykonuje zawód adwokata lub radcy prawnego przez najmniej 10 lat, d) osoby spoza środowiska²⁸⁸. Usunięcie sędziów pokoju może natomiast zarządzić trybunał składający się z: a) głównego szeryfa zajmującego stanowisko w innym okręgu niż osoba, której sprawa dotyczy, b) osoby wykonującej zawód adwokata lub radcy prawnego przez okres co najmniej 10 lat oraz c) jednego członka niezawodowego²⁸⁹.

Warto zaznaczyć, że żaden sędzia Sądu Naczelnego nie został usunięty z urzędu od 1707 r., a od chwili wejścia w życie ustawy o sądach szeryfa z 1971 r. tylko dwóch²⁹⁰.

²⁸⁵ Zob. *ibidem*, art. 35(1) i (3).

²⁸⁶ Zob. *ibidem*, art. 36.

²⁸⁷ Zob. art. 13 ustawy o sądach szeryfa z 1971 r. (*Sheriff Courts (Scotland) Act 1971*) w brzmieniu nadanym ustawą o sądach i sądownictwie w Szkocji.

²⁸⁸ Zob. art. 12A ustawy o sądach szeryfa, dodany ustawą o sądownictwie i sądach w Szkocji z 2008 r.

²⁸⁹ Zob. art. 71 ust. 3 ustawy o reformie postępowania karnego w Szkocji z 2007 r. (*Criminal Proceedings etc. (Reform) (Scotland) Act 2007*) w brzmieniu nadanym przez art. 41 ustawy sądownictwie i sądach w Szkocji z 2008 r.

²⁹⁰ Jeden z powodu stwierdzenia działalności politycznej niedającej się pogodzić ze sprawowanym urzędem, drugi z powodu niezdolności do sprawowania urzędu. Zob. E. E. Sutherland, K. E. Goodall, *Law Making and the Scottish Parlia-*

W Irlandii Północnej obecnie obowiązujące uregulowania dotyczące usuwania z urzędu wynikają z CRA oraz ustawy o Irlandii Północnej z 2009 r., nadającej nowe brzmienie niektórym przepisom ustawy o sądownictwie Irlandii Północnej z lat 1978 i 2002. Podobnie jak w Szkocji utworzono instytucję specjalnych trybunałów do badania przewinień osób zajmujących urzędy sędziowskie.

Trybunał powołany do oceny zachowania sędziów składa się z: a) osoby zajmującej wysoki urząd sędziowski (jednakże nie może nią być osoba, która zajmuje lub zajmowała stanowisko Lorda Naczelnego Sędziego, a także urząd sędziego apelacyjnego (*Lord Justice of Appeal*) czy sędziego Wysokiego Sądu), b) osoby, która jest obecnie lub była sędzią Sądu Apelacyjnego Anglii i Walii lub sędzią Izby Wewnętrznej Naczelnego Sądu Szkocji, c) osoby spoza środowiska prawniczego będącej członkiem NIJAC²⁹¹. Dwóch pierwszych członków trybunału powołuje Lord Naczelnny Sędzia Irlandii Północnej, trzeciego natomiast Komisarz ds. Nominacji Sędziowskich w Irlandii Północnej.

Należy zauważyć, że w procedurze usunięcia sędziego sądów wyższych z urzędu w Irlandii Północnej uczestniczy w dalszym ciągu Parlament Zjednoczonego Królestwa, a nie, tak jak w Szkocji, parlament krajowy. Stosowny wniosek do parlamentu (w przypadku wyższych stanowisk sędziowskich) składa premier ZK (w Izbie Gmin) lub Lord Kanclerz²⁹² (w Izbie Lordów)²⁹³. Z kolei premier ZK i Lord Kanclerz mogą wystąpić z taką inicjatywą tylko na zgodnie złożony wniosek Pierwszego Ministra Irlandii Północnej oraz jego zastępcy. Podstawą procedury

ment. The Early Years, Edinburgh 2011, s. 186, przypis 17; B. Clark, G. Keegan, *op. cit.*, s. 102.

²⁹¹ Zob. art. 8 ustawy o sądownictwie w Irlandii Północnej z 2002 r. w brzmieniu nadanym ustawą o Irlandii Północnej z 2009 r. Piszę o tym w: P. Biskup, P. Mikuli, *op. cit.*, s. 59-60.

²⁹² Chyba że nie jest on członkiem Izby Lordów, wówczas wniosek przedkłada inny minister na prośbę Lorda Kanclerza.

²⁹³ Zob. art. 12B ust. 3 ustawy o sądownictwie w Irlandii Północnej z 1978 r. w brzmieniu wynikającym z ustawy o sądownictwie w Irlandii z 2002 r.

odwoławczej może być tylko stwierdzenie przewinienia (*misbehaviour*), tzn. naruszenie zasady „dobrego sprawowania”.

Kompetencje do usunięcia z niższych stanowisk sędziowskich²⁹⁴ w Irlandii Północnej posiada obecnie Lord Kanclerz, ale również tylko jeżeli powołany przez niego specjalny trybunał wystąpi z taką rekomendacją (art. 134 CRA). Podstawą odwołania może być tylko przewinienie lub niezdolność do sprawowania urzędu (*misbehaviour or inability*)²⁹⁵.

Wakat na stanowisku sędziowskim może zaistnieć również w sytuacji niezdolności do wykonywania zawodu z przyczyn medycznych lub wskutek rezygnacji. W pierwszym przypadku sędziowie są uprawnieni do otrzymania specjalnie gwarantowanej renty na podstawie przepisów o emeryturach i rentach z 1981 r. i 1993 r., o których będzie mowa niżej. Ustawa o wymiarze sprawiedliwości z 1973 r. i CRA umożliwiają odsunięcie sędziego od wykonywania funkcji służbowych z przyczyn zdrowotnych, jeśli sędzia samodzielnie nie jest w stanie tego uczynić. Decyzję w tej sprawie na podstawie specjalnego świadectwa medycznego podejmuje najczęściej Lord Kanclerz po uzyskaniu stosownej zgody wydanej przez organ sądowy. Zgodę taką w przypadku sędziów SN wydaje prezes i wiceprezes SN, a jeśli sprawa dotyczy prezesa SN – wiceprezes SN i starszy sędzia SN (*senior ordinary judge*). W przypadku wiceprezesa SN – prezes SN i starszy sędzia SN (art. 36 CRA).

Z kolei w przypadku sędziów Sądu Apelacyjnego Anglii i Walii – Mistrz Rejestru, w przypadku sędziów Wydziału Ławy Królewskiej Wysokiego Sądu – Lord Naczelny Sędzia Anglii i Walii, a sędziów sądów północnoirlandzkich – Lord Naczelny Sędzia Irlandii Północnej (art. 12 ustawy o wymiarze sprawiedliwości w Irlandii Północnej z 1973 r.). Z kolei np. uznanie niezdolności do sprawowania urzędu Lorda Naczelnego Sędziego w Szkocji uzależnione jest od decyzji bezwzględnej większości sędziów Izby Wewnętrznej Sądu Naczelnego (art. 4(3)(a) ustawy o sądownictwie i sądach w Szkocji).

²⁹⁴ Zob. zał. 1 do ustawy o sądownictwie Irlandii Północnej z 2002 r.

²⁹⁵ Zob. art. 7 ust. 3 ustawy o sądownictwie w Irlandii Północnej z 2002 r. ze zm. wynikającymi z ustawy o Irlandii Północnej z 2009 r. art. 7 ust. 3.

Członkowie trybunałów brytyjskich mający status tzw. sędziów trybunalskich (zob. pkt 10. rozdziału III) cieszą się podobnymi gwarancjami stabilności stosunku zatrudnienia jak sędziowie, będąc powoływanymi na czas nieoznaczony. Pozostali członkowie trybunałów są natomiast powoływani na okres pięciu lat, ale przedłużenie funkcji jest obecnie automatyczne, z możliwością odwołania jedynie w ściśle określonych prawem sytuacjach. Taka regulacja była konsekwencją wspomnianej już w rozdziale III rozpatrywanej przez Wysoki Sąd Szkocji sprawy *Starrs v. Ruxton*²⁹⁶.

3. Obowiązek bezstronności i procedura wyłączenia z postępowania

Bezstronność sędziego jest ściśle związana z pojęciem niezawisłości (niezależności) sędziów. Bezstronność oznacza brak zależności zarówno od stron postępowania, jak i jakiegokolwiek nacisku pochodzącego od innych podmiotów, w tym innych instytucji i organów państwowych²⁹⁷. Na gruncie brytyjskim obowiązek zachowania bezstronności wynika przede wszystkim z *common law* oraz także, z uwagi na obowiązywanie ustawy o prawach człowieka, z art. 6 EKPCz. Można przeprowadzić swoistą paralelę pomiędzy zakorzenionym w *common law* rozróżnieniem pojęć *actual bias* oraz *apparent bias* a ugruntowanymi w orzecznictwie strasburskim obiektywnymi i subiektywnymi kryteriami bezstronności sędziowskiej²⁹⁸. Stronniczość rzeczwiasta (*actual bias*) oznacza,

²⁹⁶ Zob. *Tribunals in the Common Law World*, ed. R. Creyke, Federation Press, 2008, s. 51.

²⁹⁷ Zob. G. Robertson, *Judicial Independence. Some Recent Problems*, „International Bar Association’s Human Rights Institute Thematic Papers”, June 2014, no. 4, s. 3.

²⁹⁸ Zob. J. Goudkamp, *Facing up to Actual Bias*, „Civil Justice Quarterly” 2008, no. 27(1), s. 32.

że sędzia w rzeczywistości działa na korzyść lub przeciwko którejś ze stron. Stronniczość dostrzegalna (*apparent bias*) pojawia się wtedy, gdy postępowanie lub zachowanie sędziego sugeruje, że nie jest on bezstronny z perspektywy hipotetycznego rozsądnego i poinformowanego obserwatora²⁹⁹. W orzecznictwie ETPCz kryterium obiektywne związane jest z kolei oceną, czy sam sąd, w tym jego skład, w wystarczającym stopniu zapewnia gwarancje wykluczające w tym zakresie wszelkie uprawnione wątpliwości (*Pullar v. United Kingdom*³⁰⁰, *Fey v. Austria*³⁰¹)³⁰². Gdy idzie o kryterium subiektywne, istotne jest upewnienie się, jakie jest osobiste przekonanie i zachowanie albo interes sędziego w konkretnej sprawie, a więc czy wykazywał on w niej jakieś osobiste uprzedzenia lub stronniczość³⁰³.

W *common law* występuje również pojęcie domniemanej stronniczości (*presumed bias*), która winna skutkować automatycznym wyłączeniem sędziego. Odnosi się ono do sytuacji, gdy sędzia ma bezpośredni, osobisty interes (niekoniecznie finansowy) w związku z wynikiem postępowania sądowego³⁰⁴. Ten rodzaj stronniczości jest w zasadzie podtypem stronniczości dostrzegalnej. Opiera się on o paremię *nemo*

²⁹⁹ Zob. P. Mikuli, *Impartiality of the Judiciary*, [w:] *Max Planck Encyclopedia of Comparative Constitutional Law*, Oxford University Press, 2018, [on-line:] <http://oxcon.oupplaw.com/search?sfam=&q=mikuli&prd=MPECCOL&searchBtn=Search> – 30 IX 2018.

³⁰⁰ [1996] 22 EHRR 391.

³⁰¹ [1993] 16 EHRR 387.

³⁰² Obiektywne kryterium wymaga, aby nie było żadnych możliwych do ustalenia faktów, które mogłyby budzić wątpliwości co do bezstronności sędziów, ponieważ „nawet poglądy mogą mieć pewne znaczenie”, a stawką jest „zaufanie, które sądy w demokratycznym społeczeństwie muszą wzbudzać w opinii publicznej, a przede wszystkim u stron postępowania” (*Hauschildt v. Denmark*, [1990] 12 EHRR 266).

³⁰³ Zob. M. A. Nowicki, *Komentarz do art. 6 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności*, [w:] *idem, Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, wyd. 7, Warszawa 2017.

³⁰⁴ Zob. J. Goudkamp, *op. cit.*, s. 32.

iudex in causa sua. Istnieje przy tym założenie, że interes, który uzasadnia kwalifikację jako *presumed bias*, musi być inny niż błahy (*de minimis*)³⁰⁵. W tym zakresie relewantna jest np. sprawa *Locabail (UK) Ltd. v. (1) Bayfield Properties Ltd.*³⁰⁶, gdzie uznano, że gdy sędzia posiada nieznaczną liczbę akcji danego przedsiębiorstwa, a wartość sporu nie jest tak wielka, że orzeczenie mogłoby mieć wpływ na notowania akcji oraz wysokość dywidendy, to nie można identyfikować interesu sędziego w rozstrzygnięciu sprawy. Jednocześnie z orzecznictwa wynika, że interes, który dyskwalifikuje sędziego, może być dość szeroko pojęty i, tak jak wspomniałem, nie chodzi tu tylko o kwestie finansowe. W sprawie *R. v. Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate, ex parte Pinochet Ugarte (No 2) (Pinochet II)*³⁰⁷ Komitet Apelacyjny Izby Lordów uznał, że w sprawie, w której stroną jest organizacja Amnesty International, nie może orzekać sędzia, który był dyrektorem podmiotu zależnego od tej organizacji w Wielkiej Brytanii³⁰⁸. Z kolei Komitet Sądowy Tajnej Rady w sprawie *Meerabux v. Attorney General of Belize*³⁰⁹ uznał natomiast, że samo członkostwo sędziego w organizacji będącej stroną nie powoduje domniemania stronniczości. Podobne orzeczenie zapadło w sprawie *Helow v. Secretary of State for Home Department*³¹⁰. Izba Lordów odrzuciła tu wniosek strony, która twierdziła, że sędzia Sądu Naczelnego (chodziło o Lady Cosgrove), będąc członkiem Międzynarodowej Organizacji Żydowskich Prawników i Sędziów, może

³⁰⁵ Zob. m.in. G. Mansfield et al., *Blackstone's Employment Law Practice*, 6th ed., Oxford 2011, s. 164 i n.

³⁰⁶ [2000] 1 All ER 64.

³⁰⁷ [1998] 3 WLR 1456.

³⁰⁸ Chodziło o Lorda Hoffmanna. Analizę tej sprawy z punktu widzenia zasady bezstronności czytelnik znajdzie m.in. w: K. Malleon, *Judicial Bias and Disqualification after Pinochet (No. 2)*, „Modern Law Review” 2000, vol. 63, no. 1, s. 119 i n., [on-line:] <https://dx.doi.org/10.1111/1468-2230.00254>.

³⁰⁹ [2005] UKPC 9.

³¹⁰ [2008] UKHL 62.

być uprzedzona do osoby pochodzenia palestyńskiego, która ubiega się o prawo pobytu na terenie ZK. Jako dowód podawano tu pewne wypowiedzi prezesa organizacji³¹¹.

Stronniczość rzeczywista wiąże się z automatycznym wyłączeniem sędziego, podczas gdy stronniczość dostrzegalna może stanowić przyczynę wyłączenia na wniosek stron lub wskutek decyzji samego sędziego.

W kontekście bezstronności można także rozważać kwestię uwikłania politycznego sędziego przed otrzymaniem nominacji sędziowskiej. W szczególności pewne wątpliwości może budzić wyraziste zajmowanie stanowiska na określony temat, np. gdy sędzia wcześniej był członkiem parlamentu. W 2008 r. sędzia Cranston zdecydował o wyłączeniu się ze sprawy w Wysokim Sądzie dotyczącej polowania, ponieważ uznał, że może zachodzić podejrzenie stronniczości z uwagi na jego wypowiedzi podczas prac nad głośną ustawą o polowaniach z 2004 r. (*Hunting Act 2004*)³¹².

Od 2014 r. w Szkocji przypadki, w których doszło do złożenia wniosku o wyłączenie sędziego lub wyłączenie nastąpiło z urzędu, są ogłaszane publicznie i dostępne w Internecie. Od stycznia 2018 r. natomiast lista obejmuje również członków trybunałów. Brak natomiast jak do tej pory rejestru przypadków wyłączeń sędziów w jurysdykcji anglo-walijskiej oraz północnoirlandzkiej³¹³.

³¹¹ Zob. A. Gillespie, *op. cit.*, s. 266.

³¹² Zob. *ibidem*, s. 263.

³¹³ Zob. M. Hannan, *Fresh call for all UK judges to register interests*, „The National”, 3 VIII 2017, [on-line:] http://www.thenational.scot/news/15449949.Fresh_call_for_all_UK_judges_to_register_interests/ – 15 IX 2018.

4. Odpowiedzialność dyscyplinarna. Skargi na działalność sędziów i członków trybunałów

Problematyka odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów jest jednym z aspektów odpowiedzialności sędziów w ogóle i jako taka często rozpatrywana jest w kontekście niezależności sądownictwa i niezawisłości sędziów. W nawiązaniu do typologii odpowiedzialności na użytek analizy odpowiedzialności politycznej ministrów³¹⁴ odpowiedzialność dyscyplinarną określa się niekiedy mianem „odpowiedzialności ofiarnej” (*sacrificial accountability*), podczas gdy do „odpowiedzialności wyjaśniającej” (*explanatory accountability*) zalicza się obowiązek właściwego uzasadnienia decyzji sędziowskich, z kolei „odpowiedzialnością korekcyjną” (*amendatory accountability*) nazywa się prawo do złożenia środka odwoławczego w toku instancji³¹⁵. Odpowiedzialność ofiarna związana jest z kwestią przypisania winy za nieprawidłową decyzję czy działanie.

Katalog czynów czy nieetycznych zachowań sędziów, które mogą być piętnowane i za które mogą oni ponieść konsekwencje dyscyplinarne, nie jest jasno określony. We wszystkich trzech jurysdykcjach ZK powstały dokumenty zawierające pewien rodzaj kodeksu etyki zawodowej sędziów. Były one m.in. inspirowane zbiorem zasad postępowania sędziów zainicjowanych w ramach ONZ w Bangalore, a przyjętych przez Komisję Praw Człowieka w Genewie w 2013 r. (*Bangalore Principles of Judicial Conduct*). I tak sędziów SN obowiązuje *Guide to Judicial*

³¹⁴ Zob. D. Woodhouse, *Ministers and Parliament. Accountability in Theory and Practice*, Oxford 1994, *passim*. W odniesieniu do sądów zob. V. Bogdanor, *Parliament and the Judiciary. The Problem of Accountability*, third Sunningdale Accountability Lecture, 9 II 2006, [on-line:] <https://ukpac.wordpress.com/bogdanor-speech/> – 20 VIII 2018.

³¹⁵ Zob. D. Woodhouse, *The Constitutional and Political Implications of a United Kingdom Supreme Court*, „Legal Studies” 2004, vol. 24, no. 1-2, s. 150, [on-line:] <https://dx.doi.org/10.1111/j.1748-121X.2004.tb00244.x>.

*Conduct*³¹⁶ przyjęty przez sędziów w 2009 r. Z kolei w jurysdykcji anglo-walijskiej obowiązuje podobny dokument przyjęty przez Radę Sędziowską (zob. pkt 7.2. rozdziału II) opublikowany w 2013 r. (zrewidowany w 2016³¹⁷). W Szkocji tamtejsza Rada Sądownictwa (zob. pkt 7.3. rozdziału II) przyjęła w 2010 r. *Statement of Principles of Judicial Ethics for the Scottish Judiciary* (później zmieniony w 2013, 2015 i 2016 r.)³¹⁸, sędziów w Irlandii Północnej obowiązuje zaś *Statement of Ethics For the Judiciary in Northern Ireland* opracowany w 2007 r. przez Biuro Lorda Naczelnego Sędziego Irlandii Północnej (rewidowany następnie w 2010 i 2011 r.)³¹⁹.

Procedury składania skarg przeciwko sędziom wynikają zarówno z ustaw, jak i przepisów wydawanych na ich podstawie, i są zróżnicowane w zależności od danego sądu oraz jurysdykcji. Skargi mogą dotyczyć różnych niezgodnych z prawem czy kulturą zachowań, z wyjątkiem samego orzeczenia, gdyż może ono być, rzecz jasna, zaskarżone jedynie w toku instancji. Uznanie przez uprawnione podmioty skargi za zasadną i dopatrzenie się uchybień prawnych lub w przyjętych standardach postępowania może prowadzić do nałożenia określonych kar dyscyplinarnych i skutkować w skrajnych wypadkach wszczęciem procedur zmierzających do usunięcia sędziego z urzędu, o których była mowa wyżej.

³¹⁶ United Kingdom Supreme Court, *Guide to Judicial Conduct (2009)*, [on-line:] https://www.supremecourt.uk/docs/guide-to-judicial_conduct.pdf – 20 II 2018.

³¹⁷ Judiciary of England and Wales, *Guide to Judicial Conduct*, published in March 2013, amended in July 2016, [on-line:] <https://www.judiciary.gov.uk/wp-content/uploads/2010/02/guidance-judicial-conduct-v2016-update.pdf> – 20 II 2018.

³¹⁸ *Statement of Principles of Judicial Ethics for the Scottish Judiciary*, rev. XII 2016, [on-line:] <http://www.scotland-judiciary.org.uk/Upload/Documents/StatementofPrinciplesofJudicialEthicsrevisedDecember2016.pdf> – 20 II 2018.

³¹⁹ Lord Chief Justice's Office, *A Statement of Ethics For the Judiciary in Northern Ireland*, 28 II 2007, 1st rev. 1 IV 2010, 2nd rev. 5 VIII 2011, [on-line:] https://www.judiciary-ni.gov.uk/sites/judiciary-ni.gov.uk/files/media-files/Statement%20of%20Ethics%20revised%205%20August%202011_2.pdf – 20 II 2018.

Skargi na sędziów dotyczą najczęściej używania nieodpowiedniego, dyskryminującego języka, braku kultury osobistej w kontakcie z podsądnym, wykorzystywania stanowiska do prywatnych celów lub dokonania czynów wypełniających znamiona przestępstw. W tym ostatnim przypadku, gdy skarga zostanie potwierdzona, prowadzi to do wszczęcia postępowania karnego.

Skarga przeciwko sędziemu Sądu Najwyższego jest kierowana do Dyrektora Wykonawczego (*Chief Executive*) w Sądzie Najwyższym³²⁰. Gdy ten zdecyduje, że postępowanie powinno być wszczęte, przekazuje je prezesowi lub wiceprezesowi albo starszemu sędziemu SN, w zależności przeciwko komu była sformułowana skarga. Jeżeli skarga dotyczy jedynie skutków decyzji sądowej lub nie zawiera żadnego uzasadnienia, może być odrzucona przez Dyrektora Generalnego. Wskazani wyżej sędziowie mogą po przeprowadzeniu konsultacji ze starszym sędzią SN, którego nie dotyczy skarga: a) nie podjąć sprawy, b) poinformować sędziego, przeciwko któremu została złożona skarga, poprzestać na nieformalnym załatwieniu sprawy, c) rozważyć wszczęcie formalnego postępowania.

Podjmując decyzję, sędzia SN, do którego skierowana została skarga, winien ją skonsultować z Lordem Kanclerzem. Wszczęcie postępowania wyjaśniającego oznacza powołanie trybunału do zbadania sprawy, w którego skład wchodzi: Lord Naczelny Sędzia Anglii i Walii, Lord Prezes Sądu Naczelnego Szkocji, Lord Naczelny Sędzia Irlandii Północnej oraz dwóch niezależnych członków o uznanym autorytecie nominowanych przez Lorda Kanclerza. Warto zatem zauważyć, że skład trybunału dyscyplinarnego nie obejmuje sędziów SN. Trybunał bada sprawę i przygotowuje raport. Postępowanie może zakończyć się decyzją Lorda Kanclerza o powzięciu kroków zmierzających do usunięcia sędziego SN z urzędu na gruncie art. 33 CRA.

³²⁰ Zob. opis postępowania w sprawach skarg na działalność sędziów w Sądzie Najwyższym dostępny na stronie internetowej Sądu Najwyższego Zjednoczonego Królestwa: *Judicial Complaints Procedure*, [on-line:] <https://www.supremecourt.uk/docs/judicial-complaints-procedure.pdf> – 19 II 2018.

Wszelkie skargi na działalność sędziów zawodowych w Anglii i Walii, a także koronerów, powinny być składane do Biura ds. Postępowania Sędziów (*Judicial Conduct Investigations Office*). Organ ten zastąpił utworzone na podstawie rozporządzenia z 2006 r. Biuro ds. Skarg Sędziowskich (*Office for Judicial Complaint*). Postępowanie skargowe w ostatnich latach było bowiem kilkakrotnie reformowane. W chwili obecnej jest ono uregulowane m.in. w rozporządzeniu Lorda Naczelnego Sędziego z 2014 r. wydanym za zgodą Lorda Kanclerza, Lorda Naczelnego Irlandii Północnej oraz Lorda Prezesa Sądu Naczelnego (zob. rozporządzenie o postępowaniu dyscyplinarnym sędziów z 2014 r., *Judicial Discipline (Prescribed Procedures) Regulations 2014*)³²¹. W skład Biura ds. Postępowania Sędziów wchodzi osoby powołane przez Lorda Kanclerza po uzgodnieniu z Lordem Naczelnym Sędzią Anglii i Walii, Lordem Prezesem Sądu Naczelnego oraz Lordem Naczelnym Sędzią Irlandii Północnej (art. 4(1) rozporządzenia z 2014 r.). Z kolei skargi na działania sędziów pokoju (*magistrates*) powinny być kierowane do właściwych komitetów doradczych (zob. rozdział III), a skargi na członków trybunałów do prezesa właściwego trybunału.

Wstępny etap postępowania w sprawie skarg został uregulowany w aktach wydanych na podstawie wspomnianego wyżej rozporządzenia (zob. art. 7), w Anglii i Walii są to przepisy wydane przez Lorda Naczelnego Sędziego w porozumieniu z Lordem Kanclerzem³²². Złożone

³²¹ Rozporządzenie to zostało wydane w porozumieniu z Lordem Kanclerzem, Lordem Naczelnym Sędzią Szkocji oraz Lordem Naczelnym Sędzią Irlandii Północnej na podstawie art. 115, 116, 117, 120 oraz 121 CRA.

³²² Przepisy o postępowaniu sędziów pokoju (*Judicial Conduct (Magistrates) Rules 2014*); przepisy o postępowaniu sędziów z 2014 r. (*Judicial Conduct (Judicial) Rules 2014*); przepisy o postępowaniu sędziów w trybunałach z 2014 r. (*Judicial Conduct (Tribunals) Rules 2014*); przepisy o zmianie przepisów o postępowaniu sędziów w trybunałach z 2017 r. (*Judicial Conduct (Tribunals) (Amendment of Offices) Rules 2017*); przepisy dodatkowe dotyczące postępowania sędziów oraz innych osób zajmujących stanowiska w sądownictwie z 2014 r. (*Supplementary Guidance – The Judicial Conduct (Judicial and other office holders) Rules 2014*);

skargi są kierowane do tzw. wyznaczonego sędziego (*nominated judge*), który swoje ustalenia przesyła bezpośrednio Lordowi Kanclerzowi lub Lordowi Naczelnemu Sędziemu. Sprawa, jeśli jest poważniejsza, może też być przekazana do specjalnie powołanego sędziego śledczego (*investigating judge*).

W celu dogłębnego zbadania zachowania sędziego, przeciwko któremu prowadzone jest postępowanie, może zostać powoływany specjalny panel dyscyplinarny. Panel składa się z: a) dwóch osób powołanych przez Lorda Naczelnego Sędziego, z których jedna piastuje lub piastowała urząd wyższej lub tej samej rangi w stosunku do osoby, wobec której toczy się postępowanie, a druga piastuje lub piastowała urząd równy rangą oraz b) dwóch członków spoza środowiska prawniczego. Tych dwóch niezawodowych członków powołuje Lord Kanclerz za zgodą Lorda Naczelnego Sędziego (zob. art. 11 cytowanego rozporządzenia). Decyzję w sprawie dyscyplinarnej podejmują Lord Kanclerz oraz Lord Naczelny Sędzia. Przed jej podjęciem są oni zobowiązani rozważyć rekomendację właściwego podmiotu, który prowadził sprawę. Po zapoznaniu się z rekomendacją Lord Kanclerz i Lord Naczelny Sędzia mogą zarządzić przeprowadzenie dalszego, pogłębionego postępowania przez jedną z następujących osób lub podmiotów: a) wspomnianego wyżej wyznaczonego sędziego, b) w przypadku członka trybunału – odpowiedniego prezesa trybunału lub osobę przez niego wyznaczoną, c) w odniesieniu do sędziego pokoju – komitet doradczy (zob. rozdział III), d) wspomnianego sędziego śledczego, e) panel dyscyplinarny (art. 13(3)).

Lord Kanclerz i Lord Naczelny Sędzia, działając wspólnie, mogą podjąć decyzję o oddaleniu skargi lub podjęciu odpowiednich kroków dyscyplinarnych (art. 15(2)). W tym pierwszym przypadku jednocześnie mogą stanąć na stanowisku, że dane wydarzenie miało miejsce,

przepisy dodatkowe dotyczące postępowania sędziów pokoju z 2014 r. (*Supplementary Guidance – The Judicial Conduct (Magistrates) Rules 2014*); przepisy dodatkowe dotyczące postępowania sędziów w trybunałach z 2014 r.; (*Supplementary Guidance – The Judicial Conduct (Tribunals) Rules 2014*).

ale nie stanowi przewinienia, i że Lord Naczelny Sędzia podejmie w tej sprawie kroki o charakterze nieformalnym. W sytuacji gdy podmiot prowadzący postępowanie wstępne nie rekomendował zawieszenia sędziego lub pozbawienia go urzędu, a Lord Kanclerz i Lord Naczelny Sędzia jednak wyrażają przekonanie, że taka kara jest uzasadniona, są oni zobowiązani do powołania panelu dyscyplinarnego. Panel prowadzi wówczas postępowanie rozszerzone i udziela stosownej rekomendacji co do zastosowania kary (art. 14(3) rozporządzenia).

Karami dyscyplinarnymi, które zgodnie z art. 108(3) w związku z art. 108(3) CRA może nałożyć Lord Naczelny Sędzia w uzgodnieniu z Lordem Kanclerzem, są: upomnienie (*formal advice*), ostrzeżenie (*warning*), nagana (*reprimand*), zawieszenie w wykonywaniu urzędu (*suspension*). Zawieszenie może być zastosowane w okresie prowadzenia przeciw sędziemu postępowania karnego, oskarżenia o popełnienie przestępstwa czy skazania za popełnienie przestępstwa (zob. art. 108(4) i (5) CRA). W przypadku sędziego sądów wyższych zawieszenie może nastąpić wówczas, gdy trwa procedura związana z uchwaleniem przez Parlament Zjednoczonego Królestwa petycji odwołującej (art. 108(6) CRA). Ponieważ formalnie nie została uregulowana kwestia ewentualnego nałożenia kary dyscyplinarnej w przypadku popełnienia przewinienia przez samego Lorda Naczelnego Sędziego, w literaturze został zaprezentowany pogląd, że w praktyce kompetencja Lorda Naczelnego Sędziego mogłaby być wykonywana przez Mistrza Rejestru³²³.

W Szkocji skargi na działalność sędziów można natomiast składać do Biura Sądownictwa (*Judicial Office*), w Irlandii Północnej zaś do Biura Lorda Naczelnego Sędziego.

Jeśli chodzi o Szkocję, to obecnie obowiązują zasady skarg na działalność sędziów z 2017 r. (*Complaints About the Judiciary (Scotland) Rules 2017*) wydane przez Lorda Prezesa Sądu Naczelnego na podstawie art. 28 ustawy o sędziach i sądach w Szkocji z 2008 r. ze zm. Postępowanie wstępne prowadzi wspomniane Biuro Sądownictwa. W razie wątpliwości

³²³ Zob. G. Gee et al., *op. cit.*, s. 60.

dotyczących oceny zaskarżonego działania jest zobowiązane do skonsultowania sprawy z sędzią dyscyplinarnym. Sędziego dyscyplinarnego wyznacza Lord Prezes spośród sędziów Izby Wewnętrznej Sądu Naczelnego. Gdy na tym etapie postępowanie nie zostało umorzona, sprawa zostaje przekazana sędziemu wyznaczonemu przez sędziego dyscyplinarnego (art. 12 cytowanego rozporządzenia). Co do zasady sędzią wyznaczonym może być sędzia Sądu Naczelnego lub Naczelny Szeryf. Sędzia ten jest obowiązany do sporządzenia pisemnego raportu ze wskazaniem, czy Lord Prezes Sądu Naczelnego ma nałożyć kary dyscyplinarne, o których mowa w art. 29(1) ustawy o sędziach i sądach w Szkocji z 2008 r., czyli udzielić upomnienia, ostrzeżenia lub nagany. Po otrzymaniu raportu Biuro Sądownictwa przekazuje materiały sędziemu dyscyplinarnemu, który może zwrócić sędziemu raport w celu dokonania ponownej oceny. W następnej kolejności ustalenia postępowania są przekazywane Lordowi Prezesowi, który decyduje o nałożeniu kar dyscyplinarnych. W sytuacji gdy Lord Prezes uzna, że w grę może wchodzić usunięcie ze stanowiska, postępowanie dyscyplinarne zostaje zawieszona, a Lord Prezes wnioskuje o powołanie trybunału, o którym pisałem w pkt 1. niniejszego rozdziału. Przepisy nie przewidują możliwości pociągnięcia do odpowiedzialności dyscyplinarnej Lorda Prezesa. Odrębne przepisy regulują natomiast procedurę rozpatrywania skarg na działania niesędziowskich członków trybunałów³²⁴.

W odniesieniu do stanowisk sędziowskich i trybunalskich w Irlandii Północnej zastosowanie znajdują przepisy Kodeksu wydanego przez Lorda Naczelnego Sędziego Irlandii Północnej na podstawie art. 16 ustawy o sądownictwie Irlandii Północnej z 2002 r.

³²⁴ W tym przypadku wstępne postępowanie prowadzi również Biuro Sądownictwa, w celu prowadzenia postępowania wyznacza się właściwego sędziego dyscyplinarnego, a określone kompetencje dyscyplinarne posiada prezes Szkockich Trybunałów, który jest zobowiązany do przedstawienia stosownych raportów Lordowi Prezesowi Sądu Naczelnego. Zob. *Complaints about Members of the Scottish Tribunals Rules 2018*.

ze zm.³²⁵. Skargi muszą być kierowane do Biura Naczelnego Sędziego. Jeśli skarga dotyczy członka trybunału, może zostać przekazana do biura prezesa właściwego trybunału. Urzędnik ds. skarg zatrudniony w Biurze Naczelnego Sędziego jest właściwy do rozpatrywania pomniejszych (*less serious*) skarg. Po zebraniu materiału urzędnik jest zobowiązany do sporządzenia pisemnego sprawozdania i przekazania go Lordowi Naczelnemu Sędziemu, który może podjąć określone kroki dyscyplinarne. W każdym momencie gdy Lord Naczelnny Sędzia uzna, że skarga ma charakter poważny (*serious*), może przejąć postępowanie i powołać do jej zbadania specjalny trybunał. Na decyzje Lorda Naczelnego Sędziego stronom postępowania przysługuje zażalenie. W sytuacji gdy skarga została zakwalifikowana jako poważna na samym początku lub wskutek opisanej wyżej zmiany jej kategorii, wspomniany trybunał składa się z dwóch sędziów powoływanych na zasadach określonych w kodeksie oraz jednej osoby spoza środowiska (*lay member*). Po przeprowadzeniu dochodzenia trybunał sporządza stosowny raport dla Lorda Naczelnego Sędziego. Po zapoznaniu się z raportem Lord Naczelnny Sędzia może nie podejmować żadnych działań lub też: a) udzielić sędziemu stosownej rady, w tym sugestii dodatkowych szkoleń, b) udzielić nieformalnego ostrzeżenia (*informal warning*), c) udzielić formalnego ostrzeżenia na piśmie (*formal warning*), d) udzielić pisemnego ostatecznego ostrzeżenia (*final warning*), e) zarządzić swoiste czasowe zawieszenie w pełnieniu funkcji celem np. odbycia przez sędziego przeszkolenia (*restriction on practice*), f) skierować sprawę do trybunału powoływanego na gruncie art. 7 i 8 ustawy o sądownictwie w Irlandii Północnej ze zm., który może rekomendować złożenie z urzędu (o czym była już mowa w pkt 3. niniejszego rozdziału).

³²⁵ Przepisy z 3 kwietnia 2006 r. ze zm. (*Complaints about the Conduct of Judicial Office Holders Code of Practice issued by the Lord Chief Justice under Section 16 of the Justice (Northern Ireland) Act 2002*), [on-line:] <https://judiciaryni.uk/sites/judiciary-ni.gov.uk/files/media-files/Code%20of%20Practice.pdf> – 30 IX 2018.

W przypadku skarg na członków trybunałów administracyjnych tryb postępowania jest podobny, a odpowiednie kroki dyscyplinarne może podejmować prezes właściwego trybunału. W przeciwieństwie do przepisów obowiązujących w jurysdykcjach anglo-walijskiej oraz szkockiej w odniesieniu do szefów sądownictwa, w Irlandii Północnej uregulowana została możliwość rozpatrywania skarg przeciwko Lordowi Naczelnemu. Jeśli skarga ma charakter bardziej poważny (*more serious*), ma się nią zająć starszy rangą sędzią ZK (tj. sędzia SN, Lord Naczelny Sędzia Anglii i Walii lub Lord Prezes Sądu Naczelnego Szkocji)³²⁶.

Jak wspominałem w rozdziale III, w 2005 r. utworzono również urzędy Ombudsmana ds. Nominacji i Postępowania Sędziów – dla Anglii i Walii oraz odrębnie Ombudsmana ds. Nominacji Sędziowskich Irlandii Północnej³²⁷. Komisarze rozpatrują skargi dotyczące procedury nominacyjnej sędziów, ale Komisarz dla Anglii i Walii także skargi dotyczące procedury związanej z postępowaniem dyscyplinarnym. Z kolei w 2008 r. powstał odrębny organ dla Szkocji – Kontroler ds. Skarg Sędziowskich (*Judicial Complaints Reviewer*).

Zgodnie z art. 1 zał. 13 do CRA Ombudsmana ds. Nominacji i Postępowania Sędziów mianuje monarcha na wniosek Lorda Kanclerza. Warunki powołania i kadencji są niemal identyczne jak w przypadku Ombudsmana ds. Nominacji Sędziowskich Irlandii Północnej (pisałem o tym w podrozdziale 5.2. rozdziału III). Ombudsmanem nie może być osoba, która kiedykolwiek pracowała w Służbie Cywilnej czy wykonywała zawód adwokata lub radcy prawnego. Komisarz jest powołany na określoną w akcie powołania kadencję, nie dłuższą jednak niż pięć lat. Lord Kanclerz może odwołać Komisarza przed upływem kadencji tylko w sytuacjach określonych w ustawie, tj. gdy: a) utracił prawo wybieralności na urząd Komisarza, b) przestał spełniać kryteria brane pod uwagę przy nominacji, o których wspominałem powyżej, c) w ciągu

³²⁶ Zob. *Complaints about the Conduct of the Lord Chief Justice Code of Practice*, [on-line:] <https://judiciaryni.uk/sites/judiciary-ni.gov.uk/files/media-files/Complaints%20about%20the%20Conduct%20of%20the%20LCJ.pdf> – 30 IX 2018.

³²⁷ Zob. załącznik 13 i 15 do CRA.

ostatnich dziewięciu miesięcy nie sprawował funkcji swojego urzędu przez co najmniej sześć miesięcy, d) został skazany za przestępstwo, e) stał się niewypłacalnym bankrutem (lub osobą, w stosunku do której obowiązuje moratorium na podstawie postanowienia o umorzeniu zobowiązań)³²⁸ lub f) w inny sposób nie nadaje się do pełnienia swojego urzędu lub nie jest w stanie wykonywać swoich funkcji.

Omawiany organ jest wyspecjalizowanym organem typu ombudsmkańskiego, ale jego kompetencje zostały skonstruowane specyficznie i nieco odbiegają od kompetencji innych ombudsmków funkcjonujących na terenie ZK. Mianowicie typowym rozwiązaniem dla ombudsmków jest, jak wiadomo, możliwość zbadania sprawy oraz jedynie miękkie oddziaływanie, bez możliwości władczego oddziaływania na podmioty kontrolowane. W przypadku Ombudsmka ds. Nominacji i Postępowania jest natomiast inaczej, gdyż organ ten zbliża się do organu nadzorczego. Tak jak już wspomniałem, do komisarza mogą się zwracać zarówno osoby niezadowolone z rozstrzygnięć zapadłych podczas przeprowadzania procedur nominacyjnych sędziów, jak i osoby, które złożyły skargę dotyczącą sędziów, a ich skarga, ich zdaniem, nie została właściwie rozpatrzona przez odpowiedzialne podmioty, tj. Biuro ds. Skarg Sędziowskich, właściwe komitety doradcze czy prezesów trybunałów. Ombudsmkan może odrzucić lub przyjąć skargę do niego złożoną. W ramach swoich kompetencji może: a) rekomendować zmiany w procedurze skargi na działalność sędziego, b) rekomendować przyznanie odszkodowania, c) uchylić decyzję będącą wynikiem postępowania skargowego oraz zażądać przeprowadzenia powtórnego postępowania. To ostatnie uprawnienie ma szczególny charakter i świadczy o silniejszej pozycji Ombudsmka ds. Nominacji i Postępowania sędziów na tle pozostałych instytucji ombudsmkańskich.

Z kolei szkocki Kontroler ds. Skarg Sędziowskich działa na wniosek stron podważających prawidłowość postępowania w przedmiocie skarg na sędziów. Na gruncie art. 30(2) kontroler, gdy uzna, że dochodzenie nie

³²⁸ Zgodnie z częścią 7A ustawy o niewypłacalności z 1986 r. (*Insolvency Act 1986*).

zostało przeprowadzone zgodnie z obowiązującymi przepisami, kieruje sprawę do Lorda Prezesa Naczelnego Sędziego. Kontroler przekazuje również Lordowi Prezesowi swoje uwagi na temat procedur stosowanych w postępowaniu skargowym. Kontroler ma w porównaniu z anglo-walijskim ombudsmanem dość ograniczone kompetencje, na co zwracają uwagę G. Gee, R. Hazell, K. Malleson i P. O'Brien³²⁹.

5. Status finansowy sędziów

5.1. Zabezpieczenie wynagrodzeń

Zabezpieczenie niezależności sędziego gwarantują również regulacje dotyczące spraw finansowych sędziów. Już w ustawie sukcesyjnej z 1701 r. przewidziano, że wynagrodzenie sędziów powinno być pewne i ustabilizowane (*ascertained and established*). Zasady ustalania wynagrodzeń sędziowskich wynikają obecnie z kilku ustaw, m.in. ustawy o sądach wyższych z 1981 r. (art. 12, *Senior Courts Act 1981*), ustawy o wymiarze sprawiedliwości z 1973 r. (art. 9) oraz z ustawy o sądach z 1971 r. (art. 18, *Courts Act 1971*), a w przypadku sędziów Sądu Najwyższego są uregulowane w CRA (art. 33).

Zarobki sędziów brytyjskich są relatywnie wysokie, ale podobnie jak w innych wysoko rozwiniętych państwach, znacznie mniejsze niż w przypadku popularnych członków palestry. Najlepiej opłacanym sędzią jest, co może wydawać się zaskakujące, Lord Naczelnny Sędzia Anglii i Walii, nie zaś Prezes Sądu Najwyższego. Lord Naczelnny Sędzia w 2017 i 2018 r. mógł zarobić ok. 273 tys. funtów rocznie. Prezes Sądu Najwyższego zarabia obecnie ok. 220 tys. funtów³³⁰, podobnie jak

³²⁹ Zob. G. Gee et al., *op. cit.*, s. 238-239.

³³⁰ Zob. Ministry of Justice, *Ministry of Justice Judicial Salaries from 1 April 2017*, [on-line:] <https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/>

Lord Naczelny Sędzia Irlandii Północnej oraz Lord Prezes Naczelnego Sądu. Z kolei zarobki Lorda Apelacyjnego w Anglii i Walii oraz Irlandii Północnej oraz sędziego Izby Wewnętrznej Sądu Naczelnego wynoszą ok. 200 tys. funtów. Z kolei sędzia anglo-walijskiego oraz północnoirlandzkiego Wysokiego Sądu oraz Izby Zewnętrznej Sądu Naczelnego w Szkocji otrzymuje ok. 178 tys. funtów. Zarobki sędziów niższych instancji wahają się od 100 do 150 tys. funtów.

Obecnie mianowanie na urząd sędziowski, zgodnie z ustawą o rentach i emeryturach sędziów z 1993 r. (*Judicial Pensions and Retirement Act 1993*), może nastąpić co do zasady do osiągnięcia wieku 70 lat, przy czym istnieje możliwość przedłużenia okresu wykonywania funkcji służbowych do 75. roku życia (art. 26). Wcześniej obowiązywała regulacja z 1959 r., w myśl której sędziowie przechodzili na obowiązkową emeryturę po osiągnięciu wieku 75 lat. Na podstawie obecnie obowiązujących przepisów decyzję o przedłużeniu możliwości sprawowania urzędu sędziowskiego do wieku 75 lat podejmują Lord Naczelny Sędzia Anglii i Walii w przypadku sędziów w Anglii i Walii (za zgodą Lorda Kanclerza), Lord Naczelny Sędzia Irlandii Północnej w odniesieniu do sędziów sprawujących urząd w tej części ZK (za zgodą Lorda Kanclerza lub departamentu sprawiedliwości Irlandii Północnej – w zależności od stanowiska), rząd Szkocji w zakresie członków trybunałów działających na terenie Szkocji (za zgodą prezesa trybunału), Starszy Prezes Trybunałów w przypadku członków ogólnopaństwowych trybunałów (za zgodą Lorda Kanclerza).

Jak widać w powyższych przypadkach podmiotami decydującymi są organy sądownicze, ale za każdym razem decyzja ta musi być uzgodniona z przedstawicielem władzy wykonawczej. Natomiast daje się zauważyć przyjętą niekonsekwencję, gdy idzie o Szkocję. Tu o przedłużeniu decyduje bezpośrednio właściwy minister ds. Szkocji w rządzie ZK (art. 26(12) w związku z art. 30(1)(a)). Udział czynników rządowych w przedmiocie

przedłużenia możliwości orzekania jest niezrozumiały w kontekście ostatnich reform wzmacniających również formalną samodzielność sądownictwa i, w moim przekonaniu, w sensie generalnym nie do pogodzenia z zasadą niezawisłości sędziowskiej. W chwili powstawania niniejszej monografii trwają w parlamencie prace nad ustawą znoszącą obowiązkowe przejście na emeryturę z powodu wieku (*Judicial Appointments and Retirements (Age Limits) Bill*).

5.2. System emerytalny

Sędziowski system emerytalny przechodził pewne przeobrażenia na przestrzeni ostatnich 40 lat. W związku z tym równolegle istnieją trzy grupy sędziów, które podpadają pod różne reżimy prawne³³¹. Sędziowie mianowani przed 31 marca 1995 r. otrzymują zabezpieczenie emerytalne na podstawie ustawy o emeryturach z 1981 r. (*Judicial Pensions Act 1981*). Z kolei do mianowanych pomiędzy 31 marca 1995 r. a 31 marca 2015 r. odnosi się co do zasady ustawa o emeryturach sędziowskich z 1993 r. (*Judicial Pensions & Retirement Act 1993*). Istnieje przy tym możliwość przejścia wcześniej mianowanych sędziów do systemu utworzonego na podstawie ustawy z 1993 r. Sędziowie mianowani po tej dacie podlegają natomiast pod zasady zawarte w rozporządzeniu o emeryturach sędziów z 2015 r. (*Judicial Pensions Regulations 2015*)³³².

³³¹ Piszę o tym przede wszystkim za: *Judicial Pensions Scheme Annual Report and Accounts 2016-17*, [on-line:] https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/629744/judicial-pension-scheme-accounts-2016-2017.pdf – 20 II 2018. Pewne regulacje dotyczące zabezpieczenia emerytalnego sędziów orzekających w Irlandii Północnej wynikają także z krajowych przepisów, zob. rozporządzenie o zaopatrzeniu emerytalnym służb publicznych w odniesieniu do urzędów sędziowskich z 2014 r. (*The Public Service Pensions Act (Northern Ireland) 2014 (Judicial Offices) Order (Northern Ireland) 2015*).

³³² Ma ono charakter zatwierdzonego przez parlament ustawodawstwa delegowanego. Zostało ono wydane przez Lorda Kanclerza na podstawie art. 1(1), (2)(b),

W ustawie z 1981 r. warunki kwalifikujące do świadczeń emerytalnych różniły się w zależności od wieku i długości służby. Z kolei ustawa z 1993 r. przewidywała następujące regulacje dotyczące wyliczenia emerytury sędziowskiej. Zgodnie z jej art. 3, jeśli dana osoba sprawowała urząd co najmniej 20 lat, była uprawniona do otrzymania odpowiedniej stawki rocznej równej połowie wynagrodzenia zaliczanego do obliczania emerytury (*pensionable pay*). W innym przypadku odpowiednia roczna stawka miała stanowić kwotę równą 1/40 wynagrodzenia zaliczanego do obliczania emerytury (z ostatnich trzech lat), pomnożona przez łączną długość pracy sędziego (wyrażoną w latach i ułamkach roku, maksymalnie jednak 20 lat).

Gdy idzie o najnowszą regulację kwestii emerytalnych sędziów, to przepisy z 2015 r. przewidują program oparty na tzw. modelu przyrostowym (*accrual model*), przy czym nie ma ograniczeń co do liczby naliczanych lat pracy. Przyjęto tzw. roczną stopę przyrostu (*annual accrual rate*), która wynosi 2,32% dochodów zaliczanych do wyliczeń emerytalnych. Emerytura składać się ma zaś z kwot „zabezpieczonych” na indywidualnym koncie emerytalnym w każdym roku systemowym z zastosowaniem odpowiedniej rewaloryzacji³³³, przeprowadzanej na podstawie ustawy o świadczeniach emerytalnych urzędników państwowych z 2013 r.

Koszty działania systemu są dzielone pomiędzy uczestników – sędziów (poprzez system składek), a organ powołujący, działający w charakterze pracodawcy. Wysokość składek płaconych przez sędziów zależy od poziomu rocznych dochodów i waha się od 4,6% do 8,05%, przy czym ten ostatni próg dotyczy zarobków powyżej 150 tys. funtów rocznie. Środki na emerytury są zabezpieczane z budżetu państwa na podstawie

2(1), 3(1), (2), (3)(a), (3)(c), (4), 4(3) i (6) (w związku z art. 4(1)), 5(2)(c) (w związku z art. 5(1)), 5(3), 8(1)(a), 12(6) oraz art. (7), 18(5), (6) i (7) par. 2 zał. 2, zał. 3 par. 1(2) (ii), 2(2)(ii) oraz 5(1) zał. 7 do ustawy o świadczeniach emerytalnych urzędników państwowych (*Public Service Pensions Act 2013*).

³³³ Przy uwzględnieniu poziomu cen w gospodarce – *Consumer Price Index* (CPI).

ustawy zaopatrzeniowej i asygnacyjnej (*Supply and Appropriation (Main Estimates) Act*), czyli brytyjskiego odpowiednika ustawy budżetowej³³⁴.

Z kolei w 2017 r. na podstawie rozporządzenia o emeryturach sędziów zatrudnionych w niepełnym wymiarze czasu pracy (*Judicial Pensions (Fee-Paid Judges) Regulations 2017*) wprowadzono regulacje dotyczące zabezpieczenia emerytalnego dla sędziów otrzymujących zamiast stałego uposażenia wynagrodzenie za dokonane czynności (*fee-paid judges*). Emerytura ma co do zasady stopę narastającą w wysokości 2,5% (1/40) dochodów zaliczanych do emerytury, z zastrzeżeniem 20-letniego ograniczenia liczby rozliczanych lat pracy.

Jak wynika z powyższych informacji, w Zjednoczonym Królestwie przyjęto pewne przywileje emerytalne dla sędziów, co może – podobnie jak w wielu innych państwach – być uzasadnione szczególnym stosunkiem służbowym sędziego, którego nie da się do końca przyrównać do innych stosunków pracy. Przyjęcie odrębności w zakresie zaopatrzenia emerytalnego jest także pochodną konieczności zapewnienia właściwego wynagrodzenia sędziów i stanowi jedną z gwarancji niezawisłości. Niemniej rozwiązania brytyjskie we wszystkich trzech opisywanych przypadkach, tj. z 1981, 1993 oraz 2015 r., nie zostały oparte, jak w niektórych państwach, np. w Polsce, na koncepcji dożywotniej, aczkolwiek w pewnym zakresie zmniejszonej pensji (tzw. stan spoczynku), ale bazują – i w ten sposób jednak są w pewny przynajmniej zakresie zbliżone do powszechnego systemu emerytalnego – także na instytucji składek.

³³⁴ O specyfice ustaw dotyczących budżetu państwa w ZK w polskiej literaturze pisze: G. Kuca, *Procedura budżetowa we współczesnym prawie konstytucyjnym. Analiza porównawcza na przykładzie państw UE*, Warszawa 2018, s. 107.

6. Pozostałe gwarancje niezawisłości

6.1. Niepotączalność

Brytyjscy sędziowie nie mogą obecnie być deputowanymi do Izby Gmin ani zasiadać w Izbie Lordów (art. 1 ust. 1 lit. b ustawy o wykluczeniu członkostwa w Izbie Gmin z 1975 r., *House of Commons Disqualification Act 1975*, oraz art. 137 ust. 3 i przepisy o utworzeniu Sądu Najwyższego zawarte w CRA). Zasada *incompatibilitas* do czasu likwidacji funkcji sędziowskiej Izby Lordów była drastycznie naruszana poprzez możliwość łączenia stanowiska sędziego z członkostwem w tej izbie. Także urząd Lorda Kanclerza stanowił jaskrawy przykład naruszenia podziału władz w aspekcie personalnym. Lord Kanclerz posiadał bowiem kompetencje należące do trzech rodzajów prawnych sfer działania państwa (zob. pkt 2. rozdziału V).

Sędziowie zawodowi w pełnym wymiarze czasu pracy nie mogą wykonywać jednocześnie innego zawodu prawniczego³³⁵. Nie dotyczy to, o czym wspominałem w rozdziale III, sędziów niepełnoetatowych, którzy mogą prowadzić praktykę jako *barrister* lub *solicitor*. Należy podkreślić, że jeszcze w latach 70. XX w. powszechne było łączenie stanowisk sędziów niższego szczebla z zasiadaniem w radach jednostek samorządu lokalnego, co współcześnie byłoby uznane zarówno za zagrożenie dla bezstronności sędziów, jak i wywoływało problem zacierania separacji organizacyjnej sądownictwa.

Omawiając kwestię *incompatibilitas*, trzeba wspomnieć o brytyjskiej praktyce powoływania przez rząd sędziów do wykonywania pewnych pozasądowych funkcji. Chodzi tutaj o ich udział w różnego rodzaju komisjach stworzonych w celu przeprowadzenia dochodzenia w ważnej sprawie publicznej lub w celu przygotowania raportu dotyczącego postulowanych reform. Dochodzenia publiczne można podzielić na dochodzenia prowadzone na podstawie ustawy lub innych ustaw

³³⁵ Zob. art. 75 w związku z zał. 11 ustawy o sądach i usługach prawnych z 1990 r.

szczegółowych oraz na te, które zostają zainicjowane na podstawie uprawnień wynikających z prerogatywy. Ocena angażowania sędziów w dochodzenia publiczne nie jest do końca jednoznaczna. Z jednej strony powoływanie sędziów do takich komisji może być postrzegane jako dążenie do bezstronności i apolitycznego rozpatrzenia jakiejś kwestii, więc chodzi tu o powołanie osób, które jako sędziowie nie są uwikłani w politykę i cieszą się dużym autorytetem. Z drugiej jednak strony wykorzystywanie sędziów do działalności pozasądowej naraża ich na zarzut niepotrzebnego angażowania się w sprawy o znaczeniu politycznym, w szczególności gdy sprawa budzi wielkie emocje.

Dochodzenia, o których tu mowa, mają często duże znaczenie społeczne. W ostatnich kilkunastu latach należały do nich m.in. dochodzenie w sprawie broni wysyłanej do Iraku (tzw. *Scott Inquiry*) czy choroby *Bovine Spongiform Encephalopathy* (BSE). Z kolei w 2011 r. wszczęto dochodzenie dotyczące roli prasy i policji w aferze związanej z podsłuchiwaniem rozmów telefonicznych. Zostało ono powierzono sędziemu Lordowi Levesonowi. Ogromne emocje budziło też rozpoczęte w 2015 r. dochodzenie związane z podejrzeniami o wykorzystywanie seksualne dzieci przez polityków w latach 80. Do tej sprawy została oddelegowana emerytowana sędzia Sądu Apelacyjnego Lady Butler-Sloss³³⁶.

Tak jak wspomniałem, sędziowie nie są zaangażowani jedynie w samo prowadzenie dochodzeń, ale również mogą być członkami różnych podmiotów czy komisji. Przykładem jest powołanie w 1994 r. Komisji ds. Standardów Życia Publicznego (*Committee on Standards in Public Life*), na czele której stanął sędzia Michael Patrick Nolan³³⁷. Komisja ma charakter organu administracji jako tzw. pozaresortowa instytucja publiczna (zob. pkt 4. rozdziału V).

³³⁶ Sędzia zmuszona została następnie do rezygnacji, po tym jak wyszło na jaw, że w proceder mógł być zaangażowany jej zmarły brat.

³³⁷ Od jego nazwiska zwana Komisją Nolana.

6.2. Immunitet

Przechodząc do instytucji immunitetu, należy podkreślić, że w ZK ma on charakter materialny i dotyczy jedynie sfery orzekania. Zakres immunitetu we wszystkich częściach ZK jest podobny³³⁸.

Ochrona immunitetowa wynikająca z *common law* wyklucza wnoszenie skargi cywilnej przeciwko sędziemu w związku z jakimikolwiek działaniami podejmowanymi w ramach wykonywania zawodu³³⁹. Najszerszy immunitet tradycyjnie przysługiwał w *common law* sędziom sądów wyższej instancji, później został w wyniku orzecznictwa rozszerzony na sędziów sądów niższych (zob. *Sirros v. Moore*³⁴⁰ czy pochodząca z Irlandii Północnej sprawa *McC v. Mullan*³⁴¹). Jak podają S. Shetreet i S. Turenne, można uznać, że immunitet zawsze wchodzi w grę, gdy: 1) sędzia, wykonując swoje obowiązki, działa w dobrej wierze, 2) działa w przekonaniu (choćby mylnym), że posiada on stosowną właściwość w danym sporze³⁴².

Immunitet, jak wspomniałem, dotyczy jedynie funkcji orzeczniczych. Powstaje zatem pytanie, czy ma on zastosowanie do wspomnianych wyżej czynności sędziów prowadzonych w ramach różnorodnych specjalnych postępowań wyjaśniających, do których są włączani. W przypadku dochodzeń publicznych prowadzonych na podstawie ustawy immunitet jest zagwarantowany, co wynika bezpośrednio z art. 40 ustawy o do-

³³⁸ Zob. m.in. E. E. Sutherland et al., *Law Making and the Scottish Parliament*, Edinburgh 2014, s. 186; B. Clark, G. Keegan, *op. cit.*, s. 102; B. Dickson, *op. cit.*, s. 100 i n.

³³⁹ Zob. A. W. Bradley, K. D. Ewing, *Constitutional and Administrative Law*, 14th ed., Pearson, 2007, s. 389.

³⁴⁰ [1975] QB 118. Sąd stwierdził tu, że pomimo popełnienia błędu sędzia i funkcjonariusze policji działający na jego polecenie nie ponoszą odpowiedzialności, w przypadku gdy zaskarżone czyny są wykonywane w charakterze sędziego i w dobrej wierze.

³⁴¹ [1985] AC 528.

³⁴² Zob. S. Shetreet, S. Turenne, *op. cit.*, s. 278.

chodzeniach z 2005 r. Jeśli zaś postępowanie dochodzeniowe zostało uruchomione na podstawie uprawnień wynikających z prerogatywy monarszej, sytuacja nie jest jednoznaczna i będzie podlegać ocenie na podstawie różnych interpretacji *common law*³⁴³.

Sędziowie brytyjscy nie posiadają natomiast immunitetu formalnego, chroniącego przed prowadzeniem postępowania karnego za czyny niemieszczące się w zakresie orzekania. Ponadto brak również instytucji nietykalności sędziego. Sędzia może zatem zostać zatrzymany i aresztowany.

Kwestią związaną z immunitetem sędziów jest też dopuszczalność ich wzywania w charakterze przesłuchiwanym przez komisje parlamentarne w ramach prowadzonych różnorodnych dochodzeń. Na tym tle dochodziło do licznych kontrowersji, na ile sędzia może komisjom przedstawiać pewne informacje związane z działalnością organów sądowych. Warto nadmienić³⁴⁴, że w marcu 2001 r. wezwany przez Wspólną Komisję Praw Człowieka Lord Bingham wyraził przekonanie, że podział władz uniemożliwia udzielanie odpowiedzi na pytania dotyczące nie tylko sądowych spraw indywidualnych, ale wszelkich przyszłych trendów w podejmowaniu decyzji sądowych³⁴⁵.

Z problematyką immunitetu wiąże się także wyłączenie odpowiedzialności państwa. W ustawie o postępowaniach dotyczących Korony z 1947 r. (*Crown Proceedings Act 1947*) wykluczono możliwość wniesienia oskarżenia przeciwko Koronie za jakiegokolwiek działania zidentyfikowane podczas wykonywania funkcji sądowej (zob. art. 2(5)).

³⁴³ Zob. A. A. Olowofoyeku, *Judges and non-judicial functions in the United Kingdom*, [w:] *Judiciaries in Comparative Perspective*, ed. H. Lee, Cambridge 2011, s. 504.

³⁴⁴ Zob. P. Mikuli, *Zasada podziału...*, s. 136.

³⁴⁵ Zob. A. W. Bradley, K. D. Ewing, *Constitutional and Administrative Law*, Edinburgh 2003, s. 375-376.

7. Szkolenia sędziów

7.1. Uwagi wprowadzające

Mechanizmy zinstytucjonalizowanego szkolenia sędziów w Zjednoczonym Królestwie w chwili obecnej są na etapie dość wczesnego rozwoju. Szkolenie odbywa się odrębnie w poszczególnych jurysdykcjach krajów Zjednoczonego Królestwa. Należy zwrócić uwagę, że szkolenia, o których tu mowa, dotyczą osób już powołanych na stanowisko sędziowskie. Ma to oczywiście związek z tym, że do zawodu sędziego są dopuszczane wyłącznie osoby z doświadczeniem prawniczym (obok oczywiście sędziów niezawodowych), i o czym była mowa w rozdziale III, brak jest możliwości dojścia do zawodu sędziego w ramach odrębnego pionu czy programu kształcenia zaraz po ukończeniu studiów, jak to odbywa się w wielu krajach, w tym w Polsce.

7.2. Anglia i Walia

Wprowadzenie szkoleń dla sędziów nastąpiło z chwilą utworzenia w 1979 r. Zarządu Studiów Sądowych (*Judicial Studies Board*), który w 2011 r. został przekształcony w Szkołę Sądową (*Judicial College*). Utworzenie tej jednostki było efektem porozumienia pomiędzy Lordem Naczelnym Sędzią a Starszym Prezesem Trybunałów.

Szkoła nie jest zorganizowana w typowy dla jednostki edukacyjnej sposób, tj. ma charakter podmiotu odpowiedzialnego za proces szkolenia, ale nie ma rozbudowanej własnej siedziby, w której prowadzone byłyby zajęcia. Są one zatem organizowane w różnych miejscach na terenie całej Anglii i Walii.

Szkołą zarządza zarząd (*Judicial College Board*). Do jego kompetencji należy nadzorowanie procesu szkoleniowego oraz ustalanie strategii działań szkoły w kolejnych latach. Obecnie w jego skład wchodzi zarówno sędziowie, jak i profesorowie prawa. Nadzór nad szkołą sprawują Lord Naczelnny Sędzia oraz Starszy Prezes Trybunałów, w czym wspiera

ich Zarząd Sądownictwa (zob. pkt 3.2. rozdziału II), którego członkiem jest też dyrektor (*chairman*) szkoły. Dbanie o szkolenia sędziów stanowi ustawowy obowiązek zarówno Lorda Naczelnego Sędziego, jak i Starszego Prezesa Trybunałów³⁴⁶. Należy zauważyć, że wpływ na działalność szkoleniową mają wyłącznie środowiska sędziowskie, a szkoła nie podlega nadzorowi Lorda Kanclerza czy Ministerstwa Sprawiedliwości. Personel szkoły jest jednak zatrudniony w Urzędzie Sądowym (*Judicial Office*), który pozostaje podmiotem związanym z ministerstwem³⁴⁷. Zarząd szkoły współpracuje z pięcioma komisjami powołanymi do wprowadzania w życie strategii przyjętej przez zarząd, tj.:

- a) Komisją Trybunałów zajmującą się problematyką szkoleń dla sędziów i członków trybunałów,
- b) Komisją Sądów odpowiedzialną za plany i priorytety szkoleń dla sędziów zasiadających w sądach,
- c) Komisją ds. Zróżnicowania i Rozwoju, odpowiedzialną za identyfikowanie problemów całego sądownictwa, promowanie rozwoju programów szkoleniowych, rozpowszechnianie dobrych praktyk oraz zapewnienie ucieleśniania zasad wielokulturowości i równego traktowania,
- d) Komisją Szkoleniową ds. Walii, której zadaniem jest monitorowanie kwestii związanych ze szkoleniami mającymi związek z działalnością Zgromadzenia Walijskiego,
- e) Komisją Międzynarodową, odpowiedzialną za kontakty międzynarodowe szkoły³⁴⁸.

Szkoła Sądowa prowadzi szkolenia dla sędziów orzekających w sądach i dla koronerów działających w Anglii i Walii, ale także dla sędziów i członków trybunałów administracyjnych, w tym również niektórych działających na terenie całego Zjednoczonego Królestwa.

³⁴⁶ Zob. art. 7(2)(b) CRA, art. 47 ustawy o trybunałach i sądach z 2007 r.

³⁴⁷ Piszę o nim w podrozdziale 4.4. rozdziału V.

³⁴⁸ Zob. *Governance*, strona internetowa Courts and Tribunals Judiciary, [on-line:] <https://www.judiciary.gov.uk/about-the-judiciary/training-support/judicial-college/governance/> – 18 VIII 2015.

Szkolenia prowadzone i monitorowane przez szkołę można generalnie podzielić na dwie kategorie. Po pierwsze, są to tzw. szkolenia wstępne (*induction*) oraz szkolenia ustawiczne (*continuing training*). Pierwsze są skierowane przede wszystkim do osób obejmujących po raz pierwszy stanowisko sędziowskie, w tym do sędziów pokoju oraz tzw. zastępców sędziów dystryktowych (wykonujących swoje funkcje w niepełnym wymiarze czasu pracy). Szkolenie wstępne sędziów pokoju jest szczególnie istotne z uwagi na fakt, że do objęcia tego stanowiska, jak już zaznaczałem w rozdziale III, nie jest wymagane wykształcenie prawnicze. Sędziowie pokoju są szkoleni w oparciu o sylabus i materiały opracowane przez szkołę, ale za przeprowadzenie szkoleń odpowiadają urzędnicy sądowi (*justices' clerks*), a także specjalne komisje ds. szkoleń i rozwoju. Skład i kompetencje wspomnianych komisji regulują odrębne akty normatywne³⁴⁹. Obecnie należą do nich działające lokalnie Komisje ds. Szkoleń i Ocen (*Training, Approvals, Authorisations and Appraisals Committee*) oraz Komisje ds. Szkoleń i Ocen z zakresu Spraw Rodzinnych (*Family Training, Approvals, Authorisations and Appraisals Committee*). W skład tych komisji wchodzi prawie wyłącznie sędziowie w większości wybierani przez specjalne panele wyborcze ukonstytuowane również w wyniku wyborów przeprowadzonych przez sędziów z danego obszaru sądowego (*local justice areas*)³⁵⁰.

Warto zaznaczyć, że szkolenie sędziów pokoju nie tyle polega na przekazaniu im podstawowej wiedzy o prawie materialnym, ale obejmuje

³⁴⁹ Do końca marca 2017 r. obowiązywały w tym zakresie Zasady dotyczące komisji szkoleniowych sędziów pokoju (*Justices of the Peace (Training and Development Committee) Rules 2007*) wydane na podstawie art. 10(4), 18(6), (7), 19(1) i (2) ustawy o sądach z 2003 r. Obecnie kwestie te regulują przepisy o sędziach pokoju wydane w 2016 r. (*Justices of the Peace Rules 2016*) przez starszego sędziego przewodniczącego upoważnionego do tego celu przez Lorda Naczelnego Sędziego po uzgodnieniu z Lordem Kanclerzem oraz Komitetem ds. Postępowania Karnego oraz Komitetem ds. Postępowania w Sprawach Rodzinnych (zob. pkt 4.3. rozdziału V) i po przedłożeniu parlamentowi.

³⁵⁰ Szczegóły regulują przepisy *Justices of the Peace Rules* z 2016 r.

takie kwestie, jak: sprawy organizacyjno-proceduralne, zarządzanie samym sobą (*managing yourself*), praca w grupie, wydawanie decyzji sądowych oraz umiejętności z zakresu zarządzania sądem (dla przewodniczących sądów – *chairs of the bench*)³⁵¹.

Nowi sędziowie dystryktowi, obok szkolenia organizowanego przez Szkołę Sądową przed podjęciem obowiązków, odbywają coś w rodzaju praktyki (trwającej co najmniej pięć dni), która polega na tym, że w wykonywaniu czynności sądowych towarzyszy im doświadczony sędzia dystryktowy (określa się to terminem *sitting in*). W następnej kolejności na okres trzech miesięcy przydziela się im również mentora, z którym mogą konsultować swoją pracę.

W praktyce szkolenia wstępne kierowane były, przynajmniej do niedawna, właśnie do osób obejmujących najniższe w hierarchii zawodowej stanowiska sędziowskie, nie było natomiast szkoleń wstępnych dla sędziów powołanych na urzędy w sądach wyższych (jak wiadomo, aby zostać sędzią jednego z sądów wyższych, nie trzeba wcześniej piastować niższego stanowiska sądowego). Bywa więc tak, że adwokaci czy radcowie prawni powołani na wyższe stanowiska byli pozbawieni istotnego wsparcia szkoleniowego na początku swojej nowej drogi zawodowej³⁵². Nie może budzić niczyjego zdziwienia fakt, że nawet bardzo wybitni członkowie palestry często nie są od razu przygotowani do orzekania w sprawach, w których nie specjalizowali się w czasie prowadzonej przez siebie praktyki. Dotyczy to zwłaszcza sędziów zasiadających w Wysokim Sądzie, którzy muszą rozstrzygać sprawy cywilne i administracyjne (w ramach Sądu Administracyjnego), a także, jako członkowie Sądu

³⁵¹ Zadania te zostały zawarte w strategii szkoleń dla sędziów pokoju z lat 1998 i 2004 (*the Magistrates New Training Initiative* oraz *the Magistrates' National Training Initiative*). Zob. m.in. R. Huxley-Binns, J. Martin, *Unlocking the English Legal System*, 4th ed., London–New York 2014, s. 266, [on-line:] <https://dx.doi.org/10.4324/9780203782781>.

³⁵² Zob. wypowiedzi niektórych sędziów cytowane w: P. Darbyshire, *Sitting in Judgment*, Oxford 2011, s. 111.

Koronnego, skomplikowane sprawy karne. W 2009 r. działający wówczas jeszcze Zarząd Studiów Sądowych wprowadził pięciodniowe szkolenia w pierwszym roku urzędowania dla nowych sędziów Wysokiego Sądu³⁵³.

Jeśli chodzi o szkolenia ustawiczne, są one kierowane do wszystkich kategorii sędziów i członków trybunałów. Przybierają one postać szkoleń organizowanych na miejscu w terenie, szkoleń wyjazdowych lub prowadzonych w formie e-learningu.

Filozofia, jaka przyświeca systemowi szkoleniowemu w Anglii i Walii, to prowadzenie zajęć „dla sędziów przez sędziów”. Oznacza to, że kursy są organizowane przede wszystkim przez sędziów o wysokich kwalifikacjach zawodowych, którzy otrzymują odpowiednie szkolenie trenerskie. Wsparcie techniczno-urzędnicze dla prowadzonych szkoleń zapewnia albo personel szkoły – w sytuacji szkoleń prowadzonych dla sędziów w Anglii i Walii – albo HMCTS, gdy chodzi o szkolenia dla członków i sędziów trybunałów poza terenem Anglii i Walii.

W strategiach Szkoły Sądownictwa na lata 2015-2017³⁵⁴ oraz 2018-2020³⁵⁵ jako cele zarząd uznaje zapewnienie szkoleń sądowych na najwyższym poziomie profesjonalnym, które m.in. wzmacniają zaufanie publiczne do systemu sądownictwa dzięki ich wysokiej jakości, zwiększają zdolność osób zajmujących stanowiska sądowe do efektywnego wypełniania swoich funkcji, wliczając w to, kiedy jest to konieczne, ich funkcje przywódcze i menedżerskie, oraz promują rozwój profesjonalny.

³⁵³ Zob. *ibidem*, s. 115.

³⁵⁴ Judicial College, *Strategy of the Judicial College 2015-2017*, [on-line:] <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2015/01/jc-strategy-2015-2017.pdf> – 27 VIII 2018.

³⁵⁵ Judicial College, *Strategy of the Judicial College 2018-2020*, [on-line:] <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2017/12/judicial-college-strategy-2018-2020.pdf> – 27 VIII 2018.

7.3. Szkocja

Obecnie szkoleniem sędziów w Szkocji zajmuje się przede wszystkim utworzony w 2013 r. Szkocki Instytut Sądowy (*Judicial Institute for Scotland*). Jego zadania wynikają ze statutu nadanego przez Lorda Prezesa Sądu Naczelnego, który jest ustawowo odpowiedzialny za szkolenia sędziów³⁵⁶. Instytut powstał z przekształcenia Komisji Studiów Sądowych (*Judicial Studies Committee*). Zgodnie z pkt 2 statutu instytutu³⁵⁷ jest on odpowiedzialny za wszystkie aspekty profesjonalnego rozwoju osób piastujących stanowiska sędowe, a w szczególności za:

- a) promowanie i stałe aktualizowanie wiedzy na temat potrzeb sądownictwa w zakresie edukacji, w tym szkolenia umiejętności, szkolenia *initial training* (IT), zarządzanie wpływającymi sprawami oraz profesjonalny rozwój sędziów;
- b) rozwój kursów szkoleniowych w celu zaspokojenia potrzeb sądownictwa w zakresie szkolenia i tzw. uczenia się przez całe życie;
- c) planowanie, rozwój oraz organizowanie znaczących, nowoczesnych i odpowiednich kursów edukacyjnych i inicjatyw szkockiego sądownictwa;
- d) reprezentowanie, wyjaśnianie, ochronę i promowanie podstawowego znaczenia niezależności sądów, w tym niezależności budżetowej w kontekście szkoleń i edukacji sędziów;
- e) tworzenie krótkoterminowych, średnioterminowych oraz długoterminowych strategii edukacyjnych i szkoleniowych;

³⁵⁶ Jego obowiązki w tym zakresie również wynikają z art. 47 ustawy o sądach i trybunałach z 2007 r., a w odniesieniu do sędziów pokoju – z art. 69 ustawy o reformie postępowania karnego z 2007 r. (*Criminal Proceedings etc. (Reform) (Scotland) Act 2007*) w brzmieniu nadanym przez art. 42 ustawy o sędziach i sądownictwie w Szkocji z 2008 r.

³⁵⁷ *Governance Framework for the Judicial Institute for Scotland*, [on-line:] <http://www.scotland-judiciary.org.uk/Upload/Documents/JudicialInstituteGovernanceFramework2018.pdf> – 26 VIII 2018.

f) zapewnianie doradztwa Lordowi Prezesowi w zakresie rozwoju szkoleń dla sędziów, w szczególności w sytuacji gdy ten powinien użyć swoich kompetencji przyznanych w ustawach.

Na czele instytutu stoi zarząd składający się z: dwóch Senatorów Kolegium Sprawiedliwości, z których jeden jest dyrektorem instytutu (*chairman*), a drugi jego zastępcą, dwóch osób piastujących urząd szeryfa, z których jeden pełni funkcję dyrektora instytutu, a drugi jego zastępcy. Członków zarządu powołuje Lord Prezes Sądu Naczelnego, przy czym w przypadku prezesa oraz jego zastępcy nie została określona kadencja, natomiast w przypadku dyrektorów statut wspomina o zasadniczo trzyletniej kadencji, choć może ona zostać ustalona inaczej, a także skrócona. Jak widać, istnieje tu zupełne podporządkowanie władz instytutu czynnikom sądowym w osobie Lorda Prezesa. Zarząd na swoje posiedzenia może zapraszać inne osoby, w tym kierownika edukacji w instytucie oraz Dyrektora Wykonawczego Urzędu Sądowego (*Judicial Office*).

Zarząd jest odpowiedzialny za wdrażanie zadań instytutu w zgodności z ustalonymi zasadami wiodącymi, na gruncie których szkolenia sądowe mają być przede wszystkim „ukierunkowane na promowanie i wzmacnianie najwyższych standardów zachowania się sędziów”, „mają promować i przyczyniać się do osiągnięcia najwyższego poziomu społecznej świadomości dotyczącej różnic kulturowych, seksualnych i etnicznych”, „promować i ulepszać sprawowanie wymiaru sprawiedliwości w Szkocji” (pkt 3 statutu).

Rolą dyrektorów jest bieżące kierowanie pracami instytutu, w tym m.in. ustalanie rocznego programu szkoleń oraz trzyletniego planu szkoleniowego i ich przedkładanie do zatwierdzenia Lordowi Prezesowi, wprowadzanie w życie dyrektyw szkoleniowych oraz ustaleń Lorda Prezesa (zob. pkt 15 statutu).

Przy instytucie działa powoływana przez dyrektora Rada Doradcza, która zgodnie z pkt 12 statutu składa się z:

a) jednej osoby pełniącej urząd sędziego Starszego Szeryfa (*sheriff principal*),

- b) dwóch sędziów szeryfów,
- c) jednego sędziego szeryfa pełniącego swoją funkcję w niepełnym wymiarze czasu pracy,
- d) dwóch sędziów pokoju,
- e) przedstawiciela departamentu sprawiedliwości rządu szkockiego,
- f) osoby spoza środowiska prawniczego,
- g) innych osób posiadających szczególną wiedzę ekspercką, które według instytutu będą pomocne w pracach jednostki.

W 2011 r. Lord Prezes w wydanej dyrektywie przewidział organizację co najmniej pięciodniowego obowiązkowego szkolenia wstępnego dla nowo mianowanych sędziów, które powinno być zaliczone w pierwszym roku urzędowania. Szkolenie ustawiczne dla większości sędziów ma charakter obowiązkowy, tj. sędziowie są zobligowani do uczestnictwa w wybranych szkoleniach, a częstotliwość udziału w nich zależy od zajmowanego stanowiska.

Wstępne szkolenie sędziów pokoju bezpośrednio przed nominacją organizowane jest centralnie, a także na terenie okręgów. Szkolenie ustawiczne sędziów pokoju zostało natomiast uregulowane w wydanym przez Lorda Prezesa rozporządzeniu z 2016 r.³⁵⁸

³⁵⁸ *Justices of the Peace (Scotland) Order 2016*. Przewiduje ono, że sędzia pokoju podlega obowiązkowemu szkoleniu w wymiarze 12 godzin rocznie, przy czym 6 godzin to szkolenie oferowane przez instytut, a kolejne 6 godzin przez Komisję ds. Szkoleń i Oceny Sędziów (*Justices' Training Appraisal Committee*, JTAC). W skład powoływanych w każdym okręgu sądowym JTAC wchodzi od pięciu do ośmiu sędziów pokoju wybranych na pięć lat przez sędziów pokoju z danego okręgu sądowego, szeryf nominowany przez Naczelnego Szeryfa oraz doradca prawny okręgu sądowego. Zadaniem JTAC jest przede wszystkim opracowywanie programów szkoleniowych oraz zasad przeprowadzania okresowej oceny sędziów pokoju, a także powoływanie wyznaczonych sędziów wizytatorów (*appraising judges*). Rozporządzenie przewiduje również powołanie Komisji ds. Szkolenia Sędziów Instytutu Sądowego (*Justices' Training Committee of the Judicial Institute*, JTCJI), która przede wszystkim opracowuje roczne programy szkolenia sędziów. W jej skład wchodzi Naczelny Szeryf, przewodniczący każdej JTAC, dyrektor Instytutu Sądowego, doradca okręgu sądowego, osoba odpowiedzialna

7.4. Irlandia Północna

W Irlandii Północnej szkolenia sędziów organizowane są przez utworzony w 1994 r. Zarząd Studiów Sądowych (*Judicial Studies Board*). Do tej pory nie doszło do utworzenia jednostki organizacyjnej na wzór angielskiej Szkoły Sądowej czy Szkockiego Instytutu Sądowego. W skład zarządu wchodzi przynajmniej jeden przedstawiciel z każdego pionu sądownictwa oraz prawnik – pracownik naukowy, na czele zaś stoi sędzia Wysokiego Sądu Szkocji.

Zgodnie z informacją zarządu³⁵⁹ sędziowie północnoirlandzcy mogą też brać udział w szkoleniach organizowanych dla sędziów angielskich i szkockich. W porównaniu do wyżej omówionych rozwiązań anglo-walijskich oraz szkockich działalność szkoleniowa w Irlandii Północnej jest dość ograniczona. Przede wszystkim szkolenia nie mają charakteru obligatoryjnego, a większość seminariów i warsztatów to krótkie 1,5-godzinne spotkania. Zawartość kursów jest dostosowywana do zmian w prawie stanowionym oraz precedensowym i zależy od ocen i życzeń uczestników szkoleń.

Z kronikarskiego obowiązku należy także dodać, że podobnie jak jego odpowiednicy w pozostałych krajach Lord Naczelny Sędzia Irlandii Północnej jest odpowiedzialny za działalność szkoleniową i czerpie tę kompetencję z ustawy o sądach i trybunałach z 2007 r.

za organizowanie szkoleń sędziowskich w ramach Instytutu Sądowego oraz osoba odpowiedzialna za szkolenia sędziów pokoju w ramach Instytutu Sądowego.

³⁵⁹ *Who are the Judicial Studies Board?*, strona internetowa Judiciary NI, [on-line:] <https://judiciaryni.uk/who-are-judicial-studies-board> – 18 VIII 2018.

8. Wnioski

Status sędziów w Zjednoczonym Królestwie i jego prawne gwarancje odpowiadają modelowym rozwiązaniom w państwach o skonsolidowanej demokracji. Brak immunitetu formalnego czy instytucji nietykalności nie stanowi tu istotnego osłabienia niezawisłości. Prestiż zawodu sędziego jest pochodną i tradycji, i kultury, choć w powszechnym odczuciu swoisty elitaryzm służby sędziowskiej może też działać w niepożądanym kierunku.

Wprowadzone niedawno rozwiązania w zakresie nieusuwalności sędziów miały na celu prawne wykluczenie uznaniowych uprawnień władzy wykonawczej i ustawodawczej w tym zakresie. Co prawda uprawnienia egzekutywy do arbitralnego decydowania o usuwaniu z niższych stanowisk sędziowskich były niwelowane przez kulturę polityczną i prawną, a udział organów ustawodawczych w procedurze odwoławczej miał charakter jedynie formalny, to brak funkcjonowania pewnych bardziej złożonych procedur, w których dochodziłoby do ustalenia zakresu odpowiedzialności sędziego, nie mógł nie być poddawany krytyce. Przejawem reform było więc wprowadzenie szczegółowych postępowań skargowych i włączenie w decydowanie o winie i sankcji specjalnych trybunałów i paneli o mieszanych składach. Wpisuje się to w obserwowaną w Zjednoczonym Królestwie tendencję do przesuwania gwarancji niezależności sądów i niezawisłości sędziów z norm społeczno-kulturowo-politycznych w kierunku zabezpieczeń prawnych. Ta obserwacja przyczynia się do potwierdzenia tezy T1.

W ramach porównania rozwiązań prawnych występujących na terenie trzech jurysdykcji należy zwrócić uwagę, że w sprawach usunięcia sędziego z urzędu, skarg i postępowania dyscyplinarnego autonomia sądownictwa jest bardziej zabezpieczona w Szkocji i Irlandii Północnej, podczas gdy w Anglii i Walii w dalszym ciągu w stosownych decyzjach uczestniczy Lord Kanclerz³⁶⁰. Wypunktowując różnice, warto także

³⁶⁰ Zob. G. Gee et al., *op. cit.*, s. 237.

zauważyć, że o ile na poziomie Sądu Najwyższego w Anglii i Walii oraz Irlandii Północnej została określona prawem procedura rozpatrywania skarg na szefów sądownictwa, o tyle w Szkocji, choć oczywiście Lord Prezes Sądu Naczelnego może zostać usunięty ze stanowiska, brak jest procedury rozpatrywania skarg złożonych przeciwko niemu³⁶¹. Lord Prezes ma bardzo dużą swobodę w zakresie podjęcia określonych kroków dyscyplinarnych, np. może poprzestać na nieformalnych działaniach. Uwzględnienie stosownego raportu jest w zasadzie uzależnione od woli Lorda Prezesa. Z jednej więc strony szkockie rozwiązania wydają się współgrać z zasadą niezależności sądów, ale z drugiej strony pod znakiem zapytania stoi transparentność stosowanych procedur i razi zbyt nie skupienie w jednym ręku kompetencji co do stosowanych sankcji za przewinienia dyscyplinarne.

W moim przekonaniu optymalnym rozwiązaniem byłoby powierzenie opisywanym tu trybunałom samodzielnych kompetencji do nakładania kar z możliwością złożenia przez strony stosownego odwołania, a także – ewentualnie – włączenie w tę procedurę rad sądownictwa, choć należy mieć na uwadze, że na gruncie brytyjskim mają one swoją specyfikę (zob. pkt 7. rozdziału II).

Jeśli chodzi o szkolenia sędziów, to nie mają one długiej tradycji w Zjednoczonym Królestwie, co jest konsekwencją ukształtowania się w tym państwie modelu dojścia do urzędów sądowych poprzez wykonywanie innych zawodów prawniczych. Sędziowie dobierani są na poszczególne stanowiska na zasadzie oceny ich dotychczasowej pracy zawodowej. Brak zatem mechanizmów odrębnego kształcenia kandydatów na stanowiska sądowe.

W latach 70. ubiegłego stulecia zdano sobie jednak sprawę z wielu zalet szkolenia już powołanych do zawodu sędziów. Nadto tradycja orzekania w najniższych instancjach przez sędziów niezawodowych wymuszała ich wstępne przeszkolenie. Pierwsze projekty wprowadzenia szkoleń spotkały się jednak z dużą niechęcią. Padały argumenty, że może

³⁶¹ Zob. *ibidem*, s. 238.

to zagrozić niezależności sądów. Sędziowie bali się narzucenia pewnej linii orzecznictwa, rozbudowania powiązań sądownictwa z władzą wykonawczą, które w czasach sprzed reformy z 2005 r. wcale nie były przecież niewielkie. Po dwóch dekadach w literaturze zwracano uwagę, że podejście środowiska jest już zupełnie inne, a sędziowie coraz chętniej korzystają z oferowanych zajęć³⁶². Można przypuszczać, że m.in. głośno artykułowane obawy sędziów co do ewentualnych zagrożeń niezależności sądów i sędziów przyczyniły się do tego, że powstałe podmioty odpowiedzialne za szkolenie nie są związane z departamentami rządowymi, ale usytuowane niejako wewnątrz władzy sądowniczej.

Wydaje się, że powiązanie modelu kształtowania się zawodu sędziego poprzez oparcie go przede wszystkim na dostępie osób wykonujących inne zawody z instytucją kształcenia ustawicznego jest modelem, który należy ocenić pozytywnie. W szczególności gdy – o czym pisałem w poprzednim rozdziale – nastąpiło częściowe otwarcie na osoby również spoza adwokatury. Proces szkolenia sędziów zapewnia dostarczenie im niezbędnej bieżącej wiedzy, a także tzw. kompetencji miękkich, przy jednoczesnej rezygnacji z obecnego w innych państwach systemu dojścia do zawodu w sposób bezpośredni w oparciu o naukę w specjalnej szkole, jak to ma miejsce w modelu francuskim czy hiszpańskim. Takie rozwiązanie, w zestawieniu z argumentami przedstawionymi przeze mnie m.in. w rozdziale III, przyczynia się do uznania regulacji brytyjskich za optymalne z punktu widzenia kształtowania i umacniania niezawisłości sędziowskiej, co potwierdza hipotezę H2.

³⁶² Zob. K. Malleon, *Judicial Training and Performance Appraisal. The Problem of Judicial Independence*, „Modern Law Review” 1997, vol. 60, s. 655 i n., [on-line:] <https://dx.doi.org/10.1111/1468-2230.00106>.

Rozdział V

Ministerstwo Sprawiedliwości³⁶³

1. Uwagi wstępne

W niniejszym rozdziale omówione zostaną funkcje ustrojowe i kompetencje ogólnopaństwowego Ministerstwa Sprawiedliwości i instytucji z nim powiązanych. W poniższych rozważaniach skupię się przede wszystkim na relacjach ministerstwa z władzą sądowniczą, niemniej odniosę się również do tych aspektów jego działań, które mają wpływ na całościowe funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości. W rozdziale będzie także mowa o krajowych departamentach sprawiedliwości funkcjonujących w Walii, Szkocji oraz Irlandii Północnej.

2. Reforma urzędu Lorda Kanclerza

Stanowisko Sekretarza Stanu ds. Sprawiedliwości powstało wraz z powołaniem Ministerstwa Sprawiedliwości dopiero w 2007 r. Do tego

³⁶³ Rozdział obejmuje wyniki badań wykonanych w ramach projektu finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki na podstawie decyzji DEC-2016/21/B/HS5/00445.

czasu w Zjednoczonym Królestwie taki organ nie występował, a niektóre typowe funkcje, które w innych państwach najczęściej przynależą ministrowi sprawiedliwości, wykonywał przede wszystkim Lord Kanclerz. Znacząca reforma tego urzędu nastąpiła wraz z wejściem w życie CRA.

Historia urzędu Lorda Kanclerza sięga średniowiecza³⁶⁴. Był on pierwotnie sekretarzem królów angielskich odpowiedzialnym za nadzór, przygotowanie oraz wysyłkę korespondencji monarszej. Z tym zadaniem wiązało się jego uprawnienie do posługiwania się pieczęcią królewską. Z czasem przejął on wypełnianie innych zadań o charakterze administracyjnym, zyskując tym samym istotną pozycję wśród innych doradców królewskich. Pozwoliło mu to przewodniczyć obradom parlamentu w razie nieobecności monarchy. Z uwagi na liczne sprawy napływające do monarchy jako „źródła sprawiedliwości” Lord Kanclerz zaczął też rozpatrywać szczególnie skomplikowane casusy (na „zasadzie słuszności”, gdy normy *common law* okazywały się niewystarczające – zob. pkt 1. rozdziału II) w ramach Sądu Kanclerskiego. Funkcję tę Lord Kanclerz przestał wykonywać wraz z połączeniem tego sądu z sądami *common law*. Niemniej jako członek parlamentu – spiker Izby Lordów zaczął uczestniczyć w wykonywaniu funkcji sądowej. Obsługa administracyjna Lorda Kanclerza z czasem rozrosła się i upodobniła z końcem XIX w. do typowych departamentów rządowych, a Lord Kanclerz jako członek gabinetu uzyskał także inne kompetencje w odniesieniu do sądownictwa.

W skrócie, w brytyjskim ustroju Lord Kanclerz wykonywał przed wprowadzeniem w życie reformy przewidzianej ustawą z 2005 r. następujące funkcje:

³⁶⁴ O historii urzędu szeroko pisze: D. Woodhouse, *The Office of Lord Chancellor*, Oxford 2001, *passim*. Zob. też przygotowane dla Biblioteki Izby Gmin opracowanie: A. Horne, *The Role of the Lord Chancellor*, 26 III 2015, s. 5-6, [on-line:] <http://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN02105/SN02105.pdf> – 23 VIII 2018.

- a) przewodniczącego Izby Lordów,
- b) prezesa dawnego Sądu Najwyższego w Anglii i Walii, na którego składały się Wysoki Sąd, Sąd Apelacyjny oraz Sąd Koronny,
- c) szefa Wydziału Kanclerskiego i sędziego w Sądzie Apelacyjnym,
- d) szefa Komitetu Apelacyjnego Izby Lordów,
- e) członka Komitetu Sądowego Tajnej Rady,
- f) ministra wchodzącego w skład gabinetu, odpowiedzialnego za sprawy wymiaru sprawiedliwości,
- g) organu mającego szerokie kompetencje w dziedzinie nominacji sędziów i pomocy prawnej,
- h) urzędnika Korony wykonującego pewne kompetencje w odniesieniu do Kościoła anglikańskiego (m.in. tzw. *ecclesiastical patronage*), a także wykonującego tradycyjne kompetencje inspekcyjne w pewnych instytucjach w imieniu monarchy (*visitorial jurisdiction*).

Lord Kanclerz łączył więc w swoim ręku kompetencje należące do różnych rodzajów prawnych sfer działania państwa. W tym zakresie jego stanowisko zdawało się być ewidentnym zaprzeczeniem stosowania postulatów teorii podziału władz. Stąd instytucja ta od kilkudziesięciu lat budziła kontrowersje zarówno w doktrynie, jak i w dyskursie publicznym. Doprowadziło to do tego, że w latach 70. XX w. ograniczono liczbę spraw, w których mógł brać udział Lord Kanclerz, zawężając zakres łączenia funkcji wykonawczych i sędziowskich. Wynikało to z potrzeby ochrony niezależności sędziowskiej. W szczególności za wysoce niepożądane uznano orzekanie z udziałem Lorda Kanclerza w sprawach, w których stroną był rząd lub minister, bądź w sprawach, które dotyczyły kwestii politycznych lub konstytucyjnych³⁶⁵. Problem jednak polegał na tym, że samo zakwalifikowanie sprawy jako politycznej budziło duże kontrowersje.

³⁶⁵ Zob. D. Woodhouse, *The Office of Lord Chancellor. Time to Abandon the Judicial Role – the Rest Will Follow*, „Legal Studies” 2002, vol. 22, no. 1, s. 136, [on-line:] <https://dx.doi.org/10.1111/j.1748-121X.2004.tb00244.x>.

Można przyjąć, że na zakres przeprowadzonej za rządów Tony'ego Blaira reformy³⁶⁶ urzędu Lorda Kanclerza wpłynęło bez wątpienia przyjęcie ustawy o prawach człowieka, w tym oczywiście art. 6 EKPCz, gwarantującego prawo do uczciwego procesu przed niezależnym i bezstronnym sądem. Orzekanie przez Lorda Kanclerza – członka gabinetu w sprawach, w których egzekutywa jest stroną, mogło być postrzegane, w szczególności przez ETPCz, jako naruszenie EKPCz³⁶⁷.

W literaturze i orzecznictwie oraz w debacie publicznej można było spotkać różne poglądy dotyczące pozycji ustrojowej Lorda Kanclerza³⁶⁸. Dla jednych było on postrzegany jako pewien łącznik pomiędzy trzema władzami, który gwarantuje „odcinkowo” ich równowagę³⁶⁹. W tym sensie te argumenty szły w kierunku pogodzenia tradycyjnej instytucji ze współczesnym standardem wymagającym rozdziału władz i zasadą niezależności sądownictwa. Już przed wojną Lord Hailsham – Lord Kanclerz w latach 1928-1929 i 1935-1938 właśnie w kontekście zasady niezależności sądownictwa twierdził, że urząd Lorda Kanclerza jawi się jako swoisty gwarant, który ma pilnować, aby nie dochodziło do zbyt dużego zbliżenia się władz politycznych do władzy sądowniczej³⁷⁰. Podobnie po latach np. Lord Irvine (Lord Kanclerz za rządów Blaira do czerwca 2003 r.) nawiązywał do tej koncepcji, postrzegając swój urząd jako gwarancję podziału władz i strażnika niezależności sądownictwa

³⁶⁶ O wstępnych propozycjach zmian w zakresie działania sądownictwa przez Partię Pracy interesująco pisze m.in. R. Brazier, *The Judiciary*, [w:] *Constitutional Reform. The Labour Government's Constitutional Reform Agenda*, eds. R. Blackburn, R. Plant, Longman, 1999, s. 329 i n.

³⁶⁷ Nawiązywano tu m.in. do wyroku ETPCz *McGonnell v. United Kingdom* ([2000] 30 EHRR 299), gdzie trybunał rozpatrywał sprawę powoda, który otrzymał ostateczną decyzję sądową, lecz orzekł w tej sprawie urzędnik pełniący równocześnie funkcję legislacyjną.

³⁶⁸ Piszę o tym w: P. Mikuli, *Zasada podziału...*, s. 130 i n.

³⁶⁹ Zob. Lord Hailsham, *A Sparrow's Flight*, London 1990, s. 422.

³⁷⁰ Zob. D. Woodhouse, *The Office of Lord Chancellor...*, 2001, s. 23.

w ramach legislatywy i egzekutywy³⁷¹. Niektórzy przedstawiciele doktryny również dążyli w swoich wypowiedziach do pogodzenia istnienia urzędu Lorda Kanclerza z zasadą podziału władz. C. R. Munro twierdził, że urząd Lorda Kanclerza stanowił instrument zapewnienia należytych stosunków między władzą ustawodawczą i wykonawczą, który może czasem działać jako „pomost, a czasem jako fortyfikacja”³⁷². W nawiązaniu do takich właśnie konotacji roli Lorda Kanclerza należy klasyfikować krytykę stanu po reformie, gdzie Lord Kanclerz, w ocenie niektórych, nie spełniając swojej roli jako swoistego orędownika sądownictwa, staje się swoistą ustrojową wydmuszką³⁷³. Z kolei krytycy instytucji Lorda Kanclerza podkreślali, że koncepcja „łącznika” nieco obniża status sędziów, ponieważ zakłada, że utrzymanie niezależności sędziowskiej wymaga ustanowienia jakiegoś specjalnego organu³⁷⁴.

Należy zauważyć, że kwestia relacji pomiędzy Lordem Kanclerzem a sądownictwem w jakim sensie obrazowała specyfikę brytyjskiego podejścia do zasady podziału władz. Z jednej strony Lord Kanclerz był

³⁷¹ Zob. J. Alder, *op. cit.*, s. 114.

³⁷² C. R. Munro, *op. cit.*, s. 329.

³⁷³ W szczególności bardzo krytycznie oceniono w dyskursie publicznym (głosy te były słyszalne nie tylko w środowisku sędziowskim, ale pojawiały się również w Partii Konserwatywnej) postawę Elizabeth Truss, która świadomie nie wzięła w obronę sędziów, gdy przy inspiracji środowisk populistycznych na łamach prasy bulwarowej („Daily Mail”) rozgorzała bezpardonowa nagonka na nich w związku z głośnymi orzeczeniami dotyczącymi Brexitu (zob. pkt 3.2. rozdziału I). Zob. *Liz Truss should be stripped of Lord Chancellor role, Cabinet ministers urge Theresa May*, The Telegraph News, 5 IV 2017, [on-line:] <https://www.telegraph.co.uk/news/2017/04/05/cabinet-ministers-call-prime-minister-strip-liz-truss-lord-chancellor/> – 10 X 2017. Zob. też uwagę dotyczącą przepisu CRA zobowiązującego ministrów do stania na straży niezależności sądownictwa zawartą w raporcie Rady Konsultacyjnej Sędziów Europejskich *Report on judicial independence and impartiality in the Council of Europe member States in 2017*, 7 II 2018, s. 27, [on-line:] <https://rm.coe.int/2017-report-situation-of-judges-in-member-states/1680786ael> – 30 IX 2018.

³⁷⁴ Piszę o tym w: P. Mikuli, *Zasada podziału...*, s. 131.

postrzegany jako reprezentant sędziów w łonie gabinetu i jako głównego „rozgrywający” w systemie organów władzy w ZK, z drugiej przykłady większej czy mniejszej ingerencji w działalność sądów, przynajmniej dla zewnętrznego obserwatora, musiały być odbierane jako znaczące zagrożenie dla niezależności sądownictwa.

Można wskazać liczne próby mogące zostać uznane co najmniej za wywieranie presji przez Lorda Kanclerza na wymiar sprawiedliwości³⁷⁵. Na przykład Lord Jowitt (pełniący funkcję Lorda Kanclerza w czasie rządów laburzystowskich w latach 1945-1950) w liście do Lorda Goddarda (*Lord Chief Justice*), wyraził nadzieję, że sędziowie „nie będą pobłażliwi dla bandytów strzelających do policjantów”, co można było odczytać jako ingerowanie w niezależność orzeczniczą władzy sądowniczej. Innym znanym przykładem jest choćby działanie Lorda Hailshama jako Lorda Kanclerza, który na początku lat 70. próbował ingerować w sferę działania Sądu Apelacyjnego, po tym jak ten zajął stanowisko „nie po myśli rządu”. Spór ten powstał na fali protestów i strajków oraz na skutek stosowania kary pozbawienia wolności dla ich uczestników, co nie spotkało się z poparciem ze strony tego sądu. Z kolei w 1996 r. Lord Mackay (Lord Kanclerz w latach 1987-1997) polecił sędziemu J. Woodowi, aby ten przyspieszył rozpatrywanie części spraw w Odwoławczym Trybunale ds. Zatrudnienia (*Employment Appeals Tribunal*) w celu nadrobienia zaległości. Sprawa ta wywołała zresztą głośną debatę w Izbie Lordów dotyczącą ingerowania w niezależność sędziowską.

W doktrynie prawa konstytucyjnego D. Woodhouse wskazywała na kilka argumentów uzasadniających tezę, że urząd Lorda Kanclerza jest nie do obrony we współczesnych warunkach ustrojowych³⁷⁶. Po pierwsze, jego wielopoziomowe kompetencje nie dały się, jej zdaniem, pogodzić nawet z najsłabszym pojmowaniem zasady podziały władz. Po drugie,

³⁷⁵ Przypadki te opisuje: R. Stevens, *A Loss of Innocence? Judicial Independence and the Separation of Powers*, „Oxford Journal of Legal Studies” 1999, vol. 19, no. 3, s. 382-383, [on-line:] <https://dx.doi.org/10.1093/ojls/19.3.365>.

³⁷⁶ Zob. D. Woodhouse, *The Office of Lord Chancellor...*, 2001, s. 12.

zasady powołania i brak mandatu poselskiego kazały stawiać pytania o jego demokratyczną legitymację i brak politycznego zaplecza w Izbie Gmin. Po trzecie, wykonywanie przez niego funkcji ustawodawczych i wykonawczych – jak pisała D. Woodhouse – było dość utrudnione, w sytuacji gdy nie miał on w tym doświadczenia jako czynny polityk (bo wywodził się ze środowisk prawniczych). Po czwarte, mimo że posiadał on obsługujący departament, nie był za jego działania bezpośrednio odpowiedzialny przed Izbą Gmin, a jedynie przed mniej reprezentatywną politycznie Izbą Lordów. Po piąte wreszcie, D. Woodhouse zwracała słusznie uwagę, że Lord Kanclerz miał być „głową” sądownictwa i sędzią apelacyjnym w najwyższej instancji sądowej – Izbie Lordów (więc miał być niejako „ponad” wszystkimi sędziami), mimo że mógł nie posiadać większego doświadczenia jako sędzia.

Biorąc pod wagę różne krytyczne stanowiska, początkowo rząd zakładał całkowitą likwidację urzędu Lorda Kanclerza³⁷⁷. Był to jeden z najważniejszych punktów programu reform przedstawionych w projekcie ustawy *Constitutional Reform Bill* na początku 2004 r. Jako uzasadnienie likwidacji urzędu wskazywano właśnie na konieczność wzmocnienia podziału władz i odejście od „kuriozalnej” pozycji ustrojowej Lorda Kanclerza. Do czasu uchwalenia stosownych ustaw reformujących wymiar sprawiedliwości, kompetencje departamentu Lorda Kanclerza rozdzielono między inne ministerstwa, z czego większość przejął nowo utworzony Departament Spraw Konstytucyjnych (*Department for Constitutional Affairs*), na czele którego jako Lord Kanclerz stanął Lord Falconer of Thoroton. Przystępując do realizacji programu rządu, ogłosił, że nie będzie wykonywał w praktyce przynależnych Lordowi Kanclerzowi funkcji sądowniczych.

W toku debat nad kształtem reformy rozważano także, czy ze względu na tradycje historyczne nie pozostawić urzędu Lorda Kanclerza jako

³⁷⁷ Zob. Great Britain. Department for Constitutional Affairs, *Constitutional Reform. Reforming the Office of the Lord Chancellor. Summary of Responses to Consultation*, Consultation paper, Department of Constitutional Affairs, 2004.

jedynie honorowego stanowiska. Ostatecznie zwyciężyła koncepcja kompromisowa. Pod wpływem konsultacji publicznych i licznych dyskusji zdecydowano się jedynie na zmianę dotychczasowej pozycji ustrojowej Lorda Kanclerza, który miał stanąć na czele resortu ds. reform konstytucyjnych, z wyłączeniem funkcji spikera Izby Lordów i szefa sądownictwa.

3. Rola Sekretarza Stanu ds. Sprawiedliwości oraz Ministerstwa Sprawiedliwości

Obecnie istniejące Ministerstwo Sprawiedliwości to departament obsługujący dwa formalnie odrębne organy państwowe: Sekretarza Stanu ds. Sprawiedliwości oraz Lorda Kanclerza. W ministerstwie zatrudnieni są pracownicy służby cywilnej, którzy wykonują zadania im zlecane na zasadach i w formie właściwej dla wszystkich departamentów rządowych. Warto zaznaczyć, że w ramach rządu tylko dwa departamenty obecnie noszą nazwę ministerstw (*ministries*). Obok Ministerstwa Sprawiedliwości funkcjonuje jeszcze tylko Ministerstwo Obrony (*Ministry of Defence*).

Piastun obydwu organów jest obsadzany według kryterium politycznego, a decyzje w tym zakresie podejmuje premier, który jak w przypadku innych ministrów, przedstawia stosowny wniosek monarsze. Z uwagi na praktykę łączenia omawianych organów premier jest związany, przy kreowaniu ich piastuna, przepisem CRA odnoszącym się do Lorda Kanclerza. Mianowicie art. 2(1) tej ustawy stanowi, że Lord Kanclerz winien posiadać „kwalifikacje polegające na doświadczeniu” (*qualified by experience*). Kryterium to nie jest do końca ostre i nie wiąże się z koniecznością posiadania przez daną osobę wykształcenia prawniczego. W swoim wyborze premier może wziąć pod uwagę następujące kwestie: doświadczenie w sprawowaniu urzędu ministra, posła lub członka Izby Lordów, doświadczenie praktyczne (*as a qualifying practitioner*) zdobyte jako nauczyciel akademicki w zakresie prawa oraz inne, jakie premier uzna za istotne (art. 2(2) CRA).

Kierownictwo Ministerstwa Sprawiedliwości jest ukształtowane w sposób typowy dla brytyjskich departamentów. Oznacza to, że obok kierującego nim sekretarza stanu, czyli głównego ministra-członka gabinetu, powoływani są wiceministrowie, przy czym ich ranga jest zróżnicowana, podobnie jak w innych resortach³⁷⁸. W chwili obecnej w rządzie Theresy May (2018 r.) zespół ministrów jest pięcioosobowy. Składa się z sekretarza stanu, ministra stanu, dwóch „parlamentarnych podsekretarzy stanu” oraz Adwokata Generalnego dla Szkocji³⁷⁹.

Ministerstwo Sprawiedliwości jest jednym z największych departamentów. Biorąc pod uwagę podległe mu instytucje, zatrudnia nieco ponad 70 tys. pracowników i dysponuje budżetem ok. 9 miliarda funtów. Należy zwrócić uwagę, że będąc instytucją ogólnopanstwową, stojący na czele ministerstwa sekretarz stanu (jak i cały urząd) jest właściwy głównie w odniesieniu do systemu wymiaru sprawiedliwości Anglii i Walii z uwagi na fakt, że szereg kompetencji władz ogólnopanstwowych w tym obszarze zostało poddane procesowi dewolucji.

Deklarowanym celem reformy polegającej na utworzeniu ministerstwa było powierzenie jednej instytucji odpowiedzialności za rozbudowany system szeroko pojętego wymiaru sprawiedliwości. W tym celu

³⁷⁸ Rangę ministrów posiadają obok sekretarzy kierujących departamentami także: piastuni historycznych urzędów (Lord Strażnik Wielkiej Pieczęci, Kanclerz Księstwa Lancaster, Lord Prezes Tajnej Rady), radcowie prawni Korony (Prokurator Generalny i jego zastępca dla Anglii i Walii (*Attorney General, Solicitor General*) oraz Lord Adwokat i jego zastępca dla Szkocji (*Lord Advocate, Solicitor General*), tzw. ministrowie młodsi – sekretarze lub podsekretarze parlamentarni (*parliamentary secretaries, parliamentary under-secretaries*), a także tzw. ministrowie stanu (*ministers of state*) funkcjonujący w resortach o dużym zakresie zadań. Zob. m.in. R. Brazier, *Ministers of the Crown*, Oxford 1997, rozdz. 1-2; w polskiej literaturze: A. Pułło, *Współczesne ustroje państwowe. Wielka Brytania*, Gdańsk 1983, s. 113-114.

³⁷⁹ Jest to organ doradczy dla rządu Szkocji, który musi otrzymywać informacje w sprawach przekazanych do właściwości władz Szkocji (zob. zał. nr 6 do ustawy o Szkocji z 1998 r., *Scotland Act 1998*).

nowo utworzone ministerstwo przejęło część zadań Departamentu Spraw Wewnętrznych (*Home Office*), to ostatnie zaś miało skupić się na kwestiach zwalczania terroryzmu, nadzorowania policji, problematyce azylowej i migracyjnej³⁸⁰.

Reforma ta budziła pewne obawy, ponieważ mogła sprawiać wrażenie, że sądownictwo, pomimo zakładanego poprzez reformę urzędu Lorda Kanclerza urealnienia zasady podziału władz, może być, w związku z kreacją czegoś na kształt superdepartamentu, poddane nowej kontroli o charakterze politycznym. Sędziowie zgłaszali też inne zastrzeżenia. Obawiano się, że duża liczba spraw, w których resort miał być właściwy, przyczyni się w praktyce do zmniejszenia środków finansowych przeznaczonych na sądy³⁸¹, ponadto krytykowano brak konsultacji przy tworzeniu ministerstwa³⁸². Na tym tle doszło do istotnych napięć między rządem a sędziami, które osłabły dopiero z czasem.

Utworzenie ministerstwa musiano w jakiś sposób skorelować z niedawno wprowadzoną reformą systemu nominacji sędziowskich oraz zasadami partnerskiego modelu współpracy egzekutywy i sądownictwa w zakresie spraw związanych z funkcjonowaniem wymiaru sprawiedliwości, w tym sądów. Zasady te wynikały wprost z CRA, wcześniej zaś były przedmiotem uzgodnienia w ramach wspomnianego już w niniejszej książce tzw. konkordatu zawartego pomiędzy Lordem Kanclerzem a Lordem Naczelnym Sędzią (zob. też niżej), a później zostały one przeniesione do CRA.

Szef resortu sprawiedliwości wchodzi w skład gabinetu³⁸³, podobnie jak Lord Kanclerz przed przeprowadzeniem reformy, będąc jednocześnie

³⁸⁰ Zob. *The budget and structure of the Ministry of Justice*, raport Komisji Izby Gmin ds. Sprawiedliwości, 18 VIII 2012, s. 6, [on-line:] <https://publications.parliament.uk/pa/cm/201213/cmselect/cmjust/97/97.pdf> – 26 VIII 2018.

³⁸¹ Zob. A. Gillespie, *op. cit.*, s. 193.

³⁸² Zob. m.in. A. W. Bradley, K. D. Ewing, C. J. S. Knight, *op. cit.*, s. 352.

³⁸³ Należy przypomnieć, że termin „rząd” (*government*) w ZK odnoszony jest na ogół do politycznych stanowisk ministerialnych w administracji centralnej,

jednym z jego najważniejszych ministrów. Z uwagi na konwenans konstytucyjny, na podstawie którego członkowie gabinetu muszą sprawować jednocześnie mandat poselski lub być członkami Izby Lordów, szef resortu sprawiedliwości zawsze jest parlamentarzystą. Z oczywistych względów przed reformą urzędu Lorda Kanclerza ten wywodził się z Izby Lordów, po reformie zaś do chwili obecnej każda osoba piastująca urząd Lorda Kanclerza i ministra sprawiedliwości była posłem do Izby Gmin (Jack Straw, Kenneth Clarke, Chris Grayling, Michael Gove, David Lidington, David Gauke oraz pierwsza kobieta na tym stanowisku Elizabeth Truss).

Powstaje pytanie, na ile szef resortu sprawiedliwości jest wpływową osobą w ramach gabinetu i czy ma to znaczenie dla realizowania własnej polityki w zakresie powierzonych mu spraw. Odpowiedź na to pytanie nie jest łatwa, ponieważ rola gabinetu zmieniała się w czasie. Po koniec XX i na początku XXI w. znaczenie gabinetu osłabło na rzecz osoby premiera. Sytuacja uległa pewnej zmianie, gdy okazało się, że po wyborach 2010 r. zaszła konieczność utworzenia koalicji konserwatystów z liberalnymi demokratami, co musiało z definicji osłabiać pozycję szefa gabinetu. Przed reformą urząd Lorda Kanclerza był obejmowany przez wywodzącą się ze środowiska prawniczego dojrzałą osobę, która jednocześnie musiała godzić *stricte* polityczną funkcję członka gabinetu z wykonywaniem obowiązków przewodniczącego Izby Lordów i sędziego³⁸⁴. Po reformie praktyka idzie raczej w kierunku obsadzania tego urzędu przez polityków średniego pokolenia³⁸⁵, którzy niekoniecznie posiadają wykształcenie prawnicze (nieprawnikami do tej pory byli Chris Grayling, Michael Gove, Elizabeth Truss oraz David Lidington).

„gabinet” (*cabinet*) natomiast oznacza organ kolegialny i stanowi węższy organ egzekutywy, do którego wchodzi kierownicy departamentów oraz kilku innych ministrów „bez teki”.

³⁸⁴ Zob. G. Gee et al., *op. cit.*, s. 51.

³⁸⁵ A nawet młodego – warto zauważyć, że Elizabeth Truss w chwili nominacji miała 41 lat.

Charakteryzując nowe „wcielenie” Lorda Kanclerza, G. Gee, R. Hazell, K. Malleson oraz P. O’Brien słusznie stwierdzają, że:

Jest dosyć jasne, że kiedy Lord Kanclerz teraz angażuje się w negocjacje z sędziami i kiedy reprezentuje sędziów w negocjacjach ze swoimi kolegami z gabinetu, działa przede wszystkim jako sekretarz stanu, odpowiedzialny za duży departament, i już nie jako dystyngowany Lord Kanclerz, jak to było w przeszłości. Zniknęła tradycyjna estyma, jaką darzyła nawet Margaret Thatcher swoich Lordów Kanclerzy. Występowanie w obronie sędziów będzie obecnie odbierane z pewnym sceptycyzmem, podobnie jak w przypadku argumentów płynących od innych grup interesu. Nowy model urzędu Lorda Kanclerza polega na tym, że jest on strażnikiem sądów i sędziów w takim samym stopniu jak Sekretarz ds. Zdrowia jest opiekunem Narodowego Systemu Ochrony Zdrowia³⁸⁶.

Dokonując przeglądu kompetencji szefa Ministerstwa Sprawiedliwości, należy jeszcze raz zwrócić uwagę na formalny dualizm jego funkcji. Pewne kompetencje są bowiem ustawowo przypisane Lordowi Kanclerzowi, inne zaś wykonuje on tylko w charakterze sekretarza stanu (czyli ministra).

Po przeprowadzonej reformie główne zadanie Lorda Kanclerza polega na reprezentowaniu sądownictwa w ramach władzy wykonawczej. Istotnym w kontekście reformy Blaira ustawowym zadaniem Lorda Kanclerza jest, podobnie jak i innych ministrów Korony posiadających kompetencje pozostające w relacji z sądownictwem, utrzymywanie jego ustawicznej niezależności (*must uphold the continued independence of the judiciary*). Jednocześnie ustawa wyraźnie zabrania wywierania przez ministrów jakiegokolwiek wpływu na indywidualne decyzje sądowe (art. 2(5) CRA). Nadto przewiduje, że Lord Kanclerz powinien mieć na względzie obronę tej niezależności, wspieranie sędziów w wykonywaniu ich funkcji oraz społeczny interes w sprawach związanych z sądownictwem i wymiarem sprawiedliwości (zob. art. 2(6) cytowanej

³⁸⁶ Zob. G. Gee et al., *op. cit.*, s. 51-52.

ustawy). Z kolei na podstawie art. 1 ustawy o sądach z 2003 r. ze zm. oraz art. 39 TCEA Lord Kanclerz ma za zadanie utrzymanie skutecznego systemu sądowego, włączając w to zapewnienie wystarczających środków finansowych na jego funkcjonowanie, za co pozostaje odpowiedzialny przed parlamentem.

Lord Kanclerz posiada obecnie także istotne kompetencje w zakresie nominacji sędziowskich, o czym szczegółowo traktuje rozdział III, niemniej w stosunku do pierwotnych zostały one w CRA ograniczone. Istnieje też szereg uprawnień Lorda Kanclerza związanych z ustalaniem zasad administrowania sądownictwem, tj. przede wszystkim zarządzaniem HMCTS, które wykonuje w porozumieniu z Lordem Naczelnym Sędzią Anglii i Walii.

Po likwidacji Departamentu ds. Konstytucyjnych dokonano też pewnych korekt w obowiązującym ustawodawstwie i niektóre kompetencje dzierżone przez szefa tego departamentu zostały powierzone Lordowi Kanclerzowi. Lord Kanclerz zachował pewne uprawnienia w dziedzinie odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów (zob. pkt 2. i 4. rozdziału IV). Do istotnych kompetencji Lorda Kanclerza należy ponadto ustalanie za rekomendacją Rady ds. Wynagrodzeń (*Senior Salaries Review Body*)³⁸⁷ wysokości płac i emerytur sędziów. Z kolei jako szef departamentu sprawiedliwości wykonuje on kompetencje w stosunku do tych sfer, które zostały przejęte z Departamentu Spraw Wewnętrznych – *Home Office*, m.in. sprawuje nadzór nad sprawami związanymi z wykonywaniem orzeczonych przez sądy kar.

Niezależnie od tego ani Lord Kanclerz, ani minister nie posiadają uprawnień związanych z funkcjonowaniem prokuratury. Z kronikarskiego obowiązku należy zatem zaznaczyć, że Prokurator Generalny jest odrębnym organem (*Attorney General*), który należy do rządu ZK w szerokim tego słowa rozumieniu i w praktyce jest posłem partii rządzącej. Zgodnie z obowiązującym konwenansem obowiązuje go

³⁸⁷ Organ ten ma charakter pozaresortowej instytucji publicznej finansowanej przez Urząd Gabinetu (*Cabinet Office*).

jednak zasada bezstronności, tzn. nie może on w sprawach służbowych kierować się instrukcjami premiera i gabinetu. Prokurator Generalny nadzoruje z kolei Koronną Służbę Oskarżeń, na czele której stoi Dyrektor Oskarżeń Publicznych (*Director of Public Prosecutions*)³⁸⁸. Instytucja ta jest właściwa tylko dla Anglii i Walii. Prokuratura w Szkocji³⁸⁹ i Irlandii Północnej³⁹⁰ ma charakter odrębny i jest nadzorowana odpowiednio przez Lorda Adwokata oraz Prokuratora Generalnego Irlandii Północnej.

Pomimo pierwotnego zamiaru wykreowania jednej instytucji zajmującej się szeroko pojętym wymiarem sprawiedliwości nie mogła zniknąć daleko posunięta kooperacja z innymi departamentami gabinetowymi, w tym z *Home Office*. Nieodzowność takiej współpracy osłabia, moim zdaniem, lansowaną ideę jednego podmiotu ds. wymiaru sprawiedliwości. W obecnych czasach nie da się bowiem oddzielić tych spraw od ważnych kwestii dotyczących bezpieczeństwa. W tym kontekście na pierwszy plan wysuwa się konieczność wypracowania pewnych porozumień chociażby w odniesieniu do projektów aktów prawnych oraz przedsięwzięć podejmowanych na rzecz zwalczania terroryzmu. Dlatego też od początku działania Ministerstwa Sprawiedliwości istniała potrzeba wykrystalizowania co najmniej trójplaszczynowej współpracy, tj. kooperacji ministerstwa z *Home Office* oraz z Prokuratorem Generalnym³⁹¹. Dotyczy to nie tylko ewentualnych działań o charakterze *stricto* wykonawczym, ale właśnie w zakresie projektowania różnych regulacji prawnych. Jak słusznie podkreśla B. Gibson, taka współpraca wpisuje się w ogólną tendencję do uzgadniania stanowisk i „wspólnej pracy” szerokiego spektrum różnorodnych instytucji i agencji³⁹². Jak się wydaje, argumentem prakseologicznym przyczyniającym się do koordynacji

³⁸⁸ Jest ona niezależnym organem, który inicjuje oskarżenia w imieniu Korony.

³⁸⁹ *Crown Office and Procurator Fiscal Service*.

³⁹⁰ *Public Prosecution Service for Northern Ireland*.

³⁹¹ Zob. B. Gibson, *The New Ministry of Justice. An Introduction*, Sheffield on Loddon 2008, s. 16, 18-19.

³⁹² Zob. *ibidem*, s. 20.

działań byłoby powierzenie jednemu ministrowi pieczy nad kwestiami bezpieczeństwa, policji i systemu więziennictwa przy jednoczesnym wyłączeniu spod kurateli jakiegokolwiek departamentu tych sfer, które w bezpośredni, czy nawet pośredni, sposób oddziałują na sądy. Spośród wielu opisanych wyżej podmiotów, mniej lub bardziej zależnych od Ministerstwa Sprawiedliwości, da się wyodrębnić te, które z powodzeniem mogłyby być wykonywane przez instytucje całkowicie niezależne. Taka regulacja byłaby zatem rzeczywistą realizacją urealnienia zasady podziału władz w odniesieniu do funkcjonowania sądownictwa.

Centralne dla ustroju brytyjskiego pojęcie odpowiedzialności, rozumianej także jako odpowiedzialność polityczna przed parlamentem, w odniesieniu do działania sądów musiałby zostać nieco zmodyfikowana, ale absolutnie nie wyeliminowana. Uwikłanie Ministerstwa Sprawiedliwości, przynajmniej wycinkowo, w kwestie związane z ustrojem sądownictwa tylko utwierdzają społeczeństwo w przekonaniu, że to rząd (czytaj: wygrywający wybory) są depozytariuszem władzy sądowniczej. Nie przyczynia się to zatem do wzmocnienia idei niezależności sądów. W moim przekonaniu bardzo chwalebna idea odpowiedzialności parlamentarnej przesłoniła nieco pewne scenariusze konsekwentnego ostatecznego rozdziału władzy sądowniczej zarówno od władzy ustawodawczej, jak i władzy wykonawczej. Można powiedzieć, że zatrzymano się jak gdyby w pół drogi, w szczególności w odniesieniu do instytucji wymiaru sprawiedliwości w Anglii i Walii. Hamującym czynnikiem było bowiem przekonanie o utrzymaniu przynajmniej teoretycznej odpowiedzialności rządu za działania wymiaru sprawiedliwości. Zaważalne jest więc wikłanie się w pewne rozwiązania o charakterze hybrydowym, które paradoksalnie mogą prowadzić do rozmycia owej odpowiedzialności. Widać to dobrze, i będzie o tym jeszcze mowa w rozdziale VI, na przykładzie systemu zarządzania sądami. Tutaj instytucją odpowiedzialną jest HMCTS, a szereg działań w stosunku do zasad funkcjonowania tej agencji wynika z porozumień pomiędzy Lordem Kanclerzem a Lordem Naczelny Sędzią. Przy dużej samodzielności HMCTS, moim zdaniem, nie stało jednak nic na przeszkodzie,

aby administrowanie sądami anglo-walijskimi oprzeć całkowicie albo na modelu instytucji niezależnej, w nawiązaniu choćby do rozwiązań funkcjonujących w Szkocji (zob. rozdział VI), albo ściśle związanej z sądowym segmentem władzy.

Potrzeba refleksji na nad nową pozycją Lorda Kanclerza, pełniącego równocześnie rolę szefa departamentu sprawiedliwości, wydaje się szczególnie istotna w kontekście niedawnej 10. rocznicy utworzenia ministerstwa. Warto podkreślić, że w 2014 r. Komisja Konstytucyjna Izby Gmin przeprowadziła przegląd dotychczasowych kompetencji Lorda Kanclerza i Sekretarza ds. Sprawiedliwości, badając przede wszystkim zasadność łączenia tych dwóch stanowisk oraz zastanawiając się nad problemem, czy ich piastunem powinna być osoba posiadająca wykształcenie prawnicze³⁹³. W sprawozdaniu komisji zwrócono uwagę, że łączenie stanowisk może prowadzić do konfliktu interesów, jednak można w praktyce go uniknąć. Doświadczenie prawnicze piastuna urzędu, choć niekonieczne, jest istotną zaletą, w sytuacji gdy nie jest on prawnikiem, ale takie wykształcenie powinien już mieć Dyrektor Generalny departamentu (*permanent secretary*).

Na zakończenie tego fragmentu rozważań chciałbym podkreślić, że moja krytyka instytucji Ministerstwa Sprawiedliwości jako takiej wpływa nie tyle z kształtu tej instytucji na gruncie brytyjskim, ale raczej z ogólnych przemyśleń na temat pozycji ustrojowej władzy sądowniczej w relacji z innymi władzami w państwie demokratycznym³⁹⁴. W szczególności nie do końca, przynajmniej w oderwaniu od poszczególnych

³⁹³ S. Wilson, H. Rutherford, T. Storey i N. Wortley zwracają uwagę, że działania parlamentu mogły mieć związek z nasilającymi się głosami niezadowolenia z rozwiązań z 2007 r., m.in. z uwagi na krytykę reformy pomocy prawnej proponowanej przez ówczesnego Lorda Kanclerza Chrisa Graylinga. Zob. S. Wilson et al., *English Legal System*, Oxford 2016, s. 270-271.

³⁹⁴ W tym kontekście zwracałem już uwagę na marnowanie potencjału funkcjonujących w ZK rad sądownictwa, które mogą, podobnie jak w innych państwach, przejąć część obowiązków związanych z funkcjonowaniem sądów z zachowaniem należytych reguł transparentności, zarówno w kreowaniu substratu osobowego

niuansów, da się na gruncie zasady niezależności sądów wytłumaczyć pewne cele założone przez ministerstwo. Tytułem przykładu można wskazać, że we wspomnianych planach ministerstwa na lata 2010-2015 jako działanie zmierzające do realizacji pierwszego celu wskazano np. „karanie przestępców”. Mam wątpliwości, czy takie sformułowania przyczyniają się do jasnego dla społeczeństwa oddzielania sfer właściwości sądów oraz rządu i rzeczywiście współgrają ze wspomnianym wyżej priorytetem „obrony niezależności sądownictwa”³⁹⁵, jakże ważnym w kontekście założeń wszystkich reform ostatnich kilkunastu lat.

4. Instytucje wydzielone i nadzorowane przez Ministerstwo Sprawiedliwości

Przystępując do omówienia podmiotów wydzielonych, ale w pewien sposób podlegających Ministerstwu Sprawiedliwości, należy zaznaczyć, że jedną z charakterystycznych cech organizacji brytyjskiego pionu władzy wykonawczej jest funkcjonowanie różnorodnych ciał, których podstawą i charakterystyczną cechą wspólną jest pewien rodzaj odrębności w stosunku do skonsolidowanej struktury departamentu rządowego.

Do tej ogólnej kategorii zalicza się szereg agencji, biur i komisji³⁹⁶. Sprawują one funkcje z zakresu administracji publicznej, czasem mają

sądów (powołania i awanse sędziowskie), jak i w kwestii nadzorowania czynności organizacyjnych prowadzonych w odniesieniu do sądów.

³⁹⁵ Trzeba jednak przyznać, że treść priorytetów na lata 2018-2019 bardziej współgra z zasadą niezależności sądów. Są nimi m.in. poprawa warunków w zakładach karnych, promowanie zasad rządów prawa, obrona niezależności sądownictwa i wysoce wykwalifikowanych sędziów (*champion our independent, world-class judiciary*).

³⁹⁶ Zob. m.in. P. Cocker, A. Jones, *Contemporary British Politics and Government*, Liverpool 2002, s. 215-226; J. Alder, *op. cit.*, s. 337-340.

też charakter doradczy. Należy mieć na uwadze, że w literaturze wskazuje się na różne motywy tworzenia podmiotów wydzielonych z resortów i relatywnie niezależnych od rządu, a wykonujących typowe zadania z zakresu administracji państwowej, zaliczane do szeroko rozumianego aparatu władzy wykonawczej. Z teoretycznego punktu widzenia najbardziej współgrająca z koncepcją rządów prawa i demokracji byłaby tzw. teoria bufora, według której organy takie są tworzone dla ochrony pewnych rodzajów działalności przed ingerencją o charakterze politycznym³⁹⁷. Takie uzasadnienie towarzyszyło tworzeniu coraz to nowych podmiotów tego typu³⁹⁸.

Stosunki między agencjami a ministerstwami regulują porozumienia ramowe (mające charakter *soft law*) zawierane między danym ministerstwem a dyrektorem generalnym (*chief executive*) danej agencji. Stopień kontroli ministra nad działalnością agencji zależy od specyfiki dokumentów ramowych, przy czym zwraca się uwagę na trudności w rozdzieleniu sfery ustalania polityki dokonywanej przez ministerstwa i czynności wykonywanych przez agencje.

Na gruncie brytyjskim ze względu na stopień powiązania danego wydzielonego podmiotu z resortem rządowym przeprowadza się dysfunkcję na agencje wykonawcze oraz pozaresortowe instytucje publiczne (*Non-Departmental Public Bodies, NDPB*)³⁹⁹. Te pierwsze stanowią część

³⁹⁷ Zob. M. Swora, *Niezależne organy administracji. Aspekty prawne, organizacyjne i polityczne*, Warszawa 2012, s. 57. Autor przytacza również inne możliwe uzasadnienia kreowania niezależnych organów, w tym, rzecz można, mało chwalebne, np. ten, według którego paradoksalnie nie chodzi o odpolitycznienie pewnych sfer działania administracji, ale właśnie upolitycznienie w tym sensie, że decydenci polityczni w warunkach niepewności wyborczej dążą do zapewnienia swoich wpływów po utracie władzy poprzez utworzenie instytucji pozornie niezależnych. Szerzej zob. M. Swora, *op. cit.*, s. 58.

³⁹⁸ Zob. D. Woodhouse, *Ministers...*, s. 248 i n.

³⁹⁹ Wyróżnia się przy tym NDPB o charakterze wykonawczym (*executive*), doradczym (*advisory*), mające charakter trybunału administracyjnego (*tribunal*) oraz działające jako niezależne organy monitorujące – IMB.

departamentu, ale są wyposażone w pewien rodzaj autonomii, drugie zaś mają charakter całkowicie odrębny, często są tworzone na podstawie ustawy i posiadają (z pewnymi wyjątkami) odrębną osobowość prawną⁴⁰⁰. Mogą przy tym pełnić zarówno funkcje *stricte* wykonawcze, jaki i doradcze. Za działania jednych i drugich odpowiedzialność parlamentarną ponosi odpowiedni sekretarz stanu.

Obecnie Ministerstwo Sprawiedliwości nadzoruje (w sensie formalnym, poprzez odpowiednie kompetencje Lorda Kanclerza lub sekretarza stanu), współpracuje bądź jest powiązane z kilkudziesięcioma podmiotami zaliczanymi do opisywanych wyżej kategorii. W tym podrozdziale ograniczę się do analizy kompetencji tylko kilku głównych podmiotów związanych z systemem wymiaru sprawiedliwości, a więc pośrednio z ustrojem sądownictwa.

4.1. Agencje wykonawcze

a) Służba Sądowa i Trybunalska Jej Królewskiej Mości (*HM Court and Tribunal Service*, HMCTS)

Instytucja ta powstała z połączenia Służby Sądowej oraz Służby Trybunalskiej. Jej zadaniem jest administrowanie sądownictwem Anglii i Walii oraz trybunałami na terenie całego Zjednoczonego Królestwa. Status ustrojowy oraz kompetencje tego urzędu omawiam odrębnie w rozdziale VI.

⁴⁰⁰ W 1988 r. pod kierownictwem Sir Robina Ibbsa powstał raport zatytułowany *Improving Management in Government. The Next Steps*, w którym zaproponowano powołanie wielu nowych agencji (nazwanych później *Next Steps Agencies*) i przekazanie im odpowiedzialności za wykonywanie różnych zadań z zakresu administracji rządowej. Nowe agencje miały pozostawać w strukturze departamentów, w odróżnieniu od pozaresortowych instytucji publicznych. Propozycje te zostały wcielone w życie i do 2000 r. powołano aż 137 różnych agencji. Każda agencja kierowana jest przez dyrektora generalnego (*chief executive*) odpowiedzialnego przed właściwym ministrem.

b) Służba Więzienna i ds. Nadzoru Kuratorskiego Jej Królewskiej Mości
(*HM Prison and Probation Service, HMPPS*)

Jednym z istotnych celów polityki ministerstwa od samego początku miało być zwalczanie powtarzalności przestępstw również poprzez odpowiednie działania penitencjarne. Odbywa się to poprzez wdrażanie specjalnie opracowanych programów nakierunkowanych na pracę z więźniami. O tym, jak istotna to kwestia, niech świadczy fakt, że w ZK liczba osób osadzonych w zakładach karnych jest bardzo duża na tle innych państw europejskich.

HMPPS została utworzona w 2017 r. z przekształcenia Narodowej Służby Zarządzania ds. Osób Naruszających Prawo (*National Offender Management Service, NOMS*). W ramach tej agencji działały dwa odrębne podmioty, tj. Służba Więzienna oraz Służba Nadzoru Kuratorskiego. Zadaniem HMPPS jest wykonywanie orzeczeń sądów na terenie Anglii i Walii. W tym zakresie HMPPS całościowo odpowiada przede wszystkim za utrzymanie publicznych zakładów karnych w Anglii i Walii oraz nadzorowanie zakładów karnych prowadzonych przez instytucje prywatne (obecnie jest ich 14), realizowanie zadań związanych z nadzorem kuratorskim, kwestie nadzoru nad osobami, wobec których zastosowano system dozoru elektronicznego, sprawowanie opieki nad osobami wychodzącymi z zakładów karnych.

Zadania, które zostały powierzone HMPPS, wynikają z kilku ustaw, często nowelizowanych i zarazem komplementarnych, dotyczących polityki karnej i zakładów karnych, tj. ustawy o zakładach karnych z 1952 r. (*Prison Act 1952*), ustawy o wymiarze sprawiedliwości w sprawach karnych i służbach sądowych z 2000 r. (*Criminal Justice and Court Services Act 2000*), ustawy o wymiarze sprawiedliwości w sprawach karnych z 2003 r. (*Criminal Justice Act 2003*), ustawy o postępowaniu z osobami naruszającymi prawo z 2007 r. (*Offender Management Act 2007*) oraz ustawy o resocjalizacji przestępców z 2014 r. (*Offender Rehabilitation Act 2014*). HMPPS jest zobowiązana także do współpracy z rządem Walii w celu realizacji zadań agencji na terenie tej części ZK.

HMPPS współdziała też z *Home Office* w zakresie utrzymania aresztów śledczych oraz ośrodków dla imigrantów (*Immigration Removal*

Centres) oraz z Radą ds. Wymiaru Sprawiedliwości dla Nieletnich (*Youth Justice Board, YJB*) w zakresie ośrodków dla dzieci i młodzieży do 18. roku życia. Nadto HMPPS wykonuje pewne kompetencje subdelegowane tej instytucji przez Sekretarza Stanu ds. Sprawiedliwości, np. w odniesieniu do oceny zachowań i ewentualnego niebezpieczeństwa ze strony osób umyślowo chorych na podstawie ustawy o zdrowiu psychicznym. W ramach HMPPS dodatkowo utworzono odrębną komórkę o nazwie *Youth Custody Service*, która zajmuje się realizacją zadań związanych z odbywaniem kar przez nieletnich na terenie Anglii i Walii.

Ustrój HMPPS i jego związki z departamentem sprawiedliwości określa dokument ramowy z 2017 r. Na czele HMPPS stoi zarząd złożony z Dyrektora Generalnego (*chief executive*), którego mianuje Dyktor Generalny ministerstwa, jak stanowi art. 3.7 dokumentu ramowego „w zwykłym procesie rekrutacji w ramach służby cywilnej”. Jest on odpowiedzialny poprzez Dyrektora Generalnego departamentu przed sekretarzem stanu za działania agencji. Dyktor Generalny jest zobowiązany do realizowania polityki strategicznej opracowanej przez departament sprawiedliwości pod kierunkiem stojących na jego czele ministrów (zob. art. 3.19 dokumentu ramowego). Zasady działania zarządu HMPPS określa Dyktor Generalny ministerstwa. W skład zarządu wchodzi osoba powołana przez Dyrektora Generalnego. Do zadań zarządu należy (art. 3.18 dokumentu ramowego): uzgadnianie wizji i strategii agencji oraz uzgadnianie wartości wyznawanych przez HMPPS z zawartymi w kodeksie etycznym służby cywilnej (prawość, uczciwość, obiektywność oraz bezstronność), uzgadnianie kwestii związanych z zarządzaniem agencją, uzgadnianie procesów zarządzania ryzykiem, w tym ryzykiem finansowym, wspieranie kierownictwa agencji w realizacji zadań.

Zgodnie z art. 3.1 dokumentu ramowego odpowiedzialność parlamentarną za działania HMPPS ponosi Sekretarz Stanu ds. Sprawiedliwości. Dyktor Generalny (*Permanent Secretary*) w departamencie stoi na straży wypełniania przez HMPPS polityki departamentu.

c) Agencja Pomocy Prawnej (*Legal Aid Agency*, LAA)

Obowiązek zapewnienia przez Lorda Kanclerza dostępności pomocy prawnej zarówno w sprawach cywilnych, jak i karnych wynika z ustawy o pomocy prawnej, skazywaniu i karaniu przestępców z 2012 r. (*Legal Aid, Sentencing and Punishment of Offenders Act 2012*). Obecnie funkcjonująca agencja zajmująca się koordynowaniem pomocy prawnej powstała w 2013 r. Podobnie jak w przypadku innych agencji wykonawczych podstawowe zasady działania LAA wynikają z dokumentu ramowego, zawartego pomiędzy Dyrektorem Generalnym Ministerstwa Sprawiedliwości a Dyrektorem Wykonawczym agencji za zgodą Lorda Kanclerza.

Rolą agencji jest administrowanie i zamawianie usług prawnych wykonywanych na zasadach określonych we wspomnianej ustawie. Dokument w nawiązaniu do ustawy wyraźnie stanowi, że to Lord Kanclerz jest odpowiedzialny przed parlamentem za działania LAA. Na czele agencji stoi dyrektor, który jest odpowiedzialny poprzez Dyrektora Generalnego departamentu przed Lordem Kanclerzem. Widać więc tu podobną konstrukcję jak w przypadku HMPPS, z tym że jest tu mowa o Lordzie Kanclerzu (w nawiązaniu do jego ustawowego obowiązku, o którym wspominałem wyżej), nie zaś o sekretarzu stanu. Uwidacznia się więc na tym przykładzie wyraźnie, że w zależności od rodzaju zadania szef Ministerstwa Sprawiedliwości czasem wykonuje przypisane kompetencje jako Lord Kanclerz, a znowu innym razem jako sekretarz stanu. Dzieje się to nawet przy identycznie brzmiących uregulowaniach określających wzajemną zależność agencji od ministerstwa.

O pomoc prawną mogą ubiegać się osoby, które nie mogą ze względów finansowych skorzystać z usług adwokata czy radcy prawnego, zarówno w sprawach karnych, jak i cywilnych, w tym rodzinnych. Obok pełnomocnictwa procesowego LAA jest odpowiedzialna za działanie systemu porad prawnych, którymi zajmuje się odrębna komórka *Civil Legal Advice*. LAA zapewnia dostęp do pomocy prawnej poprzez kontraktację usług prawnych.

Zasady świadczenia pomocy prawnej różnią się w zależności od części ZK (ten obszar działalności państwa uległ dewolucji), należy zaznaczyć

zatem, że LAA jest odpowiedzialna za organizację bezpłatnych usług prawnych tylko na terenie Anglii i Walii. Szczegółowe warunki uzyskania wsparcia państwa w zakresie pomocy prawnej określa co do zasady specjalnie do tego powołany urzędnik służby cywilnej – Dyrektor ds. Indywidualnych Przypadków Pomocy Prawnej (*Director of Legal Aid Casework*)⁴⁰¹. Czyni to na zasadach określonych we wspomnianej wyżej ustawie o pomocy prawnej, skazywaniu i karaniu przestępców z 2012 r. (zob. art. 11 i 18 w związku z art. 19 ustawy).

W momencie powstawania niniejszej pracy⁴⁰² z „prawa ubogich” w sprawach cywilnych mogły skorzystać co do zasady osoby, których miesięczny dochód brutto nie przekroczył 2657 funtów, przy czym do tej kwoty zalicza się niektóre zasiłki socjalne. W przypadku posiadania więcej niż czworga dzieci limit wzrasta o 222 funty na piąte i każde kolejne dziecko. Nadto uzyskanie pomocy wyklucza posiadanie oszczędności w wysokości 8000 funtów i więcej. Dochody partnera również są brane pod uwagę. Posiadanie nieruchomości jest oceniane w zależności od jej wartości i ewentualnego obciążenia hipoteką. Dodatkowo, jeśli dana osoba spełnia powyższe warunki, bierze się pod uwagę „dochód do dyspozycji”, odliczając potrącenia na poczet podatków i ubezpieczenia społecznego, a także niektóre inne wydatki, związane np. z pokryciem kosztów mieszkania. Aby zakwalifikować się do bezpłatnej pomocy, nie można uzyskiwać w ramach wspomnianego „dochodu do dyspozycji” więcej niż 733 funty miesięcznie. Dodatkowo, w przypadku gdy taki dochód przekracza 315 funtów w okresie korzystania z pełnomocnictwa procesowego, istnieje obowiązek uiszczania składek w wysokości uzależnionej od dochodu.

⁴⁰¹ Jeśli chodzi o przydzielenie bezpłatnej reprezentacji w sprawach karnych, to ustawa stanowi, że w pewnych sytuacjach decyzja w tym względzie należy do sądu.

⁴⁰² Dane według informacji zamieszczonych na stronie: *Civil legal aid. Means testing*, strona internetowa Gov.uk, 1 VI 2014, upd. 26 IV 2018, [on-line:] <https://www.gov.uk/guidance/civil-legal-aid-means-testing> – 27 VIII 2018.

W sprawach karnych warunki uzyskania wsparcia prawnego są nieco bardziej skomplikowane⁴⁰³. Prawo do bezpłatnej pomocy otrzymują osoby niepełnoletnie, otrzymujące różnorakie zasiłki socjalne oraz osoby spełniające kryteria dochodowe, przy czym prawo do otrzymania pomocy zależy też od tego, na jakim etapie procedury karnej jest sprawa, tj. w jakim sądzie jest ona prowadzona, nadto liczą się też dochody partnera czy partnerki. Ogólnie można wskazać, że w chwili obecnej na pełnomocnika opłaconego przez państwo nie może liczyć osoba, która osiąga roczny dochód 37500 funtów i więcej.

Oceniając system zapewnienia pomocy prawnej „z urzędu”, należy podkreślić, że pomimo pewnych zalet ma on liczne mankamenty. Ciekawym rozwiązaniem, które przynajmniej teoretycznie może przyczynić się do sprawności i efektywności systemu, jest kontraktowanie usług. W tym celu odbywają się specjalnie ogłaszane przetargi. Wprowadzenie elementu rynkowego, bo przecież umowę z LAA podpisują tylko osoby tym zainteresowane, może z jednej strony wpływać na zagwarantowanie wysokiej jakości usług świadczonych na rzecz osób niezamożnych, a z drugiej być korzystne dla prawników poprzez podniesienie ich poziomu zawodowego. Niemniej stawki proponowane przez państwo są skromne, co obniża atrakcyjność programu, a na pewno eliminuje zaangażowanie znanych kancelarii prawniczych⁴⁰⁴. Poza tym, tak jak bywa często w innych państwach, problemem jest to, że duża część osób o średnich dochodach, dla których koszty pomocy prawnej, a przede wszystkim reprezentacji przed sądem, byłyby dużym ciężarem, nie może liczyć na skorzystanie z opisywanych procedur pomocowych. W Zjednoczonym Królestwie stopień zróżnicowania podmiotów ochrony

⁴⁰³ Zob. informację zamieszczoną na stronie: *Criminal legal aid. Means testing*, strona internetowa Gov.uk, 1 VI 2014, upd. 27 II 2017, [on-line:] <https://www.gov.uk/guidance/criminal-legal-aid-means-testing> – 5 IX 2017.

⁴⁰⁴ Jak podają R. Huxley-Binns i J. Martin, w 2000 r. liczba firm prawniczych posiadających umowę z rządem wynosiła ok. 5000, a do 2013 r. spadła do 1780. Zob. R. Huxley-Binns, J. Martin, *op. cit.*, s. 207.

prawnej i dróg dochodzenia roszczeń jest na tyle skomplikowany, że w wielu sytuacjach trudno obyć się przynajmniej bez porady prawnej. W tym kontekście należy przypomnieć, że obok sądów działają różnorakie trybunały, a czasem, na co zwracałem uwagę w rozdziale IV, istnieje konkurencyjna właściwość sądów. Jak podkreśla się w literaturze, pomimo częstych reform systemu liczba osób kwalifikujących się do skorzystania ze sponsorowanych przez państwo usług prawniczych zmniejsza się⁴⁰⁵. Biorąc pod uwagę powyższe mankamenty obecnego systemu w zestawieniu ze specyfiką brytyjskiego ustroju sądów, trybunałów i szerzej całego systemu różnorodnych podmiotów składających się na system wymiaru sprawiedliwości, można w tym miejscu skonstatować, że hipoteza H1 staje się jednak mocno uprawdopodobniona.

d) Urząd ds. Odszkodowań dla Ofiar Przestępstw (*Criminal Injuries Compensation Authority, CICA*)

Działalność tej agencji jest konsekwencją realizacji specjalnego programu, który ma na celu wypłacanie odszkodowań ofiarom przestępstw. Program ten został przygotowany jako realizacja ustawy o odszkodowaniach w sprawach karnych z 1995 r. (*Criminal Injuries Compensation Act 1995*) i zaakceptowany przez obie izby parlamentu. Wcześniej (od 1964 r.) funkcjonował on, uwzględniając szkody uznawane na gruncie *common law*. Działalność CICA obejmuje Anglię, Walię oraz Szkocję.

Obowiązujące zasady zarządzania CICA, kwestie odpowiedzialności, finansowania i zatrudniania pracowników zostały określone w dokumencie ramowym z lipca 2014 r., co jest typowym rozwiązaniem w relacjach ministerstwa z podmiotami zewnętrznymi wykonującymi pewne

⁴⁰⁵ Biorąc pod uwagę dane z Anglii i Walii, w 1949 r., gdy wdrożono pierwszy program pomocy prawnej, odsetek osób kwalifikujących się wynosił ok. 80%, w 1978 r. – 48%, potem po reformie w 1979 r. wzrósł do 80%, by znowu spaść do poziomu ok. 48%. Spadek liczby osób nie jest związany tylko z bogaceniem się społeczeństwa, ponieważ rosną też koszty usług prawniczych. Zob. R. Huxley-Binns, J. Martin, *op. cit.*, s. 203.

zadania z obszaru jego odpowiedzialności. CICA do 2014 r. posiadała status pozaresortowej instytucji publicznej. Obecnie obowiązujący dokument został uzgodniony przez Dyrektora Generalnego ministerstwa i Dyrektora Wykonawczego CICA za zgodą sekretarza stanu.

e) Urząd Kuratora Publicznego (*Office of the Public Guardian, OPG*)

Instytucja ta działa na podstawie ustawy o zdrowiu psychicznym z 2005 r. (*Mental Capacity Act 2005*) i obejmuje swoim zasięgiem Anglię i Walię. Kuratora powołuje Lord Kanclerz (art. 57 ust. 2). Kurator jest także związany z Lordem Kanclerzem poprzez uregulowanie ustawowe, według którego to Lord Kanclerz ma podejmować, po konsultacji z powołanym piastunem omawianego organu, decyzje w zakresie obsady personalnej aparatu obsługującego. Ponadto środki na finansowanie OPG pochodzą z budżetu Ministerstwa Sprawiedliwości, co zresztą jest typowe dla agencji wykonawczych.

Ogólnie można skonstatować, że głównym zadaniem OPG jest nadzorowanie systemu mającego na celu zabezpieczenie interesów osób o ograniczonej zdolności prawnej z uwagi na chorobę psychiczną. OPG prowadzi m.in. rejestr radców prawnych, którzy mogą zostać upoważnieni do działania w imieniu danych osób. Obecnie obowiązujące szczegółowe zasady działania i współpracy z Ministerstwem Sprawiedliwości zostały zawarte w dokumencie ramowym⁴⁰⁶ ze stycznia 2014 r. Regulacje tam zawarte nie odbiegają od tych stosowanych w relacjach ministerstwa z opisanymi wyżej agencjami wykonawczymi.

⁴⁰⁶ Ministry of Justice, Office of the Public Guardian, *Framework Document between the Ministry of Justice and the Office of the Public Guardian*, I 2014, [on-line:] <https://www.justice.gov.uk/downloads/publications/corporate-reports/OPG/opg-framework-january-2014.pdf> – 12 VIII 2018.

4.2. Pozaresortowe instytucje publiczne o charakterze wykonawczym

a) Rada ds. Zwolnień Warunkowych (*Parole Board*, PB)

PB powstała na mocy ustawy o wymiarze sprawiedliwości w sprawach karnych z 1967 r. (*Criminal Justice Act 1967*), a status pozaresortowej instytucji publicznej otrzymała w 1996 r. na podstawie ustawy o wymiarze sprawiedliwości i porządku publicznym z 1994 r. (*Criminal Justice and Public Order Act 1994*). Zadaniem rady jest decydowanie o warunkowym zawieszeniu kary pozbawienia wolności. Decyzja rady w tym względzie nie może być zaskarżona w trybie apelacji, ale może być przedmiotem wniosku o tzw. rewizję sądową (*judicial review*)⁴⁰⁷.

Po utworzeniu Ministerstwa Sprawiedliwości stojący na jego czele sekretarz stanu przejął funkcje właściwego sekretarza stanu w stosunku do PB, o których mowa we wspomnianej wyżej ustawie. Do tego czasu PB była powiązana z Departamentem Spraw Wewnętrznych (*Home Office*) i była finansowana w ramach wspomnianego wyżej NOMS do czasu jego przejścia przez nowo utworzone Ministerstwo Sprawiedliwości.

Obecnie przewodniczący Rady ds. Zwolnień Warunkowych (*Parole Board Chair*) i jej członkowie (*Parole Board Members*) są powoływani przez sekretarza stanu na podstawie ustawy o wymiarze sprawiedliwości w sprawach karnych z 2003 r. W skład rady wchodzi przewodniczący i nie mniej niż czterech członków, spośród których jedna osoba powinna zajmować obecnie lub w przeszłości stanowisko sędziowskie, psychiatra, osoba posiadająca doświadczenie w sprawach nadzoru nad osobami osadzonymi lub w resocjalizacji oraz osoba mająca doświadczenie w badaniu problematyki resocjalizacji (art. 2(2) zał. 19 do ustawy o wymiarze sprawiedliwości w sprawach karnych z 2003 r.). Dyrektor Wykonawczy PB (*Chief Executive*) jest odrębnym organem powoływanym przez radę po konsultacji z Ministerstwem Sprawiedliwości. Dyrektor wykonawczy wchodzi w skład zarządu PB (*Parole Board Management*

⁴⁰⁷ Zob. pkt 3.2. rozdziału II.

Board). Piastun tego organu jest urzędnikiem służby cywilnej, ale sposób obsady innych stanowisk urzędniczych jest bardziej elastyczny ze względu na status PB jako pozaresortowej instytucji publicznej. Ogólne zasady działania PB w relacji z Ministerstwem Sprawiedliwości określa dokument ramowy⁴⁰⁸ z lipca 2012 r. Dokument ten może być, podobnie jak jego odpowiedniki, aktualizowany i zmieniany za porozumieniem sekretarza stanu oraz instytucji, do której się odnosi.

Ministerstwo przede wszystkim zapewnia ze swojego budżetu środki na działanie PB na zasadzie subwencji, rodzaju grantu (*grant-in-aid*) co do zasady w miesięcznych ratach. Osobą odpowiedzialną za poprawne działanie programu finansowego PB jest Dyrektor Generalny Ministerstwa Sprawiedliwości, który działa jako Główny Urzędnik Księgowy (*Principal Agency Accounting Officer*)⁴⁰⁹. Zarząd rady odpowiada za procedury rekrutacji i zatrudnianie pracowników w ramach PB (zob. art. 5 dokumentu ramowego).

Status PB jako organu pozasądowego budzi zastrzeżenia ze względu na relację kompetencji rady w stosunku do zasady niezależności sądownictwa. Warunkowe zawieszenie kary pozbawienia wolności przez osoby skazane wyrokiem sądu jest bez wątpienia pewną ingerencją w sferę władzy sądowniczej. Kwestia niezależności PB była badana zarówno przez ETPCz, jak i sądy brytyjskie. Zastrzeżenia sądów dotyczyły związków tej instytucji z władzą wykonawczą, przede wszystkim w zakresie kompetencji nominacyjnych sekretarza stanu oraz uzależniania finansowego od departamentu. W 2009 r. organizacja Justice w dokumencie zatytułowanym *A New Parole System for England and Wales* zaproponowała likwidację obecnie istniejącej PB i nadanie tej instytucji

⁴⁰⁸ Ministry of Justice, The Parole Board, *Framework Document between the Parole Board and the Ministry of Justice*, VII 2012, [on-line:] https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/320248/framework-moj-parole-board.pdf – 12 VIII 2018.

⁴⁰⁹ W Zjednoczonym Królestwie urzędnicy księgowi (audytowi) odpowiadają za prawidłowe zarządzanie środkami publicznymi.

kształtu trybunału administracyjnego⁴¹⁰. Propozycja reformy wiązała się właśnie z analizą obecnej pozycji ustrojowej PB i wątpliwościami co do jej całkowitej niezależności. Do tej pory nie doszło jednak do wcielenia tych czy podobnych postulatów w życie.

b) Komisja ds. Kontroli Spraw Karnych (*Criminal Cases Review Commission*, CCRC)

CCRC jest organem, który m.in. posiada uprawnienia do wnoszenia nadzwyczajnej apelacji w sprawach sądowych. Apelacja taka może być złożona przez komisję, w sytuacji gdy strona przegrała sprawę w sądzie wyższej instancji, ale – po jej dogłębnym, ponownym rozpatrzeniu na wniosek strony – uznała, że istnieją nowe argumenty w celu sanacji sytuacji prawnej strony.

Komisja została utworzona na kanwie głośnych spraw głównie z lat 70. ubiegłego wieku, w których, jak później udowodniono, doszło do istotnych błędów naruszających zasady sprawiedliwości. Sprawą zajmowała się m.in. Królewska Komisja ds. Wymiaru Sprawiedliwości (*Royal Commission on Criminal Justice*), która rekomendowała utworzenie odrębnego organu zajmującego się badaniem prawidłowości podejmowanych rozstrzygnięć sądowych. Przed jej powołaniem istniała możliwość zwrócenia się do Sekretarza Stanu ds. Wewnętrznych (*Home Office*) o ponowne skierowanie sprawy do sądu, pomimo prawomocności zapadłego wyroku. Omawiana instytucja obejmuje swoją właściwością sprawy z Anglii i Walii oraz Irlandii Północnej.

Komisja funkcjonuje na podstawie ustawy o apelacjach w sprawach karnych z 1985 r. (*Criminal Appeal Act 1985*). W skład komisji, według art. 8 ustawy w związku z art. 1(3) zał. 1 do ustawy, wchodzi nie mniej niż 11 członków mianowanych przez monarchę na wniosek premiera ZK na czas oznaczony nie dłuższy niż pięć lat, przy czym 1/3 członków

⁴¹⁰ Zob. Justice, *A New Parole System for England and Wales*, 2009, [on-line:] <http://www.nuffieldfoundation.org/sites/default/files/A%20New%20Parole%20System%20for%20England%20and%20Wales.pdf> – 10 IX 2017.

powinna mieć wykształcenie prawnicze, a 2/3 – doświadczenie w zakresie funkcjonowania systemu wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych.

Oceniając funkcjonowanie komisji z punktu widzenia standardów niezależności sądów, należy stwierdzić, że jako organ mający status pozaresortowej instytucji publicznej, budzi ona stanowczo mniej kontrowersji niż wyposażanie w takie uprawnienia samego Sekretarza ds. Sprawiedliwości czy Sekretarza ds. Wewnętrznych, ze względu na jej, przynajmniej w zamierzeniu, apolityczny charakter. Należy też podkreślić, że komisja jest umocowana tylko do składania nadzwyczajnej apelacji, a o tym, czy do niej się przychylić czy nie, decyduje sąd. Komisja jest zatem podmiotem wspierającym osoby, które mogłyby być poszkodowane niesprawiedliwym wyrokiem sądu. Komisja składa apelację tylko wówczas, gdy w sprawie zbadanej już wcześniej przed sądem pojawiają się nowe dowody lub można zastosować nową argumentację prawną. W celu pozyskania dowodów CCRC została ustawowo wyposażona w prawo żądania od władz publicznych wszelkich informacji, dokumentów, a także występowania do sądu z wnioskiem o nakaz wydania dokumentów od instytucji prywatnych⁴¹¹.

Sądami właściwymi do rozpatrzenia apelacji składanych przez CCRC od orzeczeń sądów magistrackich jest Sąd Koronny (odpowiednio dla Anglii i Walii lub Irlandii Północnej), od orzeczeń Sądu Koronnego – Sąd Apelacyjny (również odpowiednio dla Anglii i Walii lub Irlandii Północnej). W sprawach wojskowych apelacje rozpatruje Sąd Wojskowy od orzeczeń Wojskowego Sądu ds. Cywilów, a od orzeczeń Sądu Wojskowego – Apelacyjny Sąd Wojskowy.

Do kompetencji komisji należy także ocena wniosków napływających z *Home Office* dotyczących prawa łaski oraz kierowanie do tego departamentu własnych wniosków o rozpatrzenie sprawy w kierunku zastosowania prawa łaski (zob. pkt 4. rozdziału I).

⁴¹¹ Zob. art. 17 ustawy o apelacjach w sprawach karnych.

c) Służba Wsparcia Sądownictwa Rodzinnego i ds. Nietletnich (*Children and Family Court Advisory and Support Service, Cafcass*)

Celem Służby Wsparcia Sądownictwa Rodzinnego i ds. Nietletnich (Cafcass) jest stanie na straży dobra dzieci w sądowych sprawach z zakresu prawa rodzinnego.

W odniesieniu do spraw z zakresu prawa rodzinnego, w których ochrona dobra dziecka może mieć znaczenie, zadaniem instytucji jest: zabezpieczanie i promowanie dobra dziecka, udzielanie porad sądowi co do kwestii związanych z zabezpieczeniem praw nietletnich, podejmowanie zobowiązań w zakresie reprezentacji procesowej nietletnich oraz zapewnianie informacji, rady i pomocy dzieciom i ich rodzinom (art. 12 ustawy o wymiarze sprawiedliwości w sprawach karnych i służbach sądowych z 2000 r., *Criminal Justice and Court Services Act 2000*). Cafcass może upoważnić urzędnika służby do wykonywania spraw związanych z występowaniem przed sądem. Związki Cafcass z Ministerstwem Sprawiedliwości wynikają ze wspomnianej ustawy oraz rozporządzenia *Transfer of Functions (Children, Young People and Families) Order 2003*.

Na czele Cafcass stoi rada (*Board*), w skład której wchodzi przewodniczący oraz niemniej niż dziewięciu członków (obecnie 11) mianowanych przez sekretarza stanu (zał. 2 do wspomnianej wyżej ustawy ze zm.) na kadencję określoną w rozporządzeniu wydanym na podstawie ustawy (obecnie kadencja ta wynosi trzy lata). Bezpośrednim administrowaniem Cafcass zajmuje się natomiast Zespół Zarządzający (*management team*) z Dyrektorem Wykonawczym (*Chief Executive*). W celu realizacji zadań Cafcass zatrudnia wykwalifikowany personel, prowadząc biura lokalne na terenie Anglii. Od 2005 r. Cafcass nie obejmuje już bowiem swoją właściwością miejscową Walii, gdzie utworzono krajowy odpowiednik tej instytucji.

d) Komisja ds. Nominacji Sędziowskich (Anglia i Walia)

Komisja ds. Nominacji Sędziowskich, właściwa dla obsady stanowisk sędziowskich w Anglii i Walii, posiada również status pozaresortowej instytucji publicznej. Sposób jej kreowania oraz kompetencje, również

w relacji z Lordem Kanclerzem, omawiałem w pkt 3.3. rozdziału III. Trzeba podkreślić, że odrębny status posiadają odpowiedniki anglo-walijskiej komisji działające w Szkocji oraz Irlandii Północnej. Niemniej przypomnę tylko, że Lord Kanclerz formalnie powołuje członków komisji północnoirlandzkiej, przy czym jej skład i zasady nominacji są określone w przepisach prawa. W odniesieniu natomiast do szkockiej komisji analogiczne funkcje posiada rząd szkocki (*Scottish Executive*).

e) Rada ds. Wymiaru Sprawiedliwości dla Nieletnich (*Youth Justice Board, YJB*)

Rada ta działa na podstawie ustawy o przestępstwach z 1988 r. (*Crime and Disorder Act 1998*) ze zmianami wynikającymi z późniejszych ustaw. Szczegóły relacji pomiędzy YJB a ministerstwem określa dokument ramowy zawarty w porozumieniu z 2014 r.⁴¹². Ustawowym zadaniem YJB jest przede wszystkim doradzanie sekretarzowi stanu w sprawach działania systemu wymiaru sprawiedliwości młodzieży, łącznie z ustalenie standardów krajowych w tym zakresie. Rada organizuje w tym celu pracę z nieletnimi objętymi ryzykiem popełnienia przestępstwa, podejmuje kroki prewencyjne. Może także, za zgodą sekretarza stanu, dotować określone instytucje w celu osiągnięcia celów, dla których rada została powołana.

Organem kierującym bieżącą pracą YJB jest przewodniczący (*Chair*), a rada, zgodnie z art. 41 ust. 3 wspomnianej wyżej ustawy, składa się z 10-12 członków mianowanych przez sekretarza stanu spośród osób, które w jego uznaniu posiadają doświadczenie w zakresie systemu postępowania sądowego w sprawach nieletnich, na określoną kadencję nie dłuższą niż 10 lat (art. 2(5) zał. 2 do cytowanej ustawy).

⁴¹² Ministry of Justice & Youth Justice Board for England and Wales, *Framework document*, VII 2014, [on-line:] https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/581192/July_2014_-_YJB_Framework_Document.pdf – 14 IX 2017.

f) Rada ds. Usług Prawnych (*Legal Service Board*, LSB)

LSB otrzymała status pozaresortowej instytucji publicznej o charakterze wykonawczym w 2009 r., a działa na podstawie ustawy o usługach prawnych z 2007 r. (*Legal Service Act 2007*). Rada jest określana w literaturze jako organ nadzorujący działanie organizacji odpowiedzialnym za samodzielne regulowanie zawodów prawniczych. Należą do nich: Stowarzyszenie Prawnicze (*Law Society*) regulujące zawód radcy prawnego (*solicitor*), Główna Rada Adwokacka (*General Council of the Bar*), Instytut Doradców Prawnych (*Chartered Institute of Legal Executives*), Rada ds. Licencjonowanych Prawników ds. Obrotu Nieruchomościami (*Council for Licenced Conveyancers*), Instytut Rzeczników Patentowych (*Chartered Institute of Patent Attorneys*), Instytut Rzeczników Patentowych ds. Znaków Towarowych (*Institute of Trade Mark Attorneys*), Stowarzyszenie Doradców Kosztowych (*Association of Cost Lawyers*), Mistrz Wydziałów (*Master of the Faculties*) – organ regulujący zawód notariuszy, Instytut Księgowych Anglii i Walii (*Institute of Chartered Accountants in England and Wales*), Stowarzyszenie Certyfikowanych Księgowych (*Association of Chartered Certified Accountants*) oraz Instytut Księgowych Szkocji (*Institute of Chartered Accountants of Scotland*).

Jednym z istotniejszych uprawnień LSB jest doradzanie Lordowi Kanclerzowi w zakresie zezwolenia na prowadzenie innym podmiotom pewnych usług prawnych. Na podstawie decyzji LSB zgodę na świadczenie ograniczonej pomocy prawnej otrzymały niedawno firmy tzw. *Alternative Business Structures*, w których zatrudnione są również osoby niemające wykształcenia prawniczego, co wywołało znaczącą krytykę korporacji zrzeszających osoby wykonujące do tej pory licencjonowane zawody.

Przewodniczącą LSB oraz pozostałych (od 7 do 10) członków zarządu mianuje Lord Kanclerz w porozumieniu z Lordem Naczelny Sędzią (zob. art. 1 zał. 1 do ustawy o usługach prawnych) na czas oznaczony, nie dłuższy niż pięć lat. Z kolei zarząd powołuje Dyrektora Wykonawczego (*Chief Executive*). Przewodniczący i większość członków zarządu ma być rekrutowana spoza środowiska prawniczego. Zasady

kwalifikacji na te stanowiska określa Lord Kanclerz w porozumieniu z Lordem Naczelnym Sędzią.

4.3. Pozaresortowe instytucje publiczne o charakterze doradczym

Wśród kategorii podmiotów nazywanych *Non-Departmental Public Bodies* (NDPB) występuje szereg ciał doradczych mających za zadanie wypracowanie pewnych rozwiązań w różnych obszarach związanych z szeroko pojętym systemem wymiaru sprawiedliwości. Część z nich wspomaga Ministerstwo Sprawiedliwości w projektowaniu reform, monitorowaniu działalności, a także w zakresie działalności legislacyjnej, związanej z przygotowaniem projektów aktów prawnych lub też wydawania aktów prawnych posiadających status aktów ustawodawstwa delegowanego⁴¹³. Są to: Komisja Prawnicza (*Law Commission*), Komisja ds. Sądownictwa Cywilnego (*Civil Justice Council*), Rada ds. Sądownictwa Rodzinnego (*Family Justice Council*), Komitet ds. Postępowania Karnego (*Criminal Procedure Rule Committee*), Komitet ds. Postępowania Cywilnego (*Civil Procedure Committee*), Komitet ds. Postępowania w Sprawach Rodzinnych (*Family Procedure Rule Committee*), Komisja ds. Postępowania przed Trybunałami (*Tribunal Procedure Committee*). Nadto funkcjonują: Rada ds. Wynagrodzeń Pracowników Więziennictwa (*Prison Service Review Body*) proponująca wytyczne w zakresie polityki płacowej osób zatrudnionych w zakładach karnych oraz Niezależny Panel ds. Śmierci w Więzieniach (*Independent Advisory Panel on Deaths in Custody*) – doradza rządowi w kwestii polityki w zakresie wykonywania kar pozbawienia wolności poprzez zbieranie, analizowanie i rozpowszechnianie informacji na temat zgonów w zakładach karnych, aresztach, ośrodkach dla imigrantów oraz szpitalach psychiatrycznych. Bardzo interesującą rolę wypełnia też Rada ds. Wyroków dla Anglii

⁴¹³ Zob. informacje na temat przepisów regulujących postępowanie przed sądami zawarte w rozdziale II.

i Walii (*Sentencing Council for England and Wales*). Rada ta na podstawie art. 120 ustawy o koronerach i wymiarze sprawiedliwości z 2009 r. wyznacza dyrektywy co do wysokości wyroków w postępowaniu karnym po konsultacji z Lordem Kanclerzem, osobą wskazaną przez Lorda Kanclerza, właściwą komisją ds. sprawiedliwości w Izbie Lordów oraz osobami uznanymi za właściwe przez samą radę.

Oceniając kompetencje rady przez pryzmat zasady niezależności sądów i niezawisłości sędziów, należy stwierdzić, że zgodnie z art. 125 ust. 1 cytowanej wyżej ustawy sąd powinien wziąć pod uwagę wytyczne rady, ale tylko jeśli byłoby to zgodne z interesem wymiaru sprawiedliwości. Jest to rozwiązanie stosowane w państwach anglosaskich – odpowiedniki rady powiązane z Ministerstwem Sprawiedliwości funkcjonują np. w Nowej Zelandii i Australii. Na terenie Zjednoczonego Królestwa, o czym jeszcze wspomnę, podobna rada działa w Szkocji, a w Irlandii Północnej analogiczne zadania wypełnia specjalna komisja działająca przy Lordzie Naczelnym Sędzi. Status pozaresortowych instytucji publicznych o charakterze doradczym mają także wspomniane w pkt 7. rozdziału III komitety doradcze ds. sędziów pokoju.

Członków – wszystkich lub pewną ich część – powyższych ciał kolegialnych powołuje z reguły szef resortu sprawiedliwości, działając jako Lord Kanclerz albo Sekretarz Stanu, przy czym nominacje te winne być zgodne ze standardami apolitycznego powoływania obsady stanowisk w instytucjach publicznych⁴¹⁴. Warto również zaznaczyć, że do tych ciał mogą też być powoływani czynni sędziowie. Jako przykład procedur kreacyjnych można wskazać np. fakt, że Komisja Prawnicza składa się z przewodniczącego i czterech członków zajmujących stanowiska sędziowskie lub mających stosowne doświadczenie powoływanych przez Lorda Kanclerza na określoną kadencję (art. 1 ustawy

⁴¹⁴ Zob. Cabinet Office, *Governance Code on Public Appointments*, XII 2016, [on-line:] https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/578498/governance_code_on_public_appointments_16_12_2016.pdf – 20 IX 2018.

o komisjach prawniczych z 1965 r.), z kolei Radę ds. Wyroków tworzy 14 członków: ośmiu powoływanych przez Lorda Naczelnego Sędziego, a sześciu przez Lorda Kanclerza (art. 1 zał. 15 do ustawy o koronerach i wymiarze sprawiedliwości z 2009 r.). Natomiast Rada ds. Sądownictwa Cywilnego składa się z sędziów powołanych przez Lorda Naczelnego Sędziego oraz innych członków posiadających relewantne kompetencje powoływanych przez Lorda Kanclerza (art. 6(2B) ustawy o procedurze cywilnej z 1997 r.).

4.4. Inne podmioty powiązane z Ministerstwem Sprawiedliwości

W pewnych bardziej luźnych relacjach do Ministerstwa Sprawiedliwości pozostają także inne instytucje o samodzielnym statusie w sferze prawa publicznego. Chodzi tu o te podmioty, które są opłacane z budżetu departamentu czy też posiadają obowiązek składania określonych raportów Sekretarzowi Stanu ds. Sprawiedliwości/Lordowi Kanclerzowi lub ich piastuni są przez niego powoływani bezpośrednio lub pośrednio.

Wśród nich funkcjonują trzy kategorie podmiotów: a) organy o charakterze kontrolnym, tj. Inspektorat Więziennictwa Jej Królewskiej Mości (*HM Inspectorate of Prisons*, HMIP), Inspektorat ds. Probacji Jej Królewskiej Mości (*HM Inspectorate of Probation*, HMIPr) oraz Niezależne Komisje Monitorujące (*Independent Monitoring Boards*, IMB), b) wyspecjalizowani ombudsmeni: Ombudsman Prawny (*Legal Ombudsman*), Ombudsman ds. Więzień i Środków Probacyjnych (*Prisons and Probation Ombudsman*), Komisarz ds. Ofiar Przestępstw (*Victims Commissioner*) oraz Ombudsman ds. Nominacji Sędziowskich i Postępowania Sędziów (*Judicial Appointments and Conduct Ombudsman*), c) inne organy: Akademia ds. Pomocy Społecznej (*Academy for Social Justice Commissioning*), Rzecznik i Powiernik Interesu Publicznego (*Official Solicitor and Public Trustee*) oraz Urząd Sądowy (*Judicial Office*).

Jeśli chodzi o podmioty z pierwszej kategorii, to wykonują one określone inspekcje i przeprowadzają stosowne kontrole odpowiednio w zakładach karnych (HMIP, IMB) czy kontrolę realizacji środków

probacyjnych (HMIPr). Z kolei wspomniani ombudsmeni działają niezależnie od Parlamentarnego Komisarza ds. Administracji, który pełni rolę ogólnopaństwowego ombudsmana o właściwościach ogólnych⁴¹⁵. Tworzenie dodatkowych instytucji ombudsmana wpisuje się w dość ogólną i znaną na świecie tendencję do proliferacji tego typu podmiotów. Ombudsman Prawny jest właściwy w sprawach skarg na działalność osób wykonujących zawody prawnicze, Ombudsman ds. Więzień i Środków Probacyjnych rozpatruje skargi składane przez osadzonych w zakładach karnych oraz osób, wobec których zastosowano środki probacyjne. Do Komisarza ds. Ofiar Przestępstw mogą się zwrócić ofiary i świadkowie przestępstw. O Ombudsmanie ds. Nominacji Sędziowskich i Postępowania Sędziów wspominałem natomiast w rozdziale III i IV. W przypadku dopatrzenia się nieprawidłowości ombudsmeni mogą tylko zwracać się do właściwych podmiotów o zmianę stosownych decyzji.

Akademia ds. Pomocy Społecznej służy doradztwem w sprawach opieki społecznej, angażując ok. 3500 członków. Rzecznik i Powiernik Interesu Publicznego ma z kolei za zadanie angażować się w zapewnianie pomocy prawnej dla osób potrzebujących wsparcia, tj. nieletnich czy osób znajdujących się w szpitalach psychiatrycznych łącznie z prawem interwencji procesowej.

Kilka odrębnych słów należy poświęcić Urzędowi Sądowemu ze względu na jego bezpośrednie związki z ustrojem sądów. Urząd otrzymuje finansowanie z budżetu ministerstwa, ale podlega Lordowi Naczelnemu Sędziemu Anglii i Walii oraz Starszemu Przewodniczącemu Trybunałów. Urząd zapewnia wsparcie administracyjne, techniczne i eksperckie, w tym medialne. W ramach Urzędu Sądowego jest zatrudniony m.in. personel Szkoły Sądowej (*Judicial College*), o której pisałem w pkt 6.2. rozdziału IV.

⁴¹⁵ Zob. A. Dańda, P. Mikuli, *op. cit.*, s. 89-134.

5. Resorty sprawiedliwości w rządach krajowych

Wraz z pogłębianiem procesu dewolucji kompetencji odpowiedzialność za sferę szeroko rozumianego wymiaru sprawiedliwości przejmowały władze krajów ZK. Resorty sprawiedliwości funkcjonują jako część rządów krajowych w Walii, Szkocji oraz Irlandii Północnej.

Jeśli chodzi o Walię, to ze względu na wspólny system prawny z Anglią, a także jednolitą dla obydwu tych części składowych ZK strukturę sądownictwa, przytłaczającą większość zadań związanych z administracją sądową oraz innymi kwestiami powiązanymi z sądownictwem wykonują władze ogólnopństwowe, w tym Ministerstwo Sprawiedliwości. W jurysdykcji szkockiej i północnoirlandzkiej dużą część zadań wykonuje krajowy resort sprawiedliwości oraz odpowiednie agencje wykonawcze, a także pozaresortowe instytucje publiczne, zarówno o charakterze wykonawczym, jak i doradczym. Departamenty zaś i kierujący nimi ministrowie (sekretarze) opracowują założenia polityki w stosunku do systemu wymiaru sprawiedliwości, m.in. poprzez przygotowywanie stosownych rozwiązań legislacyjnych, które następnie są przedkładane legislaturom, czyli Parlamentowi Szkockiemu lub Zgromadzeniu Irlandii Północnej.

Instytucje powiązane z departamentami, czyli agencje i pozaresortowe instytucje publiczne, najczęściej są zorganizowane i wyposażone w analogiczne kompetencje jak ich anglo-walijskie odpowiedniki, choć stopień oddziaływania na nie ze strony departamentu sprawiedliwości może się nieznacznie różnić. Podobnie też jak na szczeblu władz ogólnopństwowych szczegółowe zasady współpracy bywają określane w dokumentach ramowych.

Agencją wykonawczą związaną z resortem sprawiedliwości Szkocji jest Szkocka Służba Więzienna (*Scottish Prison Service*)⁴¹⁶, natomiast Szkocka Służba Sędziowska i Trybunalska (*Scottish Court and Tribunals*

⁴¹⁶ Jest odpowiednikiem anglo-walijskiej Służby Więziennej i ds. Nadzoru Kuratorskiego w zakresie więziennictwa. W Szkocji kwestiami monitorowania stosowania środków probacyjnych zajmuje się samorząd lokalny.

Service, SCTS) jest tzw. departamentem pozaresortowym (*Non-Ministerial Department, NMD*)⁴¹⁷. Do wykonawczych NDPB należą: Szkocka Wspólnota Sądowa (*Community Justice Scotland*)⁴¹⁸, Szkocka Komisja ds. Kontroli Spraw Karnych (*Scottish Criminal Cases Review Commission*)⁴¹⁹, Szkocka Rada ds. Pomocy Prawnej (*Scottish Legal Aid Board*)⁴²⁰, Szkocka Komisja ds. Skarg Prawnych (*Scottish Legal Complaints Commission*)⁴²¹. Z kolei jako doradcze NDPB działają: JABS, Szkocka Komisja Prawna (*Scottish Law Commission*)⁴²² i Szkocki Komitet ds. Wynagrodzeń Władz Lokalnych (*Scottish Local Authorities Remuneration Committee*)⁴²³. Z kronikarskiego obowiązku należy przypomnieć (pisałem o tym w rozdziale IV), że szkocki Sekretarz Stanu ds. Sprawiedliwości powołuje też, za zgodą Lorda Prezesa Sądu Naczelnego, Kontrolera ds. Skarg Sędziowskich (*Judicial Complaints Reviewer*).

W Irlandii Północnej pole właściwości przedmiotowej Sekretarza ds. Sprawiedliwości jest nieco szersze, ponieważ nadzoruje także policję i instytucje z nią powiązane. Do agencji wykonawczych należą: Służba Więzienna Irlandii Północnej (*Northern Ireland Prison Service*), Instytut Kryminalistyki Irlandii Północnej (*Forensic Science Northern Ireland*), Służba Sądowa i Trybunalska Irlandii, Północnej (*Northern Ireland Courts and Tribunals Service*), Agencja ds. Wymiaru Sprawiedliwości Nieletnich (*Youth Justice Agency*)⁴²⁴.

⁴¹⁷ Zob. pkt 2.3. rozdziału VI niniejszej monografii.

⁴¹⁸ Podmiot ten ma monitorować system wymiaru sprawiedliwości w wymiarze lokalnym i wspierać rząd we wdrażaniu polityki zapobiegającej powtarzalności przestępstw. Szkocka Wspólnota Sądowa została utworzona na mocy ustawy o Szkockiej Wspólnocie Sądowej (*Community Justice (Scotland) Act 2016*).

⁴¹⁹ Jest odpowiednikiem Komisji ds. Kontroli Spraw Karnych.

⁴²⁰ Jest odpowiednikiem LAA.

⁴²¹ Rozpatruje skargi na działalność osób wykonujących zawody prawnicze.

⁴²² Jest organem doradczym w zakresie reform ustawodawczych.

⁴²³ Jest organem doradczym w zakresie wynagrodzeń członków rad samorządu lokalnego.

⁴²⁴ Wypełnia podobne zadania jak anglo-walijska Rada ds. Wymiaru Sprawiedliwości dla Nieletnich.

Pozaresortowymi instytucjami publicznymi pozostającymi w relacjach z departamentem sprawiedliwości są natomiast: Inspekcja ds. Wymiaru Sprawiedliwości (*Criminal Justice Inspection*), Komisja ds. Usług Prawnych Irlandii Północnej (*Northern Ireland Legal Services Commission*), Fundusz Policyjny Irlandii Północnej (*Northern Ireland Police Fund*), Zarząd Policyjny Irlandii Północnej (*Northern Ireland Policing Board*), Trust ds. Rehabilitacji i Przekwalifikowań Policjantów (*Police Rehabilitation and Retraining Trust*), Policja Irlandii Północnej (*Police Service of Northern Ireland*), Zarząd ds. Środków Probacyjnych Irlandii Północnej (*Probation Board for Northern Ireland*).

Status NDPB mają też dwaj ombudsmeni powoływani przez Sekretarza Stanu ds. Sprawiedliwości: Północnoirlandzki Ombudsman ds. Policji (*Northern Ireland Police Ombudsman*) oraz Ombudsman ds. Zakładów Karnych Irlandii Północnej (*Prisoner Ombudsman for Northern Ireland*).

6. Wnioski

Podsumowując omówione powyżej zagadnienia, należy, moim zdaniem, zwrócić uwagę na następujące kwestie.

Po pierwsze, utworzenie Ministerstwa Sprawiedliwości można traktować jako konsekwencję głębokich reform ustrojowych wdrażanych przez rząd Blaira i próbę uregulowania szeregu kwestii związanych z funkcjonowaniem wymiaru sprawiedliwości po przekształceniach kompetencyjnych w odniesieniu do urzędu Lorda Kanclerza.

Po drugie, nie do końca racjonalne i uzasadnione wydaje się formalne rozróżnianie funkcji Lorda Kanclerza oraz Sekretarza Stanu ds. Sprawiedliwości, skoro w zamyśle autorów reformy – oraz jak pokazała praktyka ustrojowa – występuje unia personalna tych organów w postaci powierzania ich jednemu piastunowi. Wydaje się, że obecny stan rzeczy

jest amalgamatem pierwotnej koncepcji całkowitego zniesienia urzędu Lorda Kanclerza i jego utrzymania w okrojonej, gdy idzie o kompetencje, postaci. Szef departamentu sprawiedliwości mógłby z powodzeniem nosić tytuł Lorda Kanclerza i tylko ten organ mógłby mieć przypisywane kompetencje w tekstach normatywnych.

Po trzecie, zakładanym celem utworzenia departamentu sprawiedliwości było scalenie w jednej instytucji szeregu kompetencji związanych z oddziaływaniem na szeroko pojęty wymiar sprawiedliwości. Jak wspominałem wyżej, jednym z priorytetów w tym względzie było usprawnienie działania systemu więziennictwa. Niemniej, pomimo przejęcia pewnych zadań od *Home Office*, część z nich Ministerstwo Sprawiedliwości musi z nim dzielić.

Po czwarte, poza strukturą ministerstwa funkcjonuje kilkadziesiąt nadzorowanych przez nie agencji, z których część mogłaby, w moim przekonaniu, stanowić albo całkowicie oddzielne i niezależne organy administracji, albo – dotyczy to m.in. Służby Sądów i Trybunałów – zostać jeszcze silniej skorelowana z władzą sądowniczą.

Po piąte, choć utworzenie Ministerstwa Sprawiedliwości było w jakiejś mierze skopiowaniem rozwiązań funkcjonujących w innych państwach, wydaje się, że pozostawienie departamentu reform czy też spraw konstytucyjnych byłoby nowocześniejszą koncepcją. Istotne kwestie dotyczące pozasądowej warstwy systemu sprawiedliwości mogłyby zostać powierzone różnym departamentom oraz agencjom wydzielonym ze struktury rządu, Departament ds. Konstytucyjnych mógłby zaś stanowić intelektualne zaplecze do opracowania spraw strategicznych, w tym m.in. kreowania polityki karnej państwa głównie poprzez przygotowywanie pozycji legislacyjnych.

Po szóste, przeprowadzona reforma urzędu Lorda Kanclerza nie pozwala w sumie na jej jednoznaczną ocenę, biorąc pod uwagę specyfikę ustroju brytyjskiego, w którym tradycja konstytucyjna odgrywa istotną rolę. Otóż z jednej strony, likwidacja wielu kompetencji Lorda Kanclerza nieprzystających do współczesnych standardów w zakresie niezależności sądownictwa była bez wątpienia pożądana. Z drugiej strony, o czym

wspominałem wyżej, część obserwatorów życia politycznego zauważa, że pozbawienie go funkcji „szefa sądownictwa” osłabiło głos sędziów w przestrzeni publicznej. Zatem z uwagi na dość subiektywną ocenę działalności dotychczasowych piastunów tego stanowiska i konieczność wzięcia pod uwagę konkretnego kontekstu, mam świadomość, że argumenty na poparcie tezy T2 są jednak dyskusyjne. Pomimo tego nie sposób nie zauważyć, że dekoncentracja roli „obrońcy sądownictwa” przez Lordów Naczelnych Sędziów w jurysdykcji anglo-walijskiej i Irlandii Północnej oraz Lorda Prezesa Sądu Naczelnego w Szkocji musiała się wiązać z jej osłabieniem. Możliwe, że większe znaczenie w aspekcie współdziałania na linii władza wykonawcza–władza sądownicza powinien mieć prezes Sądu Najwyższego, a więc sądu wspólnego dla wszystkich części składowych ZK. W tym kontekście można np. dyskutować, czy biorąc pod uwagę siłę tradycji w ustroju brytyjskim, nie można było w ramach kroków podejmowanych na początku naszego wieku przeprowadzić zupełnie innej reformy urzędu Lorda Kanclerza. Można sobie przecież wyobrazić, że reforma ta – co pozostawałoby jak najbardziej w duchu urealniania podziału władz – mogłaby polegać na pozbawieniu Lorda Kanclerza funkcji wykonawczych i ustawodawczych, przy jednoczesnym pozostawieniu funkcji sądowych. W takim ujęciu dzierżycielem godności Lorda Kanclerza mógłby być właśnie prezes Sądu Najwyższego. Mankamentem takiego rozwiązania byłaby jednak pamięć o genezie tego urzędu i jego silne konotacje z władzą wykonawczą.

Rozdział VI

Administracja sądownictwem⁴²⁵

1. Uwagi wstępne

W poprzednim rozdziale wspomniałem, że zadania z zakresu administracji sądowej *sensu stricto* zostały we wszystkich częściach składowych Zjednoczonego Królestwa wydzielone z resortów sprawiedliwości i powierzone wyspecjalizowanym agencjom. W tym miejscu zostanie przeprowadzona analiza uregulowań dotyczących funkcjonowania tych instytucji. W tej części monografii będę starał się ukazać, jakie działania podjęto w ostatnich latach, zarówno o charakterze normatywnym, jak i faktycznym, w celu zwiększenia niezależności podmiotów odpowiedzialnych za pracę administracyjną sądów.

Aby móc ocenić uregulowania brytyjskie, należy poczynić kilka ustaleń wstępnych. Patrząc na rozwiązania przyjęte w państwach demokratycznych, ogólnie możemy wyróżnić trzy główne modele admini-

⁴²⁵ Część niniejszego rozdziału zawiera wyniki badań prowadzonych przeze mnie w ramach projektu badawczego Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości pt. „Organy, tryb i sposób kontroli sądownictwa powszechnego przez władzę wykonawczą w trybie nadzoru administracyjnego w krajach Unii Europejskiej”. Opublikowanie w tej monografii części wspomnianego raportu było możliwe na podstawie par. 8 umowy z dnia 18.08.2016 r. zawartej między mną a dyrektorem instytutu.

strowania sądami, a mianowicie: model wykonawczy, model partnerski oraz model sądowo-autonomiczny⁴²⁶.

Model wykonawczy obejmuje szeroką gamę rozwiązań i w jego obrębie można dokonać dalszych klasyfikacji. Model ten należy do najstarszych i nadal jest szeroko stosowany na całym świecie, również z pewnymi modyfikacjami. Polega on na wykonywaniu spraw z zakresu administrowania sądami przez Ministerstwo Sprawiedliwości lub na powierzeniu realizacji tych zadań specjalnej agencji podporządkowanej ministrowi lub całemu rządowi i przez ministra lub cały rząd nadzorowanej. Czasami struktura tej specjalnej agencji i stopień jej powiązań z ministerstwem może mieć taki charakter, że wywołuje pewne wątpliwości, czy nadal mamy do czynienia z modelem wykonawczym.

Z kolei tzw. partnerski model administracji sądowej zakłada, że czynności administracyjne w stosunku do sądów są wykonywane przez podmioty niezależne od rządu, ale jednocześnie mogące stanowić część administracji państwowej lub mieć charakter hybrydalny i być przez to trudne do oceny z punktu widzenia zasady rozdziału władzy. W tym modelu może również istnieć agencja oddzielona od departamentu sprawiedliwości, ale formalnie podporządkowana właściwemu ministrowi. Kompetencje tej agencji obejmują zwykle szeroko rozumiane sprawy administracyjne, w tym ustanowienie budżetu dla sądownictwa. W modelu partnerskim (stąd w zasadzie jego nazwa) szczegółowy zakres wykonywanych zadań, jak również kwestie organizacyjne, mogą być również przedmiotem dwustronnych ustaleń między władzą wykonawczą a przedstawicielami sądownictwa.

Z kolei trzeci model zakłada, że zarządzanie sądami powierzone zostało władzy sądowniczej i może przybierać co do zasady dwojaką postać. Po pierwsze, czynności administracyjne mogą być wykony-

⁴²⁶ Zob. N. Fox, J. Firlus, P. P. Mikuli, *Models of Court Administration. An Attempt at a Comparative Review*, [w:] *Current Challenges in Court Administration*, ed. P. Mikuli, The Hague 2017, s. 187 i n. Zob. też rozdział 2 w monografii: P. Mikuli, N. Fox, R. Puchta, *Ministers of Justice in Comparative Perspective*, The Hague 2019 (w druku) oraz G. Gee et al., *op. cit.*, s. 64 i n.

wane przez sądy w ich własnym imieniu lub przez powiązane z nimi urzędy – to rozwiązanie często jest stosowane na poziomie najwyższych organów sądowych. Po drugie, czynności administracyjne mogą być wykonywane i nadzorowane przez odrębny podmiot, powiązany jednak z władzą sędziowską.

Przeanalizowanie obowiązujących rozwiązań w ZK pozwoli na końcu rozdziału na ich odniesienie do przedstawionych powyżej głównych modeli.

2. Podmioty odpowiedzialne za administrowanie sądami i trybunałami

2.1. Anglia i Walia

W Anglii i Walii podmiotem zajmującym się administrowaniem sędziownictwem powszechnym jest HMCTS⁴²⁷. Jest ona właściwa w sprawach Wysokiego Sądu, Sądu Apelacyjnego, Sądu Hrabstwa oraz sądów magistrackich. Do jej zadań należy także administrowanie Trybunałem Pierwszej Instancji, Trybunałem Wyższym, trybunałami administracyjnymi o odrębnym charakterze, w tym niezdevoluowanymi trybunałami funkcjonującymi na terenie Szkocji oraz Irlandii Północnej⁴²⁸.

Do 1972 r. zadania administracyjne w sądach były wykonywane przez różne podmioty i osoby, w tym – na poziomie centralnym – przez Lorda Kanclerza i Lorda Naczelnego Sędziego, w terenie zaś przez władze lokalne, urzędników sądowych oraz samych sędziów⁴²⁹.

⁴²⁷ Piszę o tym również w: P. Mikuli, *Administrowanie sądami w państwach anglosaskich – zarys problematyki*, [w:] *Model nadzoru nad działalnością sądów i pracą orzeczniczą sędziów*, red. P. Zietański, Warszawa 2015, s. 49-52.

⁴²⁸ Zob. P. Mikuli, N. Fox, *Court Administration in the United Kingdom*, [w:] *Current Challenges...*, s. 17 i n.

⁴²⁹ Zob. G. Gee et al., *op. cit.*, s. 68.

HMCT powstała w 2011 r. z przekształcenia i połączenia dwóch odrębnych podmiotów, tj. Służby Sądowej Jej Królewskiej Mości (*Court Service*) oraz Służby Trybunalskiej (*Tribunal Service*). Służba Sądowa JKM powstała z kolei w 2005 r. na bazie odrębnych urzędów: Służby Sądowej ds. Sądów Magistrackich (*Magistrates' Courts Service*) i Służby Sądowej (*Court Service*), właściwej w zakresie pozostałych sądów. Służba Sądowa została utworzona w 1972 r. w ramach resortu Lorda Kanclerza w celu wykonywania zadań administracyjnych w stosunku do wszystkich sądów w Anglii i Walii, za wyjątkiem sądów magistrackich oraz trybunałów administracyjnych.

Zarządzanie Służbą Sądową z czasem ewoluowało w kierunku większej współpracy między władzą wykonawczą a sądownictwem, czego wyrazem było podpisanie tzw. dokumentu ramowego, określającego zasady współpracy przedstawicieli rządu i sądownictwa w zakresie administrowania sądami. Istotnym krokiem porozumienia w omawianym zakresie był wspomniany wcześniej zawarty już w 2004 r. tzw. konkordat pomiędzy Lordem Kanclerzem a Lordem Naczelnym Sędzią. Wzmocnienie udziału sędziów w administrowaniu sądami, w tym zwiększenie ich wpływu na uzyskiwanie koniecznych środków finansowych, było następstwem kolejnych dyskusji i negocjacji zakończonych podpisaniem w 2008 r. nowego dokumentu ramowego. Na jego podstawie zadania Służby Sądowej miały być ustalane poprzez porozumienie pomiędzy Lordem Kanclerzem i Lordem Naczelnym Sędzią, w wyniku czego w skład zarządu istniejącej wówczas Służby Sędziowskiej weszło kilku przedstawicieli sądownictwa.

Działająca obecnie HMCTS posiada status agencji wykonawczej (*executive agency*) podporządkowanej Ministerstwu Sprawiedliwości (zob. poprzedni rozdział). Relacje między HMCTS a Ministerstwem Sprawiedliwości zostały zatem uregulowane w dokumencie ramowym, przy czym w tym wypadku jest to sformalizowane porozumienie zawarte pomiędzy Lordem Kanclerzem, Lordem Naczelnym Sędzią oraz Starszym Prezesem Trybunałów (*Senior President of Tribunals*). Obecnie

obowiązuje wersja dokumentu zaakceptowana w 2014 r.⁴³⁰. Określa on zasady partnerskiej współpracy w zakresie „efektywnego zarządzania, finansowania i działania” HMCTS (zob. pkt 1.5 dokumentu ramowego). Każda zmiana dokumentu wymaga zgodnej współpracy wszystkich trzech stron, które go zawarły, i przedłożenia go parlamentowi. Nadto, jeśli Lord Naczelny Sędzia lub Starszy Prezes Trybunałów uznają, że współpraca nie jest już dłużej do pogodzenia z ustrojową pozycją sądów i niezależnością sądownictwa, mogą ją zakończyć, przedkładając stosowny raport izbom parlamentu. Dokument przewiduje, że ani Lord Kanclerz, ani Lord Naczelny Sędzia (lub odpowiednio Starszy Prezes Trybunałów) nie będą bezpośrednio ingerować w codzienną pracę HMCTS. Zgodnie z innym postanowieniem dokumentu Ministerstwo Sprawiedliwości konsultuje prowadzoną politykę z organami HMCTS w zakresie, w jakim może ona wpłynąć na administrowanie sądami i trybunałami. Organy HMCTS nie mają jednak żadnych uprawnień do zatwierdzania tej polityki. W tym zakresie, jeśli to konieczne, Lord Kanclerz prowadzi odrębne konsultacje z przedstawicielami sądownictwa (pkt 5.1).

Do zadań HMCTS, zgodnie z dokumentem ramowym, należą:

- a) zapewnienie obsługi administracyjnej w celu funkcjonowania bezstronnego, wydajnego i dostępnego systemu sądów i trybunałów,
- b) wspieranie sądownictwa w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości,
- c) dążenie do ciągłego podnoszenia sprawności we wszystkich aspektach administrowania sądami i trybunałami,
- d) efektywna współpraca z innymi podmiotami sądowymi i instytucjami, włączając w to profesjonalne zawody prawnicze, w celu podniesienia dostępności sądów,
- e) współpraca z departamentami rządowymi oraz odpowiednimi agencjami w zakresie jakości i szybkości podejmowania przez nie

⁴³⁰ HM Courts & Tribunals Service, *Framework Document*, VII 2014, [on-line:] https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/384922/hmcts-framework-document-2014.pdf – 16 IX 2016.

decyzji w celu ograniczenia liczby spraw zawisłych przed sądami i trybunałami.

Dyrektor Generalny jest odpowiedzialny za codzienne funkcjonowanie urzędu oraz pozostaje pod ogólnym kierownictwem zarządu. Szczegółowy zakres obowiązków dyrektora został zapisany w dokumencie ramowym. I tak do jego obowiązków należy (pkt 3.2):

- a) skuteczne i efektywne pod względem kosztów zarządzanie HMCTS w taki sposób, aby zapewnić realizację zadań i celów agencji,
- b) efektywne kierowanie personelem HMCTS,
- c) rozwój strategii agencji i jej bieżących planów,
- d) dbanie o wydajność pracy pracowników,
- e) składanie raportów dotyczących wydajności pracy zarządowi, a w razie potrzeby – Lordowi Kanclerzowi i Lordowi Naczelnemu Sędziemu,
- f) wspieranie zarządu, a w razie potrzeby – Lorda Kanclerza i Lorda Naczelnego Sędziego, w zakresie działania agencji i administrowania nią oraz składanie stosownych propozycji w tym zakresie,
- g) wspieranie Lorda Kanclerza radą w zakresie innych kwestii niż bieżące działanie i administrowanie instytucją zgodnie ze swoimi obowiązkami jako urzędnika służby cywilnej oraz wtedy, gdy zwróci się o to Lord Kanclerz.

Dyrektor Generalny jest powoływany zgodnie z procedurą obowiązującą w ramach urzędu obsługującego gabinet premiera (*Cabinet Office*) przez specjalny panel, w skład którego wchodzi sędzia nominowany przez Lorda Naczelnego Sędziego. Dyrektor Generalny za wyniki swojej pracy (*personal performance*) jest odpowiedzialny przed Dyrektorem Generalnym w Ministerstwie Sprawiedliwości (*Permanent Secretary*). Komisje parlamentarne są uprawnione do wzywania Dyrektora Generalnego HMCTS w celu złożenia wyjaśnień. Dyrektor Generalny jest wspomagany przez specjalną komisję audytową i sprawuje on funkcję urzędnika księgowego HMCTS (*Account Officer*), będąc w tym zakresie odpowiedzialnym przed parlamentem.

Podmiotem odpowiedzialnym za nadzorowanie urzędu jest niezależny zarząd/komisja (*Board*). W skład zarządu wchodzi następujące

osoby: a) niezależny Przewodniczący HMCTS (*non-executive Chair*), rekomendowany przez specjalny panel złożony z osób wskazanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości oraz sędziego nominowanego przez Lorda Naczelnego Sędziego, b) Starszy Sędzia Przewodniczący dla Anglii i Walii oraz dwóch dalszych reprezentantów sądownictwa i trybunałów powoływanych przez Lorda Naczelnego Sędziego oraz Starszego Przewodniczego Trybunałów, c) Dyrektor Generalny (*Chief Executive*) oraz trzech dyrektorów wykonawczych nominowanych przez Dyrektora Generalnego, d) trzech członków zarządu, z których jeden przewodniczy Komisji Audytu i Ubezpieczenia Ryzyka. Wspomniani dyrektorzy są powoływani na podstawie rekomendacji specjalnego panelu składającego się z Przewodniczącego HMCTS, Dyrektora Generalnego oraz sędziego nominowanego przez Lorda Naczelnego Sędziego na kadencję określoną w wyniku porozumienia pomiędzy Dyrektorem Generalnym a przewodniczącym HMCTS. Osoba starająca się o stanowisko przewodniczącego HMCTS nie może sprawować urzędu sędziowskiego ani być urzędnikiem służby cywilnej (pkt 4.8 dokumentu ramowego). Nadto w skład komisji może zostać powołana osoba zatrudniona w Ministerstwie Sprawiedliwości.

Przewodniczący HMCTS stoi na czele zarządu, kierując jego pracami oraz reprezentując zarząd w relacjach z departamentami rządowymi oraz sądami.

Dokument przewiduje również, że w sytuacji gdy zarząd nie jest w stanie podjąć decyzji w drodze uzgodnienia, rozstrzygnięcie następuje poprzez wspólną decyzję Lorda Kanclerza oraz Lorda Naczelnego Sędziego. Zarząd jest zobowiązany do przedkładania na ręce Lorda Kanclerza oraz Lorda Naczelnego Sędziego raportu ze swej działalności raz na trzy miesiące. Członkowie zarządu pełniący stanowiska sędziowskie są odpowiedzialni przed Lordem Naczelnym Sędzią i mogą zostać usunięci ze swoich stanowisk zgodnie z procedurą uzgodnioną z Lordem Kanclerzem, natomiast pozostali członkowie zarządu są odpowiedzialni przed Lordem Kanclerzem z zachowaniem przepisów obowiązujących w służbie cywilnej (pkt 4.12 i 4.1). Przyczyną odwołania może być utrata

zaufania odpowiednio Lorda Kanclerza czy też Lorda Naczelnego Sędziego do któregokolwiek z członków zarządu HMCTS (pkt 4.14).

HMCTS jest finansowana z części budżetu przewidzianego dla departamentu sprawiedliwości. Zgodnie ze wspomnianym powyżej dokumentem ramowym Lord Kanclerz jest zobowiązany do dołożenia starań w celu uzyskania porozumienia z Lordem Naczelnym Sędzią w zakresie finansowania HMCTS. Dokument ramowy szczegółowo opisuje procedurę wypracowania porozumienia w zakresie uzyskania satysfakcjonujących środków finansowych na potrzeby HMCTS (pkt 7.1-7.4). Przed przydzieleniem odpowiedniego budżetu dla Ministerstwa Sprawiedliwości przez Departament Skarbu (*HM Treasury*) w ramach planowanych szacunków budżetowych (*Supply Estimates*) Lord Kanclerz ma obowiązek informowania Lorda Naczelnego Sędziego o negocjacjach finansowych pomiędzy resortami. Lord Naczelnny Sędzia może zgłosić swoje uwagi na piśmie. Zostaną one przekazane ministrowi skarbu. Z kolei Lord Kanclerz przekazuje ustalenia w zakresie finansowania Ministerstwa Sprawiedliwości Lordowi Naczelnemu Sędziemu łącznie z odpowiedzią ministra skarbu na zgłoszone przez niego uwagi. Bieżące sprawozdania finansowe HMCTS są przekazywane do Ministerstwa Sprawiedliwości. Sprawozdanie z pracy HMCTS jest przedkładane parlamentowi za pośrednictwem Lorda Kanclerza.

Etaty urzędnicze w sądach tworzone są na mocy decyzji Dyrektora Generalnego HMCTS lub w przypadku niektórych stanowisk – samego Lorda Kanclerza. Zgodnie ze wspomnianym dokumentem ramowym urzędnicy zatrudnieni w HMCTS podlegają zarówno Lordowi Kanclerzowi, jak i Lordowi Naczelnemu Sędziemu, są przed nimi odpowiedzialni za skuteczne i szybkie działanie sądów i trybunałów oraz za to, aby udzielane przez nich rekomendacje były najwyższej jakości, bezstronne, transparentne oraz uczciwe (pkt 2.4 oraz 2.6). W zakresie pracy wspomagającej wykonywanie wymiaru sprawiedliwości urzędnicy działają pod kierownictwem sędziów (pkt 2.5).

Zadania z zakresu administrowania sądami HMCTS wykonuje wspólnie z sędziami. Do każdego z sześciu okręgów sądowych (*circuits*)

w Anglii i Walii, o czym już wspominałem w rozdziale III, jest powoływanych co najmniej dwóch sędziów przewodniczących będących sędziami Wysokiego Sądu (art. 72 ustawy o sądach i usługach prawnych z 1990 r.). Nadzór nad nimi sprawuje Starszy Sędzia Przewodniczący powoływany spośród sędziów Sądu Apelacyjnego. Jak to już zostało powiedziane, Starszy Sędzia Przewodniczący wchodzi w skład zarządu HMCTS. Sędzia przewodniczący jest wspierany w tym zakresie przez tzw. Regionalnego Koordynatora ds. Wokandy (*Regional Listing Coordinator*).

Z kolei w ramach lokalnych postępowań sądowych Sądu Koronnego rozdziałem spraw zajmuje się tzw. sędzia rezydujący (*Resident Judge*) działający pod kierunkiem sędziego przewodniczącego. W praktyce konkretne decyzje dotyczące przydziału spraw mogą być wykonywane w ramach ustalonych zasad przez urzędników sądowych odpowiedzialnych za te kwestie (*listening officers, justice clerks*) zatrudnionych przez HMCTS⁴³¹.

Do 2012 r. funkcjonowały natomiast utworzone w 2005 r. zarządy sądów (*courts boards*) jako organy doradcze w zakresie zarządzania sądami magistrackimi⁴³². W ich skład wchodziłi przedstawiciele sędziów zawodowych (przynajmniej jeden), dwóch sędziów pokoju, dwie osoby mające doświadczenie w zakresie pracy sądów, a także dwóch przedstawicieli lokalnej społeczności. Zasady powoływania członków zarządu regulowało rozporządzenie z 2004 r. (*Courts Boards (Appointments and*

⁴³¹ Zob. R. Banakar et al., *Case assignment in English courts*, [w:] *The right judge for each case. A study of case assignment and impartiality in six European judiciaries*, eds. P. M. Langbroek, M. Fabri, Antwerp-Oxford 2007, s. 153; S. Turenne, *Judicial Independence in England and Wales*, [w:] *Judicial Independence in Transition*, ed. A. Seibert-Fohr, Springer 2012, s. 167, [on-line:] https://dx.doi.org/10.1007/978-3-642-28299-7_5.

⁴³² Zob. B. Gibson, *The Magistrates' Court...*, s. 36-37. O szczegółach funkcjonowania zarządów można przeczytać w dokumencie zamieszczonym na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości. Zob. *Courts Boards Guidance*, 2005, [on-line:] https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/251114/6461.pdf – 3 VIII 2017.

Procedure) Regulations 2004). Zarządy sądów zastąpiły z kolei istniejące od 1949 r. niezależne lokalne komitety sądów magistrackich (*magistrates' courts committees*), które wykonywały zadania administracyjne wobec tych sądów. Wspomniane zarządy miały za zadanie współpracować z HMCTS i proponować rozwiązania dotyczące zarządzania sądami magistrackimi, w tym wypowiadać się w kwestii siedzib sądów. Likwidacja zarządów była rezultatem szerszego programu mającego na celu ograniczenie proliferacji różnych instytucji, z którym wystąpił nowy rząd koalicyjny w 2010 r.⁴³³.

2.2. Irlandia Północna

Do pewnego stopnia podobny model administrowania sądami funkcjonuje w Irlandii Północnej, niemniej udział sędziów w tym procesie jest ograniczony. Podmiotem właściwym jest tu obecnie Służba Sądowa i Trybunalska Irlandii Północnej (*Northern Ireland Courts and Tribunals Service, NICTS*)⁴³⁴. Jest ona wyspecjalizowaną agencją północnoirlandzkiego Ministerstwa Sprawiedliwości. Przed CRA urząd ten działał jako terenowy oddział departamentu Lorda Kanclerza, który formalnie był również szefem sądownictwa w Irlandii Północnej. W 1979 r. zawarto tzw. konkordat, na mocy którego pewne kwestie związane z zarządzaniem personelem zostały powierzone Lordowi Naczelnemu Sędziemu Irlandii Północnej. Zgodnie z obowiązującym stanem prawnym północnoirlandzki minister sprawiedliwości jest zobowiązany do ustalania polityki w zakresie administrowania sądami (pkt 2.1).

Współpracę władzy wykonawczej i sądowniczej w zakresie zarządzania sądami i trybunałami reguluje stosowany dokument ramowy. Stawia on przed NICTS następujące zadania (pkt 1.1):

⁴³³ Zob. A. Gillespie, *op. cit.*, s. 196.

⁴³⁴ Zob. P. Mikuli, N. Fox, *op. cit.*, s. 24 i n.

- a) zapewnienie wsparcia administracyjnego sądom i trybunałom Irlandii Północnej oraz Komisarzom ds. Zwolnień Warunkowych (*Parole Commissioners*)⁴³⁵,
- b) wspieranie niezależności sądów,
- c) udzielanie wsparcia i rad dla ministra sprawiedliwości w zakresie spraw związanych z działaniem sądów i trybunałów,
- d) zapewnienie wykonania wyroków poprzez Biuro Egzekucji Sądowej,
- e) zarządzanie funduszami sądów,
- f) zapewnienie odpowiednich warunków lokalowych dla sądów i trybunałów,
- g) wypełnianie innych zadań wynikających z umów międzynarodowych.

Budżet, jakim dysponuje urząd, jest pochodną decyzji ministra sprawiedliwości podejmowanej po konsultacji z Dyrektorem Generalnym NICTS (*Chief Executive*) oraz północnoirlandzkim Lordem Naczelnym Sędzią (pkt 5.1.1). Zgodnie z dokumentem ramowym bieżącą pracą urzędu kieruje Dyrektor Generalny NICTS, organem nadzorującym zaś jest zarząd NICTS. Zarząd składa się z (pkt 2.7-2.11):

- a) Dyrektora Generalnego NICTS (*Chief Executive*), który jednocześnie przewodniczy zarządowi,
- b) trzech dyrektorów wydziałów NICTS, tj. Dyrektora Czynności Sądowych NICTS (*Director of Court Operation*), Dyrektora Trybunałów i Egzekucji NICTS (*Director of Tribunals and Enforcement*) oraz Dyrektora Finansów i Nieruchomości NICTS (*Director of Finance and Estates*),
- c) przedstawiciela Ministerstwa Sprawiedliwości, którym jest Dyrektor Departamentu Dostępu do Sądów (*Director of Access to Justice*) mianowany przez Dyrektora Generalnego w Ministerstwie Sprawiedliwości (*Permanent Secretary*),
- d) do dwóch członków niezależnych, nominowanych na podstawie rekomendacji panelu złożonego z Dyrektora Generalnego NICTS,

⁴³⁵ Są to urzędnicy mianowani przez ministra sprawiedliwości Irlandii Północnej posiadający pewne kompetencje w zakresie podejmowania decyzji dotyczących skracania wyroków dożywotniego pozbawiania wolności.

osoby nominowanej przez Lorda Naczelnego Sędziego oraz osoby nominowanej przez Dyrektora Generalnego w Ministerstwie Sprawiedliwości.

W obradach zarządu mogą ponadto uczestniczyć czterej przedstawiciele sądownictwa powoływani przez Lorda Naczelnego Sędziego oraz Szefa Wsparcia Organizacyjnego NICTS (*Head of Business Support*) na prośbę przewodniczącego Dyrektora Generalnego. Jak można zauważyć, przedstawiciele sądownictwa mają tylko status obserwatorów, zatem bezpośrednio nie biorą udziału w zarządzaniu urzędem.

Przedstawiciele sądownictwa odpowiadają wyłącznie przed Lordem Naczelnym Sędzią, pozostali zaś członkowie zarządu przed ministrem sprawiedliwości. Mogą oni zostać przez nich usunięci z urzędu, a podstawą może być utrata zaufania (pkt 2.12).

Dyrektor Generalny jest odpowiedzialny za kierowanie pracownikami urzędu oraz odpowiada za realizację budżetu NICTS, a jako generalny urzędnik audytowy NICTS ma obowiązek dochowania najwyższych standardów w zarządzaniu finansami (pkt 2.50). Za te ostatnie działania odpowiada przed Dyrektorem Generalnym w departamencie sprawiedliwości (*Permanent Secretary*) oraz Zgromadzeniem Irlandii Północnej (pkt 2.6).

Zarząd w ramach prowadzonego nadzoru nad działalnością NICTS zatwierdza m.in. wydatki urzędu, informuje ministra sprawiedliwości o wszelkich kwestiach związanych z funkcjonowaniem NICTS, przyjmuje też roczny raport z działalności NICTS dla ministra sprawiedliwości, który jest następnie przedkładany Zgromadzeniu Irlandii Północnej (pkt 2.7 *in fine*).

2.3. Odrębność rozwiązań szkockich

Rozwój dewolucji przyczynił się do znacznego odseparowania szkockiego sądownictwa od instytucji ogólnopaństwowych. Instytucją odpowiedzialną za administrowanie sądami i trybunałami w Szkocji jest

powstała w 2015 r. SCTS⁴³⁶. W odróżnieniu od swoich anglo-walijskich oraz północnoirlandzkich odpowiedników nie podlega ona bezpośrednio szkockiemu Ministerstwu Sprawiedliwości ani rządowi *in corpore*, niemniej mając charakter niezależny jako tzw. departament pozaresortowy, pozostaje w ramach struktur administracji państwowej, stanowi więc w jakim sensie część szkockiej władzy wykonawczej. Poprzednikiem SCTS była Służba Sędziowska Szkocji (SCS). SCTS jako niezależny urząd⁴³⁷ powstała w 2010 r. na mocy art. 60(1) ustawy o sędziach i sędziach w Szkocji z 2008 r. W 2015 r. nastąpiło połączenie SCS ze Służbą Trybunalską.

Obecnie do funkcji SCTS należy ogół zadań związanych z dostarczaniem i zapewnieniem usług związanych z funkcjonowaniem sądów, a także trybunałów szkockich. SCTS jest odpowiedzialna za zatrudnianie personelu urzędniczego w sądach na zasadach i w formach przewidzianych dla urzędników służby cywilnej. W sytuacji gdy urzędnicy wykonują pewne czynności w sprawach związanych bezpośrednio z wykonywaniem wymiaru sprawiedliwości, takie jak przydzielanie spraw czy zarządzenie procesem sądowym, podlegają oni kierownictwu sędziów (pkt 3.24). Zgodnie z art. 61(2) ustawy SCTS przy wykonywaniu swoich zadań musi brać pod uwagę w szczególności potrzeby społeczeństwa, osób będących stronami w sporach sądowych oraz, na ile jest to praktyczne i odpowiednie, musi współpracować i koordynować swoją działalność z innymi osobami posiadającymi odpowiednie kompetencje w zakresie administrowania sądami.

Bieżącą pracą urzędu kieruje Dyrektor Generalny, który jest powoływany przez zarząd SCTS na podstawie przepisów o służbie cywilnej, pozostając pod generalnym zwierzchnictwem zarządu. Dyrektor

⁴³⁶ Zob. P. Mikuli, *Administrowanie sądami...*, s. 52-53; idem, N. Fox, *op. cit.*, s. 28 i n.

⁴³⁷ SCS zostało utworzone w 1995 r. jako agencja podlegająca rządowi ZK, a później, w wyniku reform dewolucyjnych, nadzór nad nią został przekazany szkockiej egzekutywie.

Generalny osobiście odpowiada za prawidłowość wydatków jako tzw. *Accountable Officer* (pkt 3.9), podobnie jak w Anglii i Walii.

Organem nadzorującym SCTS jest zarząd złożony z Lorda Prezesa Sądu Naczelnego oraz 13 innych członków, z czego siedmiu z nich stanowią sędziowie. Należy zauważyć, że w Szkocji, inaczej niż w Anglii i Walii, na czele zarządu stoi sam Lord Prezes Naczelnego Sądu. Nadto w skład zarządu wchodzi *ex officio* Lord Sekretarz Sprawiedliwości, prezes Trybunałów Szkockich oraz Dyrektor Generalny (*Chief Executive*)⁴³⁸. Wśród członków z wyboru niebędących sędziami dwóch reprezentuje profesjonalne zawody prawnicze, co wynika wprost z ustawy. Członkowie z wyboru są powoływani przez Lorda Prezesa Sądu Naczelnego zgodnie z procedurą ustaloną przez egzekutywę szkocką po przeprowadzonych z nim konsultacjach. Kadencję członków zarządu z wyboru określa w akcie nominacyjnym Lord Prezes Sądu Naczelnego, przy czym nie może być ona dłuższa niż cztery lata (art. 5(2) zał. nr 3 do cytowanej wyżej ustawy).

Podobnie jak w przypadku Anglii i Walii oraz Irlandii Północnej funkcjonowanie SCTS zostało uregulowane w dokumencie ramowym, obecnie w wersji z 2015 r.⁴³⁹, którego stronami w przypadku Szkocji jest rząd szkocki (*Scottish Executive*) oraz SCTS.

Zgodnie z dokumentem członkowie zarządu SCTS są solidarnie odpowiedzialni za kierowanie i zarządzanie agencją (pkt 3.14). Zarząd ma stać na straży tego, aby SCTS wypełniała swoje funkcje efektywnie i skutecznie oraz aby realizowała cele i zadania uzgodnione pomiędzy SCTS a rządem szkockim i zapisane w odpowiednich planach urzędu

⁴³⁸ Zob. art. 2 zał. nr 3 do cytowanej wyżej ustawy o sędziach i sądach w Szkocji z 2008 r.

⁴³⁹ *Scottish Courts and Tribunals Service Framework Document. Agreement Between the Scottish Ministers and the Scottish Courts and Tribunals Service*, IV 2015, [on-line:] <https://www.scotcourts.gov.uk/docs/default-source/scs---taking-action/scts-framework-document---april-201549d5cea6898069d2b500ff0000d74aa7.pdf?sfvrsn=2> – 16 IX 2016.

(pkt 3.4). W szczególności członkowie zarządu winni ustalać ogólną strategię zarządzania SCTS, szeroko propagować cele i zadania SCTS oraz zapewniać dobre warunki współpracy pomiędzy urzędnikami zatrudnionymi przez SCTS a sędziami na wszelkich szczeblach.

Rząd szkocki zobowiązał się w dokumencie ramowym, że będzie konsultował z SCTS wszelkie kwestie związane z polityką oraz projektami ustawodawczymi mającymi wpływ na sądy (pkt 6.2). Konsultacje dotyczą też sytuacji, gdy rząd szkocki jest zaangażowany w relacje z rządem Zjednoczonego Królestwa w zakresie prowadzonej polityki czy prawodawstwa dotyczącego sądów. Z kolei SCTS jest zobowiązana uzgadniać z rządem wszelkie kwestie, które mogą wpłynąć na funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości w Szkocji (pkt 6.4). Zgodnie ze wspomnianym dokumentem SCTS przygotowuje propozycje budżetu na swój użytek; jest on oddzielny od budżetu dla sądów (pkt 5.3). Rząd szkocki przedstawia propozycje budżetowe w projekcie ustawy budżetowej (*Budget Bill*), zatwierdzanej następnie przez Parlament Szkocki, dotyczy to również propozycji budżetowych dla SCTS. Na podstawie dokumentu ramowego rząd jest zobowiązany do współpracy z SCTS w zakresie identyfikacji potrzeb finansowych urzędu. W sytuacji braku zgody co do wysokości planowanego budżetu dokument przewiduje możliwość konsultacji pomiędzy Lordem Naczelnym Sędzią a ministrem ds. finansów (*Cabinet Secretary for Finance*). Zgodnie z dokumentem ramowym każda ze stron ma dołożyć wszelkich starań, aby osiągnąć porozumienie, niemniej ostateczne zdanie w sprawie przydzielania określonych środków finansowych w projekcie budżetu posiada rząd szkocki (pkt 5.5).

Okresowe plany (*corporate plans*) dotyczące funkcjonowania SCTS są przygotowywane przez zarząd SCTS, zatwierdzane przez rząd szkocki i przedkładane Parlamentowi Szkockiemu (pkt 3.19). SCTS przygotowuje też na koniec roku finansowego specjalne sprawozdanie roczne przekazywane rządowi i parlamentowi (pkt 3.20). Parlament może wzywać członków zarządu SCTS w celu złożenia stosownych wyjaśnień, niemniej takie wezwanie nie może dotyczyć osoby równocześnie piastującej

urząd sędziowski. Urząd został również zobowiązany do prowadzenia bieżącego audytu wewnętrznego, natomiast audyt zewnętrzny prowadzi Auditor Generalny Szkocji.

2.4. Administracja Sądu Najwyższego

Odrębne regulacje w zakresie administracji sądowej znajdują zastosowanie w przypadku Sądu Najwyższego (SN) Zjednoczonego Królestwa. W tym zakresie kompetencje posiada przede wszystkim Dyrektor Generalny powoływany przez Lorda Prezesa Sądu Najwyższego⁴⁴⁰, który wykonuje zadania zgodne z wytycznymi prezesa Sądu Najwyższego (art. 48 ust. 1 i 4 CRA).

CRA przewidziała, że urzędników obsługujących sędziów SN zatrudnia prezes SN, ale ustawa umożliwiła mu subdelegację tej kompetencji w ręce Dyrektora Generalnego. Liczba etatów powinna zostać uzgodniona z Lordem Kanclerzem (art. 49 ust. 2(a) CRA). Bezpośrednim przełożonym personelu administracyjnego w SN jest natomiast zastępca Dyrektora Generalnego⁴⁴¹. Urzędnicy sądowi zaliczani są do korpusu służby cywilnej, nie stanowią odrębnej kategorii urzędników państwowych, ale zasady dotyczące ich zatrudniania są uzgadniane z ministrem sprawiedliwości.

Zgodnie z CRA projekt budżetu dla SN przygotowuje Dyrektor Generalny. Następnie wspólnie z prezesem SN przedstawia go Lordo-

⁴⁴⁰ Zob. art. 48 ust. 2. CRA w brzmieniu nadanym przez ustawę *Crime and Courts Act* z 2013 r. W pierwotnym stanie normatywnym dyrektora powoływał Lord Kanclerz po konsultacji z prezesem Sądu Najwyższego. Zob. A. Le Sueur, *The Foundations of Justice*, [w:] *The Changing Constitution*, eds. J. Jowell, D. Oliver, C. O’Cinneide, 8th ed., Oxford 2015, s. 230.

⁴⁴¹ Zob. K. Benyekhlef, C. Iavarone-Turcotte, N. Vermeys, *Comparative Analyses of Key Characteristics of Court Administration Systems*, Montreal 2011, s. 101, [on-line:] <http://www.cjc-ccm.gc.ca/cmslib/general/AJC/Comparative%20Analysis%20of%20Administration%20Systems%202013-03.pdf> – 6 VI 2011.

wi Kanclerzowi, który włącza go jako osobną pozycję do propozycji budżetowych dla sądownictwa i departamentu sprawiedliwości⁴⁴². Projekt wydatków SN musi zostać zaakceptowany przez Departament Skarbu, co jest często przedmiotem krytyki środowiska sędziowskiego domagającego się zwiększenia autonomii budżetowej dla sądów, w tym przede wszystkim dla SN⁴⁴³. Budżet SN stanowi jednak odrębną pozycję w ramach ustawy asygnacyjnej.

3. Administrowanie sądownictwem wojskowym

Administracja ogólnopanstwowym sądownictwem wojskowym zorganizowana została odrębnie, aby sprostać specyfice działania systemu sądów wojskowych. Zadania administracyjne w stosunku do sądownictwa wojskowego wykonuje tutaj zarówno Urząd Sądowy obsługujący Lorda Naczelnego Sędziego Anglii i Walii oraz pozostająca pod nadzorem Ministerstwa Obrony Wojskowa Służba Sądowa (*Military Court Service*, MCS) z siedzibą w Upavon. W ramach Urzędu Sądowego funkcjonuje komórka organizacyjna zatrudniająca urzędników zapewniających obsługę administracyjną Naczelnego Sędziego Adwokata (zob. pkt 6. rozdziału III).

Jeśli chodzi o Wojskową Służbę Sądową, to powstała ona z połączenia służb zorganizowanych odrębnie dla trzech rodzajów sił zbrojnych. Instytucja ta utrzymuje nadto siedem ośrodków o charakterze lokalnym: w Colchester (Essex), Bulford (Wiltshire), Catterick (North Yorkshire), Aldergrove (Irlandia Północna), Portsmouth (Hampshire) oraz za granicą, gdzie stacjonują wojska brytyjskie tj. w Sennelager (RFN) i Episkopi (Cypr). Pracownicy agencji są zatrudniani jako członkowie korpusu

⁴⁴² Zob. *ibidem*.

⁴⁴³ Zob. S. Shetreet, S. Turenne, *op. cit.*, s. 78.

służby cywilnej. Na czele MCS stoi dyrektor powoływany przez Radę Obrony (*Defence Council*)⁴⁴⁴.

4. Przejawy nadzoru nad administrowaniem sądownictwem w Zjednoczonym Królestwie

W przepisach i regulacjach dotyczących działalności administracyjnej sądów w Zjednoczonym Królestwie nie występuje odpowiednik pojęcia „nadzór” czy „nadzór administracyjny”. Nie oznacza to jednak, że czynności związane z administrowaniem sądami nie podlegają żadnej weryfikacji. Można zauważyć jednak wyraźną tendencję do usamodzielniania się podmiotów odpowiedzialnych za administrowanie sądami i rozbudowanie wewnętrznych mechanizmów kontroli, w tym przede wszystkim w zakresie finansowym. Przejawem tej tendencji była likwidacja w 2012 r. działającego na terenie Anglii i Walii Inspektoratu Administracji Sądowej Jej Królewskiej Mości (*HM Inspectorate of Court Administration, HMICA*)⁴⁴⁵. Instytucja ta stanowiła niezależny podmiot zewnętrzny, mający za zadanie prowadzenie inspekcji w zakresie administrowania sądami. Chodziło zatem o sprawowanie kontroli nad Służbą Sądową a potem – przez krótki okres czasu – nad nowo powstałą Służbą Sądową i Trybunalską JKM.

Na podstawie art. 58 ustawy o sądach z 2013 r. inspektorów mianował Lord Kanclerz. Do ich zadań należało: a) przeprowadzanie inspekcji i składanie raportów Lordowi Kanclerzowi w zakresie systemu wspie-

⁴⁴⁴ Jest to odrębny organ dzielący odpowiedzialność za sprawy obrony państwa z Ministerstwem Obrony.

⁴⁴⁵ Zob. rozporządzenie o zniesieniu Inspektoratu Administracji Sądowej Jej Królewskiej Mości oraz Zarządu Kuratora Publicznego z 2012 r. (*Public Bodies (Abolition of Her Majesty's Inspectorate of Courts Administration and the Public Guardian Board) Order 2012*).

rającego zarządzanie sądami oraz służb utworzonych dla tych sądów, b) wykonywanie innych szczególnych funkcji, które mogą zostać określone w związku z działaniem wspomnianych sądów w zakresie wynikającym z zaleceń Lorda Kanclerza (art. 59(1) ustawy o sądach z 2003 r.). Jednocześnie ustawa zastrzegła, że inspektorat nie mógł kontrolować osób wykonujących czynności sądowe. W dokumencie rządowym uzasadniającym likwidację HMICA wskazano, że HMCTS wytworzyło na tyle sprawne instrumenty kontroli i audytu, że nie ma już potrzeby utrzymywania, również ze względów finansowych, odrębnej instytucji inspekcyjnej.

Podobną funkcję do HMICA w północnoirlandzkim systemie administrowania sądami odgrywa Inspekcja ds. Sądownictwa Karnego. Instytucja ta jest wyposażona w kompetencje do przeprowadzania kontroli w kilku podmiotach związanych z systemem wymiaru sprawiedliwości, w tym również w zakresie działalności NICTS. Brak jest natomiast analogicznej instytucji w Szkocji.

Należy zaznaczyć, że zarówno na poziomie ogólnopaństwowym, jak i w poszczególnych krajach Zjednoczonego Królestwa istotną wagę w zakresie kontroli instytucji administrujących sądami przywiązuje się właśnie do badania prawidłowości wydatków, a więc do audytu finansowego. Niemniej audyt wewnętrzny nie musi ograniczać się do kwestii finansowych. W Irlandii Północnej np. zakres przedmiotowy audytu w dokumencie ramowym został określony jako „odpowiednie i sprawne zarządzanie sprawami” (*proper and efficient management of the affairs*)⁴⁴⁶. W opisywanych agencjach ds. administrowania sądami istnieją odpowiednie komórki audytujące. Zgodnie z postanowieniem pkt 8.2 anglo-walijskiego dokumentu ramowego ministerialny Wydział Audytu Wewnętrznego (*Internal Audit Division*) ma prawo wstępu do HMCTS. Audyt zewnętrzny sprawują odpowiednio: Audytor Generalny (w zakresie działalności HMCTS), Kontroler i Audytor Generalny dla Irlandii Północnej (w zakresie działalności NICTS) oraz Audytor Generalny dla Szkocji (w zakresie działalności SCTS).

⁴⁴⁶ Pkt 7.1.

Warto także zauważyć, że na potrzeby administracji sądowej wszystkie trzy działające w ZK urzędy, niezależnie od stopnia ich samodzielności względem resortów sprawiedliwości, nie posiadają pełnej samodzielności budżetowej. Budżety są z nimi konsultowane, ale ostateczne propozycje zależą od rządu i w takiej formie są przesyłane do parlamentów. Ograniczoną autonomię budżetową posiada także Sąd Najwyższy Zjednoczonego Królestwa. Jego wydatki, jak już wspomniałem, konsultowane z Lordem Kanclerzem, choć są włączane jako osobna pozycja do propozycji budżetowych dla sądownictwa i departamentu sprawiedliwości, muszą zostać zaakceptowane przez Departament Skarbu zanim trafią do parlamentu.

Wszystkie opisywane trzy urzędy występujące w Zjednoczonym Królestwie podlegają niezależnej kontroli sprawowanej przez instytucje typu ombudsmańskiego. Wyraźnie spod jurysdykcji ombudsmanów zostały wyłączone działania urzędników sądowych i zatrudnionych w trybunałach, wykonujących swoje kompetencje pod kierunkiem czy w imieniu osób wykonujących czynności sądowe lub trybunalskie⁴⁴⁷. Zgodnie z regulacjami dokumentu ramowego Dyrektor Generalny SCTS musi informować *Principal Accountable Officer* o wszelkich skargach złożonych do szkockiego ombudsmana, które stanowią podstawę do wszczęcia przez niego formalnego dochodzenia, i o wszelkich rekomendacjach ombudsmana w tym zakresie (pkt 3.12).

Należy także zaznaczyć, że przejawem swoistego nadzoru egzekutywy nad prawidłowością działania służb administrujących sądami jest możliwość odwołania niesędziowskich członków zarządu HMCTS przez Lorda Kanclerza, jak i odpowiedzialność analogicznych członków zarządu NICTS przed północnoirlandzkim ministrem sprawiedliwości. Takiej regulacji nie spotkamy natomiast w Szkocji, gdzie SCTS ma

⁴⁴⁷ Zob. art. 5(6) ustawy o ombudsmanie z 1967 r.; zał. 3 ustawy o ombudsmanie szkockim (*Schedule 4 to the Scottish Public Services Ombudsman Act 2002*), zał. 5 ustawy o Ombudsmanie w Północnej Irlandii z 2016 r. (*Schedule 5 to the Public Services Ombudsman Act (Northern Ireland) 2016*).

charakter niezależny od ministerstwa, dokument ramowy mówi tutaj o odpowiedzialności członków zarządu SCTS przed przewodniczącym, czyli przed Lordem Prezesem Sądu Naczelnego (pkt 3.21).

Związki pomiędzy ministrami sprawiedliwości a opisywanymi w niniejszym raporcie urzędami polegają także na obowiązku sporządzania przez ich organy odpowiednich sprawozdań oraz obowiązku informowania ministrów o prowadzonej działalności.

Na koniec należy stwierdzić, że czynnik rządowy posiada pewne, choć ograniczone, kompetencje w zakresie skarg składanych na działalność sądów czy pociągania sędziów do odpowiedzialności, o czym wspominałem w rozdziale IV.

5. Wnioski

Cechą wspólną administrowania sądami w ZK jest tworzenie centralnego podmiotu odpowiedzialnego za wsparcie materialno-techniczne sądów, w tym za zatrudnianie personelu pomocniczego dla sędziów⁴⁴⁸. Instytucje te są w zasadzie w całości odpowiedzialne za powierzone zadania. Na czele tych urzędów stoją dyrektorzy wyposażeni w kompetencje do bieżącego kierowania działalnością całej jednostki i podporządkowanych im urzędników⁴⁴⁹. Z kolei tzw. zarządy czuwają nad prawidłowością realizacji powierzonych tym instytucjom zadań. Duże znaczenie przywiązuje się do kontroli o charakterze finansowym.

Należy jednak zaznaczyć, że status prawny podmiotów wykonujących zadania z zakresu administrowania sądami jest zróżnicowany. Zarówno HMCTS, jak i NICTS są agencjami podporządkowanymi odpowiednim departamentom sprawiedliwości, choć co wynika z postanowień stosow-

⁴⁴⁸ Zob. P. Mikuli, N. Fox, *op. cit.*, s. 31.

⁴⁴⁹ Zob. *ibidem*, s. 32.

nych porozumień z władzą sądowniczą, występuje tu daleko posunięta współpraca egzekutywy i przedstawicieli sądownictwa. Pozycja STCS wyróżnia się tu największą niezależnością⁴⁵⁰. Sądowo-autonomiczny model administrowania zastosowano w przypadku Sądu Najwyższego, co można potraktować jako dość typowe rozwiązanie, charakterystyczne nie tylko dla państw anglosaskich, a polegające na tym, że w przypadku wyższych i najwyższych instancji sądowych w grę wchodzi większa autonomia w zakresie prowadzenia spraw administracyjnych.

Jako cechę charakterystyczną modeli funkcjonujących w Zjednoczonym Królestwie można również wskazać brak dookreślonych, na płaszczyźnie *stricte* prawnej, regulacji dotyczących relacji między rządowymi organami odpowiedzialnymi politycznie za prawidłowe funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości a czynnikiem sądowym⁴⁵¹. Współpraca w tym zakresie wynika raczej z kultury prawnej i politycznej, a obecnie ze wspomnianych dokumentów ramowych, zresztą skonstruowanych dość podobnie do innych tego typu dokumentów określających zasady funkcjonowania agencji wykonawczych (zob. rozdział V). Wydaje się, że regulacje zastosowane w Szkocji oraz odrębność agencji zajmujących się administrowaniem sądami w pozostałych częściach ZK uzasadniają stwierdzenie, że ich związki z departamentami sprawiedliwości z powodzeniem mogłyby zostać całkowicie wyeliminowane, co z kolei stanowi argument potwierdzający hipotezę H3.

⁴⁵⁰ Zob. *ibidem*.

⁴⁵¹ Zob. *ibidem*.

Zakończenie

Obecny kształt ustroju sądownictwa Zjednoczonego Królestwa jest rezultatem wielowiekowej ewolucji oraz niedawnych, dość szeroko zakrojonych reform konstytucyjnych. Na kanwie całokształtu zagadnień poruszonych w niniejszej monografii można sformułować kilka refleksji.

Po pierwsze, pozycja ustrojowa sądownictwa jest stosunkowo silna, pomimo braku instytucji sądowej kontroli konstytucyjności prawa. Historycznie legitymacja sądów do wkraczania na pole prawotwórstwa wynikała z samej istoty *common law*. To właśnie stanie na straży prawa powszechnego dało asumpt do aktywniejszej roli sądów w ograniczeniach władzy monarchy⁴⁵². Chodzi tu przede wszystkim o siedemnastowieczne próby podważania ustawodawstwa, o czym wspominałem w rozdziale I. Tak pojmowana kontrolna rola sądów musiała jednak ustąpić przed krzepnącą teorią suwerenności parlamentu oraz zjawiskiem wypierania *common law* przez prawo stanowione. Współczesny konstytucjonalizm i waga ochrony praw jednostki przyczyniły się bez wątpienia do istotnej erozji wspomnianej koncepcji suwerenności parlamentu i do wzrostu znaczenia władzy sądowniczej. Dzieje się to poprzez bardziej elastyczną wykładnię ustawodawstwa. Funkcjonowanie w obrębie UE uzmysłowiło sądom konieczność zaakceptowania faktycznej supremacji (*in casu*) nad prawem parlamentarnym innych źródeł prawa (prawo

⁴⁵² Zob. M. Szerer, *op. cit.*, s. 19-20.

wspólnotowe). Również istotna rola sądowej kontroli administracji publicznej przyczynia się do umacniania konstytucyjnej roli sądów w ZK.

Po drugie, skomplikowanie ustroju sądów i trybunałów w ZK nie tylko wiąże się z faktem, że współczesne ustawodawstwo usankcjonowało formę organów sądowych, która ukształtowała się w toku dziejów, ale występuje także z uwagi na *quasi*-federalny charakter państwa. ZK składa się bowiem z czterech krajów, z których jedynie Anglia i Walia posiadają wspólne organy sądowe. Przekazywanie uprawnień władzom krajowym w Szkocji i Irlandii Północnej (dewolucja kompetencji) wzmocniło owe odrębności, które przecież nie tylko ujawniają się w odrębności sądów jako takich, ale również w odmienności i asymetryczności funkcjonujących rozwiązań w zakresie powołań na stanowiska sędziowskie, odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów czy też szkoleń.

Po trzecie, pojawia się istotne pytanie, czy reformy przeprowadzane przez laburzystów na początku pierwszej dekady XXI w. były jedynie sformalizowaniem panujących konwenansów i reguł w tym obszarze, czy też stanowiły pewne *novum*. Na tym polu można zaobserwować różne podejścia w nauce prawa konstytucyjnego. Z jednej strony niektórzy przedstawiciele doktryny stali na stanowisku, że co prawda niezależność sądownictwa od wieków stanowi istotną wartość w systemie ustrojowym ZK, ale jej prawne znaczenie odnosiło się przede wszystkim do indywidualnej niezależności sędziego, która powinna być zabezpieczona w pierwszej kolejności w procesie sądowym. Brak było natomiast wynikających z prawa gwarancji niezależności sądownictwa w sensie instytucjonalnym. W tym duchu wypowiedali się w doktrynie m.in. cytowany już w tej książce R. Stevens czy też np. K. Malleon⁴⁵³. Nadto wielu konstytucjonalistów zauważało zbyt wiele naruszeń zasady podziału władz w aspekcie zarówno organizacyjnym, jak i funkcjonalnym, aby mówić o wystarczających prawnych gwarancjach niezależności sądów, również w odniesieniu do substratu osobowego sądownictwa

⁴⁵³ Zob. K. Malleon, *The New Judiciary. The Effects of Expansion and Activism*, Dartmouth 1999, s. 63.

(o czym pisałem w rozdziale I). Powodem tego do niedawna był także zbyt duży udział rządu w procesie nominacji na stanowiska sędziowskie.

Takie ujęcie prowadzi niektórych przedstawicieli doktryny nawet do zbyt przesadnych ocen ostatnich reform sądownictwa. W tym kontekście cytowany przeze mnie V. Bogdanor wyraża stanowisko, że po wejściu w życie CRA zasada podziału władz wręcz zastąpiła zasadę suwerenności parlamentu i koncentracji władzy⁴⁵⁴. Z kolei G. Gee, R. Hazell, K. Maleson oraz P. O'Brien stawiają tezę, że niezależność sądów jest przede wszystkim osiągnięciem o charakterze politycznym. O ile przed reformami polityka w interesującym nas obszarze była nieformalna, „zamknięta” i uzgodnieniowa, oparta na konieczności specyficznej współpracy, to reformy wymusiły bardziej formalne struktury i procedury⁴⁵⁵. Również R. Masterman wyraża pogląd, że nawet wzmocnienie instytucjonalnego podziału władz niekoniecznie zapewni niezależność sądownictwa⁴⁵⁶. Podkreśla, że choć ustawa CRA poprawiła wiele w tym zakresie, to jednocześnie praktyka pokazała, że idea niezależności sądownictwa w ZK nie do końca jest jeszcze dopracowana i że dla utrzymania niezależności sądów cały czas decydujący będzie jednak klimat polityczny⁴⁵⁷.

Biorąc pod uwagę przedstawiony opis rozwiązań brytyjskich w odniesieniu do sądów oraz powyższe spostrzeżenia, uważam, że można uznać za udowodnioną tezę T1. Wysoka kultura polityczna i prawna bez wątplenia stanowią gwarancję zachowania wielu standardów demokratycznego państwa prawa. Znaczna część mechanizmów istotnych dla zachowania zasady niezależności sądownictwa była amalgamatem różnych norm pozaprawnych, w tym właśnie norm kultury politycznej. Niemniej uznano, że pewnych rozwiązań prawnych, które nie przystają już do współczesnego państwa, nie należy dłużej utrzymywać. Tym

⁴⁵⁴ Zob. V. Bogdanor, *The New British...*, s. 285.

⁴⁵⁵ Zob. G. Gee et al., *op. cit.*, s. 252-253.

⁴⁵⁶ R. Masterman, *op. cit.*, s. 243.

⁴⁵⁷ Zob. *ibidem*.

samym dostrzeżono możliwość pojawienia się w praktyce różnych patologii. Po kilkunastu latach okazuje się, że nawet w skonsolidowanych demokracjach padają w dyskursie publicznym różne populistyczne hasła i argumenty⁴⁵⁸, można zatem uznać, że wzmocnienie gwarancji prawnych w tym szczególnie delikatnym obszarze aktywności państwa, jakim jest wymiar sprawiedliwości, było generalnie słusznym posunięciem. Rozwiązania prawne, zwłaszcza w obszarze prawa konstytucyjnego, kształtują także odpowiednią kulturę polityczną, choć jej nie zastąpią. Mają jednak znaczenie z punktu widzenia strony w sporze sądowym, bo składają się na zapewnienie obiektywnych gwarancji niezawisłości sędziowskiej, która jest pochodną niezależności sądownictwa w sensie instytucjonalnym.

W książce zwracałem uwagę także na pewne niedoskonałości reform sądownictwa, m.in. na kwestię zmian w odniesieniu do urzędu Lorda Kanclerza. Urząd ten, o tak dużej tradycji, bywał bowiem postrzegany jako swoisty obrońca sądownictwa w ramach egzekutywy, choć sam jego piastun jako członek gabinetu stanowił przecież skądinąd jaskrawy przykład zaburzenia rozgraniczenia władzy politycznej i judykatury. Reforma, o czym pisałem, na razie w niewielkim stopniu przełożyła się na wzrost zaufania społeczeństwa do systemu sądownictwa jako takiego (choć wyniki badań opinii publicznej nie są jednoznaczne) i na zwiększenie ich multikulturowości. Wskazuje to na prawdziwość tezy T2.

Złożoność relacji na styku parlamentu, rządu i sądów w ZK uwytkła, jak trudno jest wprowadzać zmiany do systemu kształtowanego ewolucyjnie, co z kolei potwierdza tezę T3. Odwołując się do uznanych

⁴⁵⁸ Tendencje takie w sposób najbardziej jaskrawy było widać w kampanii przed referendum w sprawie Brexitu. Odwoływanie się do haseł populistycznych zaczyna też, niestety, nasilać się w głównych nurtach dwóch najważniejszych partii: zarówno u konserwatystów, jak i, obecnie ze zdwojoną siłą, w Partii Pracy pod przywództwem J. Corbyna. Populizm, o którym tu mowa, nie dotyka na razie kwestii związanych z praworządnością, ma charakter głównie polityczno-ekonomiczny, ale nie można, moim zdaniem, niczego wykluczyć na przyszłość.

międzynarodowych standardów w zakresie pozycji władzy sądowniczej, należy na pewno pamiętać o specyfice uregulowań własnych i oceniać nie tylko treść norm, ale również i ich wykonywanie, determinowane kulturą polityczną i prawną.

W zakresie uprawdopodobnienia stawianych hipotez należy stwierdzić:

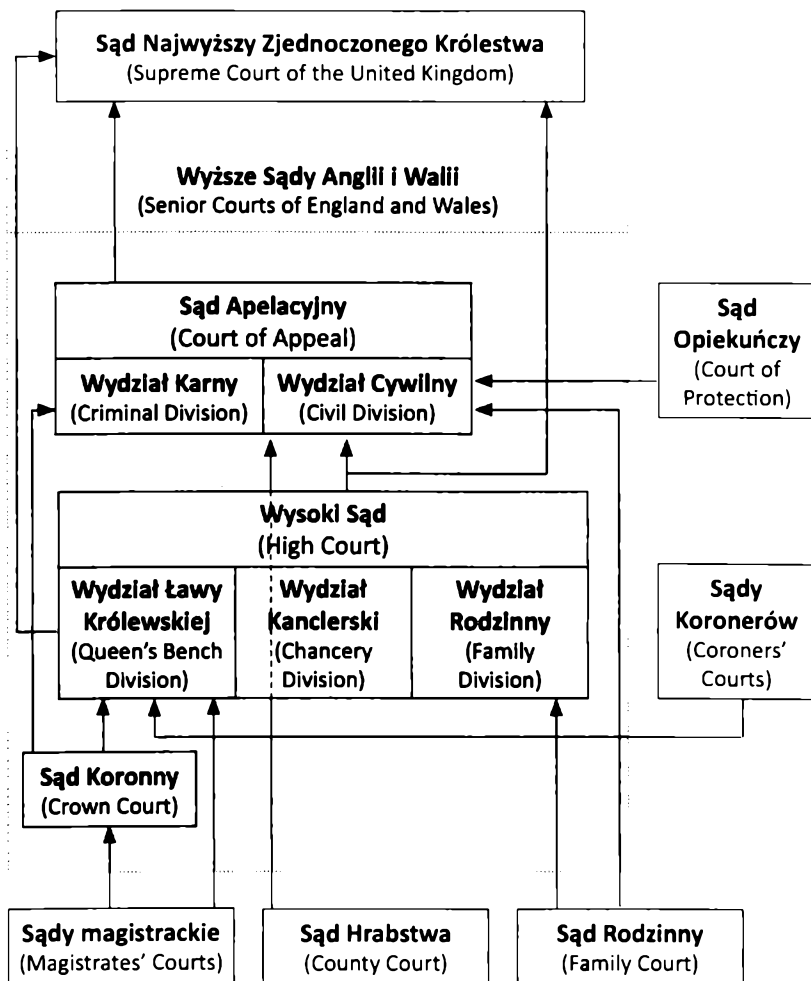
Po pierwsze, w świetle przedstawionej analizy dogmatycznej rozwiązań ustrojowych nie do końca można uznać za w wystarczającym stopniu uprawdopodobnioną hipotezę H1. Niewątpliwie różnorodność organów sądowych, konkurencja różnych dróg dochodzenia roszczeń, różne znaczenia i skutki środków zaskarżenia, a nadto skomplikowany system trybunałów administracyjnych nie ułatwiają obywatelowi orientacji w systemie sądownictwa. Istnieją też poważne wady systemu bezpłatnej pomocy prawnej. Tym niemniej, aby mówić o ograniczeniu dostępu do sądu, należałoby przeprowadzić dodatkowe badania, być może również socjologicznoprawne. Wydaje się bowiem, co dla czytelnika z Europy kontynentalnej może być trudne do zrozumienia, że cały czas aktualne pozostają słowa M. Szerera: „Anglicy sami, ilekroć mówią o organizacji swego sądownictwa, są łagodnie zdziwieni możliwością jego funkcjonowania i brak nadmiernego zniecierpliwienia fantazyjnością tej organizacji przypisują głównie długotrwałemu przyzwyczajeniu”⁴⁵⁹.

Po drugie, można uznać za uprawdopodobnioną hipotezę H2. Nie istnieje oczywiście idealny system kształcenia i powoływania na urząd sędziowski. Praktyka nominacji dla doświadczonych prawników, w szczególności tych cieszących się nieposzlakowaną opinią, może wydawać się jednak co najmniej kontrowersyjna. Hipotezę H2 wzmacnia fakt, że od czasu wprowadzenia przeprowadzanych przez niezależne komisje konkursów na stanowiska sędziowskie osłabły w dyskursie publicznym argumenty o powoływaniu na wysokie stanowiska osób w mało transparentny, dość uznaniowy sposób.

⁴⁵⁹ M. Szerer, *op. cit.*, s. 5.

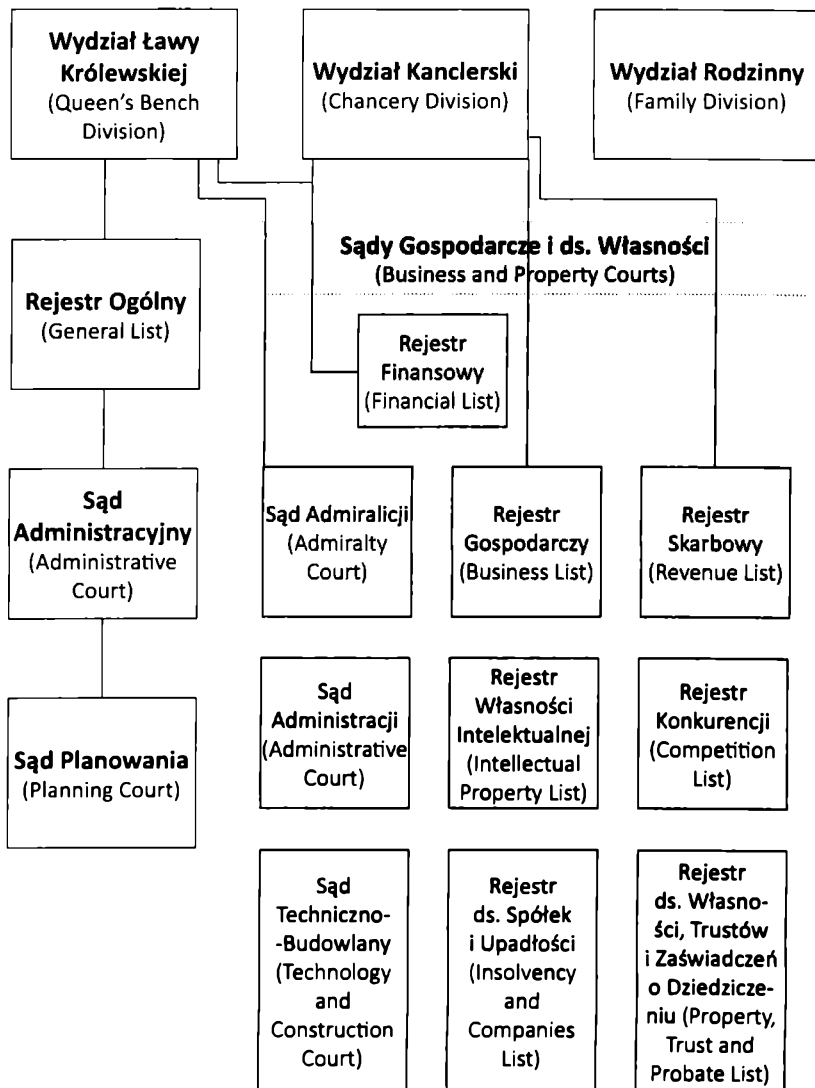
Po trzecie, patrząc na opis rozwiązań w odniesieniu do nominacji sędziowskich oraz administrowania sądownictwem, należy się w ogóle zastanowić nad sensem funkcjonowania departamentu sprawiedliwości. Jak pokazuje treść rozdziałów V i VI, odpowiedzialność za funkcjonowanie szeregu kwestii związanych z szeroko rozumianym aparatem wymiaru sprawiedliwości została scedowana na wyodrębnione podmioty (agencje). Część z nich z powodzeniem mogłaby, w moim przekonaniu, istnieć albo jako organy podporządkowane innym ministrom (sekretarzom stanu, np. *Home Office*), albo jako podmioty niezależne lub podległe całkowicie władzy sądowniczej. Do tego dochodzi jeszcze niewykorzystany potencjał rad sądownictwa. Zadanie polegające na uprawdopodobnieniu hipotezy H3 uważam za spełnione, choć zdaję sobie sprawę z kontrowersyjności poglądu – w szczególności w świetle rozwiązań brytyjskich dotyczących odpowiedzialności parlamentarnej za prowadzenie określonych polityk – o zbędności instytucji ministra sprawiedliwości we współczesnym państwie.

Załącznik nr 1. Struktura sądownictwa w Anglii i Walii

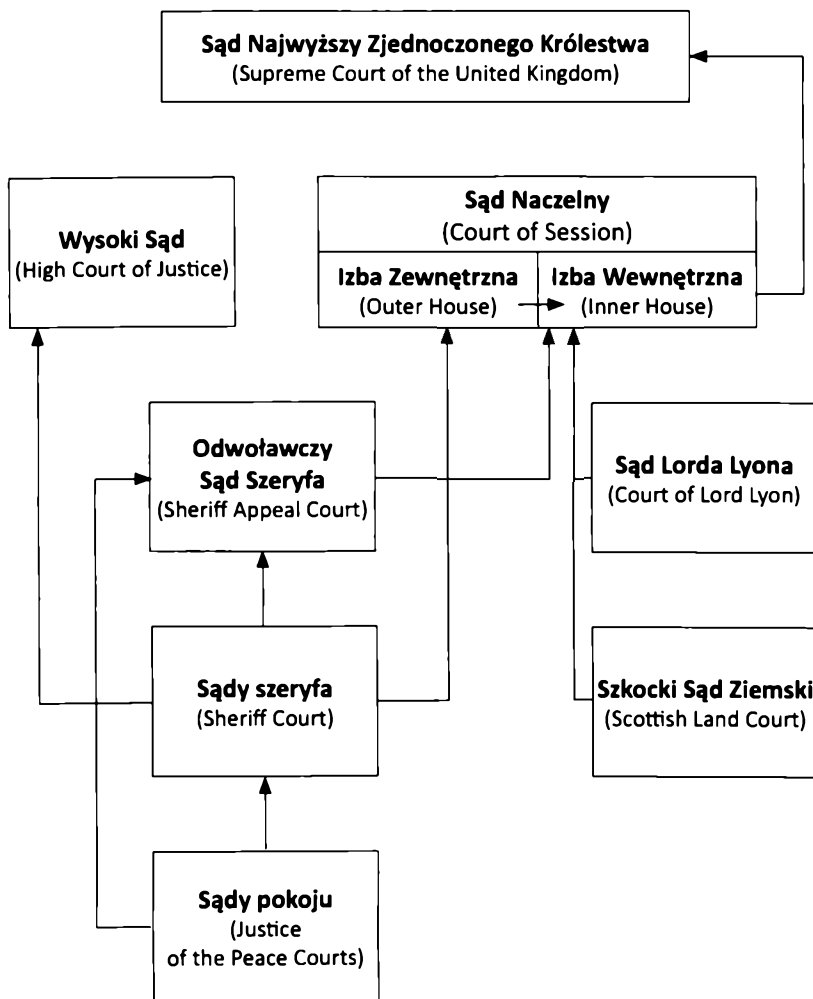
Źródło: opracowanie własne na podstawie schematu zamieszczonego na stronie: <https://www.law.ox.ac.uk/legal-research-and-mooting-skills-programme/law-reports>

Załącznik nr 2. Struktura Wysokiego Sądu Anglii i Walii

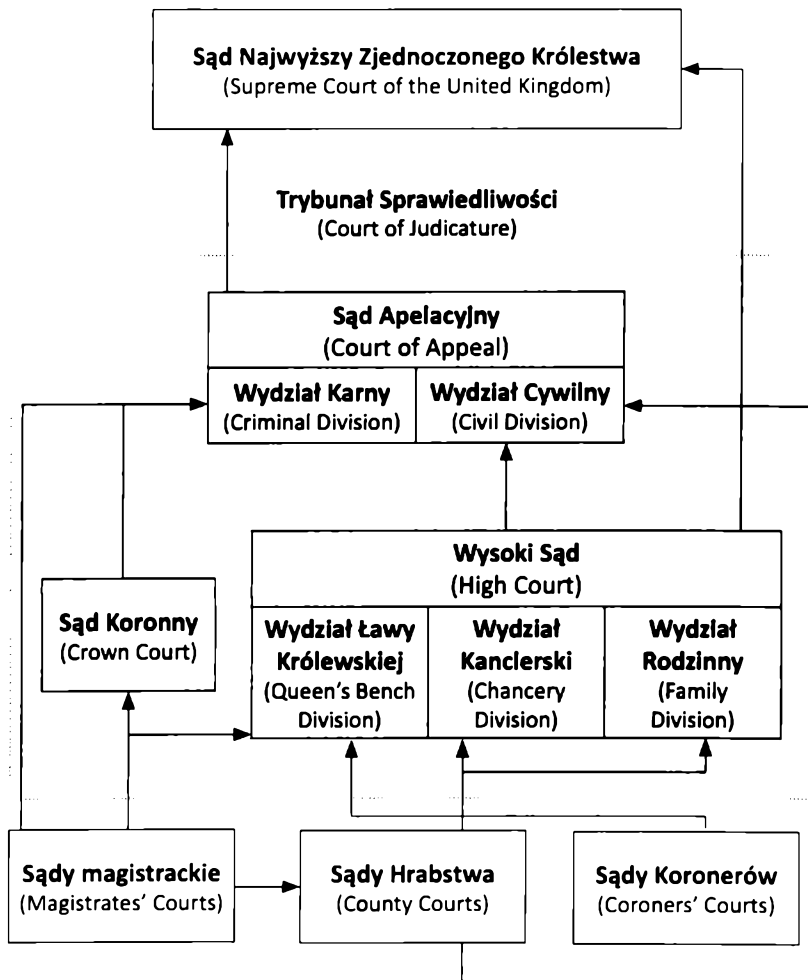
Źródło: opracowanie własne na podstawie schematu zamieszczonego na oficjalnym portalu www.judiciary.uk

Załącznik nr 3. Struktura sądownictwa w Szkocji

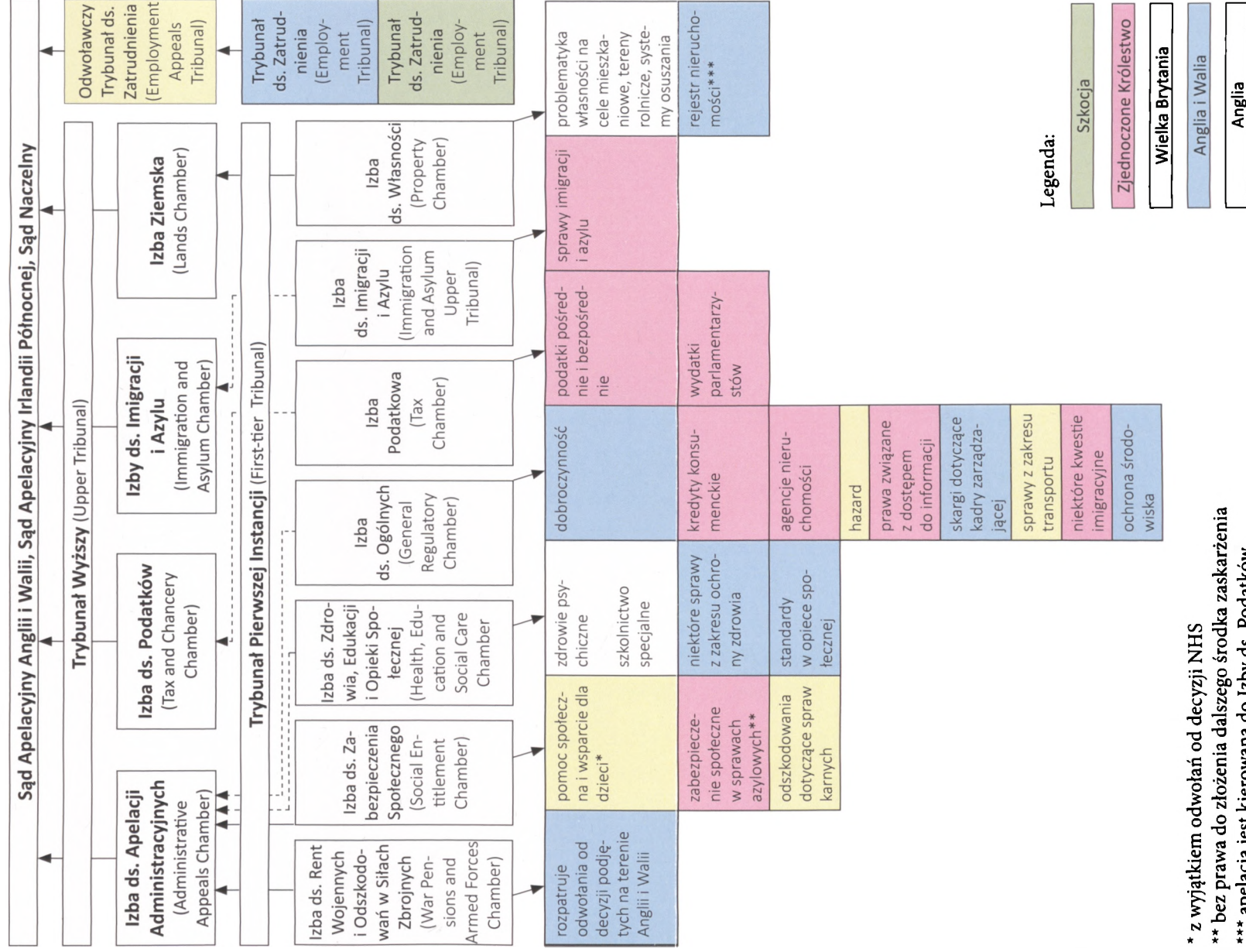
Źródło: opracowanie własne

Załącznik nr 4. Struktura sądownictwa w Irlandii Północnej

Źródło: opracowanie własne

Załącznik nr 5. Struktura ogólnopaństwowych trybunałów administracyjnych

* z wyjątkiem odwołań od decyzji NHS

** bez prawa do złożenia dalszego środka zaskarżenia

*** apelacja jest kierowana do Izby ds. Podatków

Źródło: opracowanie na podstawie schematu zamieszczonego na stronie www.judiciary.uk

Wykaz cytowanych aktów prawnych

- Access to Justice Act 1999* (ustawa o dostępie do wymiaru sprawiedliwości)
- Access to Justice Act 2009* (ustawa o dostępie do wymiaru sprawiedliwości)
- Administration of Justice (Appeals) Act 1934* (ustawa o wymiarze sprawiedliwości)
- Administration of Justice Act 1969* (ustawa o wymiarze sprawiedliwości)
- Appeals from the Upper Tribunal to the Court of Appeal Order 2008* (rozporządzenie o apelacji od orzeczeń Trybunału Wyższego do Sądu Apelacyjnego)
- Appellate Jurisdiction Act 1876* (ustawa o sądownictwie apelacyjnym)
- Armed Forces (Court Martial) Rules 2009* (zasady szczególne postępowania w sprawach wojskowych)
- Armed Forces (Service Civilian Court) Rules 2009* (przepisy o postępowaniu przed Wojskowym Sądem ds. Cywilów)
- Armed Forces (Summary Appeal Court) Rules 2009* (zasady postępowania przed Sądem Apelacyjnym ds. Pomniejszych)
- Armed Forces Act 2006* (ustawa o Siłach Zbrojnych)
- Civil Procedure Rules 1998* (przepisy o postępowaniu cywilnym)
- Community Justice (Scotland) Act 2016* (ustawa o Szkockiej Wspólnocie Sądowej)
- Complaints About Members of the Scottish Tribunals Rules 2008* (rozporządzenie o skargach na członków Szkockich Trybunałów Administracyjnych)
- Complaints about the Conduct of Judicial Office Holders Code of Practice issued by the Lord Chief Justice 2006* (rozporządzenie o sposobie postępowania w sprawach skarg na osoby zajmujące stanowiska sędziowskie wydane przez Lorda Naczelnego Sędziego)
- Complaints about the Conduct of the Lord Chief Justice Code of Practice* (zasady składania skarg na Lorda Naczelnego Sędziego Irlandii Północnej)

- Complaints About the Judiciary (Scotland) Rules 2017* (zasady skarg na działalność sędziów)
- Constitutional Reform Act 2005* (ustawa o reformie konstytucyjnej)
- Coroners and Justice Act 2009* (ustawa o koronerach i wymiarze sprawiedliwości)
- County Courts Act (Northern Ireland) 1959* (ustawa o sądach hrabstw w Irlandii Północnej)
- County Courts Act 1846* (ustawa o sądach hrabstw)
- Court and Legal Services Act 1990* (ustawa o sądach i usługach prawnych)
- Court of Session Act 1988* (ustawa o Sądzie Naczelnym)
- Court-Martial (Appeal) Act 1969* (ustawa o Sądzie Wojskowym Apelacyjnym)
- Courts Act 1672* (ustawa o sądach)
- Courts Act 1971* (ustawa o sądach)
- Courts Act 2003* (ustawa o sądach)
- Courts and Legal Services Act 1990* (ustawa o sądach i usługach prawnych)
- Courts Boards (Appointments and Procedure) Regulations 2004* (rozporządzenie o wyborze i postępowaniu w sprawach zarządów sądów)
- Courts Reform (Scotland) Act 2014* (ustawa o reformie sądów Szkocji)
- Courts-Martial (Appeals) Act 1951* (ustawa o sądach wojskowych)
- Crime and Courts Act 2013* (ustawa o przestępstwach i sądach)
- Crime and Disorder Act 1998* (ustawa o przestępstwach)
- Criminal Appeal (Northern Ireland) Act 1980* (ustawa o apelacjach w sprawach karnych w Irlandii Północnej)
- Criminal Appeal Act 1985* (ustawa o apelacjach w sprawach karnych)
- Criminal Appeal Act 1995* (ustawa o apelacjach w sprawach karnych)
- Criminal Injuries Compensation Act 1995* (ustawa o odszkodowaniach w sprawach karnych)
- Criminal Justice (Scotland) Act 1995* (ustawa o wymiarze sprawiedliwości w sprawach karnych w Szkocji)
- Criminal Justice Act 1967* (ustawa o wymiarze sprawiedliwości w sprawach karnych)
- Criminal Justice Act 1972* (ustawa o wymiarze sprawiedliwości w sprawach karnych)
- Criminal Justice Act 2003* (ustawa o wymiarze sprawiedliwości w sprawach karnych)
- Criminal Justice and Court Services Act 2000* (ustawa o wymiarze sprawiedliwości w sprawach karnych i służbach sądowych)
- Criminal Justice and Courts Act 2015* (ustawa o wymiarze sprawiedliwości w sprawach karnych i sądach)

- Criminal Justice and Licensing (Scotland) Act 2010* (ustawa o sądownictwie karnym i licencjach w Szkocji)
- Criminal Justice and Public Order Act 1994* (ustawa o wymiarze sprawiedliwości i porządku publicznym)
- Criminal Procedure (Scotland) Act 1995* (ustawa o postępowaniu karnym w Szkocji)
- Criminal Procedure Rules 2015* (przepisy o postępowaniu karnym)
- Criminal Proceedings etc. (Reform) (Scotland) Act 2007* (ustawa o reformie postępowania karnego w Szkocji)
- Crown Proceedings Act 1947* (ustawa o postępowaniach dotyczących Korony)
- District Courts (Scotland) Act 1975* (ustawa o sądach dystryktowych w Szkocji)
- European Withdrawal Act 2018* (ustawa o wystąpieniu z Unii Europejskiej)
- Exchequer Court Act 1707* (ustawa o Sądzie Szachownicy)
- Family Court (Composition and Distribution of Business) Rules 2014* (procedura Sądu Rodzinnego)
- Government of Ireland Act 1920* (ustawa o rządzie w Irlandii)
- House of Commons Disqualification Act 1975* (ustawa o wykluczeniu członkostwa w Izbie Gmin)
- Human Rights Act 1998* (ustawa o prawach człowieka)
- Hunting Act 2004* (ustawa o polowaniach na lisy)
- Insolvency Act 1986* (ustawa o niewypłacalności)
- Judicature (Northern Ireland) Act 1978* (ustawa o sądownictwie w Irlandii Północnej)
- Judicial Appointments Commission Regulations 2013* (rozporządzenie o Komisji ds. Nominacji Sędziowskich)
- Judicial Conduct (Judicial) Rules 2014* (przepisy o postępowaniu sędziów)
- Judicial Conduct (Magistrates) Rules 2014* (przepisy o postępowaniu sędziów pokoju)
- Judicial Conduct (Tribunals) (Amendment of Offices) Rules 2017* (przepisy o zmianie przepisów o postępowaniu sędziów w trybunałach)
- Judicial Conduct (Tribunals) Rules 2014* (przepisy o postępowaniu sędziów w trybunałach)
- Judicial Discipline (Prescribed Procedures) Regulations 2014* (rozporządzenie o postępowaniu w sprawach odpowiedzialności sędziów)
- Judicial Pensions (Fee-Paid Judges) Regulations 2017* (rozporządzenie o emeryturach sędziów zatrudnionych w niepełnym wymiarze czasu pracy)
- Judicial Pensions & Retirement Act 1993* (ustawa o emeryturach sędziowskich)
- Judicial Pensions Act 1981* (ustawa o emeryturach)

- Judicial Pensions and Retirement Act 1993* (ustawa o rentach i emeryturach sędziów)
- Judicial Pensions Regulations 2015* (rozporządzenie o emeryturach sędziów)
- Judiciary and Courts (Scotland) Act 2008* (ustawa o sądownictwie i sądach w Szkocji)
- Juries (Northern Ireland) Order 1996* (rozporządzenie o sędziach przysięgłych w Irlandii Północnej)
- Justice Act (Northern Ireland) 2015* (ustawa o sądownictwie w Irlandii Północnej)
- Justices of the Peace (Scotland) Order 2007* (rozporządzenie o sędziach pokoju w Szkocji)
- Justices of the Peace (Scotland) Order 2016* (rozporządzenie o sędziach pokoju w Szkocji)
- Justices of the Peace (Training and Development Committee) Rules 2007* (zasady dotyczące komisji szkoleniowych sędziów pokoju)
- Justices of the Peace Act 1979* (ustawa o sądach pokoju)
- Justices of the Peace Rules 2016* (przepisy o sędziach pokoju)
- Land Court Act 1993* (ustawa o Sądzie Ziemskim)
- Law Reform (Miscellaneous Provisions) (Scotland) Act 1980* (ustawa o reformie prawa w Szkocji (przepisy różne))
- Law Reform (Miscellaneous Provisions) (Scotland) Act 1990* (ustawa o reformie prawa w Szkocji (przepisy różne))
- Legal Aid and Coroners' Courts Act (Northern Ireland) 2014* (ustawa o pomocy prawnej oraz sądach koronerów)
- Legal Aid, Sentencing and Punishment of Offenders Act 2012* (ustawa o pomocy prawnej, skazywaniu i karaniu przestępców)
- Legal Service Act 2007* (ustawa o usługach prawnych)
- Matrimonial and Family Proceedings Act 1984* (ustawa o postępowaniu w sprawach małżeńskich i rodzinnych)
- Maximum Number of Judges Order 2015* (rozporządzenie o maksymalnej liczbie sędziów)
- Mental Capacity Act 2005* (ustawa o zdrowiu psychicznym)
- Offender Management Act 2007* (ustawa o postępowaniu z osobami naruszającymi prawo)
- Offender Rehabilitation Act 2014* (ustawa o resocjalizacji przestępców)
- Prison Act 1952* (ustawa o zakładach karnych)
- Public Bodies (Abolition of Her Majesty's Inspectorate of Courts Administration and the Public Guardian Board) Order 2012* (rozporządzenie o zniesieniu Inspektoratu Administracji Sądowej Jej Królewskiej Mości oraz Zarządu Kuratora Publicznego)

- Public Service Pensions Act (Northern Ireland) 2014 (Judicial Offices) Order (Northern Ireland) 2015* (rozporządzenie o zaopatrzeniu emerytalnym służb publicznych w odniesieniu do urzędów sędziowskich)
- Public Service Pensions Act 2013* (ustawa o świadczeniach emerytalnych urzędników państwowych)
- Schedule 4 to the Scottish Public Services Ombudsman Act 2002* (ustawa o ombudsmanie szkockim)
- Schedule 5 to the Public Services Ombudsman Act (Northern Ireland) 2016* (ustawa o Ombudsmanie w Północnej Irlandii)
- Scotland Act 1998* (ustawa o Szkocji)
- Scottish Civil Justice Council and Criminal Legal Assistance Act 2013* (ustawa o Szkockiej Radzie Sądownictwa Cywilnego i pomocy prawnej w sprawach karnych)
- Senior Courts Act 1981* (ustawa o sądach wyższych)
- Sheriff Courts (Scotland) Act 1971* (ustawy o sądach szeryfa)
- Statutory Instruments Act 1946* (ustawa o aktach normatywnych)
- Supplementary Guidance – The Judicial Conduct (Judicial and other office holders) Rules 2014* (przepisy dodatkowe dotyczące postępowania sędziów oraz innych osób zajmujących stanowiska w sądownictwie)
- Supplementary Guidance – The Judicial Conduct (Magistrates) Rules 2014* (przepisy dodatkowe dotyczące postępowania sędziów pokoju)
- Supplementary Guidance – The Judicial Conduct (Tribunals) Rules 2014* (przepisy dodatkowe dotyczące postępowania sędziów w trybunałach)
- Supreme Court (Judicial Appointments) Regulations 2013* (rozporządzenie o nominacjach sędziów Sądu Najwyższego)
- Supreme Court Rules* (regulamin Sądu Najwyższego)
- Transfer of Functions (Children, Young People and Families) Order 2003* (rozporządzenie o przekazaniu kompetencji w sprawach nieletnich i rodzinnych)
- Treasure Act 1996* (ustawa o skarbie)
- Tribunals (Scotland) Act 2014* (ustawa o trybunałach w Szkocji)
- Tribunals and Inquiries Act 1992* (ustawa o trybunałach i dochodzeniach)
- Tribunals, Courts and Enforcement Act 2007* (ustawa o trybunałach, sądach i środkach egzekucyjnych)
- Union with England Act 1707* (ustawa [Parlamentu Szkocji] o Unii z Anglią)

Wykaz cytowanych orzeczeń sądowych

- Anisminic v. Foreign Compensation Commission*, [1969] 2 AC 147.
Associated Provincial Picture Houses Ltd. v. Wednesbury Corporation, [1948] 1 KB 223.
Bradlaugh v. Gossett, [1884] 12 QB 271.
Burmah Oil Company Ltd. v. Lord Advocate, [1965] AC 75.
Cooper v. the United Kingdom, [2003] 39 EHRR 171.
Council of Civil Service Unions v. Minister for the Civil Service, [1984] UKHL 9.
Demicoli v. Malta, [1992] 14 ECHR 47.
Duport Steels Ltd. v. Sirs, [1980] 1 All ER 529.
Fey v. Austria, [1993] 16 EHRR 387.
General Prosecutor v. Łukasz Marcin Bonda, [2012] C-489/10.
Ghaidan v. Godin-Mendoza, [2004] 2 AC 557.
Grey v. Pearson, [1857] 6 HL Cas 61.
Hauschildt v. Denmark, [1990] 12 EHRR 266.
Helow v. Secretary of State for Home Department, [2008] UKHL 62.
Locabail (UK) Ltd. v. (1) Bayfield Properties Ltd., [2000] 1 All ER 64.
Mackintosh v. Lord Advocate, [1876] 2 App. Cas. 41.
Magor and St. Mellons v. Newport Corporation, [1951] 2 All ER 839.
McC v. Mullan, [1985] AC 528.
McGonnell v. United Kingdom, [2000] 30 EHRR 299.
Meerabux v. Attorney General of Belize, [2005] UKPC 9.
N. S. v. Secretary of State for the Home Department i M. E. and Others v. Refugee Applications Commissioner and Minister for Justice, Equality and Law Reform, [2011] C-411/10 i C-493/10.
O'Connell v. R., [1844] 11 Cl & Fin 155.

- Paty's case*, [1704] 2 Ld Raym. 1105.
- Pepper v. Hart*, [1993] AC 593.
- Pullar v. United Kingdom*, [1996] 22 EHRR 391.
- R. (Gina Miller and Others) v. Secretary of the State for Exiting the European Union*, [2017] UKSC 5.
- R. (HS2 Action Alliance Ltd.) v. Secretary of State for Transport*, [2014] UKSC 3.
- R. (Miller) v. Secretary of State for Exiting the European Union*, [2017] UKSC 5.
- R. v. Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate, ex parte Pinochet Ugarte (No 2) (Pinochet II)*, [1998] 3 WLR 1456.
- R. v. City of London Court Judge and Payne*, [1892] 1 QB 273.
- R. v. Ireland and Burstow*, [1997] UKHL 34.
- R. v. Secretary of State for Foreign and Commonwealth Affairs, ex parte Everett*, [1989] 2 WLR 224.
- R. v. Secretary of State for Foreign and Commonwealth Affairs, ex parte Rees-Mogg*, [1994] QB 552.
- R. v. Secretary of State for the Home Department, ex parte Bentley*, [1994] QB 349.
- R. v. Secretary of State for the Home Department, ex parte Fire Brigades Union*, [1995] 2 AC 513.
- R. v. Secretary of State for the Home Department, ex parte Leech*, [1994] QB 198.
- R. v. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame (No 2)*, [1991] 1 All ER 70.
- Ransom and Luck v. Surbiton Borough Council*, [1949] 1 All ER 185.
- Scruttons Ltd. v. Midland Silicones Ltd.*, [1962] AC 446.
- Sirros v. Moore*, [1975] QB 118.
- Starrs v. Ruxton*, [2000] JC 208.
- Stockdale v. Hansard*, [1839] 9 Ad. & El. 1.
- Taylor v. Goodwin*, [1879] 4 QBD 228.
- Thoburn v. Sunderland City Council*, [2002] 3 WLR 247.
- W. H. Smith Do It All Ltd. v. Peterborough*, [1991] 4 All ER 193.
- X Ltd. v. Morgan Grampian Publishers Ltd.*, [1991] 1 AC 1.

Bibliografia

A. Monografie, opracowania zwarte

- Alder J., *General Principles of Constitutional and Administrative Law*, Palgrave Macmillan, 2002.
- Allan T. R. S., *Law, Liberty, and Justice. The Legal Foundations of British Constitutionalism*, Oxford 1993.
- Allbon E., Dua S. K., *Elliott & Quinn's English Legal System*, 19th ed., Pearson, 2018.
- Andrews N., *The Three Paths of Justice. Court Proceedings, Arbitration and Mediation in England*, London–New York 2012.
- Auld R., *Review of the Criminal Courts of England and Wales*, London 2001.
- Baker J., *The Oxford History of the Laws of England*, vol. 6, Oxford 2003.
- Baran K., *Z dziejów prawa karnego w Anglii. Między Renesansem a Oświeceniem XVI-XVIII w.*, Kraków 1996.
- Barnett H., *Britain Unwrapped. Government and Constitution Explained*, London 2002.
- Barnett H., *Constitutional and Administrative Law*, Routledge, 2017.
- Barrett M., *The Law Lords. An Account of the Workings of Britain's Highest Judicial Body and Men Who Preside Over It*, Palgrave Macmillan, 2001, [on-line:] <https://dx.doi.org/10.1057/9780230596993>.
- Berlins M., Dyer C., *The Law Machine*, 5th ed., London 2000.
- Blackstone's Employment Law Practice*, ed. G. Mansfield et al., 6th ed., Oxford 2011.
- Bogdanor V., *The New British Constitution*, Oxford 2009.

- Bradley A. W., Ewing K. D., *Constitutional and Administrative Law*, 14th ed., Pearson, 2007.
- Bradley A. W., Ewing K. D., *Constitutional and Administrative Law*, Edinburgh 2003.
- Bradley A. W., Ewing K. D., Knight C. J. S., *Constitutional & Administrative Law*, 17th ed., Pearson, 2018.
- Brazier R., *Ministers of the Crown*, Oxford 1997.
- Bryk A., *The origins of constitutional government. Higher law and the sources of judicial review*, Kraków 1999.
- Brzozowski W., *Niezależność konstytucyjnego organu państwa i jej ochrona*, Warszawa 2016.
- Cane P., *Administrative Tribunals and Adjudication*, Hart Publishing, 2009.
- Clark B., Keegan G., *Scottish Legal System Essentials*, 3rd ed., Dundee 2012.
- Cockburn J. S., *A History of English Assizes 1558-1714*, Cambridge 1972, [on-line:] <https://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511896507>.
- Cocker P., Jones A., *Contemporary British Politics and Government*, Liverpool 2002.
- Cornish W. et al., *The Oxford History of the Laws of England*, vol. 11, Oxford 2010.
- Darbyshire P., *Darbyshire on the English Legal System*, 11th ed., London 2014.
- Darbyshire P., *Sitting in Judgment*, Oxford 2011.
- Dickson B., *Law in Northern Ireland*, 2nd ed., Oxford–Portland 2013.
- Drewry G., Blom-Cooper L., Blake Ch., *The Court of Appeal*, Oxford–Portland 2009.
- Friedmann W., *Law in a Changing Society*, London 1959.
- Gee G. et al., *The Politics of Judicial Independence in the UK's Changing Constitution*, Cambridge University Press, 2015.
- Gibson B., Cavadino P., *The Criminal Justice System. An Introduction*, Sherfield on Loddon 2008.
- Gibson B., *The Magistrates' Court. An Introduction*, Sherfield on Loddon 2009.
- Gibson B., *The New Ministry of Justice. An Introduction*, Sherfield on Loddon 2008.
- Gillespie A., *The English Legal System*, Oxford 2013.
- Godfrey A. M., *Civil Justice in Renaissance Scotland. The Origins of a Central Court*, Leiden–Boston 2009, [on-line:] <https://dx.doi.org/10.1163/ej.9789004174665.i-488>.
- Great Britain. Department for Constitutional Affairs, *Constitutional Reform. Reforming the Office of the Lord Chancellor. Summary of Responses to Consultation*, Consultation paper, Department of Constitutional Affairs, 2004.

- Griffith J. A. G., Street H., *Principles of Administrative Law*, London 1957.
- Halberda J., *Historia zobowiązań quasi-kontraktowych w common law*, Kraków 2012.
- Hanbury H. G., Yardley D. C. M., *English Courts of Law*, Oxford 1979.
- Helmholz R. H., *The Oxford History of the Laws of England*, vol. 1, Oxford 2004.
- Hudson J., *The Oxford History of the Laws of England*, vol. 2, Oxford 2012.
- Huxley-Binns R., Martin J., *Unlocking the English Legal System*, 4th ed., London–New York 2014, [on-line:] <https://dx.doi.org/10.4324/9780203782781>.
- Hood Phillips O., Jackson P., Leopold P., *Constitutional and Administrative Law*, 8th ed., London 2001.
- Jackson R. M., *The Machinery of Justice in England*, Cambridge 1953.
- Jackson's Machinery of Justice*, ed. J. R. Spencer, Cambridge 1989.
- Jennings I., *The Law and the Constitution*, London 1959, App I.
- Kavanagh A., *Constitutional Review under the UK Human Rights Act*, Cambridge 2009.
- Koranyi K., *Powszechna historia państwa i prawa w zarysie*, t. 2, *Epoka feudalizmu*, Warszawa 1955.
- Koranyi K., *Powszechna historia państwa i prawa*, t. 2, *Średniowiecze*, cz. 1, Warszawa 1963.
- Koranyi K., *Powszechna historia państwa i prawa*, t. 3, Warszawa 1966.
- Koranyi K., *Powszechna historia państwa i prawa*, t. 4, Warszawa 1967.
- Kuca G., *Procedura budżetowa we współczesnym prawie konstytucyjnym. Analiza porównawcza na przykładzie państw UE*, Warszawa 2018.
- Lord Hailsham, *A Sparrow's Flight*, London 1990.
- Loveland I., *Constitutional Law, Administrative Law and Human Rights*, 6th ed., Oxford 2013.
- Maitland F. W., Montague F. C., *A Sketch of English Legal History*, London 2015.
- Małajny R. M., *Trzy teorie podzielonej władzy*, Warszawa 2001.
- Malleson K., *The Legal System*, 3rd ed., Oxford 2007.
- Malleson K., *The New Judiciary. The Effects of Expansion and Activism*, Dartmouth 1999.
- Marshall G., *Constitutional Theory*, Oxford 1980.
- Masterman R., *The Separation of Powers in the Contemporary Constitution*, Cambridge 2010, [on-line:] <https://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511933820>.
- May T. E., *Treatise on the Law, Privileges, Proceedings and Usage of Parliament*, 22nd ed., London 1997.
- Mikuli P., *Sądy a parlament w ustrojach Australii, Kanady i Nowej Zelandii (na tle rozwiązań brytyjskich)*, Kraków 2010.

- Mikuli P., *Zasada podziału władz a ustrój brytyjski*, Warszawa 2006.
- Mikuli P., Fox N., Puchta R., *Ministers of Justice in Comparative Perspective*, The Hague 2019 (w druku).
- Munro C. R., *Studies in Constitutional Law*, London 1999.
- Outhwaite R. B., *The Rise and Fall of the English Ecclesiastical Courts, 1500-1860*, Cambridge 2007, [on-line:] <https://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511585807>.
- Palmer R. C., *The County Courts of Medieval England 1150-1350*, Princeton 1982.
- Polden P., *A History of the County Court 1846-1971*, Cambridge 2009, [on-line:] <https://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511495434>.
- Puńło A., *Współczesne ustroje państwowe. Wielka Brytania*, Gdańsk 1983.
- Szaniecki M., *Powszechna historia państwa i prawa*, wyd. 7 zm., Warszawa 1994.
- Shetreet S., Turenne S., *Judges on Trial. The Independence and Accountability of the English Judiciary*, 2nd ed., Cambridge 2013, [on-line:] <https://dx.doi.org/10.1017/CBO9781139005111>.
- Slapper G., Kelly D., *The English Legal System*, 16th ed., 2015-2016, London–New York 2015.
- Stevens R., *The English Judges. Their Role in the Changing Constitution*, Oxford 2005.
- Sutherland E. E., Goodall K. E., *Law Making and the Scottish Parliament. The Early Years*, Edinburgh 2011.
- Sutherland E. E. et al., *Law Making and the Scottish Parliament*, Edinburgh 2014.
- Swora M., *Niezależne organy administracji. Aspekty prawne, organizacyjne i polityczne*, Warszawa 2012.
- Szerer M., *Sądownictwo angielskie*, Warszawa 1959.
- Tomkins A., *Public Law*, Oxford 2003.
- Tribunals in the Common Law World*, ed. R. Creyke, Federation Press, 2008.
- Vile M. J. C., *Constitutionalism and the Separation of Powers*, 2nd ed., Indianapolis 1998.
- Walker D. M., *A Legal History of Scotland*, vol. 1, Edinburgh 1988.
- Walker D. M., *A Legal History of Scotland*, vol. 2, Edinburgh 1990.
- Walker D. M., *A Legal History of Scotland*, vol. 4, Edinburgh 1996.
- Walker D. M., *A Legal History of Scotland*, vol. 5, Edinburgh 1998.
- White R., Willock I. D., MacQueen H., *The Scottish Legal System*, Bloomsbury 2013.
- Wilson S. et al., *English Legal System*, Oxford 2016.
- Wiszowaty M. M., *Zasada monarchiczna i jej przejawy we współczesnych ustrojach europejskich i pozaeuropejskich monarchii mieszanych*, Gdańsk 2015.

- Woodhouse D., *Ministers and Parliament. Accountability in Theory and Practice*, Oxford 1994.
- Woodhouse D., *The Office of Lord Chancellor*, Oxford 2001.
- Young A. L., *Democratic Dialogue and the Constitution*, Oxford 2017, [on-line:] <http://dx.doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198783749.001.0001>.
- Zajadło J., *Lord Mansfield. Sędzią być!*, Gdańsk 2018.

B. Rozdziały w opracowaniach zbiorowych

- Banakar R. et al., *Case assignment in English courts*, [w:] *The right judge for each case. A study of case assignment and impartiality in six European judiciaries*, eds. P. M. Langbroek, M. Fabri, Antwerp–Oxford 2007.
- Benyekhlef K., Iavarone-Turcotte C., Vermeys N., *Comparative Analyses of Key Characteristics of Court Administration Systems*, Montreal 2011, 6 VI 2011, [on-line:] <http://www.cjc-ccm.gc.ca/cmslib/general/AJC/Comparative%20Analysis%20of%20Administration%20Systems%202013-03.pdf>.
- Biskup P., Mikuli P., *Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej*, [w:] *Status prawny sędziego we współczesnych systemach politycznych*, red. P. Mikuli, Koszalin–Gdańsk 2013.
- Brazier R., *The Judiciary*, [w:] *Constitutional Reform. The Labour Government's Constitutional Reform Agenda*, eds. R. Blackburn, R. Plant, Longman, 1999.
- Dańda A., Mikuli P., *Ombudsmeni w systemie ustrojowym Zjednoczonego Królestwa*, [w:] *Instytucje ombudsmana w państwach anglosaskich. Studium porównawcze*, red. P. Mikuli, Warszawa 2017.
- Fox N., Firlus J., Mikuli P., *Models of Court Administration: An Attempt at a Comparative Review*, [w:] *Current Challenges in Court Administration*, ed. P. Mikuli, The Hague 2017.
- Garlicki L., *Prawo parlamentarne w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, [w:] *Zagadnienia prawa parlamentarnego. Materiały z XLVIII Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Prawa Konstytucyjnego, Serock, 1-3 czerwca 2006 r.*, red. M. Granat, Warszawa 2006.
- Gee G., *Judicial policy in England and Wales*, [w:] *Regulating Judges. Beyond Independence and Accountability*, eds. R. Devlin, A. Dodek, Cheltenham–Northampton 2016, [on-line:] <https://dx.doi.org/10.4337/9781786430793.00013>.

- Gee G., Rackley E., *Introduction. Diversity and the JACK's first ten years*, [w:] *Debating Judicial Appointments in an Age of Diversity*, eds. G. Gee, E. Rackley, Routledge 2017.
- Le Sueur A., *The Foundations of Justice*, [w:] *The Changing Constitution*, eds. J. Jowell, D. Oliver, C. O'Conneide, 8th ed., Oxford 2015.
- Małajny R. M., *Europejska teoria podziału władzy państwowej w XX stuleciu*, [w:] *Doktryny polityczne i prawne u progu XXI wieku. Wybrane problemy badawcze*, red. M. Maciejewski, M. Marszał, Wrocław 2002.
- Malleson K., *Gender Quotas for the Judiciary in England and Wales*, [w:] *Gender and Judging*, eds. U. Schultz, G. Shaw, London 2013.
- Mikuli P., *Administrowanie sądami w państwach anglosaskich – zarys problematyki*, [w:] *Model nadzoru nad działalnością sądów i pracą orzeczniczą sędziów*, red. P. Zientarski, Warszawa 2015.
- Mikuli P., Fox N., *Court Administration in the United Kingdom*, [w:] *Current Challenges in Court Administration*, ed. P. Mikuli, The Hague 2017.
- Mikuli P., *Impartiality of the Judiciary*, [w:] *Max Planck Encyclopedia of Comparative Constitutional Law*, Oxford University Press, 2018, [on-line:] <http://oxcon.ouplaw.com/search?sfam=&q=mikuli&prd=MPECCOL&searchBtn=Search> – 30 IX 2018.
- Mikuli P., *Powoływanie sędziów w Zjednoczonym Królestwie*, [w:] *Aktualne problemy konstytucji. Księga jubileuszowa z okazji 40-lecia pracy naukowej profesora Bogusława Banaszaka*, red. H. Babiuch, P. Kapusta, J. Michalska, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Witelona, Legnica 2017.
- Mikuli P., *Rady sądownictwa w Europie*, [w:] *Krajowa Rada Sądownictwa. XX-lecie działalności*, red. P. Tuleja, Toruń–Warszawa 2010.
- Mikuli P., *Rady sądownictwa w Zjednoczonym Królestwie – zarys pozycji ustrojowej*, [w:] *Konstytucjonalizm, doktryny, partie polityczne. Księga dedykowana profesorowi Andrzejowi Ziębie*, red. R. Kłosowicz et al., Kraków 2016.
- Mikuli P., *Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej*, [w:] *Systemy ustrojowe państw współczesnych*, red. S. Bożyk, M. Grzybowski, Białystok 2012.
- Nowicki M. A., *Komentarz do art. 6 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności*, [w:] M. A. Nowicki, *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, wyd. 7, Warszawa 2017.
- Olowofoyeku A. A., *Judges and non-judicial functions in the United Kingdom*, [w:] *Judiciaries in Comparative Perspective*, ed. H. Lee, Cambridge 2011.
- Steele D., *The Judicial House of Lords. Abolition and Restoration 1873-6*, [w:] *The Judicial House of Lords 1876-2009*, eds. L. Blom-Cooper, B. Dickson,

G. Drewry, Oxford 2009, [on-line:] <https://dx.doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199532711.003.0002>.

Turenne S., *Judicial Independence in England and Wales*, [w:] *Judicial Independence in Transition*, ed. A. Seibert-Fohr, Springer 2012, [on-line:] https://dx.doi.org/10.1007/978-3-642-28299-7_5.

C. Artykuły w czasopismach

Goudkamp J., *Facing up to Actual Bias*, „Civil Justice Quarterly” 2008, no. 27(1).
 Malleson K., *Judicial Bias and Disqualification after Pinochet (No. 2)*, „Modern Law Review” 2000, vol. 63, no. 1, [on-line:] <https://dx.doi.org/10.1111/1468-2230.00254>.

Malleson K., *Judicial Training and Performance Appraisal. The Problem of Judicial Independence*, „Modern Law Review” 1997, vol. 60, no. 5, [on-line:] <https://dx.doi.org/10.1111/1468-2230.00106>.

Michalak A., *Pierwsze pięć lat działalności Sądu Najwyższego Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej*, „Przegląd Sejmowy” 2015, nr 2.

Mikuli P., *Sądowa kontrola administracji publicznej w Wielkiej Brytanii*, „Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego” 2006, nr 2(5).

Robertson G., *Judicial Independence. Some Recent Problems*, „International Bar Association’s Human Rights Institute Thematic Papers”, June 2014, no. 4.

Stevens R., *A Loss of Innocence? Judicial Independence and the Separation of Powers*, „Oxford Journal of Legal Studies” 1999, vol. 19, no. 3, [on-line:] <https://dx.doi.org/10.1093/ojls/19.3.365>.

Van de Valle S., *Trust in the Justice System. A Comparative View Across Europe*, „Prison Service Journal” 2009, issue 183.

White S. D., *Review. The County Courts of Medieval England, 1150-1350 by Robert C. Palmer*, „Michigan Law Review” 1983, vol. 81, no. 4.

Wilson S., *Judicial Diversity. Where Do We Go From Here?*, „Cambridge Journal of International and Comparative Law” 2013, no. (2)1, [on-line:] <https://dx.doi.org/10.7574/cjicl.02.01.91>.

Woodhouse D., *The Constitutional and Political Implications of a United Kingdom Supreme Court*, „Legal Studies” 2004, vol. 24, no. 1-2, [on-line:] <https://dx.doi.org/10.1111/j.1748-121X.2004.tb00244.x>.

Woodhouse D., *The Office of Lord Chancellor. Time to Abandon the Judicial Role – the Rest Will Follow*, „Legal Studies” 2002, vol. 22, no. 1, [on-line:] <https://doi.org/10.1111/j.1748-121X.2002.tb00582.x>.

D. Źródła internetowe

Bogdanor V., *Parliament and the Judiciary. The Problem of Accountability*, third Sunningdale Accountability Lecture, 9 II 2006, [on-line:] <https://ukpac.wordpress.com/bogdanor-speech/> – 20 VIII 2018.

Cabinet Office, *Governance Code on Public Appointments*, XII 2016, [on-line:] https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/578498/governance_code_on_public_appointments_16_12_2016.pdf – 20 IX 2018.

Civil legal aid. Means testing, strona internetowa Gov.uk, 1 VI 2014, upd. 26 IV 2018, [on-line:] <https://www.gov.uk/guidance/civil-legal-aid-means-testing> – 27 VIII 2018.

Constitution of the Judicial Council for Scotland, [on-line:] <http://www.scotland-judiciary.org.uk/Upload/Documents/07DECJudicialCouncilConstitution.pdf> – 20 VIII 2018.

Courts Boards Guidance, 2005, [on-line:] https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/251114/6461.pdf – 3 VIII 2017.

Criminal legal aid. Means testing, strona internetowa Gov.uk, 1 VI 2014, upd. 27 II 2017, [on-line:] <https://www.gov.uk/guidance/criminal-legal-aid-means-testing> – 5 IX 2017.

Crown Court, strona internetowa Courts and Tribunals Judiciary, [on-line:] <https://www.judiciary.uk/you-and-the-judiciary/going-to-court/crown-court/> – 18 VIII 2018.

District judge (magistrates' courts), strona internetowa Courts and Tribunals Judiciary, [on-line:] <https://www.judiciary.uk/about-the-judiciary/who-are-the-judiciary/judicial-roles/judges/district-judge-mags-ct/> – 12 V 2018.

Governance Framework for the Judicial Institute for Scotland, [on-line:] <http://www.scotland-judiciary.org.uk/Upload/Documents/JudicialInstituteGovernanceFramework2018.pdf> – 26 VIII 2018.

Governance, strona internetowa Courts and Tribunals Judiciary, [on-line:] <https://www.judiciary.gov.uk/about-the-judiciary/training-support/judicial-college/governance/> – 18 VIII 2015.

- Hannan M., *Fresh call for all UK judges to register interests*, „The National”, 3 VIII 2017, [on-line:] http://www.thenational.scot/news/15449949.Fresh_call_for_all_UK_judges_to_register_interests/ – 15 IX 2018.
- Hirsch A., *Judicial culture still deters gay and lesbian lawyers, say researchers*, „The Guardian”, 4 VII 2010, [on-line:] <https://www.theguardian.com/law/2010/jul/04/gay-and-lesbian-judges-underrepresented> – 22 VIII 2018.
- HM Courts & Tribunals Service, *Framework Document*, VII 2014, [on-line:] https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/384922/hmcts-framework-document-2014.pdf – 16 IX 2016.
- Horne A., *The Role of the Lord Chancellor*, 26 III 2015, [on-line:] <http://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN02105/SN02105.pdf> – 23 VIII 2018.
- Judicial College, *Strategy of the Judicial College 2015-2017*, [on-line:] <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2015/01/jc-strategy-2015-2017.pdf> – 27 VIII 2018.
- Judicial College, *Strategy of the Judicial College 2018-2020*, [on-line:] <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2017/12/judicial-college-strategy-2018-2020.pdf> – 27 VIII 2018.
- Judicial Diversity Statistics 2018*, 12 VII 2018, [on-line:] <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2018/07/judicial-diversity-statistics-2018-1.pdf> – 28 VIII 2018.
- Judicial Pensions Scheme Annual Report and Accounts 2016-17*, [on-line:] https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/629744/judicial-pension-scheme-accounts-2016-2017.pdf – 20 II 2018.
- Judiciary of England and Wales, *Guide to Judicial Conduct*, published in March 2013, amended in July 2016, [on-line:] <https://www.judiciary.gov.uk/wp-content/uploads/2010/02/guidance-judicial-conduct-v2016-update.pdf> – 20 II 2018.
- Justice, *A New Parole System for England and Wales*, 2009, [on-line:] <http://www.nuffieldfoundation.org/sites/default/files/A%20New%20Parole%20System%20for%20England%20and%20Wales.pdf> – 10 IX 2017.
- Liz Truss should be stripped of Lord Chancellor role, Cabinet ministers urge Theresa May*, „The Telegraph News”, 5 IV 2017, [on-line:] <https://www.telegraph.co.uk/news/2017/04/05/cabinet-ministers-call-prime-minister-strip-liz-truss-lord-chancellor/> – 10 X 2017.
- Lord Chief Justice’s Office, *A Statement of Ethics For the Judiciary in Northern Ireland*, 28 II 2007, 1st rev. 1 IV 2010, 2nd rev. 5 VIII 2011, [on-line:] <https://www.judiciary-ni.gov.uk/sites/judiciary-ni.gov.uk/files/media->

- files/Statement%20of%20Ethics%20revised%205%20August%202011_2.pdf – 20 II 2018.
- Ministry of Justice, *Ministry of Justice Judicial Salaries from 1 April 2017*, [on-line:] https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/629667/voj-judicial-salaries-from-1-april-2017.pdf – 20 IX 2018.
- Ministry of Justice, Office of the Public Guardian, *Framework Document between the Ministry of Justice and the Office of the Public Guardian*, I 2014, [on-line:] <https://www.justice.gov.uk/downloads/publications/corporate-reports/OPG/opg-framework-january-2014.pdf> – 12 VIII 2018.
- Ministry of Justice, The Parole Board, *Framework Document between the Parole Board and the Ministry of Justice*, VII 2012, [on-line:] https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/320248/framework-moj-parole-board.pdf – 12 VIII 2018.
- Ministry of Justice & Youth Justice Board for England and Wales, *Framework document*, VII 2014, [on-line:] https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/581192/July_2014_-_YJB_Framework_Document.pdf – 14 IX 2017.
- Ross A., *Gina Miller on her Brexit legal challenge. 'This had to be done'*, „The Guardian”, 4 XI 2016, [on-line:] <https://www.theguardian.com/politics/2016/nov/03/gina-miller-the-woman-behind-the-article-50-legal-challenge> – 19 IX 2018.
- Scottish Courts and Tribunals Service Framework Document. Agreement Between the Scottish Ministers and the Scottish Courts and Tribunals Service*, IV 2015, [on-line:] <https://www.scotcourts.gov.uk/docs/default-source/scs--taking-action/scts-framework-document---april-201549d5cea6898069d2b500ff0000d74aa7.pdf?sfvrsn=2> – 16 IX 2016.
- Scottish Government, *Training*, 23 IV 2014, [on-line:] <http://www.gov.scot/Topics/Justice/law/justice-peace/d/IssuesToConsider/Training> – 26 VIII 2015.
- Senior judges put away big wigs*, strona internetowa BBC News, 23 X 2009, [on-line:] http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/northern_ireland/8322700.stm – 22 VIII 2017.
- Statement of Principles of Judicial Ethics for the Scottish Judiciary*, rev. XII 2016, [on-line:] <http://www.scotland-judiciary.org.uk/Upload/Documents/StatementofPrinciplesofJudicialEthicsrevisedDecember2016.pdf> – 20 II 2018.
- The budget and structure of the Ministry of Justice*, raport Komisji Izby Gmin ds. Sprawiedliwości, 18 VIII 2012, [on-line:] <https://publications.parliament.uk/pa/cm201213/cmselect/cmjust/97/97.pdf> – 26 VIII 2018.

- The Supreme Court, *Judicial Complaints Procedure*, [on-line:] <https://www.supremecourt.uk/docs/judicial-complaints-procedure.pdf> – 19 II 2018.
- United Kingdom Supreme Court, *Guide to Judicial Conduct (2009)*, [on-line:] https://www.supremecourt.uk/docs/guide-to-judicial_conduct.pdf – 20 II 2018.
- Unjust Kingdom. UK Perceptions of the Legal and Justice System. Innovation in Law Report 2015*, [on-line:] https://www.hja.net/wp-content/uploads/HJA_UNJUST_KINGDOM.pdf – 9 IX 2018.
- Who are the Judicial Studies Board?*, strona internetowa Judiciary NI, [on-line:] <https://judiciaryni.uk/who-are-judicial-studies-board> – 18 VIII 2018.
- Young A., *Four Reasons for Retaining the Charter Post Brexit. Part 1-4*, wpisy zamieszczone na początku 2018 r. na Oxford Human Rights Hub, [on-line:] <http://ohrh.law.ox.ac.uk/four-reasons-for-retaining-the-charter-post-brexit-part-1-a-broader-protection-of-rights/> – 18 IX 2018.
- Report on judicial independence and impartiality in the Council of Europe member States in 2017*, 7 II 2018, [on-line:] <https://rm.coe.int/2017-report-situation-of-judges-in-member-states/1680786ae1> – 30 IX 2018.
- Report on the Independence of the Judicial System*, part I: *Independence of Judges*, Adopted by the Venice Commission at its 82nd Plenary Session (Venice, 12-13 March 2010), [on-line:] <https://rm.coe.int/1680700a63> – 30 IX 2018.

The Judiciary in the United Kingdom. Selected Constitutional Issues

This monograph is an attempt to present an outline of the contemporary judicial system of the United Kingdom. It might seem that Britain's decision to withdraw from the European Union makes this system somewhat less attractive from the point of view of research. After all, mutual relations between the UK and the EU member states will become more restricted with respect to cooperation in the area of the administration of justice. However, this book is rooted in the belief that discussion over the desired shape and position of various government bodies and institutions within the Polish system of government should also consider broader arguments of a comparative nature.

The book is divided into six chapters discussing what, in the author's opinion, are the most important aspects of the judicial system of the United Kingdom. This system is presented in the context of more general deliberation regarding the principle of judicial independence and the constitutional role of the judiciary in the British Isles in Chapter I. The main goal of the study is the presentation to the Polish reader of the current shape of this system and its evaluation.

The main research question outlined in the study is to what extent the way in which the judicial system in the UK has been shaped guarantees that the principle of independence of courts and judges is adhered to.

At the beginning of the research process, the assumption was made that a number of fundamental general theses will be confirmed which were developed as a result of analyses of the British solutions. These include the following:

T1: The judicial reforms, including those regarding judicial appointment procedures, which have been implemented throughout almost two decades of the 21st century may be thought of in terms of guarantees and should be evaluated positively.

T2: Whatever the significance of the legal and institutional guarantees of judicial independence, the judicial reforms and, in particular, the reform of the office of Lord Chancellor have also produced negative effects, especially by weakening the judiciary's capabilities to articulate their interests in the area of politics. The judicial appointments reform, in turn, did not contribute as quickly as predicted to a considerable increase in the ethnic and social diversity of the judiciary, particularly in senior courts.

T3: Irrespective of the presented evaluation of the judicial reforms carried out in the United Kingdom over the last two decades, it must be stated that the specific legal solutions must always be perceived through the prism of tradition and within the unique context of a given constitutional system. At the same time, they must not always serve as the source of inspiration for analogical solutions in a different political and constitutional setting.

Moreover, at the outset of the research, three research hypotheses were assumed, which were then tested and the results of this verification have a further effect on the kind of arguments advanced in favour of the aforementioned theses. These hypotheses are as follows:

H1: The complex structure of courts, administrative tribunals and other quasi-judicial bodies with jurisdiction over the legal status of the individual make the system less comprehensible to citizens. In extreme cases, this may make it difficult to exercise the right to a court, especially in one of its aspects- namely the right of access to court.

H2: Despite certain shortcomings, the British solution, according to which the office of judge is the crown of the legal profession, corresponds with the principle of judicial independence.

H3: While the establishment of a department of justice – at least when it comes to the competences regarding courts – may be considered as a certain consequence of the reform of the Lord Chancellor's position within the system of government, it was not, in fact, necessary from the point of view of praxeology, nor the theoretical approach to the principle of judicial independence.

In Chapter I, the author discusses the essence of the principle of judicial independence in the UK, which he considers one of the most important principles of the political system of that country. The chapter presents the relationship between this principle and the principles of rule of law, parliamentary sovereignty (supremacy) and the separation of powers. The author describes the law-shaping function of courts, the problems of legal interpretation, the issue of the judicial challenging of legislation and the problem of parliamentary interference in the jurisdiction of courts. In addition, the relationship between the judiciary and the executive power is outlined. According to the author, the British judiciary is currently an autonomous and influential authority, both organizationally and functionally. However, the role played by the courts is not as developed as in other democratic countries owing to the specific character of the British constitution. This is so because the judicial control of constitutionality of law did not develop here. However, the vital control function of the judiciary is linked to controlling the administration, or to the application of extensive interpretation of the law as well as to the challenging of regulations on the basis of the Human Rights Act and EU law. However, the author points out that withdrawal from the EU is likely to have an effect on court proceedings. First of all, it will be impossible to invoke the rule of conflict of laws which may render an act inapplicable. Secondly, British courts will no longer be within the jurisdiction of EU courts. The author states that it is impossible to predict with certainty if, as a consequence of that, the principle of independence of parliament will be substantially strengthened in its classical form, or perhaps it will retain important limitations, e.g., due to the development of the idea of quasi-constitutional acts. The author believes the latter situation is slightly more likely.

Chapter II offers a concise description of the structure of courts and tribunals in the United Kingdom and the author makes a number of observations related to this.

First of all, the currently operating courts and tribunals have a statutory basis. Therefore, it is not the case that their operation is regulated by the norms of common law. Obviously certain regulations pertaining to the court system and procedural law may also follow from delegated legislation, i.e., laws enacted by the executive. While this may seem dubious from the point of view of the principle of judicial independence, as well as the standard, whereby parliament may specify the structure of the judiciary only on the basis of a statute, one has to acknowledge that this issue has bearing on the entire British constitutional system. That is because an Act of Parliament may authorize the executive to issue statutory instruments and even to modify Acts of Parliament by means of those statutory instruments (so-called Henry VIII clauses). Therefore, all of the above is in partial support of thesis T3.

Secondly – and this issue will be further analysed in Chapter III – in a given court, rulings may be issued by judges of varying professional statuses. In other words, the structure of the judiciary does not necessarily coincide with the hierarchy of judicial offices. In senior courts, rulings can be made by lower-ranking judges and vice versa, and it is occasionally the case – viz. the Crown Courts of England, Wales and Northern Ireland – that no independent group of presiding judges is assigned to a particular court.

After that, with the exception of Wales, each of the constituent countries of the United Kingdom has a separate court system, all of which are linked by the special appeal jurisdiction of the Supreme Court of the United Kingdom. As presented in this chapter, such a state of affairs has an obvious historical basis and, consequently, is justified by the development of separate legal systems in those countries. This tendency did not disappear in the 20th and 21st centuries; on the contrary, it became more profound owing to the process of devolution of authority becoming more widespread. This was, and is nowadays, manifested in

the creation of administrative tribunals whose territorial jurisdiction is frequently restricted to a given country of the UK.

Next, the diversity of courts and tribunals of complex personal jurisdiction, subject-matter jurisdiction and territorial jurisdiction (viz. e.g., the chambers of the First-tier Tribunal) makes it necessary to consider hypothesis H1, outlined in the introduction to the current study. What raises doubt in this context, especially from the point of view of a continental lawyer, is particularly the structure of administrative tribunals, mainly in connection with the procedural aspects of administrative proceedings and administrative court proceedings in the UK. The creation of tribunals was occasionally justified not only by the necessity of creating an arbitration institution comprising experts well-versed in the increasingly complex system of diverse social and economic regulations, but also by the necessity of making proceedings less formal. This was to facilitate the pursuit of the rights of the individual. Meanwhile, it seems that the maze of courts and tribunals effectively thwarts these plans. Without legal help (which is fairly expensive), the citizen has absolutely no idea how to navigate their way around this system. Another dubious aspect, although not strictly a subject of scrutiny in the current study, is the complexity and diversity of means of challenge. There exist appeals institutions with different bases as well as often a rival path of challenging court rulings by means of the aforementioned judicial review (applied above all when challenging administrative decisions). It seems, therefore, that given the regulations regarding the structure of courts and tribunals presented in this chapter, the aforementioned hypothesis becomes highly plausible. Efforts are being made to counteract the phenomenon under discussion by publishing more transparent information on the government website. Free legal advice may play an important role here, although its availability is limited and consequently its mechanisms attract a lot of criticism (see section 4.1., item c in Chapter V). Despite confidence in the judiciary being declared as being at a decent level in other studies, a poll carried out by Hodge Jones & Allen in 2015 revealed a pessimistic attitude towards

the system. Only 24 per cent of respondents believed that the system is fair and transparent. Less than half declared confidence in members of the legal profession and 63 per cent found legal advice inaccessible for financial reasons.

Finally, it should be emphasized in connection to judicial councils that the characteristic feature of the British model is their rather weak position in the system. This is so not only because their status is not regulated by legislation, but also because their role is limited to that of advisory bodies to the heads of the judiciary in the individual constituent countries of the UK. The councils are not authorized to execute disciplinary responsibility nor is there any obligation to consult drafts of legal acts with the councils, although in practice such a consultation occasionally takes place. On the other hand, both the Judges' Council of England and Wales and the Judicial Council for Scotland determine judges' code of ethics. Therefore, the councils resemble judicial self-government bodies representing judges' interests at different levels when it comes to shaping policies regarding the judicial system. The councils may fulfil the task of maintaining the independence of courts only by "soft" initiatives. However, having no influence on the procedures of judicial appointment, on disciplinary proceedings procedures or on judicial training, the councils have very limited means of influencing how the judiciary functions.

In Chapter III individual judicial positions in UK courts and tribunals are discussed along with the respective appointment procedures. The image of judicial positions presented in this chapter is complex. In the author's opinion, this is due to the structure of the state and dissimilarities in the judicial systems of different parts of the UK. In any case, this is not the only factor that contributes to the complexity of the situation. The particular types of positions frequently stand in contradiction to the individual court instances and court types. It sometimes happens that judges of lower instance courts preside in senior courts, and distinctions between particular positions within the senior courts may become blurred.

The United Kingdom is commonly considered a state in which the office of judge is perceived as the “crown of the legal profession”. This is because a long experience in practising other legal professions, including that of defence lawyer, leads to a candidate acquiring the necessary qualifications of judicature. This situation is the result of a centuries-old tradition, with its origins in the specific character of the legal system considering common law being able to be explored in depth only through actual legal practice. The UK does not even provide law graduates with the opportunity to attend a judicial training school as an alternative way of obtaining a judicial appointment. According to the author, such a solution would be of enormous value, even if not without certain problems. Namely, the model based on the judicial school in which the judge is perceived as a state official (as in the Prussian system) both entails the risk of giving in to the bureaucratic machinery and of allowing oneself to be stuck in routine office pragmatics. The author believes that practising as a freelance solicitor before receiving a judicial appointment is more conducive to an individual approach and an ability to find unconventional solutions to complex legal issues. According to the author, despite occasional, recent criticism, the high prestige enjoyed by the judicial profession and the respect that ordinary citizens and politicians have for their rulings make hypothesis H2 highly plausible.

For a relatively long time, until the end of the 20th century, judicial appointments were not regulated by statutory law. An important role in judicial appointments was played by the executive, which was an echo of the principle that courts are royal in character and related to the lack of a formal constitutional basis for the separation of powers. Nevertheless, the principle of judicial independence, resulting from English legal culture, corrected, to an extent, potential cases of abuse and guaranteed judicial bodies as much autonomy as possible. This does not mean, however, that certain processes which may have promoted various pathologies were completely absent.

The author states that within a decade, the United Kingdom adopted a number of modern solutions regarding judicial appointments. These

ranged from the introduction of open competitions and qualifications for particular positions to the imposition of considerable limitations on the Lord Chancellor's authority. It also included the promotion of collegiality in the form of nomination commissions and panels. However, the present-day system is fairly complex and asymmetrical when it comes to individual constituent countries of the UK, owing partly to the fact that it is the result of various amendments to acts that have been passed since 2000.

According to the author, the potential of the operating judicial councils has only been used to a relatively limited extent: they do not participate in selection procedures, and only the Judges' Council for England and Wales appoints two members to the Judicial Appointments Commission. It is noteworthy that while the members of nomination commissions are largely lawyers by education, they are not only judges, but also people with no experience in the legal profession. This is done to guarantee a pluralism of ideas in exercising the appointment function of the commission and to prevent extensive corporatism. This tendency has recently become more pronounced, especially when it comes to solutions adopted in judicial appointment to the Supreme Court of the United Kingdom and courts of England and Wales. As mentioned above, the panels nominating judges of the Supreme Court, the Lord Chief Justice and heads of divisions also feature people from outside the legal profession. Although there are no perfect solutions, it seems that the British regulations strike an almost optimal balance between the various factors affecting judicial appointments. They ensure their apolitical character by ensuring the representation of four groups: judges (significant), the government (limited), members of other legal professions and finally, persons from outside the judiciary. The analysis of appointment and promotion procedures presented in this chapter is in partial support of thesis T1.

The author points out that one of the declared goals of the judicial appointments reform was to broaden the social base of the judiciary. Examples of this would include making promotion easier for women

and increasing representation from members of ethnic minority groups as well as from those who are not members of the bar elite. So far, the effect of these changes has been limited, especially concerning the representation of persons of non-European origin (see thesis T2), but progress has been made overall and the number of women in judicial positions is on the increase.

Chapter IV is entitled “The status of judges and members of tribunals”. This section focuses on the issue of the irremovability of judges, the requirement of impartiality, disciplinary responsibility and complaints about the professional conduct of judges and members of tribunals. The analysis further focuses on regulations concerning the financial status of judges, the incompatibility of offices, immunity privileges and judicial training.

The status of judges in the United Kingdom and its legal guarantees correspond to model solutions in consolidated democracies. Lack of formal immunity or the institution of immunity does not considerably weaken autonomy. The prestige of the judicial profession is a consequence of both tradition and culture, although in popular opinion, this elitism may also have undesirable outcomes.

The author indicates that solutions introduced recently to the irremovability of judges aim to provide a legal basis for eliminating the discretionary powers of the executive and legislative authorities in this regard. Admittedly, political and legal culture kept the power of the executive to make arbitrary decisions regarding the removal of lower-ranking judges from their positions in check. In this sense, the participation of legislative bodies in a dismissal procedure was only formal in character, but the lack of more elaborate procedures to determine the scope of the judge’s responsibility could not be exempt from criticism. Therefore, as one of the results of the reforms detailed, complaints procedures were introduced and special tribunals and panels of mixed membership were included in making rulings about guilt and sanctions. This is consistent with the tendency observed in the United Kingdom to shift the status of court autonomy and judges’ independence

from social, cultural and political norms towards legal guarantees. This observation supports thesis T1.

The author points out that when it comes to the removal of a judge from office or complaints and disciplinary proceedings, judicial autonomy is better protected in Scotland and Northern Ireland than in England and Wales. This is because in the latter two countries, relevant decisions are still made in conjunction with the Lord Chancellor. In particular, it seems that the powers of the President of the Supreme Court are extensive in this respect. The author expresses a view that the optimum solution would be to equip the subjects appointed to examine judges' conduct with their own powers to impose punishment. This could include an ability to file an appropriate appeal by the parties, as well as to include judicial councils in this procedure if necessary, although their specific character in the UK should be borne in mind.

Judicial training courses do not have a long tradition in the UK, which is related to the aforementioned fact that to become a judge in this country, one has to have experience in other legal professions. Judges are appointed to particular positions on the basis of evaluation of their former career and there are therefore, no mechanisms to independently train candidates. It was realized in the 1970s, however, that the training of appointed judges had numerous advantages. Furthermore, the tradition whereby lay magistrates could make rulings in lower instance courts required them to undergo introductory training in any case. However, the earliest plans to introduce training courses were met with strong disapproval it being feared that this training could threaten the courts' autonomy. Judges worried that a particular bias could be imposed on their rulings and that there would be further elaboration of the connection between the judiciary and the executive, already significant before 2005. Two decades later, however, one could already observe in the literature that there had been a fundamental change in attitude, with judges becoming increasingly eager to subscribe to the courses offered. One may assume that the judicature's openly expressed concerns over potential threats to judicial independence contributed to the fact that

the entities responsible for training have no connections to government departments. They are, instead, situated within the judiciary.

The author considers it positive that by founding it primarily on the idea of its accessibility to representatives of other professions, the model which determines the shape of the judicial profession has been linked to further education. In particular, the system has become somewhat more open to persons from outside of the bar. The judicial training process ensures that judges receive necessary up-to-date knowledge as well as acquiring so-called soft skills. At the same time, it rejects the system present in other countries such as France and Spain, in which one becomes a judge as a direct consequence of attending a particular type of school. Such a solution, alongside the arguments raised in Chapter III, leads to the conclusion that British regulations are optimal from the point of view of shaping and strengthening judicial independence, thus confirming hypothesis H2.

In Chapter V the position of the Ministry of Justice in the British system of government is outlined. After a discussion of the roles that the Lord Chancellor and the Secretary of State for Justice play in the system, the author reaches the following conclusions.

First, the establishment of the Ministry of Justice may be viewed as a consequence of the substantial political system reforms implemented by the Blair government. These reforms were introduced in an attempt to regulate a number of issues related to the functioning of the judiciary following jurisdiction-related changes with respect to the office of Lord Chancellor.

Secondly, it does not seem entirely rational or justified to distinguish formally between the function of Lord Chancellor and that of the Secretary of State for Justice. According to the reform proponents' intention and demonstrated by political practice, there is a personal union of these two offices in the sense that they are held by the same person. It seems that the current situation is an amalgam of the original plan to abolish the office of Lord Chancellor and the idea to retain it in a limited form regarding its authority.

In addition, the intended aim behind the establishment of a department of justice was to combine a number of powers related to exerting an impact on the judiciary in one institution. As mentioned earlier, one of the priorities in this respect was to make the prison system more efficient. Nevertheless, although certain tasks were taken over from the Home Office, some of them have to be shared between the Ministry and that institution.

Next, outside the Ministry, there are several dozen different agencies overseen by it. Some of these could constitute either entirely separate, autonomous administrative bodies, or – like the Courts and Tribunals Service – institutions more tightly correlated with the judiciary.

Although the creation of the Ministry of Justice was a solution copied from other countries, it seems that retention of the Department for Constitutional Affairs would be a more modern conception. Important issues related to the extrajudicial level of the justice system could be entrusted to various departments and agencies established within the government, whereas the Department for Constitutional Affairs could constitute an intellectual base for strategic planning, including shaping the penal policy of the country, mainly by preparing legislative proposals.

Finally, the reform of the office of Lord Chancellor that was carried out does not allow for its unequivocal evaluation, given the specific character of the British political system, in which constitutional tradition plays an important role. On the one hand, depriving the Lord Chancellor of many of the powers which were incompatible with modern standards of judicial independence was desirable. On the other, as mentioned, some observers of political life point out that depriving him of the function of “head of the judiciary” weakened the representation of judges’ opinions in the public sphere. Therefore, given that the evaluation of what the previous holders of this office have achieved is fairly subjective and because context must be considered, the author is aware that arguments in favour of thesis T2 are dubious. Nevertheless, according to him, decentralizing the role of “defender of the judiciary”, by transferring it to the Lords Chief Justices of England, Wales and Northern Ireland as

well as to the Lord President of the Court of Session of Scotland, would naturally lead to its weakening. Perhaps more significance in the area of cooperation between the executive and the judiciary should be given to the President of the Supreme Court, that is, a court that has jurisdiction over all constituent countries of the UK. In this context, it is open to debate, for example, whether the measures taken at the beginning of this century should not have led to a different reform of the office of Lord Chancellor, in the light of the power of tradition in the British political system. After all, it is imaginable that as part of the reform, the Lord Chancellor could be deprived of executive and legislative functions, retaining only judicial ones. This would also support the idea of putting the separation of powers into practice. In this view, the holder of the office of Lord Chancellor could become the President of the Supreme Court. However, a drawback of such a solution would be awareness of the origins of this office and its strong association with the executive.

Chapter VI is devoted to the issue of court administration. The shared aspect of court administration in the UK is the existence of central bodies responsible for material and technical support, including the employment of auxiliary staff to assist judges. These institutions are largely solely responsible for the tasks they are entrusted with and headed by Chief Executives responsible for day-to-day operations of the entire agency and subordinate staff. The so-called 'boards' oversee the realization of the tasks these institutions are entrusted with and financial control is a high priority.

The legal status of entities engaged in court administration in the UK varies. Both Her Majesty's Courts and Tribunals Service (HMCTS) and the Northern Ireland Courts and Tribunals Service (NICTS) are agencies responsible to the respective departments of justice. It follows, though, from the conditions of the applicable agreements with the judiciary that the executive works in close collaboration with representatives of the judicial system. The situation of the Scottish Courts and Tribunals Service (SCTS) is exceptional here in that this agency enjoys the greatest independence from the executive, although it remains outside

the structure of the judiciary. Therefore, notwithstanding the differences between the HMCTS, NICTS and STCS in terms of their position within the system of government, all of these qualify as examples of the partner model. On the other hand, the autonomous model has been applied in the case of the Supreme Court, which may be considered a typical solution, whereby senior and supreme courts are given greater autonomy in the administrative domain. This model is not only characteristic of Anglo-Saxon countries.

According to the author, another characteristic feature of the models implemented in the United Kingdom is that there are no precise regulations at a strictly legal level which would determine the mutual relations between the government bodies that are politically responsible for the proper functioning of the judiciary and court authorities. Collaboration in this respect is more due to legal and political culture and the aforementioned framework documents. These documents were formulated, incidentally, in a manner that resembled other similar documents regulating the functioning of executive agencies. It seems that the regulations implemented in Scotland and the autonomous character of agencies dealing with court administration in the other parts of the UK support the conclusion that their links with the departments of justice could well be severed completely. This, in turn, is an argument in favour of hypothesis H3.

Ending his deliberation included in this book, the author formulates the following conclusions.

Firstly, the position of the judiciary in the British system of government is relatively strong, despite the fact there is no institution of judicial control of the constitutionality of law. Historically, the authority of courts to enter the area of legislation followed from the very essence of common law. It was precisely the will to protect common law that provided the incentive for courts to participate more actively in limiting the monarch's power. However, this conception of the control function of courts had to give way to the theory of parliamentary sovereignty (becoming better established) and the process of replacing common

with statutory law. Modern constitutionalism and the importance of protecting the rights of the individual have contributed to the erosion of the aforementioned idea of parliamentary sovereignty and to the rising importance of the judiciary. This is caused by a more flexible interpretation of legislation. EU membership has made courts realize that it is necessary to accept the *de facto* supremacy (*in casu*) of other sources of law (EU) over parliamentary law. The substantial role of the judicial control of public administration is another factor contributing to the strengthening of the constitutional role of UK courts.

Secondly, the complexity of the structure of courts and tribunals in the UK is not only related to the fact that modern legislation has sanctioned judicial authorities in a form that developed in the course of history but also to the quasi-federal character of the UK. The UK is composed of four countries among which only England and Wales have common judicial authorities. The transfer of power to the local authorities of Scotland and Northern Ireland (devolution of competences) strengthened those differences. They are, after all, not only manifested in the separation of court systems, but also in dissimilarity and asymmetry in terms of solutions implemented in the area of judicial appointments, disciplinary responsibility of judges and judicial training.

Thirdly, an important question arises as to whether the Labour reforms carried out in the early 21st century were only a formalization of established conventions and rules in this respect or were indeed innovative. One may observe various approaches in this regard when teaching constitutional law. On the one hand, some representatives of jurisprudence took the view that while judicial independence had been an important value in the political system of the UK, its legal significance was applicable, above all, to the judge's personal independence. This independence ought to be guaranteed primarily in court proceedings. On the other hand, there were no legal guarantees of judicial independence at the institutional level. Jurists who expressed similar views included R. Stevens, or, for example, K. Maleson. Furthermore, many constitutionalists observed that the principle of the separation

of powers was violated far too frequently, both in its organizational and functional sense, for it to be possible to consider the guarantees of judicial independence sufficient. This was also true regarding the judicial personnel, as discussed in Chapter I. The reason behind this until recently was the excessive influence of the government on the process of judicial appointment. Such an approach leads some jurists to an overly exaggerated assessment of the latest judicial reforms. In this context, V. Bogdanor takes the view that after the Constitutional Reform Act came into force, the principle of the separation of powers virtually replaced the principle of parliamentary sovereignty and the concentration of power. G. Gee, R. Hazell, K. Maleson and P. O'Brien propose the thesis that judicial independence is above all an achievement of a political nature. While before the reforms, politics – to the extent that it is relevant to the present discussion – was informal, “closed” and based on compromise and necessity for specific cooperation, the reforms imposed more formal structures and procedures. In addition, R. Masterman believes that not even the strengthening of the institutional separation of powers would necessarily guarantee judicial independence. He emphasizes that while the CRA has improved a lot in this respect, practice has shown that the idea of judicial independence in the UK has not been fully developed and that the political climate will be decisive for the maintenance of court autonomy.

Taking into consideration the above account of British solutions in relation to courts as well as the above observations, the author believes that thesis T1 may be considered proven. High political and legal culture undoubtedly guarantee that many standards of the democratic state based on the rule of law are adhered to. A great majority of the mechanisms necessary for maintaining the principle of judicial independence were an amalgam of various extra-legal norms, including those of political culture. Nevertheless, it was decided that certain legal solutions which are incongruous in a modern state, should be abandoned. Thus, it was noticed that various pathologies could develop in practice. Over a decade later it turns out that even consolidated democracies may witness

various populist slogans and arguments being used in public discourse. Therefore, it may be claimed that the strengthening of legal guarantees in this particularly vulnerable area of state activity, the judiciary, was generally a good move. Legal solutions, especially those in the area of constitutional law, help shape the appropriate political culture, even if they cannot replace it. They are, however, important from the point of view of a party in a legal dispute, because together they ensure objective guarantees of the judge's independence, which is a derivative of judicial independence in an institutional sense.

The author of the book has pointed out certain shortcomings of the judicial reform, including the problem of changes with respect to the office of Lord Chancellor. This office, which has a long tradition, was occasionally perceived as a kind of defender of the judiciary within the executive. However, the very holder of the office, as a cabinet member, was otherwise an extreme case of infringement of the separation of political and judicial powers. As discussed before, the reform has so far only contributed to an increase in public trust and greater ethnic diversity to a limited extent, suggesting that thesis T2 is true.

The complexity of relations between Parliament, the government and the courts in the UK highlights the enormous difficulties one encounters when attempting to introduce changes to a system that has taken shape by evolution. This fact in turn confirms thesis T3. It is clear that when referring to widely recognized international standards regarding the position of the judiciary, one must consider the specific character of a given country's own regulations. In this sense, not only the content of the norms, but also their implementation should be evaluated and this depends on political and legal culture.

In order to lend credence to the proposed hypotheses, the following has to be stated.

Firstly, in the light of the presented jurisprudential analysis of the solutions pertaining to the system of government, hypothesis H1 cannot be considered sufficiently proven. It is clear that the diversity of judicial bodies and of choice of different courses of action, the various senses

and consequences of means of challenge and the complex system of administrative tribunals, all make navigation around the judicial system difficult for citizens. There also exist serious shortcomings in the free legal advice system. Nevertheless, in order to speak of limited access to courts, further research would have to be carried out, perhaps also from a socio-legal perspective.

Conversely, hypothesis H2 may be considered to have been borne out. Of course, an ideal system of training and judicial appointment does not exist. Yet, the practice of offering nominations to experienced lawyers, especially those who enjoy an unblemished reputation, may seem controversial. Hypothesis H2 is supported by the fact that the introduction of recruitment to judicial positions on the basis of open competition organized by independent panels has weakened claims that appointments to senior court offices are non-transparent and arbitrary.

Finally, when looking at the description of solutions related to judicial appointment and court administration, one should give some thought to what a department of justice actually exists for. As demonstrated in Chapters V and VI, responsibility for a number of the issues related to the broadly conceived justice system has been transferred onto separate entities (agencies). According to the author, some of them could as well exist either as bodies under the supervision of other ministers (for example secretaries of state like the Home Office) or as independent entities. Alternatively, they could remain entirely under the control of the judiciary. In addition, there is the unused potential of judicial councils. The author considers the task of confirming hypothesis H3 fulfilled. It is understood though that— especially in the light of British solutions related to the parliamentary responsibility for pursuing specific policies - the idea that the office of minister of justice is redundant in the modern state could be controversial.

Indeks nazwisk

- Alder John 40, 197, 209
Allan Trevor R. S. 26, 28-29
Allbon Emily 21
Andrews Neil 59
Auld Robin 112
- Babiuch Helena 120
Bagehot Walter 27
Baker John 49, 51
Banakar Reza 243
Baran Kazimierz 50
Barnett Hilaire 21, 27, 39, 86
Barrett Maxwell 55
Barrington Jonah 152
Benyekhlef Karim 250
Berlins Marcel 116, 136, 147
Bingham Tom 117, 179
Biskup Przemysław 49, 120, 125-126,
129, 149, 152-153, 155
Blackburn Robert 196
Blackstone William 23, 26
Blair Tony 196, 232
Blake Charles 68, 108
Blom-Cooper Louis 55, 68, 108
Bogdanor Vernon 29, 161, 259
- Bonham Thomas 26
Bożyk Stanisław 23
Bracton Henry 25
Bradlaugh Charles 40
Bradley Anthony W. 19, 21, 27, 43,
178-179, 202
Brazier Rodney 196, 201
Bridge Nigel 35
Bryk Andrzej 25-26
Brzozowski Wojciech 19, 147
Butler-Sloss Elizabeth 177
- Cane Peter 143-144
Cavadino Paul 70
Clark Bryan 80, 82, 124, 155, 178
Clarke Kenneth 203
Cockburn James S. 51
Cocker Phil 209
Coke Edward 26
Corbyn Jeremy 260
Cornish William 53-54
Cranston Ross 160
Creyke Robin 157
Cromwell Oliver 26

- Dańda Aleksander 132, 229
 Darbyshire Penny 111, 113, 136-138, 183
 Dawid I, król Szkocji 56
 Denning Tom 30, 107-108
 Devlin Richard 116
 Dicey Albert V. 23-24, 27
 Dickson Brice 55, 57, 84, 86, 127, 145, 178
 Diplock Kenneth 44
 Dodek Adam 116
 Donaldson John 117
 Drewry Gavin 55, 68, 108
 Dua Sanmeet K. 21
 Dyer Clare 116, 136, 147
 Dyrda Adam 19

 Elżbieta I Tudor, królowa Anglii i Irlandii 53
 Ewing Keith D. 21, 27, 43, 178-179, 202

 Fabri Marco 243
 Firlus Jakub 236
 Fortescue John 26
 Fox Natalie 236-237, 244, 247, 255
 Friedmann Wolfgang 27

 Garlicki Lech 39
 Gauke David 203
 Gee Graham 116-117, 149, 166, 171, 189, 203-204, 236-237, 259
 Gibson Bryan 66, 70, 135, 206, 243
 Giffard Hardinge (Lord Halsbury) 115
 Gillespie Alisdair 70, 76, 160, 202, 244
 Goddard Rayner 198
 Godfrey Andrew M. 56
 Goodall Kay E. 154

 Goudkamp James 157-158
 Gove Michael 203
 Granat Mirosław 39
 Grayling Chris 203, 208
 Griffith John A. G. 27
 Grzybowski Marian 23

 Halberda Jan 47-50
 Hale Brenda 149-150
 Hanbury Harold G. 50
 Hannan Martin 160
 Hazell Robert 171, 204, 259
 Helmholz Richard H. 48
 Henryk VII Tudor, król Anglii 52
 Henryk VIII Tudor, król Anglii 49, 57
 Hirsch Afua 116
 Hoffmann Lennie 159
 Hogg Quintin (Lord Hailsham) 116, 196, 198
 Hood Phillips Owen 21
 Horne Alexander 194
 Hudson John 48-49
 Huxley-Binns Rebecca 183, 216-217

 Iavarone-Turcotte Cléa 250
 Ibbs Robin 211
 Irvine Derry 196

 Jackson Paul 21
 Jackson Richard M. 27, 87
 Jakub V Stewart, król Szkocji 56
 Jennings Ivor 23, 27
 Jones Alistair 209
 Jowell Jeffrey 250
 Jowitt William 115, 198

 Kapusta Piotr 120
 Karol I Stuart, król Anglii i Szkocji 56

- Kavanagh Aileen 31
 Keegan Gerard 80, 82, 124, 155, 178
 Kelly David 63, 71, 75
 Kłosowicz Robert 90
 Knight Christopher J. S. 21, 27, 43, 202
 Kokott Julianne 36
 Koranyi Karol 47-49, 53
 Kuca Grzegorz 19, 175

 Langbroek Philip M. 243
 Laws John 32-33
 Lee Hoong 179
 Leopold Patricia 21
 Le Sueur Andrew 250
 Leveson Brian 177
 Lidington David 203
 Locke John 26
 Loveland Ian 44

 Maciejewski Marek 27
 Mackay James 198
 MacQueen Hector 80
 Maitland Frederic W. 52
 Major John 117
 Malleson Kate 31, 149, 159, 171, 191,
 204, 258-259
 Małajny Ryszard M. 25-27
 Mansfield Gavin 159
 Marshall Geoffrey 27
 Marszał Maciej 27
 Martin Jacqueline 183, 216-217
 Masterman Roger 29, 259
 May Erskine 24
 May Theresa 201
 May Thomas E. 39
 Michalak Anna 61
 Michalska Justyna 120

 Mikuli Piotr 23, 26, 28, 30, 35, 39-41,
 43, 49, 73, 86, 89-90, 97, 120, 125-
 126, 129, 132, 149, 152-153, 155,
 158, 179, 196-197, 229, 236-237,
 244, 247, 255
 Miller Gina 38
 Montague Francis C. 52
 Monteskiusz (właśc. Charles Louis de
 Secondat) 26
 Munro Colin R. 27, 197
 Murrey John 115

 Nolan Michael P. 177
 Nowicki Marek A. 158

 O'Brien Paul 171, 204, 259
 O'Kinneide Colm 250
 Oliver Dawn 250
 Olowofoyeku Abimbola A. 179
 Outhwaite R. B. 53

 Pach Maciej 19
 Palmer Robert C. 51-52
 Plant Raymond 196
 Polden Patrick 52
 Puchta Radosław 236
 Pułło Andrzej 201

 Rackley Erika 149
 Robertson Geoffrey 157
 Ross Alice 38
 Rutherford Helen 208

 Schultz Ulrike 149
 Szczaniecki Michał 47
 Seibert-Fohr Anja 243
 Shaw Gisela 149
 Shetreet Shimon 109, 178, 251

- Slapper Gary 63, 71, 75
Spencer John R. 62
Steele David 55
Stevens Robert 29, 115, 117, 198, 258
Storey Tony 208
Straw Jack 203
Street Harry 27
Stuart-Wortley-Mackenzie James
(Lord Wharnccliffe) 54
Sutherland Elaine E. 154, 178
Swora Mariusz 210
Szerer Mieczysław 15, 54-55, 70, 86,
257, 261
- Thatcher Margaret 117, 204
Tomkins Adam 22
Truss Elizabeth 197, 203
Tuleja Piotr 89
Turenne Sophie 109, 178, 243, 251
- Van de Walle Steven 96
Vermeys Nicolas 250
Vile Maurice J. C. 26
- Walker David M. 55-56
White Robin 80
White Stephen D. 52
Willock Ian D. 80
Wilson Steve 116-117, 208
Wiszowaty Marcin M. 78, 84
Wood John 198
Woodhouse Diana 161, 194-196, 198-
199, 210
Wortley Natalie 208
- Yardley David C. M. 50
Young Alison L. 31, 37
- Zajadło Jerzy 115
Ziegler Katja 19
Zientarski Piotr 237

Prawo – Konstytucja – Argumentacja

1. Monika Florczak-Wątor, *Obowiązki ochronne państwa w świetle Konstytucji RP i Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, 2018.

Piotr Mikuli jest profesorem Uniwersytetu Jagiellońskiego, kierownikiem Katedry Prawa Ustrojowego Porównawczego UJ. Specjalizuje się przede wszystkim w problematyce ustroju sądownictwa, kontroli konstytucyjności prawa, a także systemów konstytucyjnych państw anglosaskich. Jest autorem m.in. monografii: *Zasada podziału władz a ustroj brytyjski* (Warszawa 2006), *Zdekoncentrowana sądowa kontrola konstytucyjności prawa. Stany Zjednoczone i państwa europejskie* (Kraków 2007), *Sądy a parlament w ustrojach Australii, Kanady i Nowej Zelandii* (Kraków 2010), *Ministers of Justice in Comparative Perspective* (wsp. N. Fox, R. Puchta, The Hague 2019) oraz licznych artykułów i rozpraw wydanych w kraju i za granicą.

Książka jest próbą przedstawienia ustroju współczesnego sądownictwa w Zjednoczonym Królestwie, w tym zagadnień dotyczących struktury sądów i trybunałów, ich obsady personalnej, statusu prawnego sędziów oraz administrowania sądownictwem. Autor podejmuje próbę odpowiedzi na pytanie, w jakim zakresie opisywane rozwiązania współgrają z zasadą niezależności sądów i niezawisłości sędziów.

www.akademicka.pl

ISBN 978-83-7638-961-5

9 788376 389615